DOMINICI CAVALLARII

I N

REGIA NEAPOLITANA ACADEMIA

PRIMARII PROFESSORIS

INSTITVTIONES

IVRIS CANONICI

QVIBVS VETVS ET NOVA ECCLESIAE DISCIPLINA ENARRATVR

IN VSVM PRIVATI AVDITORII CONSCRIPTAE.

Editio quinta auctior & emendatior.

TOMVS SECVNDVS.

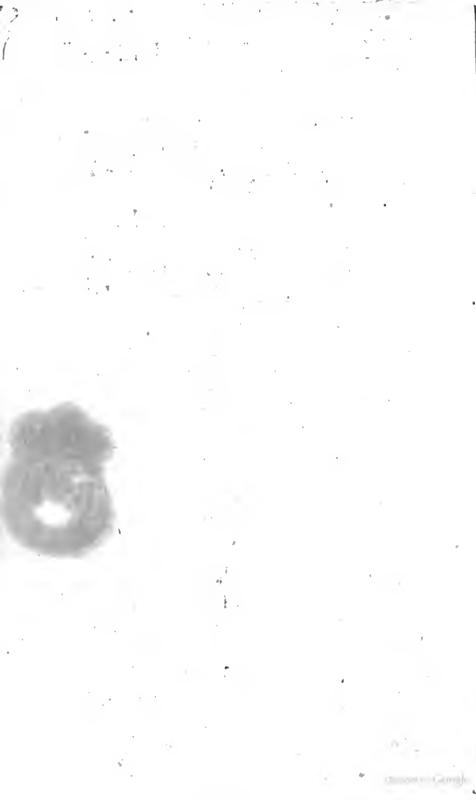

NEAPOLI MDCCLXXXV.

TYPIS IOSEPHI DE BISOGNO

EXPENSIS LVCAE DE ROSA

Publica auctoritate.

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI

PARS II.

CAPVT XXVII.

De sacrosanctis ecclesiis & altaribus.

§. I. E*cclesia* apud christianos proprie denotat fidelium societatem & conventum; at per metonymiam saepe denotat locum ipsum, in quo christiani conventus agitant suos. Hoc loco de Ecclesiis posteriori sensu agemus; ac proinde Ecclesia est aedificium cultus divini peragendi gratia exstructum, & sollemni ritu consecratum, aut saltem benedictum. Nimirum Ecclesia Christi visibilis est, & praeter cultum internum habet etiam externum, qui in sacramentorum administratione, sacrificiis, & communibus precibus positus est. Hinc veluti sponte sua instituta sunt loca, in quae christiani ad sacra celebranda convenirent (a).

(a) *Ecclesiae pro loco acceptae pluribus aliis nominibus in antiquis monumentis designantur. Saepe dicuntur* concilia, conciliabula, conventicula, *quae voces a conventu ad locum conven-*

§. II. Iam quae fuerit prima Ecclesiarum origo, inter doctos non convenit. Plerique theologi nostri docent, Ecclesias ab ipsa apostolorum aetate originem habuisse; quam sententiam Io. Medius & Binghamus pluribus probarunt. Contra Vedelius, Suicerus, & Boehmerus contendunt, primis tribus seculis non fuisse proprie sic dictas Ecclesias, quae speciali ratione dicarentur, essentque commerciis aliis exemtae. In hoc sententiarum divortio illud magis placet, toto ferme primo seculo christianos propriis ecclesiis caruisse, quod Hieronymus a Costa tenet. Sane christiana religio initio veluti Iudaeorum secta habebatur, ac proinde christiani in synagogis orare permittebantur, & in coenacula, quae apud Iudaeos erant oratoria in parte aedium superiore extructa, sacris propriis vacaturi conveniebant, *Act. I. v.* 13. & *V. v.* 42. Sed secundo & tertio seculo procul dubio exstabant ecclesiae, quod sexcentis constat monumentis. V. Bingham. *orig. Eccles. lib. VIII. cap.* 1. (*b*). Id tamen verum est ecclesias persecutionum tempore fuisse simplices & humiles, ut simplex & duplus christianorum status postulabat. Data vero christianis pace ecclesiae augusta & magnifica forma extructae sunt.

§. III.

---

ventus translatae sunt. Item dicuntur dominica, domus Dei, *&* κυριακα *a Deo ipso omnium rege & domino, cui dedicabantur. Porro a fine dicuntur* oratoria *&* domus orationis, *quamvis nomine* oratorii *aliquando veniant sacella in privatarum familiarum commodum extructa. Conc. Agath.* can. XXI. *Ecclesiae quoque nonnullae dictae sunt* martyria, apostolea, *&* prophetea, *illae nimirum, quae sepulcro, aut reliquiis, aut memoria alicuius martyris, apostoli, vel prophetae decoratae erunt. Item Latinis ecclesiae, praesertim parochiales,* tituli *dicuntur, sive a certis signis & titulis, quibus insigniebantur, sive quod addicti clerici inde nomen suum sumerent, sive a nominibus sanctorum, quibus erant dedicatae. Et post pacem ecclesiae datam saepe ecclesiae dictae sunt* templa *&* basilicae: *quae voces in antiquioribus monumentis hoc sensu vix occurrunt. V. Bingh.* orig. eccles. lib. VIII. cap. 1.

(b) Ex *veteribus Origenes, Minucius Felix, Arnobius & Lactantius habent, christianos non habere templa, nec altaria. At id nihil officit ecclesiarum antiquitati; sic enim verbum illud accipiendum est, talia christianos non habuisse templa, aut altaria, qualia gentes habebant, idolorum nempe & idolatriae plena: quod fuse Medus probat.*

§. III. Multiplex est Ecclesiarum genus, aliae enim sunt *cathedrales*, aliae *collegiatae*, aliae *parochiales*, aliae *conventuales*, aliae *capellae*. Ecclesiae cathedralis, quae alias *magna* & *matrix* dicitur, habet fixam episcopi cathedram, & est totius dioecesis communis paroecia. Collegiata habet collegium canonicorum, sed non episcopi cathedram; parochialis est, in qua proprius presbyter sub episcopo curam animarum exercet. Ecclesiae conventuales sunt ecclesiae monachorum & regularium, ita dictae a conventu monachorum & regularium, in quorum peculiarem usum primum extructae sunt. Et demum capellae sunt sacella in agris, aut in civitatibus, aut in magnatum domibus extructae, & sacris extraordinariis addictae (c). Inter capellas vero longe eminent capellae *regiae*, in quibus in usum regum & regiarum familiarum sacra celebrantur.

§. IV. Cuiuscumque vero generis ecclesia sit, sine consensu episcopi aedificari non potest. Conc. Chalced. *can. IV.* Nihil ad religionem pertinens inconsulto episcopo adgredi fas est. Consensum vero episcopus praestare non debet, nisi praevia caussae cognitione constet, ecclesiam non ex turpi quaestu, sed ex iusta caussa aedificari, *can.* 10. *D.* 1. *de consecratione*, & nisi satis ei donatum sit ad alendum ministerium, & religionis cultum exercendum, *novel. LXVII. can.* 9. *D.* 1. *eodem*. Item ante aedificationem audiendi, quibus nuntiandi novi operis ius est, veluti parochus & loci incolae. Et nova fabrica non est inchoanda, nisi episcopus, aut eius iussu alius sollemnes preces in loco faciat, & crucem humi defigat, *cit. can.* 9. (*d*).

A 3 §. V.

(c) *Carolus Dufresne in* Glossario mediae & infimae Latinit. *nomen* capella *factum docet* a capa, *hoc est parva veste S. Martini, quae in oratorio regis Franciae servabatur. Alii vero derivant a* capa, *hoc est theca reliquiarum S. Martini & aliorum sanctorum, quae in illo oratorio conditae erant. Nempe* capella *est a* cap, *sive* capa, *&* cap *vox Celtica est, quod Leibnitius* collect. etymolog. part. II. *observat; significatque origine sua capitis tegmen, & generaliter quodcumque corporis tegumentum, & ampliori sensu rerum pretiosarum thecas & conditoria.*

(d) *In exstruendis ecclesiis curabant veteres, ut apta forma & convenienti situ ponerentur & fierent. Et forma quidem erat oblonga, navi similis; situs vero ut ecclesiae frons, sive praecipuus introitus ad Occidentem, sanctuarium vero ad Orientem spectaret.* Aedes sit oblonga ad instar navis, ad Orientem conver-

§. V. Ecclesiae, praesertim ampliores, pluribus partibus constant, quarum aliae interiores, & parietibus includuntur, aliae exteriores. Ex veteri disciplina partes interiores erant ναρθηξ, ναος, & βημα, *narthex*, idest *ferula*, *templum* sive *navis*, & *sanctuarium*. Narthex erat aedificium oblongum instar ferulae post portarum ingressum, in quo dum sacrae lectiones & praedicationes habebantur, consistebant infideles, haeretici, catechumeni, & poenitentes *audientes* dicti. Navis inde sequebatur, quae a narthece repagulis ligneis separata, tempore missae excipiebat poenitentes substratos, & consistentes, & deinceps fideles loco quisque suo (*e*): nam mares a feminis, virgines a nuptis, monachi a secularibus separati erant (*f*). Sanctuarium demum sanctior erat ecclesiae pars, quae cancellis ab ecclesiae navi separabatur, eaque excelsior erat, & hinc βημα a Graecis dicebatur. Sanctior & penitior haec ecclesiae pars tempore sacrae liturgiae ad episcopum, presbyteros, & diaconos pertinebat, & reliquis omnibus etiam clericis erat inaccessa. V. Morin. *de administr. poenit. lib. VI. cap.* 1. *n.* 10.

§. VI. In medio sanctuario altare collocatum erat, quod alias *ara*, *mensa sacra*, & *sanctum sanctorum* dicitur. Erant altaria initio lignea, inde lapidea facta sunt: quin pace Ecclesiae data in magnis ecclesiis saepe auro argentove cooperta sunt. Sic vero poni solebant, ut sacerdos celebrans facie ad po-

---

versa, *inquiunt constitutiones sic dictae apostolicae* lib. II. cap. 57. *Ideo vero Orientem versus sanctuarium poni solebat, quod christiani Orientem versus precabantur. Verum forma & situs iste usitatior quidem fuit, at non semper servatus: etenim & quavis forma & quocumque situ ecclesias exhibent antiqua monumenta. V. Bingh.* orig. eccles. lib. VIII. cap. 3. §. 1. seq.

(e) *Vt plurimum loca masculorum & mulierum parietibus ligneis distinguebantur. Chrysost.* hom. LXXIV. in Matth. *Et in nonnullis ecclesiis feminae excipiebantur in solariis, quae erant porticus in altum navis ecclesiae elaboratae.*

(f) *In navi erat* ambo, *alio nomine* pulpitum & tribunal *dictus; locus nempe editus lectoribus ad legendum, & cantoribus ad canendum & moderandam psalmodiam addictus. Ab ambone olim* chorus *non videtur fuisse diversus; etenim in choro clerici cantores canebant. Conc. Turonense* 11. can. 4. *Sed in Gallicanis ecclesiis chorus erat in sanctuario proxime post cancellos. Mabillon.* de liturg. Gallic. I. cap. 8.

populum conversa staret (g). In medio altari crux stabat. Vnum vero in una ecclesia erat altare, idque ad sacerdotii unitatem indicandam, quod Schelestratus, & Habertus pluribus probant. Vna ferme missa in una ecclesia primis seculis celebrabatur: & si ob caussam alias celebrare oporteret, plura altaria non erant necessaria: nam eodem tempore in eadem ecclesia nunquam plures missae videntur celebratae. Exeunte seculo sexto apud Latinos in una ecclesia plura altaria fuerunt, Gregor. M. *lib. V. epist.* 50., qui usus sensim crevit, praesertim ubi privatae missae multiplicatae sunt. Verum Graeci etiam hodie unum habent altare.

§. VII. Extra ecclesiam stricte sic dictam erant alia aedificia, quae ad ipsam pertinebant. Ante ecclesiae fores erat *atrium*, aedificium nempe, cuius medium sub dio erat, latera vero columnis suffulta; erantque in medio atrio aquae salientes, aut putei, aut conchae, aut alia aquarum receptacula, in quibus christiani ecclesiam ingressuri manus & ora lavabant. Euseb. *histor. eccles. lib. X. cap.* 4. Cetera circum ecclesiam aedificia generali *exedrarum* nomine veniebant, quasi essent loca sessionis & quietis: qualia *baptisterium*, *secretarium*, sive *vestiarium*, Graecis *διακονικον* dictum, in quo vasa & indumenta sacra adservabantur, bibliothecae, & scholae omnium eruditioni inservientes: de quibus ecclesiae partibus Binghamus *orig. eccles. lib. VIII. cap.* 7. fuse commentatur. In nova disciplina pars ecclesiarum etiam est *turris companaria*, in qua sunt campanae, quibus christiani ad sacros conventus vocantur.

§. VIII. In ecclesiis aedificatis divina officia vetantur celebrari, nisi prius illae consecrentur, aut saltem benedicantur. Consecratio ecclesiae est actus sacer & sollemnis, quo illa divino cultui addicitur (h). Tantum episcopus proprius ecclesiam consecrat, nec tanta potestate presbyteri donantur. Conc. Bracar. 1. *can.* 37. Immo ex veteri disciplina ad ecclesiam consecrandam plures episcopi solebant convenire, qui praesentia

(g) *Imminebat altari* ciborium, *hoc est turrita aedicula, quatuor ad minimum columnis innixa, qua totum altare tegebatur. V. Carol. Dufresne* in Paul. Silentiar.

(h) *Consecrationes ecclesiarum Latini dicunt etiam* dedicationes, *Graeci vero ἐγκαινια: dum enim ecclesiae consecrantur, primum in usum deducuntur*: & dedicatio & *ἐγκαινια initiationem & primum rerum usum designant. V. Mazoch.* de Camp. amphith. cap. III.

& sermonibus suis augebant sollemnitatem (*i*). Varii vero ritus in ecclesiarum dedicatione adhibiti sunt, quorum aliqui eo spectare videntur, ut dedicatio ecclesiae baptismum adumbret, qualis est trina parietum exterioris & interioris ecclesiae per aquam benedictam adspersio. Altaria etiam ex nova disciplina ritu peculiari consecrantur. Quousque vero ecclesia consecretur, ex episcopi venia per presbyterum benedicitur, & ita etiam idonea ad divina officia evadit.

§. IX. Ecclesiae ex parte interiori variis signis ornari solent, & praesertim picturis, quibus Christi & sanctorum imagines, & egregia scripturarum & hominum piorum facinora exhibentur (*k*). Receptis in ecclesia picturis christiani ad bonos mores impelluntur, & rudes in iis veluti legunt religionis instituta. Et praeterea Christi & sanctorum imagines partem cultus religiosi constituunt; dogma enim fidei est, eas debita adoratione sive veneratione colendas esse: quod adversus Iconoclastas synodus Nicaena II. *act. VII.* statuit, & Tridentina ses.

(i) *Hinc occasione dedicationis ecclesiarum frequentes synodi celebratae, qualis synodus Antiochena anno* CCCXLI. *habita, inde* in encaeniis *dicta*.

(k) *Per tria priora & amplius secula rarior vel nullus fuisse videtur in ecclesiis sacrarum imaginum usus: quod Petavius* dogm. theol. lib. XV. cap. 13. *&, Nat. Alexander* hist. eccles. sec. VIII. diss. 6. §. 3. *pluribus docent. Sane per ea tempora nec apud patres, nec apud ethnicos de immaginibus verbum ullum: & praeterea synodus Illiberitana* cap. XXVI. *ab ecclesia aperte imagines excludit*: placuit; picturas in ecclesia esse non debere, ne quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur. *Sacras imagines tum in ecclesiis ponere intempestivum erat, ne christiani potius mutasse simulacra, quam idolatriam reliquisse viderentur. Usus imaginum sanctorum in ecclesiis quarto seculo incepit, & inde in diem collabente idololatria passim receptus & admissus est. Non tamen eodem tempore receptae imagines, quibus Deus humana forma repraesentatur; Deum enim utpote immensum & incorporeum figurari non posse, veteres tenebant: quod Petavius* loc. cit. cap. 14. *probat. Et veri speciem habet, imagines Dei in ecclesia Romana post seculum decimum receptas esse. Porro non eodem tempore, quo sanctorum imagines, etiam eorum statuae admissae sunt: statuae enim utpote magis idolis gentium similes, etiam octavo seculo minus frequentes erant: at inde apud Latinos usu receptae sunt.*

ses. XXV. in decret. de invocatione sanctorum confirmavit. Quod si sero tandem imaginum usus in templis receptus est, id earum religioso cultui nihil officit; nam iste cultus hypotheticus est, cuius generis doctrinae & in religione & in iure naturali plures sunt. Illud vero ad episcoporum & aliorum pastorum officium pertinet, ut cultus imaginum suis limitibus contineatur, nec abeat in superstitionem, quod alias factum est.

§. X. Sollemni ritu ecclesia consecrata, etsi enormi crimine polluatur, iterum non debet consecrari, non secus ac baptismus semel datus non iteratur, *can.* 20. *D.* 1. *de Consecr.* Non repetitur consecratio, si ecclesia eadem maneat, vel saltem eadem hominum iudicio reputetur: nam si vetus ecclesia ex integro eversa sit, nova ecclesia indiget consecratione; contra, si ecclesia per partes renovetur: quin si illaesis parietibus lignea aedificia casu ardeant, vel corruant, & de novo fiant, consecratio non repetitur, *cap. 6. ex. de consacr. ecclesiae*. Item nec iterum consecratur ecclesia, quod altare motum fuisse dicatur, *cap.* 1. *ex. eodem*: diversis enim ritibus ecclesia & altare consecrantur. Quod si ecclesiam consecratam fuisse dubitetur, iterum consecrari debet, *can.* 18. *D.* 1. *de consecratione*, non secus ac iterum datur baptismus, si de eius collatione dubium sit.

§. VI. Consecrata ecclesia, si polluatur, reconcilianda est. Polluitur ecclesia humani sanguinis effusione, & homicidio etiam citra sanguinis effusionem in ea admissis, *cap.* 4. *& ult. ex. de consecr. ecclesiae*; quod de effusione & homicidio per iniuriam factis merito accipiunt interpretes: item polluitur effusione humani seminis etiam licita, *can.* 19. *D.* 1. *de consecratione*, *cit. cap. ult. & cap.* 5. *ex. de adulteriis*, & ethnici aut excommunicati sepultura, *cap.* 7. *ex. de consecr. ecclesiae*.

§. XII. In polluta ecclesia non licet divina officia celebrare, nisi prius reconcilietur: & reconciliatio fit ab episcopo adspersione aquae benedictae, cui vinum & cinis addita sunt, & precibus. Hac autem caerimonia peccatorum reconciliationem designari theologi docent: eoque spectare videtur cinis, qui in publica poenitentia adhibebatur. Sed si pollutio fit per sepulturam excommunicati, ante omnia cadaver, si discerni potest, effodiendum est, *can.* 18. *D.* 1. *de consecrat.* Quod si ecclesia tantum benedicta polluatur, sola aqua benedicta a presbytero lavabitur.

§. XIII. Exstructae ecclesiae identidem instaurandae & reparandae sunt, ut perpetuum stent. Sarciri autem debent ex bonis earumdem ecclesiarum: & ideo pars redituum ecclesiasticorum sarciendis & instaurandis ecclesiis ab antiquo cessit.

Hinc

Hinc beneficiarii tenentur suorum beneficiorum ecclesias reficere, si eis supersint bona ultra frugalem sustentationem, *cap. 4. ex. de eccles. aedificandis*: cui oneri etiam subsunt, qui decimas, aut alia bona ecclesiastica possident, *cap. 1. ex. eod.* nisi ecclesia peculiares reditus fabricis addictos habeat. Quod si bona ecclesiastica non suppetant, pertinet ad christianorum officium ecclesiam parochialem reparare; non enim apud nos receptum est decretum synodi Tridentinae *sess. XXI. de ref. cap. 7.*, quo conceditur episcopis, ut patronos & alios possessores redituum ecclesiasticorum, & demum parochianos cogant ad paroeciam instaurandam.

CAPVT XXVIII.

De asylo ecclesiarum.

§. I. VOx *asylum* Graeca est, denotatque locum sanctum, quo confugientes sine piaculo avellere non licet. Apud gentes praesertim Iudaeos, Graecos, & Romanos loca asyli fuerunt. Et apud christianos vel a tempore Constantini usu & consuetudine videtur receptum, ut ecclesiae loca perfugii essent, in quibus rei loci sanctitate defenderentur: cui institutioni caussam praebuerunt ipsi episcopi, qui pro reis apud magistratus intercedere solebant ad poenae debitae remissionem, aut saltem mitigationem. Sic usu recepto ecclesiarum asylo, christiani imperatores varias ediderunt leges, quibus eius formam & modum constituerunt (*a*).

§. II.

(a) *Ius asyli, etiam in ecclesiis, constituendi ad civilem potius, quam ad Ecclesiasticam potestatem videtur pertinere: civilis*

§. II. Quicumque vero fuerit asyli modus ex legibus priotibus christianorum principum, ex sententia Iustiniani sanctitas asyli ecclesiis concessi certe ad sublevandos miseros vi oppressos spectabat, non ad invertenda aliorum iura: multo minus in gravioribus criminibus proderat reis ad ecclesiam confugisse. *Templorum cautela*, inquit Iustinianus *novel. XVII. cap. 7., non nocentibus, sed laesis datur a lege*. Sed in novis per Occidentem institutis regnis & civilis & ecclesiastica potestas ad humanitatem conspiravit, & asyla ecclesiarum omnibus eo confugientibus, etiam ad poenarum publicarum remissionem, profuerunt. Conc. Aurelian. I. *can.* 3., conc. Tolet. XII. *can.* 10., capit. Reg. Franc. *lib. V. cap.* 155. Sic extensum asylorum privilegium moribus gentium, quae in provinciis imperii nova regna fundaverant, conveniebat, & praeterea reipublicae non admodum incommodo fuisse videtur. Germani enim aliique septemtrionales populi, qui per Europam se diffuderunt, a poenis sanguinis erant alieni, & gravia delicta ferme multis vindicabant: & praeterea in asylum confugientes rigidae & canonicae subdebantur poenitentiae, qua non minus in bonos cives, quam bonos christianos proficiebant.

§. III. Post seculum decimum secundum ampla illa ecclesiarum sanctitas, qua facinorosi omnes asylo defendebantur, sensim summorum pontificum decretalibus restricta est; iam enim receptum erat, ecclesiasticam potestatem pro iure suo de asylis posse statuere. Ergo asylo deiecti publici latrones, & nocturni agrorum populatores, *cap. 6. ex. de immunit. ecclesiarum*; item qui ea spe & consilio deliquerint, ut se sacro loco tueantur; quique in ecclesiis & earum coemeteriis occiderint, aut membra mutilarint, *cap. ult. ex. eodem*; & qui ex insidiis homines interfecerint, *cap. 1. ex. de homicidio volunt*. Nimirum cano-

lis enim potestas merum imperium ad animadvertendum in facinorosos homines a Deo accepit: nec iure evangelico ulla loci sanctitas est, qua rei a potestate gladii eximantur. Ipsi ecclesiae patres id adgnoverunt: etenim sublato per Arcadium ecclesiarum asylo ad eius restitutionem impetrandam Africani patres anno CCCXCIX. *legatos ad principes miserunt*, ut pro confugientibus ad ecclesiam, quocumque reatu involutis, legem de gloriosissimis principibus mererentur, ne quis eos audeat abstrahere, can. 66. C. Afric. *Sed tandem lapsu temporis plerisque iuris canonici interpretibus placuit, ecclesiarum asylum esse iuris ecclesiastici, & ad spiritualem potestatem pertinere*.

canonicis poenis desuetis non amplius asylorum fructus esse poterat reorum conversio, sed potius eorumdem impunitas, atque ideo asyla restrigenda videbantur.

§. IV. Praestabant vero confugientibus securitatem non solum ecclesiae ex parte interiori, sed etiam exedrae, quae *septa* etiam dicuntur, *L.* 4. *C. Th. de iis, qui ad eccles. confugiunt*, idque ne reis continuo in ecclesia versari necesse esset. Et quoniam multae ecclesiae sine exedris erant, canon quidam sub nomine Nicolai papae maiori ecclesiae quadraginta passus, minoribus vero triginta per circuitum asylo tribuit, *can.* 6. *C.* 17. *q.* 4. Fruebantur autem tanto privilegio etiam ecclesiae non consecratae, modo divina mysteria in iis celebrarentur, *cap.* 9. *ex. de immunit. ecclesiarum*. Domus quoque, ubi habitant episcopi & parochi, asylo auctae, praesertim si intra septorum ambitum essent. Immo posteriori aetate etiam crucibus per vias defixis, coemeteriis etiam ab ecclesia seiunctis, xenodochiis, & aliis locis religiosis asylum tributum est.

§. V. Quoties reis prodest ad ecclesiam confugisse, inde per vim abduci nequeunt, & qui eos eiecerint, violatae ecclesiarum sanctitatis rei iudicantur. Canones apud Gratianum abducentes ab ecclesia reos invitos excommunicationi & poenitentiae publicae subiiciunt, *can.* 20. & *can.* 25. *C.* 17. *q.* 4. quae poenae praesertim spectabant eos, qui privata vi reos ab ecclesiis ad vindictam abducebant. Sed post editas Gregorii IX. decretales etiam magistratus, qui reos ecclesiis abducerent, excommunicati sunt: hac enim aetate inter episcopos & magistratus de asylis controversiae exortae erant; & hinc factum, ut magistratus, invitis episcopis, confugientes asylo abducerent.

§. VI. Iam si dubitetur, an ad ecclesiam confugientes asylo defendantur, cuius iudicis sit decernere, laici, an ecclesiastici, a duobus ferme seculis disputatur. Sed si res in origine sua expendatur, videtur constare, hoc iudicium ad iudicem laicum pertinere. Sane legibus principum asyla primum constituta sunt, eorumque legibus per plura secula formam acceperunt. Praeterea Leo imperator legis de asylo a se latae extra urbem Constantinopolim magistratibus mandavit exsecutionem, *L. 6. C. de his, qui ad ecclesiam*. Hinc civiles magistratus sibi iudicium adservarunt, si dubium esset, an reus asylo defenderetur: quod in omnibus ferme christianis provinciis receptum erat, ut episcopus Covarruvias *lib. II. variar. resolut. cap.*20. testatur. Quod si in bulla Gregorii XIV. *quam alias nonnulli* cognitio in caussa asyli solius iudicis ecclesiastici

clesiastici esse statuatur; bulla ista nullibi christianarum gentium recepta est. V. Espen. *diss. de asylo templor. cap. IX. num.* 11.

§. VII. Post editam Gregorianam decretalem controversiae de asylis inter magistratus & episcopos fuerunt frequentiores, praesertim apud nos; Reges etiam nostri nihil de iuribus maiestatis imminutum volebant, & interim cum pontificibus aperte decertare detrectabant. Disputatum est apud nos usque ad pacta conventa inter Benedictum xiv. & Carolum olim Regem nostrum, quorum in *cap. II.* controversiae de asylis etiam compositae sunt. Sane modus abducendi reos ab asylo praescriptus est; data forma iudicio, quo, an reus asylo defendatur, decernendum est; auctus numerus criminum asylo deiectorum; & locorum immunium numerus deminutus.

§. VIII Ac primum quidem si laicus, qui excepti criminis reus putatur, ab asylo extrahendus est, magistratus, ubi adsunt indicia ad capturam, veniam petet ab ecclesiastico superiore, qui in urbe est episcopus, eiusque vicarius, in dioecesi vero, qui superioris vice fungitur; & abductio fit praesente persona ecclesiastica, quam superior ecclesiasticus elegerit. Abductus reus traditur iudici seculari, qui iurato & in scriptis cavet, se reum nomine Ecclesiae detenturum, eumque in integrum restituturum, si asylo locum esse decernatur. Quod si non restituatur, integrum est episcopo poenis canonicis contra magistratum veluti reum violatae immunitatis uti. Licentia autem abstractionis ab ecclesiastico superiore denegata, magistratus eadem praestita cautione reum abducit, sed ea modestia, quae domum Dei decet.

§. IX. Civili custodiae reo tradito, magistratus acta iudicialia de crimine conficere debet, eaque quatuor mensium spatio ad episcopum transmittere. Episcopus vero unius mensis spatio decernet, an reus asylo defendatur. Quod si praescripto quatuor mensium spatio acta iudicialia episcopo non exhibeantur, poterit hic ex formula obligationis petere a magistratu restitutionem rei in ecclesiam, quam iudici non licet differre. Et ubi mensis spatio episcopus non pronuntiaverit, an reus asylo gaudeat, ipso iure cognitio ista ad forum missum Neapoli constitutum devolvitur. Vt vero possit episcopus pronuntiare, reum asylo non defendi, indicia ad torturam sufficiunt. Cessat autem obligatio iudicis ad reum in ecclesiam restituendum, ubi pronuntiatum est, reum asylo non gaudere; at interim nova obligatione se iudex adstringit, de reo iterum in ecclesiam restituendo, si hic criminis indicia diluerit. Ius interim est fisco laico vel ecclesiastico contra

tra episcopi sententiam ad forum mistum provocare. Episcopi vero, quibus haec cognitio tribuitur, sunt proprie sic dicti episcopi, non inferiores praelati, nisi isti speciali pontificis indulto hac cognitione augeantur.

§. X. Porro pactis conventis multa crimina asylo excludunt, quae antea non excludebant. In primis asylo deiecti incendiarii, quique eis opem, aut consilium scienter dederint, quoties dolo locum sacrum, aut religiosum, & urbana, aut rustica praedia, aut greges incenderint. II. plagiarii, hoc est, qui per vim aut dolum hominem abducunt, secumque retinent, ut pecunia se redimant: quique nuntiis, aut litteris pecunias aliasve res extorquent, metu mortis aut incendii iniecto. III. venefici, qui scienter & dolo malo & animo nocendi componunt, vendunt, praebent venena, licet effectus nullus fuerit. IV. *assassini*, hoc est, qui ad caedem hominis suas locant operas, aut conducunt alienas, quique opem, aut consilium dederint, etsi mors secuta non fuerit, modo perventum sit ad actum proximum, nempe vulnus. V. latrones & grassatores viarum sive publicarum, sive vicinalium, quamvis personas non laeserint. VI. qui noctu quavis arte, sive instrumento domus, tabernas, sive alias cellas promtuarias intraverint, sustulerintque tantum, unde poenam mortis mereantur. VII. qui simulato publicae potestatis nomine noctu domos ingrediuntur, ibique vel furantur, vel vim mulierum honestati inferunt. VIII. qui mensae publicae argentariae tabulas, sive syngraphas adulterant, quique falsa mandata conficiunt, ut depositas in ea pecunias exigant. IX. mercatores, qui dolo malo decoxerunt. X. quaestores, idest praefecti exactionibus fiscalibus, si in receptis pecuniis id furtum aut fraudem admittant, ut poenae ordinariae locus sit; item publicis argentariis mensis praefecti, ministrique, & publicorum montium ministri, qui in pecuniis aut pignoribus fidei suae concreditis eiusmodi furtum admittunt, ut legitimam poenam mereantur: quo eodem iure censentur, qui pecunias universitatum conservant. XI. rei laesae maiestatis in primo & secundo capite, sed in postrema specie continentur tantum, qui ministris ab Rege iurisdictionem habentibus personalem iniuriam inferunt. XII. qui ab asylo reos abstrahunt, aut abstrahi iubent. XIII. qui in locis asyli homicidia, aut mutilationes membrorum, aut alia crimina admittunt, quae communi iure poena sanguinis, aut triremium vindicantur, quique asylo exeuntes, eadem crimina admittunt. XIV. abutentes asylo; si in aliam ecclesiam auctoritate episcopi translati, nec se a maleficio abstinent. Et demum asylo exclu-

dun-

duntur depopulatores agrorum, haeretici, litteras apostolicas falsantes, homicidae praemeditati, & rei falsae monetae.

§. XI. Demum pactis conventis locorum immunium numerus deminutus est. Etenim asylo privatae sunt ecclesiae rurales, in quibus eucharistia non servatur, modo non sint parochiales, aut ad curam animarum addictae; item oratoria vulgo capellae, in domibus privatorum & nobilium extructa, etsi aditum ad viam publicam habeant, & publicarum capellarum privilegio nitantur; tum etiam capellae arcium castrorumque clausorum, licet in eis eucharistia custodiatur. Nec asylo donatur turris campanaria ab ecclesiis seiuncta, nec ecclesiae derelictae, nec horti, & viridaria, & alia loca ecclesiarum & aedium religiosarum parietibus & claustro non comprehensa: item nec tabernae & domus muris ecclesiarum & monasteriorum adnexae, licet interius in ecclesias & monasteria aditus pateat. Domus vero parochi & aliorum clericorum qui curae animarum addicti sunt, gaudent asylo, modo ecclesiis coniungantur, & interius in eas aditum habeant. Verum in ecclesiis asyli spatium non extenditur ultra atrium, quoties muro circumdatum est, porticus, scalas & portas tam a fronte, quam a latere, & adspectum anteriorem.

C A P U T XXIX.

De sepulturis.

§. I. Sepultura mortuorum ipsa natura duce inter omnes gentes, etiam barbaras, recepta est, quamvis varii fuerint sepeliendi ritus (*a*). Sed christiani omni tempore pium & re-

(a) *Condiebant Aegypti mortuos, eosque domi servabant: alii cadavera ipsa, uti erant, humo obruebant: & alii in primis*

& religiosum habuerunt integra cadavera sepelire; idque quia haec sepulturae species benignior & humanior videretur, & praesertim in spem futurae resurrectionis.

§. II. Apud Romanos sepulcra erant extra urbes, idque iure duodecim tabularum cautum erat, & saepe novis legibus confirmatum est, Savaro *in Sinod. lib. III. ep.* 12. (*b*). Similiter christiani extra urbes corpora suorum fratrum sepeliebant, Chrysost. *hom. XVII. de fide*, *L.* 6. *C. Th. de sepulcris violatis*; nec enim quod leges publicae ceteris civibus denegabant, christianis poterant permittere. Extra urbes corpora christianorum sepeliebantur in privatis sepulcris, vel in fornicibus & catacumbis; quae loca dicebantur *cryptae* & *arenaria*, quod in arena foderentur, & *coemeteria*, quasi loca dormitionis. Incognita antiquioribus christianis fuit in ecclesiis sepultura, eaque post datam Ecclesiae pacem sensim invaluit (*c*).

§. IV. Quamvis vero iure novo christianis omnibus in ecclesia

---

mis Graeci & Romani cadavera cremabant, & cineres sepeliebant. Per plura secula stetit ustio apud Romanos, etsi interim plures ipsa cadavera sepelirent: tandem vero sensim cadavera cremari desierunt, qui mos a Commodi imperatoris aetate frequentior evasit.

(b) *Extra urbes sepulcra ponebantur ad vias publicas, ut* praetereuntes admonerent, se fuisse & illos esse mortales, *ut ait Varro* de ling. lat. lib. V. *Sepeliebant vero Romani extra urbes*, ne funestarentur sacra civitatis: *quod Paulus iurisconsultus* lib. I. sentent. tit. 21. §. 1. *observat.*

(c) *Nempe pium & religiosum arbitrabantur christiani apud martyres, quorum reliquiae in ecclesiis conditae erant, post mortem quiescere. Hinc primum imperatoribus veluti privilegio datum est, ut in vestibulo ecclesiae eorum corpora quiescerent. Euseb.* lib. IV. de vit. Constantini cap. 71. *Chrysost.* hom. XXVI. in 2. ad Corinthios: *inde reges, episcopi, abbates, digni presbyteri & ipsi laici sanctitate conspicui in ipsis ecclesiis sepulti sunt, conc. Moguntin.* cap. LII. *Interea vero fideles laici in atrio vel porticu ecclesiarum sepeliebantur, conc. Bracar.* 1. can. 36., *conc. Nannat.* can. VI., *donec tandem seculo nono & deinceps mos receptus est, ut cadavera omnia in ecclesiis humarentur. Ceterum receptis in ecclesia sepulturis non bene viventibus consultum: nam in locis conclusis aer adficitur tetris cadaverum particulis, quibus respirationi & vitae noxius evadit.*

clesia sepultura permissa sit; tamen etiam in nova disciplina fidelium dormitioni potius coemeteria, quam ecclesiae videntur destinata. Conc. Mediolan. 1. *par. II. cap.* 61. V. Espen. *par. II. sect. v. tit.* 7. *cap.* 2. Sunt coemeteria loca religiosa episcopali benedictione ad fidelium sepulturam addicta, & ipsis ecclesiis ut plurimum adhaerentia: licet e re publica esset extra urbes transferri, & in locis apertis constitui, ut relinquant incolarum domicilio sanitatem. Sed ubi coemeteria nulla sunt ab ecclesiis distincta, christiani in ecclesiis sepeliuntur; sed sepulcra in choro, aut prope altare non passim concedenda: quod Ferrariensis *de non sepeliendis mortuis prope aras* docet. Interim in loco profano nefas habetur christianos sepelire: & hinc electio sepulturae in loco profano nulla est, *cap.* 3. *ex. de sepulturis*, & ibi Gonzalez.

§. IV. Iam christiana sepultura censetur pars ecclesiasticae communionis, quae post mortem perseverat; & inde parochiani in ecclesia parochiali, cum qua vivi communicabant, sepeliri debent. Parochiani autem in caussa sepulturae sunt, qui intra fines parochiae ita morantur, ut vivi sacramenta in ipsa percipere, & parochi ipsis administrare teneantur. Hinc peregrini in parochia, ubi eos decedere contingit, sepeliuntur, modo commode in suam parochiam efferri nequeant, *cap.* 5. *ex. de sepulturis in* 6. Monachi autem & religiosi in monasterii sui ecclesia vel coemeterio sepeliendi sunt, *cap. ult. eod. in* 6., ipsis enim loco parochiae monasterium est: & similiter canonici & beneficiarii omnes in ecclesia capituli vel beneficii sui sepeliendi. Quod si contra interdictum cadaver extra propriam ecclesiam tumuletur, si petatur, effodiendum est, & propriae ecclesiae restituendum, *cap.* 5. *ex. eod.*

§. V. Sed parochialis sepultura duobus casibus locum non habet, puta si exstet maiorum sepulcrum, aut si quis vivus sibi sepulturam elegerit. Sepulcra maiorum eadem ac familiaria videntur esse, in quibus quiescendi omnes de familia ius habent. Quoniam vero quisque apud maiores suos quiescere intendit; hinc existente maiorum sepulcro, cessat parochialis sepultura, & quisque de familia in eo sepeliendus est, *can.* 2. C. 13. *q.* 2., quasi ex tacita sepulturae electione *cap.* 1. & *cap.* 3. *ex. de sepulturis*. Item locum non habet parochialis sepultura, si aliquis sibi locum dormitionis seligat; quod iure canonico puberibus omnibus, etiam uxoribus & filiisfamilias facere licet, *cap.* 7. *ex. eod.*, *cap.* 4. *eod. in* 6. Quibus vero casibus defuncti sepeliantur extra parochiam, exsequiae in propria ecclesia celebrandae sunt, *cap.* 9. *ex. eod.* Quae disciplina in Gallia & Belgio integra servatur;

at in Italia cadavera extra paroeciam sepelienda, antequam domo educantur, per parochum benedicenda sunt, eoque comite ad sepulturae locum efferenda.

§. VI. Antiqua est disciplina, qua pro mortuis oblationes fiunt, easque Ecclesia recipiebat, si christiani in eius communione ex hac vita migrassent. Diu oblationes istae sola offerentium voluntate steterunt; at post seculum decimum in laudabiles abierunt consuetudines, quibus post exsequias cogi possunt heredes ad consuetas oblationes, *cap.* 42. *ex. de simonia*. Atque haec sunt iure funeraria, quae parochis debentur propter animarum curam. Seculo nono & sequentibus pleraeque paroeciae nullos statos reditus habebant, quod earum bona vel ad laicos, vel ad monachos, vel canonicos devoluta erant; hinc ad alendos clericos piae offerendi consuetudines constabilitae. Ceterum in exigendis iuribus funerariis parochi modum tenere debent, ne videantur ex terra putredini concessa quaestum facere, praesertim vero humani & liberales esse debent in pauperes.

§. VII. Quod si aliquis extra ecclesiam parochialem sepeliatur, paroeciae *quarta funeraria*, sive *canonica* debetur; certa nempe portio oblationum & legatorum, quae ecclesiae sepulturae offeruntur, aut relicta sunt. Iustum visum fuit, ex obventionibus funerariis, quae ecclesiae sepulturae adquiruntur, aliquid tribuere ecclesiae parochiali, quae curam spiritualem defuncto impendit, *cap.* 1. *ex. de sepulturis*. Portio ista non est ubique eadem, sed alibi medietas, alibi tertia, alibi quarta integra pro locorum moribus, *cap.* 9. *ex. eod.*, & interim semper *quarta* dicitur: pendetque etiam ex locorum moribus, aut pactis conventis, ex quibus oblationibus & relictis deducenda sit. Cadit vero ecclesia parochialis sibi debita quarta triginta aut quadraginta annorum praescriptione cum titulo, vel immemorabili tempore sine titulo. Barb. *de officio parochi par. III. cap.* 25.

§. VIII. Sepultura ecclesiastica carent omnes, qui vivi cum ecclesia non communicabant, quique ab unitate Ecclesiae seiuncti decesserunt; est enim sepultura pars christianae communionis, quae etiam post mortem manet. Itaque ecclesiastica sepultura privantur infideles, apostatae, haeretici, & schismatici manifesti, item excommunicati, qui ut tales denuntiati sunt, quique suadente diabolo clericum, aut monachum percusserint, & nominatim interdicti, *cap.* 12. *ex. de sepulturis*, *cap.* 17. *ex. de verborum significat.* Porro non donantur ecclesiastica sepultura, qui in mortali peccato decessisse videntur, quales qui sibi mortem consciverunt, qui in pascha peccata

sua

fua nec confessi sunt, nec eucharistiam sumserunt, *cap.* 12. *ex. de poenit. & remissionibus*, monachi mortui cum peculio, *cap.* 6. *ex. de statu monachorum*, fures & latrones in crimine occisi, *cap.* 2. *ex. de furtis*, usurarii manifesti, *cap.* 2. *de usuris in* 6., & generatim omnes manifesti peccatores, qui sine poenitentia decesserint. Quod si horum aliquis in loco sacro tumuletur, cadaver, si discerni possit, effodiendum est, & procul ab ecclesia in loco profano sepeliendum, *cap.* 12. *ex. de sepulturis*. Ultimum supplicium passi, si condignam poenitentiam egerint, ex aliquorum canonum sententia donari possunt christiana sepultura, *can.* 30. *C.* 13. *q.* 3. modo leges civiles humationem permittant.

CAPUT XXX.

De monasteriis.

§. I. *Monasteria initio in solitudinibus, inde etiam in urbibus.*
II. *Monasteria non aedificanda sine episcopi & principis consensu.*
III. *Conditiones, quibus aedificanda.*
IV. *Episcopi potestas in exemta monasteria.*

§. I. MOnasteria initio fuerunt solitariorum habitacula, speluncis potius, quam domibus similia: at instituta a Pachomio vita coenobitica, monasteria etiam fuerunt domus, in quibus coenobitae habitabant (a). Monasteria ex monasticis institutis in solitudinibus & procul ab urbibus initio constituta: idque postulare videbatur perpetua poenitentia & ascesis, cui monachi se addicebant: planctus enim & lu-

(a) *Monasteria in Aegypto habebant suas privatas cellulas, in quibus monachi manebant.* Hieronym ep. XXII. ad Eustoch. cap. 15. *Sed Iustinianus sic voluit aedificata monasteria, ut unam, aut plures domus amplas haberent, in quibus monachi simul dormirent & manducarent*, novel. V. cap. 3. *Etiam in Occidente concilium Turonense* II. can. 14. *in communi schola monachos morari statuit. Vita quippe coenobitica ita postulare videbatur, ut monachi sibi invicem virtutis semper testes essent, & virtutum comparatione alii alios superare studerent.*

ctus requirunt solitudinem. Primus omnium S. Basilius monasteria in urbibus videtur constituisse, ut monachi catholicae fidei contra Arianos suppetias ferrent. Socrat. *lib. IV. cap.* 26. Quo exemplo deinceps in urbibus, vel prope eas passim monasteria excitata: quamvis etiam posteriori aetate, qui monasticam disciplinam instaurarunt, in solitudinibus suas primas sedes collocarint. Mendicantes vero ab initio in civitatibus & oppidis suas aedes posuerunt, ut ita esse possent clericis adiutorio in cura animarum procuranda.

§. II. Quocumque autem loco constituantur nova monasteria & regularium aedes, praecedere debet episcopi, in cuius dioecesi constituuntur, consensus. Conc. Chalced. *can. IV.*, Iustin. *novell. V. cap.* 1. Exortis mendicantibus consensus iste magis evasit necessarius; mendicantes enim contra regulas & naturam vitae monasticae episcopis & parochis in animarum cura, veluti copiae auxiliares, accesserunt: atque ita praeposterum esse videbatur, novos mendicantium conventus episcopis insciis & invitis excitare. Quin ex legibus provinciarum nec licet aedificare nova monasteria, nisi etiam civilis potestas adsentiatur.

§. III. Iam novo monasterio excitando sub certa forma licet episcopis consentire, quae a Clemente VIII. in *bul. quoniam ad institutum*, & a Gregorio XV. in *bul. quum alias* statuta est. In primis constare debet, novos colonos sine veterum incommodo posse sustineri; & hinc advocandi & audiendi priores antiquorum monasteriorum & conventuum, qui per quatuor millia passuum in locis circum positis existunt. Audiendi quoque incolae loci, & praesertim parochus, maxime si novi religiosi mendicantes sint. Praeterea nullius monasterii permittenda aedificatio est, nisi in eo saltem duodecim monachi sive religiosi habitare, ac ex reditibus & consuetis eleemosynis sustentari possint. Et demum monasteria monialium in urbibus & oppidis constituenda sunt, ne moniales hominum malorum praedae exponantur. Trident. *sess. XXV. de regul. cap.* 5. Vbi vero decretum est, novum monasterium aedificari, fabrica inchoanda non est, nisi prius episcopus in loco preces fundat, & salutis nostrae signum, crucem nempe, terrae defigat, *novel. V. cap.* 5.

§. IV. Monasteria omnia origine sua in spiritualibus potestati episcoporum, in quorum dioecesi posita sunt, subiacent, non secus ac reliqua loca sacra & religiosa. Hinc episcopi eadem invisere, *cap.* 8. *ex. de religiosis domibus*, & in iis actus omnes ecclesiasticae iurisdictionis exercere possunt, *Can.* 10. *C.* 16. *q.* 1., *can.* 1. 18. *& seq. C.* 18. *q.* 2. Sed a pluribus

tibus seculis monasteria & monachi, etiam mendicantes, de potestate episcoporum subtracti sunt, & uni pontifici parere coeperunt. Qua exemtione ruina monasticae disciplinae promota est, & ordo hierarchiae turbatus. Hinc pluries de exemtionibus abolendis tractatum, sed numquam excisae: tantum in comitiis Tridentinis temperatae sunt, pluribus in eam rem editis decretis. Nimirum monasteria, quibus laicorum spiritualis cura adnexa est, quod spectat ad curam animarum, episcopis subiecta sunt. Trident. *sess. XXV. de regular. cap.* 11. Episcopis quoque tamquam apostolicae sedis delegatis commissa monasteria monialium *αμέσως* pontifici subiecta. Trident. *loc. cit. cap.* 9. Illis quoque iure delegato data sanctimonialium omnium exemtarum clausura. Trident. *loc. cit. cap.* 5. Episcopi quoque etiam tamquam apostolicae sedis delegati quotannis invisunt monasteria in commendationem concessa, ubi neglecta iacet claustralis disciplina. Trident. *sess. XXI. de ref. cap.* 8. Item ab Vrbano VIII. episcopis subiecta sunt monasteria recenter erecta, vel deinceps erigenda, in quibus saltem duodecim religiosi non sint, *bul. XLIII.* §. 15.

CAPVT XXXI.

De hospitalibus.

§. I. *Hospitalia varii generis.*
II. *Religiosa, vel profana.*
III. *Hospitalia episcopis subiecta:*
IV. *Inde multa ab episcopi potestate subtracta.*
V. *Potestas episcoporum in hospitalia extensa.*
VI. *Decreta Tridentina de hospitalibus non recepta.*
VII. *Sacramenta in hospitalibus a quibus administranda.*
VIII. *Rationes ab officialibus reddendae.*

§. I. Hospitalia proprie sic dicta sunt aedes ad hospites & peregrinos excipiendos, at passim eo nomine veniunt loca quaelibet recipiendis & alendis pauperibus, infirmis aliisque miseris, qui aliena opera indigent, addicta. Hinc hospitalia sunt varii generis, quae nominibus propriis apud veteres designantur, veluti *xenodochia*, quae sunt peregrinorum hospitia; *ptochotrophia*, ubi aluntur pauperes debiles: *orphanotrophia*, ubi pueri parentibus orbati educantur: *brephotrophia*, quae infantium educationi interveniunt; *nosocomia* ubi in-

infirmi curantur: & *gerontocomia*, ubi pauperes senes aluntur (*a*).

§. II. Hospitalia autem generatim sic dicta vel religiosa, vel profana sunt. Religiosa episcopi auctoritate, profana iniussu eius fundata sunt. Quibus notis religiosas & profanas hospitales domus interpretes saniores secernunt, idque convenienter pontificum decretalibus, quae tantum religiosas habent domus hospitales auctoritate episcopi extructas, *cap.* 4. *ex. de religiosis domib.* Sed non desunt, qui omnia pia loca, quamvis religiosa, a laicis administrata, profana dicunt: contra religiosa, quae clerici procurant. Quae sententia apud nos certo iure nititur, utpote quae pactis conventis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum *cap. V. can.* confirmata est.

§. III. Hospitales domus omnes ex veteri ecclesiae disciplina episcoporum potestati & in spiritualibus & temporalibus subsunt. Conc. Chalced. *VIII.*, *L.* 42. §. *6.*, *L.* 46. §. 3. *C. de episc. & clericis* & *novell. CXXIII. cap.* 23. (*b*). Nihil vero intererat, utrum clerici, an laici domus istas procurarent,

(a) *Summa semper fuit Ecclesiae cura in fovendis & recreandis pauperibus miserisque hominibus, qui aliena opera & auxilio indigerent; at ubi Ecclesiae pax data est, coeperunt episcopi & christiani peculiares aedes ad miseros & pauperes excipiendos & fovendos extruere. Praesertim vero christiani Occidentales seculis octavo & sequenti hoc nomine inclaruerunt: nam ferme omnia monachorum & canonicorum monasteria aedes ad excipiendos peregrinos, pauperes, infirmos habuerunt annexas, & praeterea christiani multa alia eius generis diversoria fundarunt. V. Murator.* diss. XXXVII. antiq. Italic. *Tum enim frequenter evaserant sacrae peregrinationes, ad quas fovendas ferme ubique hospitales domus erant necessariae.*

(b) *Auctoritas autem ista episcoporum origine sua ecclesiastica erat, qua sacris in usum miserorum celebrandis, & tamquam boni patresfamilias temporalibus etiam praesidebant; nam civilis & publica in hospitalia potestas politici regiminis erat. Quoniam vero episcopi industrii erant in operibus caritatis procurandis, christiani principes, in primis Iustinianus, iis etiam dederunt publicam & civilem in domus hospitales potestatem.* L. 42. §. 9., L. 46. §. 3. C. de episc. & clericis, novell. CXXIII. cap. 23. *Et similiter idem Iustinianus bona hospitalium bonis ecclesiasticis accensuit*, L. 23. C. de sacros. ecclesiis.

rent, & utrum iuffu, an iniuffu epifcopi effent extructae; femper enim erant in epifcopi poteftate, quando leges civiles id conftituerant.

§. IV. At labentibus annis multae domus hofpitales epifcoporum poteftatem excufferunt, aliae in totum, aliae tantum in temporalibus. In primis hofpitalia regum fpeciali protectione aucta ab epifcoporum poteftate fubtracta funt. Item hofpitalia, quae nulla epifcopi poteftate fundata funt, veluti loca profana habita, & faltem in temporalibus extra epifcopi poteftatem, *cap. 4. ex. de religiofis domib.* Multa quoque hofpitalia privilegiis pontificum ab epifcopi poteftate fubtracta funt, & uni pontifici fubiecta. Et demum non defuerunt principes, qui epifcopos a temporali hofpitalium adminiftratione exclulerunt, eaque in hac parte laicis iudicibus fubiecerunt; quod in Gallia factum eft.

§. V. Deminutam epifcoporum in domus hofpitales poteftatem synodi Viennenfis & Tridentina curarunt reparandum. Et quidem Viennenfis ftatuit, ut fi hofpitalium adminiftratores five clerici, five laici ignavius in adminiftrationem incumbant, epifcopi propria auctoritate in fibi fubiectos rectores, in exemtos delegata pontificis procedant, & hofpitalia reforment & in integrum reftituant. *Clement. 2. de religiofis domib.* Poftea synodus Tridentina *fef. VIII. de ref. cap. 15.* hunc Viennenfem canonem innovavit; item poteftatem fecit epifcopis, ut etiam tamquam apoftolicae fedis delegati in cafibus ab iure conceffis hofpitalia omnia & collegia quaecumque laicorum inviferent, exceptis iis, *quae fub regum immediata protectione funt fine eorum licentia, fes. XXII. de ref. cap.* 8. Et demum ftatuit, ut clerici, five laici hofpitalium adminiftratores quotannis loci ordinario reddant rationes, nifi in fundatione aliter cautum fit; & fi confuetudine, vel privilegio, vel loci ftatuto aliis ad id deputatis rationes reddendae fint, etiam cum iis loci ordinarius adhibeatur. Trident. *loc. citat. cap.* 5.

§. VI. Decreta ifta Tridentina de hofpitalibus aliifque locis piis, utpote quae iura laicorum invertebant, nec in aliis provinciis, nec apud nos recepta funt. Hinc de hofpitalium in rebus temporalibus regimine inter fecularem & ecclefiafticam poteftatem frequentes controverfiae emerferunt. Tandem vero controverfiae iftae apud nos pactis conventis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem noftrum compofitae funt, & ius certum conftitutum, *cap. V. n. 1. feqq.* Tres hofpitalium fpecies diftinctae, una eorum, quae fub Regis *immediata protectione* funt, altera eorum, quae a laicis, & tertia eorum,

quae a clericis procurantur. Hoſpitalia ſub Regis *immediata protectione* (qualia cenſentur, quae regiae fundationis & dotationis ſunt, & quae in ipſa fundatione ex voluntate fundatoris regiam protectionem meruerunt) de epiſcopi poteſtate & viſitatione etiam in ſpiritualibus ſubtracta ſunt. Hoſpitalia a laicis adminiſtrata tantum in ſpiritualibus ab epiſcopo viſitantur; adminiſtrationis vero rationes reddendae coram ratiocinatoribus de more electis per eos, ad quos electio iſta ſpectat, & coram perſona ad id ab ordinario deputata, quae gratis interſit. Data quoque foro miſto, quod Neapoli ſedem habet, poteſtas in loca pia pr[illegible], exceptis iis, quae Regis ſpeciali protectione muniuntur. Et demum hoſpitalia a clericis adminiſtrata in ſpiritualibus & temporalibus ab epiſcopis viſitantur.

§. VII. Iure communi pauperes & miſeri in hoſpitalibus recipere debent ſacramenta ab eccleſia parochiali, in cuius finibus poſita ſunt hoſpitalia. Eſpen. *par. II. ſect. 4. tit. 6. cap.* 3. Et paſſim hoſpitalia a laicis adminiſtrata manent ſub cura parochorum, licet in iis ſint exſtructa ſacella. Verum multae ex hiſce domibus ſunt, quae ad ſacra adminiſtranda ſpeciales presbyteros habent: quod epiſcopi, aut pontificis privilegio, aut pactis conventis inductum eſt.

§. VIII. Hoſpitalium officiales ſingulis annis adminiſtrationis ſuae reddere rationes tenentur. *Clement.* 2. § 2. *de religioſis domib.* Reddendae vero ſunt rationes *ordinariis, ſeu aliis, quibus ſubſunt loca huiuſmodi, vel deputatis ab eis, cit. Clement.* 2. At ſynodus Tridentina *ſeſ. XXII. de ref. cap.* 9. ſtatuit, ut adminiſtratores clerici, vel laici hoſpitalium & aliorum piorum locorum ordinariis locorum reddere rationes teneantur, niſi in fundatione aliter cautum ſit: & quo caſu ſive ex conſuetudine, ſive privilegio, ſive peculiari loci ſtatuto aliis ad id deputatis reddendae ſint, etiam cum iis antiſtes ordinarius adhibeatur. Sed decretum hoc, utpote extendens epiſcopi poteſtatem ad loca laicalia, in hoc regno receptum non eſt; vigentque pacta conventa inter Benedictum XIV. & Carolum olim regem noſtrum, quae *cap. V. n.* 2. habent, etiam perſonam ab ordinario deputari debere, ubi rectores laici piorum locorum reddunt rationes, niſi loca illa regiae protectioni ſpecialiter ſubiaceant.

CA.

CAPVT. XXXII.

De oblationibus.

§. 1. VEntum est ad res Ecclesiae temporales, quae usibus ecclesiasticis deserviunt. Eiusmodi res ad tres praecipuas classes referri possunt, oblationes nempe, fundos sive res immobiles, & decimas & primitias. Oblationis nomine generatim veniunt res omnes sive mobiles, sive soli quacumque ratione Deo elargitae, sive pertineant ad sacrificii usum, sive clericorum & pauperum alimentis destinatae sint. Sed in praesenti strictius vocem oblationis accipimus, quatenus denotat res mobiles & munera, quae sponte fideles ad altare vel extra altare offerunt.

§. II. Tria oblationum genera statui possunt; aliae tempore sacrificii offerebantur ad altare; aliae pro arbitrio in ecclesia deponebantur; & demum aliae fieri consueverunt in administratione sacramentorum, in exsequiis defunctorum, & aliis sacris officiis. Et ad altare quidem tempore oblationis omnes in eucharistia communicantes, si poterant, etiam monachi, offerebant panem & vinum: quo loci etiam oleum & incensum & novae spicae & uvae solebant offerri, *can. IV. apostol.* Ex oblatis pane & vino eucharistiae elementa desumebantur, & reliqua alendis clericis & pauperibus inserviebant. Sed lapsu temporis, ubi panis azymus in sacris mysteriis adhibitus est, desierunt panis & vini ad altare oblationes, earumque loco missae honorarium successit. Et si adhuc in multis pagis & oppidulis viget mos aliquid offerendi inter missarum sollemnia, oblationes istae post evangelium, non tempore oblationis fiunt, & pro eucharisticis haberi non possunt.

§. III. Secundum genus oblationum est earum, quas christiani, prout possunt & volunt, in Ecclesiae usum elargiuntur. In ecclesia secundo seculo erat arcae quoddam genus, in quam fide-

fideles pro arbitrio & voluntate sua modicam stipem apponebant. Tertull. *apol. cap. XXXIX.* Inde institutum fuit *gazophylacium*, hoc est locus in exedris ecclesiae, in quem huius generis oblationes deferebantur & adservabantur. Conc. Carthag. IV. *can.* 93., August. *serm. L. de divers.* Quin in ecclesiis Gallicanis huiusmodi oblationes etiam ad altare videntur factae Conc. Aurel. I. *can.* 16. & *seq.*

§. IV. Erat quoque tertium genus oblationum, quas christiani in suscipiendis sacramentis, in exsequiis mortuorum, in dedicationibus ecclesiarum, aliisque sacris officiis pro pietate sua elargiebantur. Quarto seculo sollemnis erat mos in baptismo aliquid offerendi. Greg. Nazianz. *orat. XL. de baptismo*. Et si synodus Illiberitana *can. XLVIII.* statuit, ne de more catechumeni tempore baptismi numos in concham mitterent; regula ista peculiaris fuit, eique non malum, sed mali species dedit occasionem: nimirum ne sacerdos, quod gratis acceperat, pretio distrahere videretur. Generatim vero in huius generis oblationibus id Ecclesia edixit, si quid sponte offeratur, recte accipi, nefarias vero esse exactiones.

§. V. Cuiuscumque vero generis essent oblationes, non ab omnibus christianis accipi solebant, sed tantum ab iis, qui in eucharistia communicabant. Nimirum oblationes, praesertim eucharisticae, erant signum ecclesiasticae communionis; & hinc eorum, qui in eucharistia non communicabant, oblationes respuebantur. Conc. Illiber. *can. XXVIII.* Ipsi poenitentes consistentes dicti, quamvis in precibus communicarent, non tamen offerebant ad altare. Conc. Nicaen. *can. XI.* Ancyr. *can. IV.* Quin si haeretici antequam in haeresim laberentur, aliquid ecclesiae intulissent, id eis post lapsum restitui solebat. Tertull. *de praescript. can. XXX.* Ambros. *ep XXX. ad Valentinian.* Interim si poenitentes ante reconciliationem inopini & absolutionis cupidi morerentur, eorum nomine factas oblationes pleraeque ecclesiae recipiebant, conc. Arelat. II. *can.* 12. Tolet. XI. *can.* 12. Qua receptione in pacem & communionem admissi censebantur.

§. VI. Porro oblationes erant spontaneae largitates, nec aliquis ad eas offervandas cogebatur: quae est antiqua Ecclesiae disciplina (*a*). Verum labentibus annis oblationes, quae in admi-

(a) *Tantum eucharisticae panis & vini ad altare oblationes necessitate quadam continebantur; nam turpe videbatur, divites ad altare non offerre.* Cypr. de opere & eleemosynis. *August.* serm.

miniſtrandis ſacramentis, in exſequiis, & ceteris ſacris functionibus fiebant, in laudabiles conſuetudines abierunt: quae diſciplina invaluit in aliquibus eccleſiis poſt ſeculum decimum, tum in concilio generali ſub Innocentio III. generatim probata eſt, ubi ſtatutum, libere conferenda eſſe chriſtiana & reliqua ſacra officia; teneri vero fideles ad conſuetas oblationes, & ab epiſcopo cogi poſſe, ſi offerre detrectent, *cap. 42. ex. de ſimonia* (*b*). Et haec ſunt iura parochialia, quae ſatius fuiſſet non induci, aut inducta aboleri, ubi primum eccleſiae aliis reditibus auctae ſunt; eſt enim, quantum fieri poteſt, a miniſtris Eccleſiae amovenda omnis avaritiae turpiſve quaeſtus ſuſpicio & occaſio. Hinc Tridentini patres *ſeſ. XXI. de ref. cap.* I. in ordinationibus nihil quocumque titulo nec ſponte oblatum accipi permiſerunt.

§. VII. Oblationes autem omnes, etiam quae ſponte fiunt, ad eccleſiam parochialem ſpectant, idque ob ſpiritualem curam, quae parochis demandata eſt, *cap. 9. ex. de his, quae fiunt a prael. ſine conſenſu capituli*. Cedunt vero oblationes eccleſiae parochiali, etiamſi in alia inferiori capella, aut loco intra parochiae fines fiant, niſi de contraria offerentium voluntate conſtet. Barboſa *de off. parochi cap. XXIV.* Nimirum fideles offerre praeſumuntur ob ſpiritualem curam, quam de ſe habet Eccleſia: quae praeſumtio oblationes eccleſiae parochiali addicit. Ceſſat vero haec praeſumtio, quando conſtat, aliam eſſe offerentium voluntatem, & oblationes illis locis & uſibus cedunt, quibus impendi fideles volunt, edicuntque. V. card. de Luca *diſc. XIX. de decimis*. Item oblationes parochiae non adquiruntur, ſi privilegium, aut conſuetudo eas alii eccleſiae, aut pio loco addicat.

CA-

ferm. CCXV. de tempore. *Quin Hieronymus* epiſt. I. ad Heliodor. *etiam monachos ad altare offerre adſtrictus fuiſſe teſtatur. Panis & vini euchariſticae oblationes ſpectabant ipſum ſacrificium, quod chriſtiani omnes ſuo modo offerre cenſebantur, & de eo omnes participabant; ut proinde nefas videretur eo ſpectantes oblationes a divitibus non offerri.*

(b) *Seculo decimo & deinceps bona parochiarum, etiam ipſae decimae, pro maxima parte in laicos, monachos, & canonicos tranſierunt: & propter malos clericorum mores chriſtiani parum liberales erant in eccleſias parochiales. Hinc clerici non habebant unde viverent, atque ideo dura temporum conditio pias offerendi conſuetudines in neceſſitatem convertere fecit.*

CAPVT XXXIII.

De praediorum ecclesiasticorum adquisitione.

§. I. *Primis ferme tribus seculis Ecclesia fundos non adquisivit:*
II. *Inde variis titulis fundos adquisivit.*
III. *Episcopi aegre ferebant hereditates & donationes in alterius damnum.*
IV. *Adquisitiones uberiores factae.*
V. *Adquisitiones ex caussa clericatus & monachatus:*
VI. *Ex* precariis:
VII. *Et ex poenitentiarum redemtionibus.*
VIII. *Summum imperium Ecclesiae quaesitum. Regna oblata.*
IX. *Ecclesiis quaesita feuda & regalia.*
X. *Mala ex feudis.*
XI. *Vetitae ecclesiarum adquisitiones.*
XII. *In regno Siciliae olim vetitae ecclesiae fundos adquirere:*
XIII. *Quod interdictum Rex noster renovavit.*

§. I. Qvousque civilis potestas christianam religionem persecuta est, Ecclesiae reditus fuerunt in rebus mobilibus, quas pro pietate sua fideles offerebant, res vero immobiles ferme nullae fuerunt. Tum Ecclesia ex sententia iuris civilis collegiis illicitis accensebatur, quibus nec donare, nec hereditates relinquere ius erat, *L. 8. C. de heredib. instituendis*. Nec a christianis Christus heres poterat institui: quia, ut auctor est Vlpianus *fragm. tit. XXII.* §. *6.*, dii heredes instituti non poterant, praeter eos, quos leges instituere concessissent. Verum post tertii seculi medietatem plures ecclesiae fundos possidere coeperunt; in longa enim illa imperii confusione post Valeriani captivitatem continuata non multum valebant leges, atque ideo facile fuit ecclesiis fundos adquirere.

§. II. Sed post pacem christianis datam Ecclesia fundos magna copia adquisivit, idque testamentis & legitimis hereditatibus & variis titulis inter vivos. Et quod spectat testamenta, primus Constantinus M. Ecclesiam inter collegia legitima recensuit, eique dedit ius adquirendi ex testamento sive hereditates, sive legata. *Habeat unusquisque licentiam sanctissimo catholicae* Ecclesiae, *venerabilique concilio decedens bonorum, quod optaverit, relinquere, L. 1. C. de sacrosanctis ecclesiis.* Haec lex semper in imperio obtinuit, & apud gentes, quae nova

nova regna in Occidente fundarunt, in primis Langobardos, confirmata est. Et Theodosii iunioris lege, si clerici vel monachi intestato decederent, nullis relictis heredibus, eorum bona ecclesiae vel monasterio, cui fuerant addicti, adscribebantur, *L.* 1. *C. Th. de bonis clericorum*. Ita hereditates sive testamento, sive ab intestato Ecclesia coepit adquirere, & interea largitatibus inter vivos etiam ditescebat.

§. III. Verum ex veteribus moribus religioni erat sanctissimis episcopis hereditates adire, vel donationes acceptare, quibus filii, aut alii cognati sibi debitis bonis fraudarentur. *Quicumque vult*, ait Augustinus *serm. XLIX. de diversis*, *exheredato filio, heredem facere ecclesiam, quaerat alterum, qui suscipiat, non Augustinum, immo Deo propitio neminem inveniet* (a). Quin quod hereditates litium ambagibus implicabant, sanctiores episcopi non multum eas curabant; sed potius cupiebant, ut patresfamilias Christum veluti in numerum filiorum cooptarent, eique virilem relinquerent. August. *loc. cit.* At deinceps moribus in peius delapsis, ferme omnes effusae largitates, quibus nihil filiis aut cognatis relinqueretur, acceptae: quos mores Carolus M. *lib. I. capit.* 89. castigavit.

§. IV. Magna praediorum & mobilium copia ecclesiis & monasteriis accessit per hereditates & donationes: at adquisitiones istae factae sunt uberiores, postquam invaluit doctrina, regnum caelorum obtineri largitionibus in ecclesiam factis (b). Hinc

(a) *Summa fuit aequitas Aurelii episcopi Carthaginiensis, qui bona omnia ecclesiae donata restituit donanti, cui post donationem filii, quos non sperabat, nati erant, etsi suae potestatis esset, ut non redderet, sed* iure fori, non iure populi, *ut loquitur Augustinus* loc. cit. *Non enim Romanae leges rescindebant donationes, quod donantibus inde filii nati dicerentur. V. Vinn.* in § 2. institit. de donationibus.

(b) *Ex veteribus summo zelo & incredibili vehementia Salvianus* lib. I. adversus avaritiam *hanc doctrinam inculcavit. Quin sensim creditum vulgo est, etiam sine lacrymis ad Deum promerendum valere in ecclesias & monasteria effusas largitates. Eo etiam traducta est sententia Christi, qua centuplum & vita aeterna iis promittitur, qui propter Deum terrena reliquissent, quasi esset omnino idem exui rebus suis & sequi Iesum Christum, & bona sua in morte ecclesiis aut monasteriis relinquere. V. Murator.* diss. LXVII. antiq. Italic. *Et quoniam omnes morti proximi pro anima sua aliquid ecclesiis relinquebant; hinc videtur invaluis-*

Hinc mediis feculis fere omnes donationes & teftamenta in pias cauffas his formulis conceptae funt, *pro falute animae meae*, *pro redemtione animae*, *in remedium aeternae falutis*. Eo etiam contulerunt clericorum & monachorum artes, quibus fuadebant fidelibus (faepe non fine cognatorum detrimento) caeleftis regni beatitudinem, comminabantur aeternum inferni fupplicium, & fub nomine Dei, aut alicuius fancti temporalia extorquebant, ut habet Carolus M. in *capit. an.* 811. Nec iftae piae artes pofterioribus feculis ceffarunt: etenim S. Bonaventura *epift. ad provinciales*, & Matthaeus Parifienfis *ad an.* 1243. veluti heredipetas multos ex mendicantibus defcribunt.

§. V. Multa quoque bona & latifundia in ecclefias & monafteria confluxerunt ex divitum clericali & monaftica vita. Nam plerique eorum, dum fe altari, aut monafterio dedicabant, bona fua, aut eorum partem in ecclefias & monafteria transferebant. Quia ubi de more veteris difciplinae parentes monafteriis filios fuos infantes offerebant, fimul monachis praedia aliqua elargiebantur. V. Murator. *diff. LXVII. antiq. Italicar.* Hinc intelligis, cur antiqui monachi folliciti fuerunt ad adliciendos divites ad monafticam vitam. Quoniam vero turpe erat, ob temporalia lucra clericatum, aut monafticam vitam divitibus inculcare, fynodorum canonibus poenitentiae fubiecti funt epifcopi & abbates, qui propter temporalia homines in clericos, aut monachos tonderent, temporalia vero heredibus reftituta funt. Conc. Cabillon. II. *cap.* 7.

§. VI. Vberrimus fons, unde tot praedia in ecclefias & monafteria derivarunt, fuerunt etiam *precariae*. In hac cauffa erant precariae praediorum donationes, quas ecclefiis fideles faciebant, at eorumdem fibi retinebant ufumfructum, & duplum etiam ufufructuario iure de bonis ecclefiafticis accipiebant; aut fi ufufructu datorum praediorum abftinebant, triplum in ufumfructum de bonis ecclefiafticis confequebantur: nec tantum ipfi dantes conceffo fibi ufufructu fruebantur, verum etiam filii & cognati, de quibus conveniffet. Conc. Turon. III. *can.* 51., Meldenfe *can. XXII.* Ingens fundorum copia per precarias ecclefiis & monafteriis acceffit: quilibet enim, prae-

miffe, ut fi quis inteftatus decederet, epifcopus loci pro illo teftaretur in piam cauffam, definiretque eleemofynarum modum, quem defunctus probabiliter reliquiffet: qui mos in Gallia, Anglia, & in regno Apuliae fervatus eft.

praesertim si filiorum spe destituebatur, facile eo veniebat, ut patrimonium suum Ecclesiae elargiretur, ab eadem duplum aut triplum quantitatis datae in usumfructum accepturus: Ecclesia vero dispendium praesens futuro lucro compensabat, atque ita praedia sua augebat.

§. VII. Item poenitentiarum redemtionibus praedia & opes ecclesiae sibi pararunt. Erant redemtiones istae species quaedam indulgentiarum, quibus psalmorum recitatione, aut flagellis, aut pecuniae & praediorum donationibus canonicae poenitentiae remittebantur. Satis longae octavo seculo erant canonicae poenitentiae, fueruntque etiam longiores, ubi invaluit, ut pro uno peccato mortali septem annos esset poenitendum; ita enim eiusdem vel diversi generis multiplicatis peccatis poenitentia longe ipsam vitam excedebat. Thomass. *de veteri & nova eccles. discipl. par. III. lib. 1. cap. 74. n. 5.* Ergo inventae poenitentiarum redemtiones, quibus canonicae poenitentiae relaxabantur, & quidem pro numero psalmorum & flagellorum & muneris quantitate. *Quum a poenitentibus terras accipimus*, inquit Petrus Damianus *lib. IV. ep. 12., iuxta mensuram muneris eis de quantitate poenitentiae relaxamus.* Interim magna opum & fundorum copia per redemtiones ecclesiis accessit; nam quotusquisque ex divitibus erat, qui non mallet pecunias & praedia dare, quam durissimam tot annorum poenitentiam subire?

§. VIII. His aliisque titulis ecclesiae & monasteria in variis regionibus res immobiles, quae *ecclesiarum patrimonia* mediis seculis dicebantur, adquisiverunt. Fuerunt autem longo temporis intervallo fundi isti tantum privati iuris, sive *alodia*, ut in mediorum seculorum monumentis appellantur; at inde bona publica, & vel ipsum summum in populos imperium ecclesiis accessit, quo nomine ecclesia Romana celebratur. Item crevit dignitas & maiestas Romanae sedis regnorum oblationibus, quae a tempore Gregorii VII. frequentes evaserunt. V. Murator. *diss. LXXI. antiq. Italicarum.* Erant regna oblata, quae ipsi reges ecclesiae Romanae veluti dono dabant, eaque tum ab illa possidere profitebantur; atque ita reges & regna in fidem & clientelam Romanae sedis recipiebantur. Huius generis regna ferme omnia Occidentis fuerunt, eoque nomine reges pendebant annuum censum, qui *denarius S. Petri* dicebatur, & aliquando etiam pontificibus iurabant fidelitatem. V. Thomass. *de vet. & nova eccles. discipl. par III. lib. 1. cap. 32. n. 5.*

§. IX. Porro pleraeque Occidentis ecclesiae & maiora monasteria fundis publicis, sive feudis & regalibus aucta sunt.

Et

Et sane sub Regibus Carolinae stirpis in Gallia passim feuda, aliquando cum iurisdictione, ecclesiis quaesita: inde hi mores convaluerunt, & a tempore Ottonis I. imperatoris regalium copia & iurisdictio in liberos homines veluti ordinario iure ecclesiis & monasteriis accessit. V. Boehmer. *iur. eccles. lib. III. tit.* 20. §. 79. *& seqq.* Feuda autem ecclesiis & monasteriis dederunt non tantum reges, verum etiam ipsi beneficiarii, quibus olim a regibus concessum erat, ut accepta feuda ecclesiis & monasteriis relinquere possent. V. Murator. *diss. LXXII. antiq. Italic.* Dederunt autem principes feuda ecclesiis saepe in suorum peccatorum redemtionem, saepe etiam ob politicas rationes, ut nempe adiutorio episcoporum & abbatum, qui magni erant apud populos, regna sua constabilirent: quod de Carolo M. Wilelmus Malmesburiensis *lib. V. de gest. reg. Anglor.* aperte testatur.

§. X. Regalia & feuda ecclesiis concessa sacerdotio non videntur adversari, modo militia remittatur. At e re christiana satius fuisset, ecclesias feudis & regalibus non donari, inde enim disciplina ecclesiastica ferme omnis intercidit. In primis feudorum regimine episcopi & abbates implicati spiritualia negligenter curarunt: subinde etiam ecclesias suas reliquerunt, ut essent in imperatorum & regum comitatu, & ut regni comitiis interessent. Item ratione feudorum episcopi & abbates in milites versi militem alebant clientelarem, & imperatores & reges in bello comitabantur, & propriis manibus arma tractabant; erant enim ex feudis debita servitia militaria & equestria. Et quamvis Carolus M. militiam ecclesiis remiserit; tamen paullo post iterum illius onus episcopis iniectum. V. Thomass. *de veteri & nova eccles. discipl. par. III. lib.* 1. *cap.* 41. Porro in tanta opum & divitiarum vi, quam ecclesiae & monasteria possidebant, crevit ambitus ad dignitates ecclesiasticas, & simonia clericos ferme omnes conspurcavit. Ex feudorum quoque & regalium adquisitione natae sunt episcoporum & abbatum investiturae (c): inde electiones in principes

(c) *Nomine* investiturae *veniebat concessio bonorum ecclesiasticorum, quae a principibus sollemni baculi & anuli pastoralium traditione, semper ac novi episcopi & abbates constituendi erant, fieri solebat. Nimirum feudis & latifundiis permultae ecclesiae Regum beneficio auctae erant; & hinc de more feudorum semper novi episcopi investituras accipere debebant, quae in hac caussa per baculi & anuli traditionem expediebantur. Hac vero cae-*

cipes translatae: & tandem inter imperium & sacerdotium cruenta bella emeserunt, quae rempublicam & Ecclesiam longo annorum cursu exagitarunt.

§. XI. Penes ecclesias, monasteria, & alia religiosa collegia per plura secula stetit libertas bona stabilia adquirendi; at inde multorum principum edictis statutum est, ut sine civilis potestatis adsensu ecclesiae & alia religiosa corpora fundos non adquirant. Consensus, quo principes adquisitionem praediorum ecclesiis concedunt, *amortizatio* dicitur (*d*). Salus populi pro-

caerimonia nihil spiritualis tradebatur, sed tantum feuda & reliqua regalia, quae a principibus ecclesiae habebant: quod aperte docet Ivo Carnotensis ep. LX. *Sub Clodoveo exempla inveniuntur investiturarum, quod Petrus de Marca* de concord. sacerd. & imperii lib. VIII. cap. 19. *docet; at deinceps sub Regibus Carolinae stirpis in usum abierunt adsiduum, easque & imperatores in imperio, & reges Galliae, Italiae, Angliae, Scotiae, Hungariae, Poloniae usurparunt.*

Nihil mali in se spectatae habuisse videntur investiturae, at inde in abusionem versae canonicas electiones in principes transtulerunt, &, quod nefas est, induxerunt simoniam; principes enim pretio episcopatus & abbatias concedere solebant. Creditum etiam, sacra anuli & baculi traditione a principibus dari spiritualia. Ergo summi pontifices magnis animis abolendas investituras susceperunt, signumque ad pugnam Gregorius VII. *extulit: pari vi continuarunt successores. Plures synodi celebratae, damnatae investiturae, dantes & accipientes excommunicati. Nat. Alexand.* hist. eccles. sec. XI. diss. 4. *Sed plerique Occidentis principes, in primis duo Henrici* IV. & V. *imperatores, damnatis investituris iura regia deminui existimantes, eas abiicere noluerunt. Itaque pugnatum quinquaginta ferme annos, Ecclesia non minus quam respublica magnis motibus agitata, tandem vero in synodo Lateranensi sub Callisto* II. *anno* CIↃCXXII. *compositae res sunt: placuit enim, ut, restitutis canonicis electionibus & abolita simonia, principes non anuli & baculi traditione, sed sceptro darent investituras. Mirari subit, cur non ante hoc temperamentum fuerit adhibitum; nam in tot tantisque angustiis unum de duobus facere oportebat, vel feuda & regalia regibus relinquere, (quod sane erat Ecclesiae gloriosum) vel mutare investiturae sollemnitatem, ne principes spiritualia dare viderentur.*

(d) *Vox* amortizatio *deducta videtur a voce Gallica* amortir, *quod est extinguere: bona enim ecclesiastica, utpote alie-*

 nari

profecto fuit, quae principum leges suasit, ne ipsis inconsultis ecclesiae bona immobilia adquirerent; ubi enim magna fundorum copia usibus publicis extincta erat, necessarium plane videbatur, concessam ecclesiis adquitendi libertatem cohibere. Peckius *de amortiz. cap. X*. In plerisque christianis provinciis vario tempore instituta est amortizatio, ubi si principes adquirendi adsensum ecclesiis concedunt, exigunt certam pecuniae quantitatem, quae lege vel consuetudine determinata est.

§. XII. In Siciliae regno, quo & Sicilia & regnum Apuliae diu comprehensa sunt, ab antiquis usque temporibus vetitum est, ecclesias praedia adquirere. Sane Fridericus II. *in constit. regni lib. II. tit. 39.* renovata suorum praedecessorum constitutione statuit, ne possessiones hereditariae vel patrimoniales inter vivos quocumque titulo, nisi ex caussa aequalis permutationis, in ecclesias & corpora religiosa transferrentur; in ultimis vero voluntatibus ut iisdem relicta stabilia intra annum proximioribus defuncti, aut aliis laicis venderentur (*e*). Obtinuit lex ista sub Friderico; at paullo post regno ad Andegavos reges, qui erant sedi apostolicae addicti, translato, contrariis moribus ferme desuevit. Quin in illa temporum caligine & iuris publici ignorantia sacrilega & ecclesiasticae libertati adversa credita est. Hinc sub Andegavis & deinceps ecclesiae & corpora religiosa apud nos immobilia adquisiverunt: iamque medietas praediorum & redituum regni penes manus mortuas esse dicitur.

§. XIII. Sed tandem in regno Apuliae litteris Regis nostri v. idus Septembris anni CIƆIƆCCLXIX. iterum vetitum est, ecclesias & alia loca pia ecclesiastica deinceps nova rerum dominia quocumque titulo, sive inter vivos, sive in ultimis voluntatibus adquirere. Hinc nullae factae sunt institutiones, donationes, & contractus omnes, quibus novae possessiones locis piis ecclesiasticis adquiruntur, si conditiones adiectae adhuc non exstiterint, aut ipsa loca pia non adhuc in pacifica pos-

---

nari vetita, & publicis oneribus exemta, civitati mortua videbantur.

(e) *Haec est germana constitutionis Fridericianae sententia, quod pluribus probatum dedit vir doctissimus & mihi amicissimus Andreas Serraus* in not. ad consultat. Stephani Patritii de renuntiationib. monialium pag. 139. seqq. *Ea namque in vulgatis constitutionum libris nonnihil depravata exhibetur*.

possessione sint. Tantum licet locis piis ecclesiasticis iterum collocare, quae restituuntur capita in idem crediti genus, modo id non fiat super bonis stabilibus. Integrum vero relictum est adquirendi ius locis piis laicalibus operum publicorum aut piorum, quae a laicis administrantur, non item sodalitiis laicorum, quae *congregationes* dicuntur (*f*).

(f) *Haec est sententia regiarum litterarum, ad quarum explicationem inde plura alia regia rescripta prodierunt. Et in primis* III. *Kalendas Ianuarias eiusdem anni novis litteris Rex edixit, posse dotes sanctimonialium & fructus, qui ex annuis reditibus locorum ecclesiasticorum supersunt, (quod fuerat in praecedentibus litteris omissum) in census annuos collocari, etiam super bonis stabilibus constituta hypotheca, modo, si contractus ob debitoris moram rescindatur, stabilia locis ecclesiasticis non addicantur, sed vendantur laicis secundum Friderici constitutionem. Porro regio rescripto* IX. *Kalendas Iulias anni* CIↃIↃCCLXX. *dato clarius explicatum est, quod de possessione impugnata prioribus Regis litteris expressum erat: rescriptum nempe est, contradictionem possessioni anteriorem, & tempore adquisitae possessionis factam sufficere, ut possessio contradicta dicatur: subsequentem vero contradictionem talem esse oportere, ut dubiam vel vitiosam possessionem reddat, qua de re tantum iudici cognitio demandata est.*

Novis quoque litteris III. *Idus Iunii anni* CIↃIↃCCLXX. *datis Rex statuit, capellanias, quae a testatoribus relinquuntur, non posse super bonis immobilibus constitui, sed eas tamquam onus hereditatis habendas esse, officioque iudicis contineri, ut onus illud exsequatur. Cuius etiam naturae novis litteris* IV. *Idus Augusti eiusdem anni Rex esse declaravit capellanias, quae inter vivos constituuntur. Et quoniam iura fiscalia privatis quaesita rebus immobilibus aequivalent, id porro Rex statuit, ut ea tantum loco facilioris exactionis possint adsignari.*

Item Rex rescripto suo IV. *Idus Augusti an.* CIↃIↃCCLXX. *declaravit, sub generali regula, qua locis piis ecclesiasticis novae adquisitiones interdictae sunt, etiam contineri hereditates, quae ex integro missarum oneribus subiectae sunt. Itaque voluit, ut eiusmodi hereditates onere illo liberae heredibus legitimis adquirantur; ita tamen ut heres quotannis in perpetuum aliquam missam, aut si plures sint heredes, singuli saltem unam quotannis celebrari faciant, modo praefatae celebrationi nulla praedia addi-*

CAPVV XXXIV.

De decimis & primitiis.

§. I. *Lex de solvendis decimis apud Iudaeos.*
II. *Apud christianos decimae quando inductae.*
III. *Decimae triplicis generis.*
IV. *Debentur ecclesiae parochiali.*
V. *Decimae ad laicos translatae.*
VI. *Antiquae decimarum infeudationes admissae, vetitae novae adquisitiones.*
VII. *Decimae monachis & canonicis adquisitae.*
VIII. *Decimae* novales & minutae.
IX. *Qui ad decimas solvendas obligati.*
X. *Coactio ad solvendas decimas.*
XI. *In caussa decimarum observandi locorum mores.*
XII. *De primitiis.*

§. I. Apud Iudaeos ex legis praecepto decimas & primitias sacerdotibus & levitis debitas fuisse nemo uuus igno-

---

addicantur, sed quidquid eius rei erit, veluti onus hereditarium habeatur.

Sed ad extendendam magis magisque vetitam bonorum adquisitionem praesertim spectant Regis litterae, quae mense Augusto anni CIↃIↃCCLXXI. *emissae sunt, & plura capita continent. Et primo quidem Rex tamquam legibus regni & aliis regiis litteris convenientius declaravit, bona ecclesiastica in emphyteusim data tamquam bona alodialia, sive privata eorum, quibus quaesita sunt, haberi, tantumque primitus constituto canoni esse obnoxia: & ita posse emphyteutam de iisdem pro arbitrio disponere, eaque etiam extinctis lineis, quibus concessa erant, in heredes sive legitimos, sive testamentarios transire. Tantum emphyteusim finiri, si triennio canon persolutus non fuerit, aut si fundus ita deterior factus sit, ut eius qualitas notabiliter mutetur. Porro sic finita emphyteusi, fundum iterum laicis, sed non aucto canone, in emphyteusim dari debere: fundi vero* ἐμπονήματα meliorationes *pristino emphyteutae cedere, cui a novo eorum pretium solvendum est*

ignorat. Nomine decimarum decima pars fructuum terrae & pecudum veniebat: primitiae vero erant primi rerum fructus. Decimae a lege indictae instar tributi videntur fuisse, quod Deus, instituta theocratia, Iudaeis indixit: qua in re Deus mores aliarum gentium expressit; sollemne enim fuit per Orientem regibus tributi nomine decimas pendi. V. Io. Cleric. *in Genes. XLI.* 34. Quoniam vero nulli usui decimae erant Deo, hinc eas sacerdotibus & levitis, qui in divisione terrae Chanaan partem non acceperant, in sustentationem pendi iussit. Itaque lex de solvendis decimis populo Iudaico imposita mere civilis fuit & iudicialis, etsi summam redoleret aequitatem, quando altaris ministri nullis aliis reditibus erant donati, & pro salute totius populi sacris erant addicti.

§ II. Iure evangelico decimae ad alendos clericos nullae indictae sunt, nec lex civilis Iudaeorum christianos poterat adstringere. Hinc primis seculis christiani spontaneis oblationibus

---

est. Et ut vetita adquisitio latius serperet, etiam Rex declaravit, eodem iure cum emphyteusi locationes bonorum ecclesiasticorum ad longum tempus censeri.

Praeterea altero capite Rex declaravit, ut nec pecunia numerata qua demum cumque ratione locis piis ecclesiasticis relinqui, aut donari possit.

Item tertio capite Rex duo declaravit. Vnum, quae locis piis restituuntur capita, super rebus soli collocari non posse, quod generalibus de vetita adquisitione litteris expressum erat. Alterum, quae supersunt ex annuis locorum piorum ecclesiasticorum reditibus in nullum crediti genus posse collocari, sed potius in usus pios ex Ecclesiae sententia tribuenda. Ita derogatum est anterioribus regiis litteris, quibus, dum agebatur de dotibus monialium, obiter dictum erat, etiam quae supersunt ex fructibus annuis locorum piorum collocari in census posse, etiam super rebus soli hypotheca constituta.

Quarto capite declaratum est, bona immobilia, super quibus congregationes laicales hypothecam habent, ipsis congregationibus non posse adiudicari, idque ea ratione, quod sodalitia ista edicto de non adquirendo tenentur.

Et demum quinto capite Rex declaravit, permutationes bonorum immobilium inter ecclesias & alia loca pia ecclesiastica & laicos fieri non posse sine venia Regis, quae caussa cognita conceditur, aut denegatur.

nibus alebant altaris ministros. Interim veteres patres praeceptum Iudaicum de solvendis decimis tamquam morale videntur habuisse: & inde docere coeperunt, christianos iure divino ad decimas ecclesiae solvendas teneri. V. Bingh. *orig. eccles. libro V. cap.* 5. §. 1. Hinc exciti moratiores christiani decimas praestiterunt; generatim vero decimae seculis octavo & sequentibus & legibus principum & Ecclesiae canonibus in Occidente imperatae. Et necessario quidem hac aetate decimae videntur indictae, nam fere omnes ecclesiarum reditus a militibus & laicis possidebantur: atque ideo ex decimis alimenta clericis videbantur exhibenda, praesertim quando divino iure niti credebantur. Sed in ecclesia Orientali decimae non receptae, aut si aliquatenus receptae, inde abolitae sunt, *cap.* 11. *ex. de transactionib. in parte decisa*. V. Espen. *part. II. sect.* 5. *tit.* 1. *cap.* 1.

§. III. Decimae ex regulis decretalium triplicis generis sunt praediales nempe, personales, & mistae. Praediales debentur ex fructibus & proventibus praediorum sive rusticorum, sive urbanorum: personales ex rebus, quas industria & arte sua homines adquirunt, veluti ex lucro negotiationis, militiae, venationis: mistae demum ex fructibus, qui ex praediis & industria participant, quales habentur fetus pecorum, lac, lana, similes.

§. IV. Iam decimae debentur ecclesiae parochiali, quod ius in decretalibus proponitur, *cap.* 29. *& cap* 30. *ex. de decimis*; ubi enim singulis ecclesiis propria bona addicta sunt, decimae ut plurimum ecclesiis parochialibus cesserunt. Sed ius parochiae ad decimas eiusdem finibus coercetur; atque ita decimae personales debentur ecclesiae, in qua fideles tenentur suscipere sacramenta; praediales vero ecclesiae, in cuius finibus praedia sunt, etsi domini in alia parochia morentur, *cap.* 2. *de restit. spoliatorum in 6.*; & mistae cedunt ecclesiae, in cuius finibus animalia continuo pascuntur.

§. V. Quamvis decimae ecclesiis parochialibus debeantur; tamen ab aliis ecclesiis, aut a clericis, aut etiam a laicis adquiri & possideri possunt. Et recte distinguit S. Thomas 2. 2. *q* 86. *art.* 3. inter ius ipsum decimas exigendi, & species ipsas decimarum nomine pendi solitas, quorum illud ecclesiis eiusque ministris competit, nec in laicos transferri potest, hae vero etiam a laicis possunt adquiri. Et reapse mediis seculis plures laici bona ecclesiastica & ipsas decimas, adquisiverunt: quae adquisitiones initio in summa reipublicae & Ecclesiae necessitate regum iussu & episcoporum consensu factae sunt

sunt (a). Translata in laicos bona & decimae dicebantur *ecclesiae & altaria*. Et quia ecclesiae a regibus & episcopis concedebantur propter militiam aut alia servitia; hinc a laicis eo iure possidebantur, quo cetera beneficia, sive feuda, adeo ut in commercio essent, & in heredes transirent. V. Petr. de Marca *not. in can. VII conc. Claromon.*

§. VI. Possessae a laicis iure feudi ecclesiae temporis lapsu, ubi nulla urgebat necessitas, aut possessores nulla servitia praestabant, iniuria a pauperum patrimonio distractae visae sunt. Hinc episcopi seculo decimo & deinceps bona ecclesiarum a laicis possessa variis exhortationibus & delinimentis, & aliquando minis repetere studuerunt: nec enim initio extrema remedia, quibus laici exasperabantur, convenire visa sunt. Cui methodo adhaesit etiam synodus Lateranensis sub Alexandro III., quae edixit, laicos cum animarum periculo decimas detinere, translatas vero in alios laicos Ecclesiae restitui debere, & detinentes iam translatas decimas christiana sepultura privari, *cap. 19. ex. de decimis*. Sed tandem, quod operosum esset sacram praedam a laicorum manibus excutere, damnatae sunt novae decimarum adquisitiones, antiquae vero antiquis possessoribus in feudum relictae: idque synodo Lateranensi sub Alexandro III. adscribunt. Hinc recepta sententia, eas tantum decimas infeudatas a laicis recte possideri, quae ante illam synodum adquisitae sunt. Sic vero possessae decimae tamquam bona patrimonialia & privata reputantur, & pro libito possunt alienari.

(a) *Principio res Ecclesiae laicis & militibus loco stipendiorum cesserunt regum dono & episcoporum consensu, sive conniventia: qui mos tempore Caroli Martelli in summa reipublicae & Ecclesiae necessitate incepit, (cum in Galliam bella Saracenorum ingruebant) inde etiam sine necessitate a regibus continuatus est: quod Io. Filesacus* de sacrilegio laico *pluribus tradit. Item episcopi bonorum ecclesiasticorum alienationibus armatorum copias sibi pararunt, quibus ad bellum de more proficiscerentur, & ad tuenda bona ecclesiastica contra invasores uterentur. Porro non defuerunt episcopi, qui consanguineos suos decimarum & oblationum concessionibus locupletarunt*, can. 3. C. 16. q. 7. *Et in summa confusione, qua respublica & Ecclesia obrutae erant, laici multi parum religiosi in decimas & alia bona ecclesiarum manus iniecerunt, eaque longa possessione usurparunt. Conf. Murator.* diss. LXXII. antiq. Italic.

§. VII. Praeterea decimae & alia bona ecclesiastica seculis nono & sequentibus in monasteria & canonicorum collegia devoluta sunt. Ipsi episcopi & summi pontifices ecclesias monachis & canonicis saepe concesserunt ad instaurandam monasticam disciplinam, & promovendam clericorum communem & regularem vitam. Sed maior pars ecclesiarum & decimarum ad monachos & canonicos devoluta est dono laicorum, qui sacrilegas reputantes ecclesiarum & decimarum infeudationes, eas monachis & canonicis dare voluerunt; odio tum ob malos mores erant clerici seculares. Nec in hoc rerum statu sibi monachi defuerunt, qui vel exhortationibus, vel pecunia numerata sibi ecclesias compararunt. Interim translationes illae episcopi aut pontificis consensu fieri debebant, quod in synodis Romana & Melphitana anno CIↃLXXVIII. celebratis cautum est: & praeterea translatarum ecclesiarum nomine a monachis aut canonicis annuus census episcopis pendi debebat, quo de iure episcopi in translata bona constaret, *can.* 4. *C.* 1. *q.* 3. Sic a monachis & canonicis adquisitae ecclesiae & decimae potius titulo administrationis, quam proprietatis tenebantur; bona enim ecclesiastica in eorum manibus naturam non mutarunt: atque ideo modica parte sibi delibata, reliquum in pauperes & usus ecclesiasticos effundant oportet. V. Espen. *par. II. sect.* 4. *tit.* 2. *cap.* 5.

§. VIII. Iam ubi decimae laicis, monachis, aut canonicis adquisitae sunt, decimae *novales* & *minutae* speciali titulo ecclesiae parochiali cedunt. Decimae novales ab agro novali dictae sunt: agri vero novales in hac specie (*b*) sunt agri de novo ad culturam redacti, & porro agri culti, qui ex loci consuetudine fructus decimales non ferebant, nova vero cultura ferunt. Novales ita accepti si in parochia fiant, eorum decimae speciali titulo pertinent ad ecclesiam parochialem, etsi ab antiquo laici, monachi, aut canonici decumani sint, *cap.*

(b) *Ager* novalis *iurisconsultis est terra praecisa*, *quae anno cessavit*, L. 30. § 2. D. de verbor. significatione, *&* *silva arboribus exstirpatis ad culturam redacta*, L. 3. §. 2. D. de termino moto. *Verum Innocentio* III. *ager novalis est* ager de novo ad culturam redactus, de quo non exstat memoria; quod aliquando cultus fuerit, cap. 21. ex. de verborum signific. *Sic descripsit agrum novalem pontifex in specie immunitatis decimarum a novalibus olim monachis concessae, ne latiori sensu acceptis novalibus, ecclesiae parochiales gravarentur.*

cap. 19. ex. de decimis. Id iure cautum est, ut quam minimum iura parochorum laedantur: atque ita antiqua concessio ad decimas, quae tempore adquisitionis percipiebantur, restricta est. Iure quoque speciali decimae *minutae*, quae ex fructibus minoribus, veluti leguminibus, oleribus proveniunt, ad ecclesiam parochialem pertinent, etiam ubi maiores decimae ab aliis percipiuntur, ne multum damnum sentiant parochiae, quibus cura animarum commissa est.

§. IX. Iure communi ecclesiastico decimarum praestatio christianis omnibus imposita est; debentur enim propter curam animarum, quam eis Ecclesia exhibet. V. Gonzalez *in cap. 4. ex. de decimis*. Quin ad praediales decimas quotquot in parochiae finibus praedia possident, etiam Iudaei, obligantur, *cap. 16. ex. de decimis*; decimae enim istae ex fundis debentur, & ex placitis decretalium in signum universalis dominii Deo reservatae sunt, *cap. 26. ex. eod.* Ceterum multi obligatione decimarum soluti sunt, vel praescriptione quadraginta annorum, *cap. 4.*, *cap. 6. & 8. ex. de praescriptionibus*, vel pactis conventis, *cap. 2. & cap 3. ex. de transactionibus*, vel voluntaria remissione, *cap. 23. ex. de privilegiis*, & in primis summi pontificis privilegio (*c*).

§. X. Quicumque ad decimas obstricti sunt, eas sponte sua, praesertim ecclesiis parochialibus, exhibere debent; inde enim altari ministri & pauperes aluntur. Decimae praediales non deductis expensis praestandae: industriales vero patiuntur expensarum deductionem, *cap. 26. & cap. 28. ex. de decimis*. Quod si ad decimas exhibendas christiani morosi sint, etiam per excommunicationem cogi possunt: quod in decretalibus *cap. 5. ex. eodem*, & in concilio Tridentino *sess. XXV. de ref. cap. 12.* statuitur. Sed decretum hoc Tridentinum nec alibi, nec apud nos receptum est; quid enim opus est ecclesiasticis censuris, ubi praesto esse possunt ordinarii iudices, qui reluctantes ad decimas cogant?

§. XI. Interim in tota hac decimarum materia recepti ecclesiarum

(c) *Monachi ex iuris canonici principiis de terris & laboribus suis ad pendendas decimas tenentur; ex statutis enim monasticis non pascunt oves, sed pascuntur: atque ideo munera ad altare inferre tenebantur*, can. 6. C. 16. q. 1. *Sed iam non minus monachi, quam reliqui regulares primum ex parte, deinde in totum a pendendis decimis pontificum privilegiis exemti sunt.*

siarum mores servandi sunt, ex quibus in multis locis secundum decretales decimae non penduntur: quod ius ab ipsis decretalibus alienum non est, *cap.* 20. & *cap.* 32. *ex. de decimis*. Nimirum postquam parochiae rebus soli aliisque reditibus auctae sunt, sensim obligatio ad decimas decrevit; decimae praediales urbanorum praediorum & personales in multis ecclesiis exoleverunt, & obligatio ad decimas ad solos terrae fructus restricta est. Quin nec ex omnibus terrae fructibus, nec earum nomine decima pars solvitur, sed minor pars, prout locorum mores habent: quae pars etsi decima minor, adhuc decima audit. Et apud nos multis Regis nostri rescriptis ad Cameram Regalem, ubi parochi ex aliis reditibus congruam sustentationem habent, decimae abrogatae sunt: ubi vero congruam non habent, illius defectus ex decimis suppleri praecipitur.

§. XII. Praeter decimas etiam *primitiae* inter reditus ecclesiasticos relatae sunt. Nomine primitiarum veniunt primi rerum fructus, qui Ecclesiae offerendi sunt (*d*). Inter christianos primitiae longe ante decimas receptae sunt, teste Origine *contra Celsum lib. VIII.*; magis vero invaluerunt postquam Ecclesiae patres eas etiam iure divino deberi docere coeperunt. Spectabant autem primitiae primario ad gratias creatori reddendas, at inde etiam clerici vivebant, *can. IV. apostol.* Receptus in Ecclesia primitiarum usus diu stetit, earumque fata eadem, quae decimarum, fuerunt. Et in praesenti disciplina tum exiguntur, si id loci habebant consuetudines.

CA-

(d) *Antiquissimi instituti est etiam apud gentes, fructuum primitias Deo offerre & consecrare. Apud Iudaeos vero etiam ex divino praecepto primitiae debebantur, earumque mensura moribus potius, quam ipsa lege praescripta erat. Hieronym.* in Ezechiel. cap. XLVI.

CAPUT XXXV.

De recto rerum ecclesiasticarum usu.

§. I. *Dominium rerum ecclesiasticarum est penes ecclesias.*
II. *Ex rebus ecclesiae alendi clerici:*
III. *Et quidem iure servitii. Servitium quid?*
IV. *Alimenta clericorum non sunt propriae merces:*
V. *Debent esse frugalia.*
VI. *An clerici divites recte vivant de altari?*
VII. *Reditibus ecclesiae alendi pauperes:*
VIII. *Et ecclesiae exstruendae, itemque vasa sacra & indumenta comparanda.*
IX. *Natura redituum ecclesiasticorum immutabilis.*

§. I. RErum ecclesiasticarum civile dominium alii tribuunt Deo, alii pontifici, alii clero, alii pauperibus; quas sententias Franc. Sarmiento *de reditib. eccles. par. I. cap. 1.* expendit & explodit. Vera doctrina est, dominium bonorum ecclesiasticorum esse penes ecclesias particulares, quibus bona addicta sunt. Sane leges civiles, quarum auctoritate in civitate dominia continentur, *can. 1. D. 8.*, collegio catholicae Ecclesiae donari & relinqui permiserunt. Quod si res ecclesiarum saepe dicuntur *possessio* & *patrimonium Dei*, vel *Christi*, item *res* & *patrimonium pauperum*; verba ista ita intelligi debent, quod Ecclesiae, cuius Christus caput est, oblatae sunt, & quod in pauperum usum impendi debent.

§. II. Quoniam vero finis Ecclesiae est religionis exercitium, certe bona ecclesiarum in usum religionis impendenda sunt; atque hinc alendi, qui altari serviunt; item miseri & pauperes; ecclesiae aedificandae & conservandae, & vasa & sacra indumenta comparanda. Et primum quidem de rebus ecclesiasticis clerici vivere debent; mancipati enim altaris ministerio ex universitatis bonis vivere debent: quod ius apostolus *1. ad Cor. IX. v. 7. & seq.* magnis argumentis adseruit: *Quis militat suis stipendiis umquam? quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat?* Et ante apostolum ipse Dominus edixit, ut apostoli, quos relictis rebus suis ad praedicationem evangelii miserat, de evangelio viverent: *dignus est operarius cibo suo*, ut apud Matth. *cap. X. v. 10.* dicitur, seu, *mercede sua*, ut Lucas *cap. X. v. 7.* expressit.

§. III.

§. III. Debentur autem clericis alimenta ex Ecclesiae bonis propter servitium ecclesiasticum. Hinc illud decretalium, *beneficium datur propter officium, cap. ult. de rescriptis in 6.* Servitium vero, cuius ratione clerici ius habent ad victualia, est iuge ministerium ecclesiasticum secundum gradum, quem singuli in Ecclesia obtinent; quod Christus & apostolus expresserunt, ille exemplo operarii, hic militis, agricolae, pastoris: operarii enim, milites, agricolae, pastores integram sustentationem non accipiunt, nisi continuas operas impendant. Et certe a mente Ecclesiae & canonum longe absunt, qui satis esse aiunt, ut clerici vivant de altari, si horas canonicas quotidie etiam privatim recitent. Papae! quae foret ista clericorum felicitas! parvi temporis spatio horis canonicis impenso operariorum nomen mererent? Pusilla pars totius clericalis officii est horarum canonicarum recitatio, & cum illo comparata ferme evanescit.

§. IV. Verum enimvero quamvis operariis & clericis ratione laboris merces debeatur, longe tamen inter utrosque distat: nam merces operariis debita est pretium laborum, eisque debet respondere, debita vero clericis est medium vitae sustentandae, ne a sacris functionibus avocentur. Gratis exhibere debent Ecclesiae ministri, quod gratis acceperunt: & qui in sacris ministeriis impediuntur, labores extra commercium sunt, nec pretio possunt aestimari. Si merces pretium laborum esset, res sacrae in vile abirent mercimonium. Est haec doctrina ad evangelii normam exacta, & a patribus semper inculcata. Instar omnium sit Augustinus *lib. de pastorib. cap. 11.*, *non redditur sustentatio necessitatis a populo quasi merces illis, qui sibi in caritate serviunt, sed tamquam stipendium, quo, ut possint laborare, pascantur.*

§. V. Summa moderatione clerici ad vitam sustentandam bonis ecclesiasticis uti debent; nam contenti frugali mensa, modestis vestibus & commoda domo, nihil ulterius percipere possunt. Nefas profecto est in res superfluas & vanas impendi Christi & pauperum patrimonium, & inde clericos genio indulgere. *Vt episcopus*, inquiunt patres Africani in *conc. Carthag. IV. can. 15.*, *vilem suppellectilem, & mensam & victum pauperem habeat, & dignitatis suae auctoritatem fide & vitae meritis quaerat.* Quae regula in multis aliis synodis confirmata, novissime in Tridentina *sess. XXV. de ref. cap. 1.* proposita est, ubi additur, etiam reliquos beneficiarios pro gradus sui conditione reditibus ecclesiasticis moderate uti debere.

§. VI. Quamvis autem clerici, qui altari serviunt, iure de altari vivant; tamen si iis satis ad vitam de rebus suis sit, cessat

cessat ius ad vitam de altari sustinendam: & in hac specie possunt quidem retinere beneficia; sed redactos fructus in pauperes & alios pios usus tenentur erogare. Sane reditus ecclesiastici debentur clericis, non ut pretium laborum, sed potius tamquam medium vitae sustentandae; atque ideo si aliunde habeant ad vitam necessaria, qui possunt de altari vivere? Voluit quoque Christus, gratis exhiberi omnia religionis officia, *gratis accepistis, gratis date*: in quod praeceptum sicut non impingunt clerici pauperes, qui vivunt de bonis ecclesiasticis, ut possint laborare; ita illud violare videntur clerici divites, qui reditus ecclesiasticos veluti pretium laborum sibi vindicant. Item antiqui canones tum demum permittunt episcopo aliquid accipere de bonis ecclesiasticis, *si indigeat, Can. apost. XLI.* conc. Antiochen. *can. XXV.* Concinunt patres, in primis Augustinus *epist. CLXXXV. ad Bonifacium: si pauperum*, inquiens, *compauperes sumus, & nostra sunt* (bona ecclesiastica) *& illorum: si autem privatim, quae nobis sufficiunt, possidemus, non sunt illa nostra, sed pauperum, quorum procurationem quodammodo gerimus, non propietatem nobis usurpatione damnabali vindicamus* (a).

§. VII.

(a) *Sed quod canones & patres tamquam certum proponunt, plures ex scholasticis negarunt, quorum doctrina est clericos beneficiarios privatis opibus instructos recte suis reditibus parcere, eosque augere, interim vero de bonis ecclesiasticis pro iure suo vivere. Indulget genio sententia ista, quid ergo mirum si per omnium ora volitarit? Praecipuum argumentum, quo nititur, sunt ea divina oracula, quibus edicitur, dignos esse operarios mercede sua, & neminem suis stipendiis militare. Sed nisi mens laeva fuisset, facile potuissent observare, non eadem ratione aestimandam mercedem operariis & sacris ministris debitam. Illa verum laborum pretium est, haec vitae sustinendae medium. Hinc in comparationibus illis operariis & militis cum sacris ministris tantum spectatur sustentatio laboranti debita, nec innuitur eodem iure utramque censeri: quod recte Estius* in 1. ad Timoth. V. 18. *observat. Tum recte clerici divites suis divitiis parcerent, & de altari iure viverent, si merces fidis pastoribus proposita laboris pretium esset. Nec a contextu avulsam Christi sententiam oportet interpretari; non ante sententiam de alimentis Christus pronunciavit, quam apostolus adduxisset, ut, omnibus relictis, potius exempla, quam praecones essent evangelicae paupertatis. Matth.* cap. X. 9. seq.

§. VII. Pauperes quoque & miseri reditibus Ecclesiae alendi & recreandi, immo potior eorum pars in hanc rem impendi debet. Siquidem quae maior religio Deo potest exhiberi, quam ipsum Christum in pauperibus induere & fovere? Item offerentium ea mens fuit, ut peccata sua eleemosynis redimerent; atque ideo oblationibus suis pauperes alerent & sustinerent. Hinc saepe patres adserunt, pauperum esse Ecclesiae patrimonium; & Ecclesia suis canonibus omni tempore edixit, patrimonium sacrum in pauperes erogandum, *can. apost. XLI.*, conc. Antioch. *can. XXV.* V. Thomass. *de veteri & nova eccles. discipl. par. III. lib. 3. cap. 26. & seqq.* Quin adeo insederat Ecclesiae, res ecclesiasticas pauperum esse, ut saepe in canonibus, qui eas invadunt, aut non recte procurant, *pauperum necatores* appellentur: quod thema Io. Launoius *de cura eccles. pro miseris cap. IV.* pluribus exornat. At dictu indignum! in tanta redituum ecclesiasticorum copia pauperes ferme sunt, qui minus participant.

§. VIII. Porro redituum ecclesiasticorum pars impendenda ad ecclesias extruendas & reparandas, & ad vasa & sacra indumenta comparanda; quae omnia ad externum religionis cultum, quo christiani colliguntur, pietas augetur, & divina beneficia christianis impertiuntur, necessaria sunt. Verum templa, vasa, & sacra vestimenta potius religioso pioque ornatu, quam magnificentia & splendore suo commendantur, Deoque placent. *Aurum sacramenta non quaerunt*, inquit Ambrosius *lib. II. de off. cap. 28.*, *nec auro placent, quae auro non emuntur*. Ceterum vetus morbus est, quo ferme neglectis pauperibus, in magnifica & aurea templa, & pretiosa indumenta reditus ecclesiarum effunduntur; quos mores S. Bernardus *apol. cap. XI.* merito exagitavit.

§. IX. Haec est natura redituum ecclesiasticorum, ut necessario in religiosos & pios usus impendi debeant; quae natura semper eadem manet, quaecumque sit exterior procurandi forma, sive episcopi ipsi reditus omnes administrent, sive beneficiariis portio propria cesserit. Et certe etiam post instituta beneficia, quibus certi reditus singulis ministeriis perpetuo adnexi sunt, rerum ecclesiasticarum dominium penes Ecclesiam remansit: genius clericatus idem est; servitus Deo gratis & ex puro castoque corde impendi debet; & stipendia clericis debita non pretium laborum sunt, sed medium vitae sustentandae. Hinc etiam post instituta beneficia canones, decretales pontificum & saniores ecclesiastici scriptores edicunt docentque, res ecclesiarum esse patrimonium Christi & pauperum, & clericos necessariis alimentis contentos esse debere. V. Espen.

V. Espen. *par. II. sect.* 4. *tit.* 1. *cap.* 4. Institutis beneficiis tantum mutata est exterior procurandi forma, & loco unius episcopi tot emerserunt procuratores, quot beneficiarii.

CAPUT XXXVI.

De rerum ecclesiasticarum procuratione.

§. I. *In veteri disciplina reditus ecclesiae in commune, praesidente episcopo, administrati.*
II. *De oeconomo eiusque officio.*
III. *Reditus ecclesiae in quatuor portiones tributi.*
IV. *Administratio redituum vacante ecclesia.*
V. *Regia ecclesiarum vacantium custodia.*
VI. *Reditus ecclesiarum vacantium ad pontificem delati.*

§. I. Reditus omnes ecclesiarum totius dioecesis ex antiquis regulis in commune ecclesiae principis sive cathedralis aerarium confluebant, ex quo singulis etiam inferiorum ecclesiarum ministris alimenta praebebantur: quae disciplina per quinque & amplius secula stetit. Bingham. *orig. eccles. lib. V. cap.* 6. §. 1. Sic in unam massam conflati reditus ecclesiastici ab episcopo administrabantur. *Can. apost. XXXI.*, conc. Antioch. *can. XXIV. seq.* Praeerat episcopus ecclesiae, eique commissae erant fidelium animae, res nempe pretiosiores, cui proinde iustum erat, ut cura & inspectio bonorum temporalium daretur. Procurabat autem episcopus res temporales *cum presbyterorum conscientia diaconorumque*, conc Antioch. *can. XXV.*, ne procuratio ista esset sine testibus, & ut episcopus curarum parte levaretur.

§. II. Quod vero episcopi & diaconi multis aliis curis erant implicati, ubi reditus ecclesiarum creverunt, proprius minister, *oeconomus* dictus, institutus est, cui sub episcopo temporalium cura demandaretur. Conc. Chalced. *can. XXVI.* Eligebatur in oeconomum unus ex propriae ecclesiae clericis vel per episcopum, vel per universum clerum; electus vero episcopi nutu reditus ecclesiae administrabat. Quod si episcopus aut metropolitanus oeconomum non crearent, a metropolitano, aut patriarcha creandus erat. Conc. Nicaen. II. *can.* 11. Sed post instituta beneficia diaconorum & oeconomi auctoritas in procurandis bonis ecclesiasticis vivente episcopo ferme desiit.

§. III. Collecti autem reditus ecclesiastici ab episcopo dia-

cono

conorum, aut oeconomi ministerio in clericos, pauperes, & alios usus religiosos tribuebantur, idque *tamquam Deo intuente*, *can. apost. XXXVII.* Hinc ex communi arca singulis mensibus pecuniae clericis dabantur, esculenta vero singulis hebdomadis aut diebus pro cuiusque gradu & necessitate. Sed deinceps, quod episcopi & ministri non bene fortasse tribuebant, seculo quinto in ecclesia Romana invaluit, ut ex reditibus ecclesiasticis quatuor aequales partes fierent, quarum una episcopo, altera toti clero, tertia pauperibus, quarta sacris vasis, & indumentis, & fabricae ecclesiae cederet, *can.* 27. C. 12. *q.* 2. Ab ecclesia Romana in alias Occidentis ecclesias mos tribuendi in quatuor portiones transit; at ecclesia Hispaniensis tres partes faciebat, quarum unam episcopus, alteram clerus, tertiam ecclesia ferebat, conc. Bracar. 1. *can.* 25.; in qua procuratione si in tributum pauperes non veniant, pro certo habendum est, episcopi partem etiam pauperibus sufficisse. Sed lapsu temporis, ubi instituta sunt beneficia, haec quadripartita distributio antiquata & sublata est.

§. IV. Quoniam vero episcopi morte, aut alias vacante sede regimen ecclesiae vacantis ad presbyterium devolvebatur; hinc etiam eius auctoritate sive diaconorum, sive oeconomi ministerio reditus temporales administrabantur. Conc. Chalced. *can. XXV.* Visitatores etiam episcopi, qui ad regendas ecclesias vacantes interim mittebantur, sollicitudinem habere debebant, ut res illarum integrae servarentur, & distributiones more solito fierent, Greg. M. *lib. II. epist.* 7. 19. 35.; etenim etiam sede vacante clericis alimenta erant tribuenda, & onera episcopatus sustinenda (a). In praesenti disciplina ubi capituli est fructus colligere, unus pluresve oeconomi sede vacante constituuntur, qui interim rerum ecclesiae curam gerant, & futuro episcopo administrationis suae reddant rationem. Trident. *sess. XXV. de ref cap.* 16.

§. V. Vetus abusio est, qua, defunctis episcopis, eorum spolia & ecclesiarum bona sive a clericis, sive a laicis diripiantur. Hinc invaluit regia ecclesiarum vacantium custodia, qua reges id curabant, ut canones servarentur, ut instituere-

tur

(a) *Statuit synodus Chalcedonensis* cit. can. XXV., *ut reditus* ecclesiae viduatae penes oeconomum integri reserventur. *Sed id ita intelligendum est, reservari futuro episcopo reditus omnes praeter eos, quos ad impendia necessaria & onera episcopatus tribuere oportebat, ut recte Zonaras observat.*

tur oeconomus, ut prohiberentur praedae, & clerici consuetas sportulas acciperent, & reliqui proventus incolumes successori servarentur. Hincm. Rhemens. *epist. IX. cap.* 41. V. Thomass. *de vet. & nova eccles. discipl. par. III. lib.* 2. *cap.* 54. Regia custodia in Gallia sub regibus secundae stirpis recepta erat; & apud nos etiam sub Nortmannis & Suevis obtinuit. Et quidem initio *ballivis* (*b*) dederunt reges nostri, ut custodiam & curam spoliorum episcopalium bono umque ecclesiarum vacantium haberent: & quia sibi commissa custodia ballivi abutebantur, statuit rex Rogerius in *const.* pervenit *tit. de administr. rerum eccles. post mortem praelati*; ut eam curam tres meliores fidelioresque clerici susciperent, qui necessaria ecclesiarum ministris tribuerent, reliqua vero in opus ecclesiae futuro episcopo, cui redderent rationes, reservarent. Sed desiit regia ecclesiarum custodia apud nos sub regibus Andegavis, tantumque hodie ecclesiae cathedrales, regiae nominationis vacantes sub regia custodia sunt (*c*).

§. VI.

(b) *Ballivi erant iudices. in civitatibus & locis inferioribus.*

(c) *Occasione custodiae saepe reges fructus ecclesiarum vacantium suos fecerunt; at inde id ius in plerisque provinciis evasit ordinarium, instituta* regalia, *ut appellatur, qua fit, ut reges episcopatuum vacantium fructus percipiant, & beneficia sine cura animarum ab episcopo conferri solita conferant, donec novus episcopus investituram bonorum ecclesiasticorum a rege accipiat. Regaliae origo a feudis in ecclesias collatis repetenda est; quod Petrus de Marca* de concord. sacerd. & imperii lib. VIII. cap. 19. *aliique recte observarunt: quum enim in multis provinciis feuda morte beneficiarii cum suis reditibus ad dominum redirent, & ab eo detinerentur, donec novus vasallus soluto relevio investituram a domino acciperet; eodem iure habita sunt feuda in ecclesias collata. Ita coeperunt reges iure optimo frui reditibus feudorum, quae ad ecclesias vacantes pertinebant: & occasione feudorum ceteros reditus, & ipsam beneficiorum sine cura animarum collationem occuparunt: collatio enim beneficiorum plerisque decretalium interpretibus veluti pars fructuum ecclesiae habebatur. Regalia seculo decimo secundo in Gallia, Germania, & Anglia obtinebant, eaque etiam utebantur inferiores dynastae, qui feuda ecclesiis contulissent: at Fridericus* II. *in imperio illam abolevit. In regno Siciliae regia custodia ecclesiarum vacantium, non regalia obtinuit. V. si sunt regalia principes Ecclesia non in-*

§. VI. Iam vero labentibus annis in multis ecclesiis, & praesertim in Italia, reditus ecclesiarum & beneficiorum vacantium, (ut nunc nihil dicam de spoliis defunctorum beneficiariorum) qui ex canonum statutis ad ecclesiam aut beneficiarium successorem pertinebant, ad fiscum pontificium devoluti sunt: qui novus adquirendi modus sub Ioanne XXII. incepit, convaluit vero & latius se diffudit in schismate Avenionensi. Hinc *collectores* & *subcollectores apostolici* id etiam habuerunt in mandatis, ut reditus ecclesiarum & beneficiorum vacantium nomine pontificis occuparent, eique colligerent. Cedunt autem fisco pontificio fructus pendentes tempore vacationis, & qui ea durante proveniunt pro rata temporis, quocumque modo, praeterquam cessione, beneficia vacaverint, *bull. Iulii III.* cum sit nobis & *bul.* dudum ex certis. Et licet in Italiae regionibus, ubi erant apostolici collectores, beneficia tantum collationi pontificis addicta ex bulla Pii IV. fructus tempore vacationis fisco pontificio ferrent, *cap. 2. de reservationib. in VII. decretal. Petri Matthaei*; tamen in regno Apuliae ecclesiae & beneficia prorsus omnia, quocumque mense vacaverint, huic oneri subiecta sunt bulla Pii IV. apud Redoanum *de spoliis*; tantumque regia intercessione exceptae sunt ecclesiae cathedrales regiae nominationis & beneficia iuris patronatus regii & feudalis, quorum omnium fructus tempore vacationis successori cedunt.

CA-

---

vita, saltem in locis ubi ex fundatione, aut consuetudine vigebat, cap. *ex diligenti* de iure patronatus in 1. collect. ap. Ant. August., cap. 13. de elect. in 6. *Pertinebat primitus regalia ad ecclesias, quae feuda possidebant; at edicto Ludovici* XIV. *in Gallia ad omnes ecclesias cathedrales etiam feudis non auctas cum aliqua moderatione extensa est: cui innovationi Innocentius* XI. *summus pontifex intercessit, sed Gallicani antistites pro bono pacis consenserunt. Ceterum perceptos fructus reges Galliae plerumque novis episcopis concedunt.*

CAPUT XXXVII.

De rebus ecclesiasticis non alienandis.

§. I. Expensae in usus religiosos ante explicatos in casibus quotidianis non ex ipsis ecclesiarum fundis; sed potius ex fructibus faciendae sunt; etenim & legibus civilibus & sacris canonibus interdicta est rerum ecclesiasticarum alienatio, *L.* 14. & *L.* 17. *C. de sacros. ecclesiis*, *novel. VII. cap.* 1., conc. Carthag. v. *can.* 4. conc. Agath. *can. VII.* Interest enim Ecclesiae perpetuo possidere fundos, unde clerici & pauperes vivunt, & religiosus cultus sustinetur. Spectat vero alienandi interdictum etiam ad monasteria & loca religiosa, quae nomine Ecclesiae etiam intelliguntur, *cit. novel. VII. cap.* 1.

§. II. Nomen autem *alienationis* in hac caussa late accipitur, continetque non solum dominii translationem quovis titulo factum, sed etiam quemvis actum, quo reditus deminuuntur, aut Ecclesia impeditur, quo minus re sua libere fruatur. Hinc res ecclesiasticae nec vendi, nec donari, nec permutari, nec in emphyteusim, nec in usumfructum concedi possunt. Conc. Carthag. IV, *can.* 32., *novel. VII. cap.* 1. (a). Vetitum quoque est, res ecclesiasticas pignori aut hypothecae supponi, *L.* 22. *C. de sacros. ecclesiis*, & in feudum concedi. Porro nec licet de rebus ecclesiasticis transigere, *cap.* 2. & *cap.* 8. *ex. de transactionibus*; nec servos earum manumittere,

 cap. 3.

(a) *Canon sub nomine concilii Silvanectensis inter vetitae alienationis species recenset* conditionem, cap. 5. ex. de rebus ecclesiae alienandis. *Sed quae species alienationis conditio est? Ant. Augustinus & Cuiacius eam vocem tamquam importune intrusam explodunt, & quidem summa ratione, quod in Iustiniani* novell. VII. cap. 1., *unde hic canon desumtus est, desideratur.*

cap. 3. ex. de rebus ecclesiae alienandis, nec praedia ad longum tempus, hoc est ad decem annos, locare. Et ex decretali Pauli II. nec ultra triennium res ecclesiarum locare licet, *extravag.* ambitiosae *de rebus ecclesiae non alienandis inter communes*: quod ius multis in locis non servatur.

§. III. Res ecclesiasticae, quarum vetita est alienatio, sunt illae, unde annui reditus proveniunt, & quae usibus ecclesiae perpetuo addictae sunt. Ergo vetantur alienari praedia omnia sive rustica, sive urbana, & iura, item mobilia pretiosa Deo dicata, *L. 22. C. de sacros. ecclesiis*, *novel. VII. cap. 1.*, *cap. 5. ex. de rebus ecclesiae alienandis*. Porro nec alienari possunt rustica mancipia, *cit. cap. 5.*, quibus de more Romano olim pleraeque ecclesiae ad sua praedia excolenda utebantur. Arbores quoque grandes, unde fructus annui proveniunt, & quae caedi non solent, non alienantur. Qua in re beneficiarii usufructuariis similes sunt, qui fruuntur quidem fructibus arborum, at in locum demortuarum alias submittere tenentur. Zypaeus in *iure novo tit. de rebus eccles. non alienandis*.

§. IV. Quamvis autem bona ecclesiarum alienari prohibeantur; tamen ex iusta caussa & legitimis sollemnibus recte distrahuntur; nec enim natura sua sunt extra commercium, ut earum alienatio intrinsecus vetetur. Iustae autem alienationi caussae tres recensentur, necessitas, pietas, & utilitas. V. Espen. *par. II. sect. 4. tit. 5. cap. 4.* Et necessitas quidem facit, ut res ecclesiarum possint alienari, veluti si aere alieno prematur ecclesia, nec possit ex fructibus satisfieri. Item ex caussa pietatis res ecclesiasticae, etiam vasa initiata, alienantur, veluti si captivi redimendi sint, aut pauperes tempore famis alendi & recreandi, *can. 14. 15. & 60. C. 12. q. 2.* Et demum propter utilitatem bona ecclesiastica recte etiam distrahantur, veluti si silvestria loca, aut aedes ruinosae dentur in emphyteusim.

§. V. Ex legitima caussa factae rerum ecclesiasticarum alienationes tum ratae erunt, si sollemnibus per canones praescriptis celebrentur; sollemnia enim iuris civilis parum curantur. Et olim quidem ferme in synodo provinciae decernebatur alienatio, *can. 53. C. 12. q. 2.*; tum, quod synodi evasissent rariores, statutum est, ut alienatio totius cleri tractatu, consensu, & subscriptione, atque episcopi auctoritate celebraretur, *can. 52. eod.* Nomine cleri post canonicorum institutionem venit collegium, sive capitulum ecclesiae, cuius bona alienanda sunt, si illa collegium habeat: in monasteriis vero cleri vicem gerit monachorum conventus. Quod si alienanda sit res

eccle-

ecclesiae, quae collegio caret, usu receptum est, ut unius episcopi inquisitione & decreto alienatio fiat. V. Rebuf. *in compend. alienat. rer. eccles.* Haec autem sollemnitas abrogata est Pauli II. decretali, qua statutum, ut rerum ecclesiasticarum alienationes *inconsulto Romano pontifice* non fierent, *extravag.* ambitiosae *de rebus ecclesiae non alienandis inter communes*. Quod quidem ius apud nos receptum erat, secus in aliis christianis provinciis. At rescripto Regis nostri XIII. Kal. Februarias anno CIↃIↃCCLXXVI. ad Cameram regalem dato, Regis esse dicitur videre, num contractus de alienandis rebus ecclesiasticis legitimi sint & utiles, eosque probare.

§. VI. Quod si non ex iusta caussa & neglectis sollemnibus iure canonico praescriptis, res ecclesiarum alienatae sint, alienatio irrita est: nihil iuris in accipientem transit, & licet quibuslibet ecclesiasticis alienata simul cum fructibus vindicare, *can.* 53. *C.* 12. *q.* 2., *cap.* 1. *ex. de his, quae fiunt a praelato sine consensu capituli*, *cap.* 6. *ex. de rebus ecclesiae alienandis*: item episcopi deponebantur, clerici vero, qui alienationi subscripsissent, anathemate feriebantur, *can.* 8. *C.* 10. *q.* 2., *cit. cap.* 6.; at in extravaganti Pauli II. etiam alienantes & recipientes excommunicantur. Ceterum in multis christianis provinciis, praesertim in Gallia & Belgio, omissae sollemnitates non vitiant alienationem, modo ex iusta caussa facta sit, & ecclesiae utilis habeatur. V. Espen. *par. II. sect.* 4. *tit.* 5. *cap.* 4. Quod si post alienationem rite factam appareat non leve damnum ecclesiae illatum; haec, non secus ac minor, poterit beneficio in integrum restitutionis uti, *cap.* 1. *ex. de in integrum restitutione*.

CAPVT XXXVIII.

De natura & origine beneficiorum ecclesiasticorum.

§. I. HActenus bona ecclesiastica generatim consideravimus; nunc ea ipsa in partes tributa & singulis officiis perpetuo adnexa expendi debent; non quia bona sic tributa aliquam intrinsecam subierint mutationem, sed quia novas loquendi formulas & exteriorem disciplinam a veteri multum diversam induxerunt. Vox *beneficii*, quae ab iure feudali in Ecclesiam translata videtur (*a*), denotat ius percipiendorum fructuum ex bonis, quae singulis titulis & ministeriis perpetuo adnexa sunt, quod auctoritate ecclesiastica institutum clericis propter officium ad vitam adsignatur. Hac notione vocem beneficii interpretes iuris canonici intelligunt, & quidem vocis proprietati & ecclesiasticis monumentis convenienter: at theologi eo nomine ipsum ecclesiasticum officium, cui reditus perpetuo adnexi sunt, intelligunt. Vtra definitio eligatur, quod spectat ad rei naturam, parum videtur interesse; etenim etiam canonistae intelligunt beneficiis caussam esse sacrum ministerium.

§.II.

(a) *Agri fiscales, qui mediis seculis a principibus pro servitio militari & fide militibus dabantur*, beneficia *dici solebant*, *& Germanica voce* feuda. *Initio data sunt feuda ad vitam, postea evaserunt hereditaria, atque ideo certis familiis addicta. Hinc bona ecclesiastica suis titulis perpetuo adnexa & pro ecclesiastico servitio dari solita feudorum instar exhibere visa sunt, & hinc* beneficia *audierunt.*

§. II. Sic accepta beneficia posteriori aetate invaluerunt: nam quamvis clerici semper ius fuerit propter servitium ecclesiasticum de altari vivere; tamen per plura secula a communi aerario alimenta acceperunt (b). Exorta sunt ecclesiastica beneficia a partitione bonorum, eaque perpetua in singulos titulos & ministeria: quae partitio seculo sexto in ecclesiis ruralibus fieri coepta, tum latius extensa est, sensimque eo ventum, ut etiam parochiae urbanae suos proprios reditus haberent (c).

§. III. Ita paullatim invaluerunt parochialia beneficia; at praebendae canonicorum exortae sunt a partitione bonorum, quae a canonicis in commune possidebantur. Nempe ubi canonici in summa seculi decimi confusione vitam communem reliquerunt, Christi patrimonium in varia frustula tributum est. Etenim in ecclesiis cathedralibus bona inter episcopum & capitulum divisa sunt, & hinc distinctio inter *mensam episcopi* & *capituli*: & inde ipsa mensa capituli cathedralis, ut & reliquorum capitulorum, abiit in tot partes, quot erant canonici, eorumque ministeriis perpetui reditus addicti sunt, quos

D 4 ipsi

(b) *Dum adhuc reditus omnes ecclesiae in commune administrabantur, episcopi veluti extra ordinem clericis vel remuneratione, vel humanitate praedia ecclesiastica, saepe non adeo magna, in usumfructum etiam ad tempus dabant.* Conc. Agath. anno IↃVI. can. XXIII., Conc. Aurelian. 1. can. 23. *Sic vero data praedia morte usufructuarii, vel finito dationis tempore ad ecclesiam revertebantur*, can. 61. C. 16. q. 1. *Sed praedia ista proprie sic dicta non erant*.

(c) *Principio in Occidente seculo sexto oblationes, quae fiebant ad altare, ecclesiis ruralibus addictae sunt, salva plerumque episcopis tertia, aut quarta portione*, can. 7. C. 10. q. 1., *& paullo post iisdem ruralibus ecclesiis etiam stati ex fundis reditus adsignati sunt*. Con. Aurelian. III can. 5. *Semel recepti mores latius producti sunt, idque quod non semper ex fide bona procedebat communis aerarii procuratio; & quod commodius videbatur status reditus parochiis agrestibus adsignare, quam earum clericis ex communi penu, saepe tam longe posito, necessaria praeberi. Et profecto quaelibet agrestis ecclesia nono seculo suis propriis decimis & fundis erat instructa*, can. 25. C. 23. q. 8. *Sed hac aetate ecclesiae urbanae antiquam servabant disciplinam, quae & ipsa tandem desuevit, & proprii stabilesque reditus non minus ruralibus, quam urbanis parochiis perpetuo adnexi sunt*.

ipsi perciperent. Sic vero tributi reditus *praebendae* nomen, quo in vita communi designabantur quotidianae victus praestationes canonicis dari solitae, retinuerunt.

§. IV. Iam tria sunt, quae beneficii ecclesiastici naturam constituunt; debet nimirum esse perpetuum, auctoritate ecclesiastica institutum, & dari propter sacrum officium; quorum unum si desit, ecclesiasticum beneficium non dicitur. Et perpetuum quidem, hoc est quousque vivit beneficiarius, beneficium esse debet; beneficii enim datione ad certum ministerium in Ecclesia obeundum beneficiarii vocantur, quae addictio natura sua perpetua est: atque ideo perpetuum stante ministerio, etiam ius ad proventus perpetuum sit, oportet. Qua in re datio beneficii respondet ordinationi, quae ordinatos clericos perpetuo suis titulis, unde accipiebant victualia, adscribebat. Hinc ex communi sententia beneficia ecclesiastica dici non possunt *laicales capellaniae* & *legata pia*; nam etsi obligent ad missarum celebrationem, aut ad aliud sacrum officium; tamen ius perpetuum clericis non tribuunt, utpote quae pro arbitrio conferuntur & auferuntur.

§. V. Porro non est beneficium, nisi accedat auctoritas episcopi, aut pontificis, qua illud in titulum erigatur atque excitetur. Conflatur beneficium ex iure ad proventus & sacro officio: quum vero reditus ecclesiastici, & multo magis sacra ministeria, nisi ex Ecclesiae auctoritate nequeant dispensari; fit profecto, ut nullum intelligatur beneficium, quod ecclesiastica auctoritate non constituatur & fundetur. Hinc *laicales capellaniae* & *legata pia*, quae episcopi auctoritate in beneficium non attolluntur, mera stipendia aut eleemosynae sunt, etsi ex voluntate testatoris in perpetuum dentur.

§. VI. Quod tertio loco ad naturam ecclesiastici beneficii requiritur, est, ut detur propter sacrum officium; nec enim alio iure licet clericis de altari vivere, quam quod altari serviunt. Nomine sacri officii etiam in nova disciplina venit iuge servitium in functionibus beneficiario demandatis, ratione cuius operarius dici queat, & pastor, sive cooperator in ecclesia administranda. Innoc. III. *lib. I. epist.* 82., Trident. *sess. XXI. de ref. cap.* 3. V. Espen. *de offic. & instit. canonic. par. I. cap.* 2. Et si tempus a divino ministerio vacuum superest, illud orationi, lectioni scripturarum & canonum, & bonis piisque operibus impendendum est. Hinc manifesti erroris convincuntur, qui officium beneficiariorum censent esse horarum canonicarum recitationem. Nata videtur portentosa illa sententia ex vulgato illo, *beneficium datur propter officium*:

nam

nam nomine *officii* ex vulgari sensu horas canonicas interpretati sunt.

§. VII. Ex veteris disciplinae regulis beneficia ordinationi adhaerebant, eamque consequebantur, nec seorsum dabantur ordines & ius ad proventus ecclesiasticos, sed ius ad proventus ordinationi inesse censebatur. Verum temporis lapsu nexus ille inter ordinationem & ius ad proventus abruptus est, & ordinatione quidem tantum data potestas ad sacra obeunda, beneficiis vero officia cum suis reditibus perpetuo demandata; quae divisio in summa seculi decimi confusione primum exorta, & inde sensim recepta, disciplinae ecclesiasticae mutationem & ruinam promovit. Inde aucta res canonica, nimirum exortae variae beneficiorum divisiones, multae conditae regulae, quae ius collationis, modum, formam, aetatem, & qualitatem beneficiariorum stabilirent; quae omnia in veteri disciplina cessabant, tantumque antiqui canones de sacris ordinationibus & ordinandorum qualitatibus statuebant. V. Duaren. *de sacr. minister. lib. II. cap.* 3. Inde ordines, qui ius non dabant ad proventus, contemtui fuerunt; contra magni facta beneficia. Inde multi sine beneficio ordinati, & numerus clericorum vagantium & inertium crevit.

§. VIII. Quod vero varii generis sunt ecclesiastica officia, quibus perpetuo reditus cesserunt; varium quoque oportet esse genus beneficiorum. Principio alia sunt maiora, alia minora. Maiora dicuntur, quibus gradus primores in Ecclesia cum cura animarum & sacra iurisdictione adhaerent, qualia beneficia obtinent summus pontifex, patriarchae, archiepiscopi, episcopi, abbates cum quasi episcopali potestate. Ceterum *beneficii* nomine generatim sumto beneficia maiora non veniunt: immo nec ipsa *dignitatis* voce, quum sint dignitatum apices

§. IX. Minora beneficia censentur reliqua omnia ecclesiastica & monastica officia, quibus proprii stabilesque reditus adhaerent, veluti dignitates, personatus, parochiae, & beneficia simplicia: quamvis dignitates relatione ad cetera minora inter maiora censeantur. Dignitas stricte ita dicta est beneficium, cui sub episcopo proprii reditus & iurisdictio insunt. Variant autem in numero & ordine dignitatum ecclesiarum instituta, immo in una ecclesia canonicatus, aut merum officium est, quod alibi dignitas reputatur: cuius varietatis ratio inde petenda est, quod dignitates potius usu & fundatione, quam generali Ecclesiae decreto invaluerunt. V. Espen. *par. II. sect.* 3. *tit.* 1. *cap.* 2. Ceterum moribus hodiernis revocata ad episcopos ferme omni spirituali iurisdictione, iacent in multis ecclesiis dignitates, tantumque nomen & nobiliores sedes in

choro

choro retinent; & hinc *ventosae* & *inanes* audiunt. Fagnan. *ad cap.* ad haec *ex. de praebendis*.

§. X. Vox *personatus* in pontificum decretalibus aliquando eadem est ac dignitas, *cap.* 8. *ex. de constitutionibus*, *cap.* 8. *ex. de rescriptis*; at in specie *personatus* nomine intelligunt interpretes beneficium, cui aliqua praeeminentia sine iurisdictione inest, veluti in choro sedes nobilior (*d*). Verum in materiis, quas dicunt *odiosas*, nomine generali beneficii dignitates & personatus non veniunt.

§. XI. Inter minora beneficia censentur, quae *curata* & *simplicia* vocari solent. *Curata* sunt, quae animarum curam in foro interiori habent adnexam, qualia sunt parochiae. *Simplicia* curam animarum non habent, sed beneficiarii aliter divinae rei incumbentes, officio suo satisfaciunt, qualia sunt canonicatus & capellaniae perpetuae ecclesiastica potestate excitatae. Verum praebendae canonicorum etsi inter simplicia beneficia habeantur, accedunt tamen ad dignitates, *cap.* 11. *de rescriptis in* 6., & in odiosis simplicium beneficiorum nomine non veniunt. Alio quoque sensu saepe sumitur simplex beneficium, pro eo nempe, quod adsiduitatem non requirit.

§. XII. Porro beneficiorum alia sunt *secularia*, alia *regularia*. Secularia sunt, quae habent adnexum ecclesiasticum officium stricte sic dictum, quo monastica officia non continentur: dictaque sunt *secularia*, non quod laicis conferri possint, sed quod regularibus opponantur. Regularia sunt, quae ad monasticam disciplinam spectant, aut quae per monachos regi consueverunt. Hinc abbatiae & reliqua omnia officia claustralia

(d) *Vox* personatus *a personis videtur derivata; erant vero* personae *Gallorum lingua presbyteri vicarii, qui ecclesiis, quae monachis & canonicis erant addictae, modico proventu, sed titulo & magna fructuum parte penes illos remanente, inserviebant*, can. 4. C. 1. q. 3. *Itaque personatus erat ecclesia, sive beneficium, cuius cura vicariis committebatur: tantumque differebant a ceteris beneficiis, quod duplici beneficiario donabantur, quorum unus titulum, itemque opimam fructuum partem habebat; alter vero sub nomine* personae, *vel vicarii modico proventu officium sustinebat. Et reapse in antiquis monumentis personatus modo ad eos, quibus titulus ecclesiae, sive officii adhaeret, modo ad personas refertur*, cap. 4. ex. de filiis presbyterorum & cap. 6. de praebendis in 6.; *sed interpretes nostri unam personatus speciem definiunt, cum scilicet, qui penes tituli possessorem residet.*

lia suis propriis donata reditibus regularia beneficia sunt: & praeterea censentur etiam regularia, quae habent quidem officium ecclesiasticum; sed per monachos regi consueverunt (e). Adquisita vero sunt monachis secularia ista beneficia vel fundatione, vel incorporatione; quod nempe monasteriis adnexa sunt, vel quadraginta annorum praescriptione.

C A P V T XXXIX.

De beneficiariorum adsiduitate.

§. I. *Adsiduitas quid?*
II. *Beneficia omnia natura sua ad adsiduitatem obligant.*
III. *Sed lapsa disciplina parochiae, dignitates, & canonicatus obligant ad adsiduitatem.*
IV. *Non reliqua beneficia.*
V. *Caussae excusantes ab adsiduitate.*
VI *Poenae contra beneficiarios non adsiduos.*

§. I. Adsiduitas in beneficiis, quae *residentia* dici consuevit, est continua in loco beneficii praesentia, ut beneficiarii iniuncta sibi munera per se possint exercere. Ita non mera est localis & desidiosa prasentia, sed laboriosa, Trident. *ses. VI. de res. cap.* 1. Et profecto sententia Ecclesiae non longe distant ab absentibus episcopi & beneficiarii praesentes, qui sibi iniuncta onera parum curant, reditibus colligendis & seculi curis praecipue intenti, *cap. 2. ex. de translatione episcopi*.

§. II. In veteri disciplina, qua ius percipiendi ab Ecclesia alimenta ordinationi erat adnexum, clerici omnes una & perpetua morandi in ecclesiis suis lege tenebantur, ut iuge impenderent officium. Thomass. *de vet. & nova eccles. disciplina par. II. libr.* 1. *cap.* 1. *seqq.* Sed deinceps ubi ab ordinatione beneficia distracta sunt, haec, non secus ac ordinatio, beneficiarios ecclesiis suis perpetua immorandi lege adstrinxerunt. Be

(e) *Vtriusque generis regularia beneficia ex lapsa monachorum disciplinae originem habent; nec enim bene congruit monasticae disciplinae, ut claustralia officia suis propriis reditibus, ab arca communi distinctis, aucta sint; nec est monachorum ecclesiastica officia & spiritualem curam extra claustrum exercere.*

Beneficia dantur propter ecclesiastica ministeria, quae beneficiarii in suis ecclesiis per se explere tenentur. Obligant vero ex generali canonum regula ad adsiduitatem beneficia omnia; *cap. 3. ex. de clericis non residentibus*: nam singula dantur propter ecclesiasticum ministerium, quod vicaria alterius opera non recte impletur. Thomass. *loc. cit. lib. III. cap. 34.* Quae enim officia industriam personae requirunt, qualia sunt ecclesiastica, non recte per vicarium impleri possunt; nam & inter artifices longa differentia est & ingenii, & naturae, & doctrinae, & institutionis; quod recte iurisconsultus observat, *L. 33. D. de solutionibus*.

§. III. Intrinseca quidem est omnibus beneficiis adsiduitas; at in summa seculi decimi confusione paene omnis defecit, iamque seculo undecimo ecclesiae ferme omnes a suis pastoribus erant derelictae. Vbi primum eodem seculo inclinante a tanta calamitate ecclesia coepit respirare, canones condidit, qui beneficiarios, immo clericos omnes, ad adsiduitatem compellerent. V. Thomass. *cit. lib. 3. cap. 6. & 34.* Sed ulcus alte insederat, nec totum simul cedebat curationi: ac proinde curae interim fuit malis exitialioribus mederi; dilata minorum morborum curatione. Ergo conditi canones, qui in parochiis, dignitatibus, & praebendis canonicorum omnino restituerent iuberentque adsiduitatem; silentio omissis reliquis beneficiis, *cap. 3. ex. de clericis non residentibus*, *cap. 5. & 38. ex. de praebendis*, *cap. 9. ex. de concessione praebendae*; non quod Ecclesia sentiret, reliquos beneficiarios ecclesiis suis recte abesse, sed quod maiora mala in primis curare oportebat.

§. IV. Interim hoc de adsiduitate reliquorum beneficiorum silentio, tolerantia, & impunitate sensim post Alexandrum III. invaluit, parochias, dignitates, & canonicatus ad adsiduitatem obligare, non vero reliqua inferiora beneficia, quae propterea *simplicia* dicta sunt. Novitas ita sub Gregorio IX. iam recepta erat, *cap. ult. ex. de clericis non residentibus*, magisque deinceps firmata est sententia illa, quae officium in beneficiis horarum canonicarum recitationem etiam privatam interpretatur. Ita invaluit distinctio beneficiorum *compatibilium* & *incompatibilium*, ut vocantur. Deinceps iamdiu receptam disciplinam de non necessaria adsiduitate in simplicibus beneficiis Tridentini patres *sess. VI. de ref. cap. 4. sess. XXIV. de ref. cap. 17.* retinuerunt, vel potius tolerarunt; nam Tridentina doctrina est, clericos omnes ecclesiis suis perpetuo adscribi, *sess. XXIII. de ref. cap. 16.*

§. V. Interim aliquando ex iustis probatisque caussis licet beneficiariis, qui adsidui esse iubentur, extra suas ecclesias

versa-

versari; & quidem sine culpa. Et sane canonici possunt ecclesiis suis abesse aut propter episcopi servitium in iis, quae spectant ad ecclesiam, *cap. 7. ex. de clericis non residentibus*, modo non sint ultra duos, *cap. 15. ex. eod.* aut propter scientiarum sacrarum studia, *cap. 12. ex. eod.*, *cap. ult. ex. de magistris*. Porro brevis absentia etiam sine legitima caussa impunis est, quin etiam vacat culpa, si ex caussa probabili fit; qua ratione per regulas Tridentinas *sess. XXIV. de ref. cap. 12.* licet canonicis trium mensium spatio ecclesiis suis abesse: quod intelligendum est, si ex honesta caussa absentia contingat; nam facile credendum non est, synodum genio canonicorum indulgere voluisse. V. Espen. *par. I. tit. 7. cap. 9.*

§. VI. Adversus beneficiarios in ecclesiis suis non adsiduos poenae canonicae locum habent. Iure decretalium beneficiarii ultra sex menses ecclesiis suis absentes beneficii privatione, suspensione, aut excommunicatione plectuntur, *cap. 11. ex. de clericis non residentibus*; liberumque est ordinario antistiti vel ab excommunicatione, vel suspensione incipere, & tandem contumacem beneficio spoliare, vel etiam posthabita excommunicatione privationem decernere. Gonzalez *in cit. cap. 11.* Parochi & alii beneficiarii, quibus cura animarum commissa est, si ultra duos menses & sine licentia episcopi absint, fructus suos non faciunt, & ex contumacia tum iterantis censuris, tum denique beneficii privatione puniuntur. Trident. *sess. XXIII. de ref. cap. 1.* Et canonici, qui ultra tres menses ecclesiis suis abfuerint, primo anno media parte redituum exuentur, altero omnibus spoliabuntur: & si ne tum quidem Ecclesiae suae se reddant, rigore canonum coercentur. Trident. *sess. XXIV. de ref. can. 12.*

CA-

CAPVT XL.

De vetita beneficiorum multitudine.

§. I. Vnum eodem tempore clericum duabus ecclesiis adscribi vetus disciplina non patiebatur, conc. Chalced. *can. X.*, Nicaen. *II. can.* 15., nec enim unus idemque clericus poterat eodem tempore duabus ecclesiis inservire, & praeterea clerici duas ecclesias inhiantes, sacrum ministerium in turpem quaestum vertebant. Postquam beneficia seorsum ab ordinatione conferri coepta sunt, etiam interdictum est, ne plura simul beneficia darentur; beneficium enim datur propter officium, quod per se quisque debet implere: atque ideo in eadem ecclesia, multo magis in diversis, vetatur quis plura habere beneficia. Porro qui plura obtinent beneficia, stipendia pluribus ministris addicta usurpant, *cap.* 3. *ex. de clericis non residentibus*, & sacrorum ministrorum numerum imminuunt, *extravag.* exsecrabilis *de praebendis inter communes.* Et recte observat S. Thomas *quodlib. IX. q.* 7. *art.* 11. multitudinem beneficiorum uni datorum non esse ex actionibus indifferentibus, sed intrinsecam continere malitiam.

§. II. Sed lapsa seculo nono & sequenti ecclesiastica disciplina plura simul uni beneficia data sunt, erantque multi seculo decimo secundo, qui *vix ecclesiarum suarum numerum cognoverant*, teste Petro Blesensi *lib. I. in Iob.* Interim ubi primum a calamitate & confusione decimi seculi Ecclesia respiravit, vidit operosum esse integram disciplinam restitui. Ergo curae praesertim fuit, exitialioribus malis primum mederi, in futurum dilata minorum morborum medicina. Hinc synodus Lateranensis sub Alexandro III. duas dignitates, aut duas parochias deinceps simul obtineri vetuit, & quidem ea addita poena, ut accipiens caderet secundo beneficio, dans vero

vero largiendi potestate privaretur, *cap.* 3. *ex. de clericis non residentibus*.

§. III. Sic vetita beneficiorum pluralitas Ecclesiae parum profuit, sive clericorum delinquentium multitudine, sive quod beneficiario non ipso iure cadebat secundo beneficio contra canones accepto. Ergo Innocentius III. in concilio generali impensius emendandis abusionibus incumbuit, statuitque, ut nullus duas simul parochias, dignitates, aut personatus obtineat, ipsoque iure cadat primo beneficio, qui alterum sine venia sedis apostolicae consequatur, *cap.* 28. *ex. de praeb.* Qua eadem ratione praebendarum coacervatio vetita est, *cap.* 9. *ex. de concess. praebendae*.

§. IV. Hisce decretis singularitas & adsiduitas dignitatum, parochiarum, personatuum, & praebendarum restituta est, silentio praetermissis reliquis minoribus beneficiis, non quod Ecclesia probaret, simul reliqua beneficia coacervari, sed quod tempori cedendum erat, & graviora mala primum curare oportebat. Interim eo Ecclesiae silentio & antistitum negligentia inde natum est dogma, dignitates, parochias, personatus, & canonicorum praebendas ad adsiduitatem obligare, reliqua vero minora beneficia ad eam non adstringere, & propterea posse invicem vel cum illorum uno coacervari: quae doctrina aetate Gregorii IX. usu probabatur, *cap. ult. de clericis non residentibus*. Ita nata est partitio beneficiorum in *singularia*, & *coacervata*, vel ut habent vulgatae loquendi formulae, in *incompatibilia*, & *compatibilia* (a). Quae doctrina deinceps in Ecclesia magis tolerata, quam probata est.

§. V. Quis vero crederet? etiam post Innocentium III. coacervatio dignitatum, parochiarum, & praebendarum frequenter obtinuit, idque sive negligentia, sive fraude antistitum, quibus instaurata disciplina magis curae esse debuisset. Sane ad-

(a) *Plerique interpretes* incompatibilia *beneficia talia esse docent vel ratione tituli, vel ratione retentionis. Singularia primi generis vacant ipso iure per alterius adeptionem: qualia sunt duae parochiae, duae dignitates, duo personatus; item duo beneficia eiusdem similisque functionis in eadem ecclesia, quae vocant* uniformia in eodem tecto *velati duo canonicatus. Singularia secundi generis non vacant ipso iure per alterius adeptionem, sed beneficiarius debet alterutrum optare, alioquin altero per superiorem exuetur: qualia sunt canonicatus in diversis ecclesiis, & beneficia difformia in eadem ecclesia.*

admodum frequentes fuerunt pontificiae indulgentiae, ut plurimum sine caussa concessae, ad obtinenda plura singularia beneficia. Eo quoque contulerunt fictae commendae, quae saepe in perpetuum gratia beneficiorum datae sunt, ut unum beneficium commendatione, alterum titulo possent retinere. Conc. Salmuriense anno CIↃCCLIII. *can. XXVII.* Rursus alii vicarii specie, sive obtentu alia aliis coacervata adquirebant beneficia: nam ubi dignitate aliqua, aut parochia aucti erant, alteram sive dignitatem, sive parochiam cum opima fructuum parte sub vicarii nomine sibi dari curabant, non vero titulum, qui cum modico proventu alteri conferebatur. Vnita quoque sunt in unum plura singularia beneficia non bono Ecclesiae, sed beneficiariorum, aut quae beneficia distracta habere non poterant, ea invicem unita ad vitam possiderent.

§. VI. Quo tempore Tridentina synodus indicta est, multa beneficia singularia, etiam maiora, alia aliis congesta possidebantur. Hinc his malis medendi synodus intendit; atque in primis *sess. VII. de ref. cap.* 4. vetuit, plures deinceps uni conferri ecclesias parochiales, aut alia singularia beneficia, reprobatis involucris illis *unionis ad vitam* & *commendae perpetuae.* Inde *sess. XXIV. de ref. cap.* 17. sanctiori edito decreto statuit, ut unum uni beneficium sive in titulum, sive in commendam deinceps conferatur, nisi ad honestam sustentationem unum non sufficiat, quo casu secundum conferri permisit, modo utrumque adsiduitatem non requirat. Ergo etiam ipsa simplicia beneficia, quae alendo beneficiario sufficiant, singularia & *incompatibilia* evaserunt. Nihil vero statuit synodus, quinam reditus ad honestam beneficiarii sustentationem sufficiant; at in compertis est, eam debere esse modestam & frugalem. Ceterum moribus praesentibus nulli intenditur controversia, quod duo possideat beneficia, quorum unum, aut ambo maximi reditus sint, modo utrumque adsiduitatem non requirat. V. Espen. *par. II. sect.* 3. *tit.* 3. *cap.* 3.

§. VII. Iam ut plura singularia beneficia ab uno obtineantur, necessaria est superioris venia, qua canones relaxentur. Superior iste in praesenti disciplina est tantum summus pontifex, etsi olim etiam episcopi ad habenda plura beneficia indulgentiam concederent. Altesferra *in cap.* 28. *ex. de praebendis*. Venia autem concedi non debet, nisi ex necessaria & utili in Ecclesiam caussa, qua incommoda ex coacervatione beneficiorum compensari possint: nec enim summus pontifex dominus est ministeriorum & proventuum Ecclesiae, sed potius

tius fidelis dispensator (b). Quoniam vero indulgentia ista sacris canonibus adversatur, stricte accipienda est, nec a casu ad casum recte producitur: & tum tecta erit, si omnia ex fide bona exponantur. Indultas vero venias tenentur beneficiarii petentibus episcopis exhibere, quibus integrum est eas expendere, & minus legitime impetratas reiicere, *cap.* 4. *de offic. ordinarii in* 7., Trident. *sess. VII. de ref. cap.* 5.

§. VII. Qui plura singularia beneficia sine legitima indulgentia obtinent, decreto synodi Lateranensis sub Alexandro III. secunda dignitate, vel parochia exuendus erat, *cap.* 3. *ex. de clericis non residentibus*; at canone Innocentii III. in concilio generali cadit *ipso iure* prima dignitate, parochia, vel personatu, qui alterum singulare consequitur beneficium, *cap.* 28. *ex. de praebendis*. Vacatio autem ipso iure non collatione alterius singularis beneficii, sed potius pacifica possessione inducitur: & pacifica possessio tum censetur, si nulla iis in iudicio de beneficio mota sit, nullisque molestiis de facto turbata fuerit, aut si per beneficiarium steterit, quo minus pacifica foret. Porro alterius beneficii possessionem adepto ad duos usque menses prioris retentio conceditur, ut possint experiri, an molestiae superveniant. Quod si post pacificam possessionem beneficiarius utrumque retinere praesumat, etiam alterum amittet, & ad sacros ordines suscipiendos, & ad alia beneficia inhabilis evadit, *cit. cap.* 28., *extravag.* exsecrabilis *de praebend. inter communes*. Interim interpretum sententia vacatio ipso iure ferme locum habet in beneficiis, quae dicuntur *incompatibilia* ratione tituli; nam quae talia sunt retentione, demum sententia iudicis vacare dicuntur.

CA-

(b) *Hinc recte docent saniores theologi & canonistae, apud Deum tutos non esse, sed tantum fori externi poenas evitare, qui ex minus idonea caussa obtinent plura beneficia. V. Espen.* par. II. sect. 3. tit. 3. cap. 5. *Sane licet qui indulgentiam concedit, expendere debeat, an idonea subsit caussa; tamen ille, qui petit minus iustam indulgentiam, est caussa iniquitatis, & utitur permissa iniquitate. Et S. Bernardus* epist. 7. n. 9. *clericis, qui plura beneficia iuste possidere credebant, quod veniam obtinuissent, acute reponebat*, utinam non licentiam quaesiissetis, sed consilium, idest, non ut liceret, sed an liceret.

CAPUT XLI.

De beneficiorum collatione.

§. I. Collatio beneficii, quae etiam dicitur *donatio* & *institutio*, est datio vacantis beneficii ab eo facta, qui eius dandi habet potestatem. Quod si collatio collegio canonicorum competat, vocari solet *electio*, quae si nulla indiget superioris confirmatione, beneficium dicitur *electivum collativum*; si vero a superiore confirmanda est, *electivum confirmativum*. Quoniam vero collatores non semper pro libertate sua beneficia donant, sed aliquando ratione iuris alterius certis personis ab alio praesentatis conferre debent; hinc collatio est aut libera, aut minus libera, quarum illa *collatio* stricto sensu, haec *institutio* itidem stricto sensu appellatur.

§. II. Collatio beneficiorum, ubi seorsum ab ordinatione facta est, veluti pars voluntariae iurisdictionis haberi coepit, qua ecclesiastica ministeria dispensantur. Origine vero sua pertinet ad episcopos: episcopi enim non minus sunt ministeriorum Dei, quam redituum ecclesiasticorum dispensatores & procuratores. Eodem ordinario iure in suis ecclesiis conferunt beneficia praelati inferiores, qui quasi episcopalem habent iurisdictionem, *cap. ult. ex. de institutionibus*, *cap. 3. de officio ordinarii in 6.* Verum episcopi auctoritate senatus ecclesiastici, sive collegii canonicorum matris ecclesiae beneficia conferebant, *cap. 4. ex. de his, quae fiunt a praelato sine consensu capituli*: qua in re elucent antiqui mores.

§. III. Sancta haec ex communi senatus consilio beneficia conferendi ratio pro maxima parte labefactata est, postquam beneficia seorsum ab ordinatione collata sunt: iamque inter clericos emerserunt alii ordinarii collatores, variique in variis ecclesiis invaluerunt mores. Sane in multis locis praebendas & ca-

& canonicatus ecclesiae cathedralis solus episcopus, contra alibi solum canonicorum collegium, *cap.* 31. *ex. de electione*, alibi episcopus simul & collegium conferunt, *cap.* 15. *ex. de concess. praebendae* (*a*). Praebendas quoque ecclesiarum collegiatarum vel solus episcopus, vel capituli praeses pro varietate locorum confert. Porro ipsi archidiaconi etiam iure conferendi beneficia aucti sunt, *cap.* 15. *ex. de officio delegati*, *cap.* 7. *ex. de praebendis*. Sed vicarius generalis beneficia non confert, nisi id ab episcopo ei specialiter committatur, *cap. ult. ex. de officio vicarii in 6.*, tantumque a patronis praesentatos pro iure suo potest instituere.

§. IV. Quamvis collegium canonicorum ecclesiae cathedralis sede vacante episcopalem habeat iurisdictionem; non tamen confert beneficia, quae ad liberam solius episcopi collationem pertinent, *cap.* 7. *ex. de rescriptis*, *cap.* 2. *ex. ne sede vacante aliquid innovetur*; collatio enim beneficiorum moram ferre potest; & in interregno qui gubernant, ea differre debent, quae sine damno differri possunt (*b*). Sed capitulum sede vacante recte confert beneficia, quae coniunctim ad episcopum & capitulum pertinent, & multo magis confert beneficia, quorum collatio vivente episcopo ad solum capitulum pertinebat, sic ut etiam pro iure suo praesentatos a patronis instituit.

§. V. Iam collatio beneficiorum, ubi ab ordinatione seiuncta est, fit peculiari actione, qua collator voluntatem suam declaravit, se huic, aut illi tribuere beneficium; idque etiam nudis verbis fieri potest. Et quoniam voluntas collegii canonicorum ex maiori suffragiorum numero censetur; hinc beneficia *electiva collativa* per electionem communibus electionis regulis adstrictam conferuntur; forma enim *cap.* quia propter 42. *ex. de electione* tantum locum habet in eligendis praelatis, quo-

(a) *Vbi episcopus & canonici simul beneficia conferunt, etiam varii sunt mores: nam concurrit episcopus vel ut merus canonicus*, cap. 15. ex. de concess. praebendae, *vel tamquam collegii moderator & praeses, vel aequali potestate: quo posteriori casu episcopi suffragium totius collegii suffragio aequivalet.*

(b) *Vulgo docent interpretes decretalium, ideo non posse capitulum sede vacante beneficia episcopalis collationis conferre, quod collatio sit pars fructuum; fructus vero integros episcopo oportet reservare. Apage profanum dogma; collatio enim beneficiorum est pars spiritualis potestatis, qua ecclesiae ministri constituuntur.*

quorum morte ecclesia vidua censetur. Ceterum receptis moribus collationes fieri, aut probari nequeunt sine litteris; nec beneficiarii solent in possessionem beneficiorum immitti, nisi litteras collationis exhibeant.

§. VI. Beneficia ubi vacaverint, intra certum tempus conferenda sunt; ex diutina enim vacatione multa in rem ecclesiasticam incommoda promanant. Et quidem dignitates capitulorum, parochiae, & omnia minora beneficia sex mensium spatio conferenda sunt, *cap. 2. ex. de concessione praebendae*; tribus vero mensibus episcopatus & maiores dignitates regulares, *cap. 41. ex. de electione* (c). Semestre autem istud a die scientiae vacationis computatur, & praeterea non currit, si iusto impedimento sive iuris, sive facti collator cessaverit, *cap. 5. ex. de concess. praebendae*.

§. VII. Quod si stato tempore collatores non conferant beneficium, pro ea vice collatione cadunt; & si collatio pertineat ad capitulum, devolvitur ad episcopum, contra ad capitulum, ubi solius episcopi est conferre: & si utriusque demum par negligentia sit, devolutio fit ad metropolitanum, & ita porro ad alios superiores antistites usque ad summum pontificem, *cap. 2. ex. de concessione praebendae*. Atque id est negligentiam praelatorum supplere. Verum recepti mores non ferunt, ut episcopi negligentia a capitulo suppleatur; & in multis ecclesiis praesertim huius regni solus papa confert beneficia, quae ordinarii collatores stato tempore non contulerint.

§. VIII. Semel collata beneficia, antequam vacent, iterum conferri, aut promitti non possunt, *cap. .. ex. de concess. praebendae*. Sane collationes, aut promissiones beneficiorum nondum vacantium alienae mortis desiderandae ansam praebent, quo nihil a viri boni officio alienius. Itaque collatio, aut promissio nondum vacantis beneficii nulla prorsus est, nec inde ulla nascitur obligatio. Et si iure decretalium probetur datio canonicatus sine praebenda cum spe primo vacaturae, *cap. 3. ex. de praebendis*; ut & promissio beneficii generaliter facta, quum occasio collationis se obtulerit, *cap. 19. ex. de conces. prae-*

(c) *In veteri disciplina intra tres menses episcopi ordinari debebant, nisi inevitabilis necessitas id tempus differre coegisset*. *Conc. Chalced.* can. XXV. *At in nova disciplina intra tres menses episcopi & praelati regulares debent eligi*, cit. cap. 41., *at necesse non est, ut hoc eodem tempore electus consecretur*, *qua de re* par. I. cap. 22. dictum est.

praebendae; id forte eam rationem habet, quod sine alterius morte vacare praebenda, aut beneficium poterat, aut de novo institui: ac proinde captatio mortis cessare videbatur.

§. IX. Beneficia quoque integre conferri debent, nec dignitatum, vel praebendarum licet sectionem instituere, sive quod reditus in duas pluresve partes tribuantur, *cap. 8. ex. de praebendis*, *cap. 7. ex. de censibus*. Quin veluti turpia & simoniaca damnata sunt pacta, quibus patroni & antistites in partem redituum cum beneficiariis paciscuntur, *cap. un. ex. ut ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur*. Officium sane ecclesiasticum, cui perpetui reditus adnexi sunt, unum est, ac proinde uni integrum cum suis proventibus conferendum. Ceterum auctis ecclesiarum reditibus, ex rationabili caussa potest vacans beneficium in duo dispesci; quemadmodum ex idonea caussa licet portionem fructuum ex beneficio delibare, & alteri clerico addicere.

§. X. Peracta collatione beneficiarius in beneficii possessionem deducendus est, quam dicunt *institutionem corporalem*, sine qua nec fructus percipere, nec demandatum officium potest explicare. Ante possessionem beneficiarii, & praesertim parochi, obedientiam suo episcopo promittere & iurare debent; & qui praebendis & dignitatibus in ecclesiis cathedralibus donantur, & coram episcopo, & in capitulo catholicam fidem debent profiteri. Tridentr. *sess. XXIV. de ref. cap. 12.* Spectat autem haec missio in possessionem ad antistitem collatorem, *cap. 9. ex. de privilegiis*, & in decretalibus etiam archidiacono tribuitur, *cap. 7. ex. de officio archidiaconi*.

CAPVV XLII.

De mandatis apostolicis, reservationibus, & praeventionibus.

§. I. VEteri Ecclesiae disciplina summus pontifex in ecclesiis Romanae metropoli subiectis pro iure suo clericos videtur ordinare potuisse, etsi hoc iure parce admodum uteretur. Sed postquam beneficia ab ordinatione seiuncta sunt, Romani pontifices beneficia ferme omnia totius Occidentis sui arbitrii & collationis fecerunt, exclusis episcopis, quibus congenita est beneficiorum collatio. Quae tanta moles sensim crevit per pontificum *mandata*, *reservationes*, & *praeventiones*.

§. II. Et mandata quidem *de providendo*, ut vocantur, erant summorum pontificum litterae, quibus praecipiebant collatoribus, ut designatis clericis aliquod conferrent beneficium: erantque mandata ista duplicis generis; alia enim dabantur pro iam vacantibus beneficiis, alia vero ad primo vacatura, quae etiam *gratiae exspectativae* audiebant. Primus Hadrianus IV. extra fines Romanae metropolis mandata de providendo ad collatores dedit; qui usus semel inductus a successoribus continuatus est, & latius productus. Sed non omnes pontifices eadem ratione mandatis usi sunt: namque alii uno tantum mandato eamdem ecclesiam gravare consueverunt, *cap.* 30. *ex. de rescriptis in parte decisa*, & *cap.* 38. *ex. eodem*: alii vero nul-

nullum tenuere modum, & mandata mandatis congesserunt: immo etiam pro uno eodemque beneficio contraria mandata dederunt. Profitebantur vero pontifices, se mandatis suis consulere velle clericis litteratis & bonae opinionis, praesertim vero pauperibus, etsi clerici mandatis aucti saepe nec pauperes, nec litterati essent.

§. III. Initio mandata ista pontificum commendationes potius fuerunt & preces, quibus pro reverentia sedis apostolicae multum ordinarii collatores tribuerunt, praesertim ubi erant rariora, aut idonei clerici commendabantur. Sed deinceps aucto mandatorum numero antistites saepe obedire detrectarunt. Hinc pontifices, stilo mutato, preces verterunt in praecepta, & triplicis generis litteras scripserunt, *monitorias* nempe, *praeceptorias*, & *exsecutorias*. Franc. Florens *in tit. decretal. de rescriptis*. Monitoriae tantum clericos ordinariis collatoribus commendabant: qui si non parerent, dabantur praeceptoriae, quibus monita in vera praecepta transibant: & si collatores in pari contumacia persisterent, exsecutor dabatur, qui morosos antistites puniret, & ad beneficii dationem cogeret, vel ipse tum vacans vel primo vacaturum conferret. Sed processu temporis convaluit auctoritas mandatorum, nec amplius tres litterae diversis temporibus scriptae, sed tantum una statim addito exsecutore, qui, cessante collatore, conferret.

§. IV. Satis firmato mandatorum usu, Romani pontifices ad beneficiorum reservationes transierunt, quae sunt decreta, quibus pontifices collationi suae vacantia vel vacatura beneficia addicunt, ordinariis collatoribus eorum conferendorum ablata potestate. Sunt vero reservationes aut generales, aut particulares, prout plura eiusdem, vel diversi generis, vel personarum beneficia, aut unum vacans vel vacaturum summus pontifex in se recipit & reservat. Item reservationes aliae sunt in corpore iuris comprehensae, cuius generis ea censetur esse, quae sexto decretalium continetur; aliae extra corpus iuris, quales extravagantibus, regulis cancellariae & ceteris posterioribus bullis comprehensae sunt (*a*). Beneficia reservata alias di-

(a) *Pertinent quidem ad systema iuris pontificii & extravagantes Ioannis* XXII. *& quae* communes *dicuntur; at reservationes iis comprehensae ferme extra corpus iuris reputantur, fortasse quod eiusmodi reservationes erant temporariae, Espen.* par. II. sect. 3. tit. 6. cap. 4., *aut potius quod extravagantium codicem*

dicuntur *affecta*; at adfecta ſtricte ſic dicta ſunt beneficia non reſervata, quibus conferendis ſe immiſcuit ſummus pontifex, aut alias manum appoſuit, qui actus collationem pro ea vice pontifici addicit.

§. V. Prima & in corpore iuris comprehenſa reſervatio Clementi IV. tribuitur, eaque pontificiae collationi addicit quaecumque beneficia *apud ſedem apoſtolicam*, ſive *Romanam curiam* vacarent, *cap.* 1. *de praebendis in 6.* Vacare apud ſedem apoſtolicam initio dicebantur beneficia, ſi in loco, ubi curia morabatur, beneficiarii decederent; at Bonifacius VIII. etiam in curia vacare decrevit beneficia omnia, quae morte accedentium, aut diſcedentium a Romana curia in locis finitimis, quae intra quadraginta milliaria a curia diſtabant, vacarent: item beneficia curialium, qui in locis curiae vicinis morerentur, modo ibi domum propriam non haberent; vel qui in loco, unde curia diſcedit, infirmi remanentes, mortem occumberent, *cap.* 34. *de praebendis in 6.* Debet vero ſummus pontifex in comitatu vacantia beneficia unius menſis ſpatio conferre: quo tempore elapſo ea ordinarii antiſtites pro iure ſuo conferunt, idque ne diutina vacatio eccleſiis obſit, *cap.* 3. *eodem*; ob quam eamdem rationem etiam ordinariis antiſtitibus licet conferre parochias, quae defuncto ſummo pontifice in curia vacaverint, vel eo vivo vacaverint, ſed ante obitum ab eodem collatae non ſunt, *cap.* 4. *eodem*.

§. VI. Poſtquam ſemel ad generales reſervationes aditus patuit; novae in dies reſervationes emerſerunt, antiquae confirmatae & latius extenſae ſunt. Sane Ioannes XXII. praeter beneficia per obitum apud ſedem apoſtolicam vacantia; collationi pontificiae addixit beneficia prorſus omnia ſive maiora, ſive minora, quae quocumque alio modo eo loci vacarent; item beneficia cardinalium, legatorum, officialium curiae, & capellanorum commenſalium pontificis, quocumque demum loco mortem obirent, *extravag.* ex debito 4. *de electione inter communes*; & praeterea beneficia, quae ob retentionem, aut adeptionem alterius ſingularis beneficii ipſo iure vacarent, *extravag.* execrabilis *de praebendis inter communes*. Satis amplae reſervationes, quas inde Benedictus XII. latioribus verbis confirmavit in *extravag.* ad regimen *de praebendis inter communes*. Sed duo iſti pontifices a ſe inductas reſervationes ad vitae ſuae

---

dices (utpote privato ſtudio confecti) initio ad corpus iuris pontificii non ſpectabant.

suae tempus arctarunt, & praeterea contestati sunt, se ideo tot beneficia reservasse, ut optimos quosque clericos ad ecclesias promoverent.

§. VII. Exemplo horum pontificum successores sive antiquas, sive novas reservationes temporariis ad vitam suam decretis includere consueverunt: & hinc natae regulae cancellariae, quae morte pontificum extinguuntur, donec a novo pontifice non sine additionibus, mutationibus, aut detractionibus iterum publicentur, & reviviscant. Regulis cancellariae non tantum episcopatus, & dignitates praecipuae in ecclesiis cathedralibus & collegiatis, verum etiam ferme omnia reliqua beneficia collationi pontificiae cesserunt: tantumque episcopis relicta minora beneficia, alias non reservata, quae quatuor mensibus, Martio,; Iunio, Septembri, & Decembri vacaverint (*b*).

§. VIII.

(b) *Iuvat distinctius exhibere reservationes beneficiorum regulis cancellariae comprehensas. Principio regulae illae, prout nunc sunt, addicunt collationi pontificiae beneficia omnia, quae Ioannes* XXII. *&* *Benedictus* XII. *sibi ad vitam reservaverant; & beneficia omnia officialium Romanae curiae, etiamsi ante obitum officiales esse desierint; tum beneficia, de quibus ordinarii antistites contra Tridentinas regulas dispofuerint*, reg. I. cancell. *Item ecclesias omnes episcopales & monasteria omnia virorum, quorum annui reditus excedunt ducentos florenos auri communi aestimatione, & beneficia, quae vacante episcopi, aut alterius praelati, sive collatoris sede vacaverint, & ad illius solam collationem pertinebant*, reg. II. *Summa ducentorum florenorum auri ferme quatuor centum triginta ducatos Neapolitanos exaequat.*

Porro regulae cancellariae pontifici reservant beneficia in fraudem reservationis ab iis resignata, aut dimissa, qui ab sede apostolica incompatibilia beneficia expectant, tum & ipsa incompatibilia, quae a pontifice obtinuerint, reg. III. *Item maiores dignitates post pontificalem in ecclesiis cathedralibus, & quae in collegiatis sunt principales, redituumque decem florenorum auri communi aestimatione excedunt; prioratus etiam & sic dictas* praeceptorias *generalis ordinum, exceptis militaribus: & beneficia, quae familiares papae, etiam dum is cardinalis erat, & cardinalium continui commensales obtinent, & in posterum familiaritate durante obtinebunt, etiam familiares quavis ratione esse desierint*; reg. IV. *Item beneficia, quae collectores & unici in quacumque civitate vel dioecesi subcollectores redituum camerae apostolicae durante*

§. VIII. Porro pontifices ad beneficia in ecclesiis Occidentis conferenda *praeventionibus* usi sunt. Nomine *praeventionis* venit quaedam occupatio, qua beneficia nondum a collatoribus data Romanus pontifex pro suo arbitrio elargitur. Praeventiones aetate Bonifacii VIII. iam receptae erant, *cap.* 31. *de praebendis in* 6. , atque ex hoc tempore veluti in medio posita beneficia ecclesiarum Occidentis esse videbantur, ad quae occupanda & conferenda pontifices & ordinarii collatores concurrerent. Quoniam vero ambitu candidatorum ad praeveniendos ordinarios collatores multae fraudes in curiam irrepserant, & beneficia necdum mortuis beneficiariis obtinebantur; prodiit regula cancellariae *de verisimili notitia*, qua decernitur, irritas esse collationes pontificias praeventione factas, nisi a die mortis beneficiarii id tempus effluxerit, ut probabile sit, de ea pontificem certiorem fieri potuisse. Quae regula etiam locum habet, ubi verisimilis quidem notitia poterat haberi, sed probetur, nuntium ante mortem iter Romanum suscepisse: quod *cursum ambitiosum* appellare solent. Ceterum in ecclesiis, ubi per menses collatio beneficiorum inter pontificem & episcopos tributa est, nullus est amplius praeventionis usus. Chokier *in proem. reg. VIII. Cancell. n.* 7.

§. IX. Ita Romani pontifices mandatis, reservationibus, praeventionibus suae potestatis & collationis ferme omnia Occidentis

---

rante eorum officio obtinent, reg. V.: *& beneficia curialium in itinere decedentium, dum curia transfertur*, reg. VI.; *& beneficia cubiculariorum etiam honoris & cursorum pontificis*, reg. VII.

Ad haec, regulis cancellariae pontifici reservantur beneficia ecclesiarum S. Ioannis Laterani, S. Petri & S. Mariae maioris, & quae vacant in titulis cardinalium ipsis absentibus, reg. VIII. *Item beneficia omnia non reservata, quae octo mensibus, nempe Ianuario, Februario, Aprili, Maio, Iulio, Augusto, Octobri, & Novembri vacaverint*, reg. IX.: *etsi episcopis, qui in ecclesiis suis adsidui sunt, non vero aliis collatoribus, concedatur, ut alternis cum pontifice mensibus beneficia alias non reservata conferant. Item novo cuique pontifici reservantur beneficia, quae papa defunctus sibi reservaverat, & ante obitum vacantia non contulerit*, reg. X. *Et demum beneficia temporariis regulis & constitutionibus reservari solita, quae vacante apostolica sede vacaverint, & antistites ordinarii non contulerint, vel non iure contulerint*, reg. LXVIII.

dentis beneficia reddiderunt : (c) : qua ratione aucta quidem est Romanae sedis dignitas ; at exitiale vulnus ecclesiasticae disciplinae inflictum est. Principio mandata captandae alienae mortis praebebant occasionem, quo nihil est a viri boni officio alienus. Mandatis quoque omnia litibus impleta : nam saepe pro pluribus clericis eidem antistiti pontifices mandata dederunt, saepe etiam idem beneficium diversis mandatis adstrinxerunt ; uni vero collato beneficio, ceteri sibi ius ademtum existimabant. Porro mandatis, reservationibus, & praeventionibus aditus dignioribus ad beneficia praeclusus ; in tanta enim negotiorum multitudine, quibus aula Romana perstrepebat, facile non erat candidatorum merita expendere ; etsi alias pontifices intenderent optimis clericis consulere. Item clerici peregrini, legum & sermonis patrii ignari ad beneficia promoti ; hierarchicus ordo turbatus, coactique sunt episcopi reddere rationem de beneficiariis, quos ipsi non constituerant.

§. X. Satis in ecclesiarum perniciem creverant mandata de providendo, reservationes, & praeventiones. Hinc viri cordatiores has novitates semper reprobarunt, & in synodo Constantiensi moderatio reservationum, sed nullo effectu, expetita. Sed deinceps synodus Basileensis *sess. XII. & XXIII. cap. 1. & 6.* reservationes omnes abrogavit praeter comprehensas

(c) *Sed quibus rationibus Romani pontifices omnia ferme Occidentis beneficia suo arbitrio & collationi reservarunt? Sunt, qui opinantur, Romanos pontifices id lucri studio fecisse, ut nempe suos cognatos, amicosve, ipsamque Romanam curiam locupletarent. Nec sane negari potest, aliquos pontifices reservationum auctores ad rem fuisse avidiores. Verum si res in origine sua expendatur, videntur clerici sine titulo ordinati & Romam magno numero confluentes, mandata primum induxisse; pontifices enim sui muneris esse iudicarunt, vacantes clericos antistitibus ad obtinendum aliquod beneficium commendare : qui mos magis magisque invalescentibus sine titulo ordinationibus latius se diffudit. Sed praeventiones & reservationes nova etiam doctrina innituntur, ecclesias omnes Occidentis ab ecclesia Romana fundatas fuisse, & plenariam omnium beneficiorum collationem ad pontificem pertinere : quae doctrina in ipsis reservationibus saepe exprimitur,* cap. 2. de praebendis in 6. *Et inde etiam increbuerunt ista doctorum placita, Romanum pontificem esse collatorem collatorum, summum in Ecclesia omnium beneficiorum dispensatorem.*

sas in corpore iuris, quasque pontifices in regionibus civili imperio sedis apostolicae addictis facere vellent. Excidit quoque synodus ista exspectationes ad beneficia, quae non conferuntur per electionem: tantumque pontifici relicta est facultas mandatorum ad unum beneficium, si collator habeat in suo iure decem; ad duo, si habeat quinquaginta vel plura; ita tamen ne unus idemque pontifex duas concederet eiusdem capituli praebendas. Ius vero praeventionis illaesum intactumque pontifici relictum est.

§. XI. Haec decreta Galli in comitiis Bituricensibus anno CIↃCCCCXXXVIII. perlubenter exceperunt, eaque mox in *pragmaticam sanctionem* coniecta sunt. Ita in Gallia canonicae electiones & liberae beneficiorum electiones restitutae; quae disciplina usque ad pacta conventa inter Leonem x. & Franciscum I. regem stetit (*d*). Sed in Italia, Hispania, & multis aliis provinciis, ubi decreta Basileensia non pari veneratione, ac in Gallia, recepta sunt, mandata, reservationes, & praeventiones continuatae, & latius diffusae. Ergo ventum ad comitia Tridentina, in quibus mandata de providendo prorsus abolita sunt, at reservationes, & praeventiones integrae relictae. Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 19. (*e*). Hoc decreto parum promota est ecclesiastica disciplina; & quid quaeso boni sperari poterat ex abolitione mandatorum, ubi beneficia ferme omnia pontifici erant reservata?

§. XII. Iam vero post synodum Tridentinam, quasi satis beneficiorum antiquae reservationes non continerent, pontifices novas induxerunt. Et quidem Pius v. in bulla *ex apostolatus officio* collationi pontificiae addixit beneficia, quae ob haeresim vacarent, parochias non collatas per solemne examen ex forma

(d) *Pacta ista prorsus invito & repugnante clero inita sunt, iisque nominatio episcoporum, & abbatum, & priorum conventualium, qui ex forma* cap. *quia propter* 42. ex. de electione *eligi debent, regi cessit, pontifici vero confirmatio, praeter episcopatus vacantes in curia, quos solus papa confert; reservationes prorsus extinctae: mandata potius restricta, quam omnino sublata; praeventio vero integra pontifici relicta est.*

(e) *Eodem synodi decreto etiam mentales reservationes excisae. Eiusmodi reservationes ab Iulio* II. *& Leone* X. *inductae erant, quibus summus pontifex aliquod beneficium sibi reservabat, ut illud inde certo clerico, cuius nomen apud se retinebat, conferret.*

una synodi Tridentinae; & in bulla *in conferendis* beneficia, quae contracta fiducia, sive, ut dicitur, *in confidentiam* recipiuntur, ita nempe, ut beneficiarius ex pacto acceptum beneficium resignet sequestro, vel alteri, aut ut pensionem, sive fructus aliquos inde praestet. Item reservata sunt beneficia vacantia ex resignatione, in qua decretalis Gregorii XIII. *humano vix iudicio* servata non fuit. Et demum ex bullis Sixti V. & Benedicti XIII. beneficia eo nomine vacantia, quod habitus & tonsuras clericalis non deferatur.

§. XIII. Reservationes clausae in corpore iuris non adeo graves visae sunt, & hinc passim ubique receptae. Sed extra corpus iuris vagantes, utpote graves, nec omnes, nec prout verba sonant, in christianis provinciis obtinent, sed quatenus receptae. Porro generalibus reservationibus non continentur iuris patronatus laici & misti beneficia, quae olim, nisi ex adsensu patronorum, nec mandatis de providendo subiiciebantur. Nec hodie regia potestas apud nos ratas habet pontificis collationes, in quibus ille ex certa scientia & expressione vel in totum, vel pro parte suffragiis patronorum derogaverit.

§. XIV. Iam in collatione beneficiorum, quae pontifici reservata sunt, beneficiarii ex propriis pecuniis pendunt *annatas*, ut dicuntur, antequam bullas collationis consequantur. Sunt *annatae* media pars fructuum primi anni ex collato beneficio provenientium, qui fisco pontificio, cardinalibus, & inferioribus ministris in ipsa collatione per praematuram solutionem in pecunia pendi debent. Sic descriptas annatas Bonifacius IX. inter incendia schismatis Avenionensis induxisse videtur, ut suam suorumque levaret necessitatem; quod tradit Platina *in vita Bonif. IX.* Initio annatis subiecta beneficia conferri consueta, at inde ut reditus esset uberior, extensae sunt ad beneficia perpetuo unita, ita tamen ut (quod numquam vacarent) decimo quinto quoque anno penderentur: & in hac specie annata *quindennium* appellatur (*f*). Ut vero constaret de annatarum quantitate, prodiit regula cancellariae *de exprimendo vero valore beneficiorum in impetrationibus*: quae regula in

(f) *Annatae non ab omnibus probatae, quin a multis viris doctis & piis tamquam simoniacae traductae, quod earum solutione non gratis beneficia conferantur. Sed exactio non videtur esse pro collatione, sed potius pro sustinendis Romanae curiae necessitatibus: qua ratione Petrus de Marca* lib. VI. de C. S. & I. cap. 12.

in episcopatibus & abbatiis, in quibus annatae secundum antiquas taxationes penduntur, locum non habet. Ceterum minuta beneficia, quae reditum viginti quatuor aureorum de camera non excedunt, annatis non subiacent, quod in Italia servatur; nam extra Italiam ferme sola beneficia, quae dicuntur *consistorialia*, vectigalia sunt, non item reliqua minora. V. Espen. *par. II. sect.* 3. *tit.* 5. *cap.* 4.

CAPVT XLIII.

De commendis beneficiorum.

§. I. Commendae *olim quid? Earum usus legitimus*:
II. *Inde ad eludendos canones usurpatae.*
III. *Summi pontifices commendis abusi.*
IV. *Mala ex degeneribus commendis exorta.*
V. *Decreta Tridentina de commendis.*
VI. *Commendae ferme a beneficiis non distant.*
VII. *Qui commendas confert.*

§. I. SPecies quoque collationis beneficiorum ex novis moribus censentur *commendae*, contra quam quod in veteri disciplina obtinebat. Et quidem prisca aetate in commendationem dare ecclesiam, erat eam vacantem interim idoneo clerico regendam committere, qui a reditibus ecclesiae commissae tantum necessaria alimenta decerpebat, eiusque officium definebat statim ac proprius pastor ecclesiae dabatur. Nonnunquam etiam episcopis, quod sedibus suis barbari eiecissent, abbatiae in spiritualibus & temporalibus ad longum tempus commendatae. Greg. M. *lib. I. ep.* 38. *& seq.* Et quoniam commendae ad tempus erant, receptis regulis, non repugnare videbatur, ut pastores aliarum ecclesiarum eas susciperent, aut etiam seculares clerici interim monasteria administrarent. Ita invaluit regula iuris canonici, unum clericum duas ecclesias posse retinere, unam *titulo*, seu proprio & perpetuo iure, alteram *commendatione*, quam regulam Leo

12. n. 6. & *Thomassinus* de veteri & nova ecclesiae disciplina par. III. lib. 2. cap. 58. *nihil turpis lucri annatis inesse contendunt*.

Leo IV. & Gregorius IV. proponunt, *can.* 3. *C.* 21. *q.* 1. *cap.* 54. *ex. de electione*.

§. II. Sic descriptae commendae utilitati ecclesiarum inserviebant, nec iis canones erant impedimento. At quod in utilitatem ecclesiarum receptum erat, labentibus annis in ipsarum perniciem mirabiliter conversum est. Et sane episcopi aliique ordinarii collatores fuco commendarum plura singularia beneficia uni coeperunt conferre; nam unum beneficium in titulum possidenti perpetuas aliarum ecclesiarum dabant commendas: idque sacris canonibus adversari non credebatur, etsi integrum negotium in beneficiarii utilitatem cederet. Conc. Salmuriense anno CIϽCCLIII. *can. XXVIII.* Praeterea saepe non presbyteri parochias & clerici seculares monasteria in commendationem perpetuam acceperunt: idque eo colore, quod clerici commendarum non necessario eiusdem ordinis & instituti esse deberent, ac veri pastores. Interim synodus Salmuriensis vetuit, parochias iis commendari, qui aliam parochiam, aliudve beneficium obtinerent: & synodus Lugdunensis sub Gregorio X. parochiarum itidem commendas excidit, tantumque in ecclesiae utilitatem ad sex menses eas permisit commendari, *cap.* 15. *de elect. in* 6.

§. III. Post synodum Lugdunensem cessarunt quidem episcopi parochias in commendationem perpetuo dare; at deinceps opera Romanorum pontificum commendae omnis generis beneficiorum, etiam episcopatuum & abbatiarum, ad locupletandos clericos, torrentis instar exundasse visae sunt. Tantae licentiae aditum Clemens V. aperuit, *extravag.* 2. *de praebendis inter communes*: inde quousque Avenione fixa stetit sedes apostolica, & multo magis in schismate Avenionensi abusiones creverunt: nam dissentientes pontifices sive coacervatione beneficiorum, sive commendarum effusione rem promovebant suam. Extincto schismate mali mores etiam steterunt: praesertim vero commendabantur monasteria cardinalibus & praelatis, qui id sibi oneris imponi petebant, ad instaurandam monasticam disciplinam.

§. IV. Vix autem dici potest, quo extiali vulnere adfecta est ecclesiastica disciplina, ex quo commendae, quae in ecclesiarum utilitatem erant institutae, in commodum clericorum degenerarunt. Reditus ecclesiarum absumti, ecclesiae & monasteria collapsa, perdita omnis sive clericorum, sive monachorum disciplina, Dei cultus neglectus, peregrinis hospitia denegata, pauperibus nihil relictum, *extravag.* 2. *de praebendis inter communes*, conc. Lateran. sub Leone X. *ses. IX.* Nam boni isti custodes & in rem suam procuratores unice reditibus colli-

colligendis solliciti, nihil aut parum clericis & monachis ad vitam sustinendam, & ad externum religionis cultum relinquebant; & ab ecclesiis sibi commendatis absentes qui clericalem & monasticam vitam poterant promovere?

§. V. In tanta ecclesiarum & monasteriorum calamitate degeneres commendae invita canonica iurisprudentia semper continuarunt; status enim Romanae curiae talis erat, ut nec mala commendarum, nec remedia ferre posset. At Tridentini patres commendas omnes, saltem in futurum, videntur excidisse in primis *ses. VII. de ref. cap.* 4. prorsus eliminarunt commendas, quae ecclesiarum & beneficiorum singularium coacervationi inserviebant: & deinde tum vigentes commendas monasteriorum, in quibus erant monachorum conventus, quousque viverent fiduciarii abbates, tolerarunt, exceptis monasteriis, quae erant ordinum capita, in quibus etiam tum vigentes commendas sustulerunt; at ubi toleratae commendae vacarent, iterum monasteria commendari vetuerunt: *quae vero in posterum vacabunt, non nisi regularibus spectatae vitae & sanctitatis conferantur*, *ses. XXV. de regularibus cap.* 21. Ita Tridentina synodus commendas omnes monasteriorum in futurum delevit. V. Espen. *par. I. tit.* 31. *cap.* 8. At quis crederet? commendae monasteriorum & prioratuum, quae in commendam dari consueverant, etiam post Tridentinum continuarunt, monasteriis ordinum principibus tantum exceptis. In commendam quoque passim conceduntur monasteria monachis destituta: quin etiam ipsa simplicia beneficia secularia in perpetuum cardinalibus solent commendari. Sed in monasteriis in commendam dari consuetis mensae abbatis & monachorum seiunctae sunt. Gregor. XIII. *bul.* superna *XVIII.*

§. VI. Illud interim observandum, moribus praesentibus commendas potius verbis, quam re differre a beneficiis: etenim non secus ac beneficia in perpetuum conceduntur, & fiduciarii clerici effectu iuris iisdem ferme praerogativis, ac veri beneficiarii, fruuntur. Ita habent liberam proventuum administrationem; habent iurisdictionem in monachos, qua utuntur, si in beneficio ipsi morentur, & ordinarius praelatus eiusve vicarius absit. Ant. Faber *in cod. lib. I. tit.* 2. *def.* 34. Porro in Gallia commendis aucti ad sacros ordines suscipiendos coguntur, conc. Rothomag. anno CIƆIƆLXXXI. *tit. de monaster. cap. IV*, & in Italia similiter tenentur ad ordines suscipiendos, & ad adsiduam moram, si animarum cura interior monachorum, aut aliorum fidelium ipsis fiduciariis incumbat. Gallimart. *adnot. ad Trident. ses. VI. de ref. cap.* 2. Ceterum commendata beneficia pristinam qualitatem non deperdunt, etsi

etsi longo usu commendentur iis, qui eiusdem ordinis & instituti, ac veri titulares, non sunt.

§. VII. Solus summus pontifex ex recepta disciplina commendas concedit. Nempe perpetuae commendae, quae effectu iuris vera beneficia reputantur, iis concedi solent, qui qualitatibus ad obtinenda beneficia destituuntur, veluti monastica beneficia clericis secularibus. Hinc solus summus pontifex, cui soli competit facultas canones relaxandi, commendas concedit, quod dum facit, canones relaxare censetur. Immo, ex nova disciplina nec episcopis licere videtur semestres parochiarum vacantium commendas ex forma synodi Lugdunensis sub Gregorio x. concedere; nam Tridentina synodus *sess. XXIV. de ref. cap.* 18. decrevit, ut episcopus statim a notitia vacationis parochiarum, si opus fuerit, oeconomum, sive vicarium constituat cum congrua fructuum parte, qui ecclesiam regat, quousque parochus constituatur.

CAPUT XLIV.

De laica beneficiorum collatione.

§. I. *Collationes beneficiorum a laicis factae.*
II. *Reges plura etiam maiora beneficia conferunt.*
III. *Quo iure regiae collationes sustinentur.*

§. I. Quamvis beneficiorum collatio res spiritualis sit, & sacerdotio cohaereat; tamen mediis seculis laici plures eam sibi nullo iure adquisiverunt. Sane laici nono seculo & deinceps in ecclesiis, quas in feudum ante acceperant, beneficiarios creare, eosque mox pro arbitrio expellere solebant. Interim quod laicis ministeriorum Dei dispensatio non competebat, canones eiusmodi ecclesiarum concessiones pluries damnarunt. V. Thomass. *de veteri & nova eccles. discipl. par. II. lib.* 1. *cap.* 55. Quibus iteratis decretis non per omnia desierunt laicorum collationes: nam Carolus Molinaeus *ad reg. de infirmis resignantib. n.* 416. *seqq.* plures nobiles laicos recenset, qui beneficia, immo parochias conferunt.

§. II. Frequentibus canonibus abolitae quidem sunt pleraeque laicorum collationes; at integra remanserunt iura regum, qui olim contulerunt, & nunc etiam conferunt multa beneficia, praesertim aere regio fundata. Hoc iure usi sunt olim reges Angliae, *cap.* 4. *de consuetud. in* 3. *collect. apud Ant-*

Augustinum, & reges Galliae & Apuliae etiam nunc utuntur. Et certe Reges nostri creant archipresbyterum Al. Muri, priorem S. Nicolai Bariensis, abatem S. Egidii Altaevillae, qui omnes quasi episcopali dignitate decorantur: & spirro conferunt multa alia minora beneficia in variis dioecesibus regni sive simplicia, sive cum cura animarum. V. Chioccarell. *arch. tom. VI.* & Troylum *tom. IV. hist. par. 2. cap. 3.*

§. III. At qui possunt reges suapte potestate beneficia conferre, & sacra officia committere, non interveniente episcopi iussione, aut confirmatione? Varia commenti sunt rei canonicae consulti ad hunc nodum extricandum; verum illud magis videtur ad rem, reges beneficia conferre, tamquam episcoporum vicarios ex expressa, vel tacita Ecclesiae concessione; separatis enim ab ordinatione beneficiis, horum collatio etiam laicis adquiri potuit, immobili penes episcopos ordinum collatione remanente. Ipse Bonifacius VIII. etsi Philippo Pulcro minus aequus, professus est, beneficiorum collationem laico posse competere, *Ecclesiae consensu tacito, vel expresso*, *ap. Raynaldum ad an.* 131 - *n.* 34. Hinc si reges conferunt beneficia, nec eius rei extat privilegium, dicendum est, longa consuetudine ex tacito Ecclesiae consensu beneficiorum collationem regibus quaesitam.

CA-

CAPVT XLV.

De iure patronatus.

§. I. *Ius patronatus quid?*
II. *Eius origo & progressus.*
III. *Acquiritur ecclesiae fundatione & dotatione.*
IV. *Et antiqua possessione.*
V. *Patronatus quaesiti regum, episcoporum, & pontificum nationibus.*
VI. *Ius patronatus quibus modis amittitur.*
VII. *Ius patronatus* ecclesiasticum & laicum.
VIII. *Et* reale & personale.
IX. *Ius patronatus quibus modis transfertur.*
X. *Praesentatio quid? Qua ratione & intra quod tempus facienda.*
XI. *Laicus patronus plures praesentat.*
XII. *Lis de patronatu quando praesentationem impedit.*
XIII. *Nominatus debet esse idoneus, & inde examini subiicitur.*
XIV. *Institutio nulla facta patrono invito.*
XV. *In ecclesiis conventualibus cessat praesentatio.*
XVI. *Patroni pauperes ab ecclesia alendi.*
XVII. *Patroni ius ad ecclesiam tuendam,*
XVIII. *Iura honorifica.*

§. I. Antistites beneficiorum collatores saepe tenentur conferre certis clericis, quos alius ex iure in ecclesiam nominaverit: quo casu offerens *patronus*, beneficia *iuris patronatus*, & collatio stricto sensu *institutio* dici solet. Itaque ius patronatus est facultas a canonibus data, qua patronus, vacante Ecclesia vel beneficio, idoneum ministrum offert, ab episcopo, aliove collatore instituendum, & simul aliis iuribus partim utilibus, partim onerosis, partim honorificis utitur. Hoc sensu acceptae voces *patroni* & *iuris patronatus*, etiam postquam res ipsa innotuerat, non occurrunt; veteres enim utebantur nominibus *fundatoris* & *aedificatoris*; nominatio vero iis data potius *gratia*, quam ius dicebatur.

§. II Hoc sensu acceptum ius patronatus in Ecclesia diu ignotum, tempore addito sensim receptum est. Et in Occidente quidem primum synodus Arausicana anno CCCCLI. *cap. X.* gratiam fecit episcopo, qui in aliena dioecesi ecclesiam extrueret, ut ad eam regendam pro arbitrio clericos eligeret, & loci episcopo sisteret ordinandos. Satis restrictum beneficium, quo tantum episcopus augebatur; at deinceps & in

 Occi-

Occidente & in Oriente etiam fundatores omnes iure nominationis aucti sunt: quae disciplina seculo sexto iam invaluerat, *L.* 46. §. 3. *C. de episcopis & clericis*, conc. Tolet. IX. *can.* 2. Sed hac aetate praerogativa ista personalis erat, nec in heredes fundatorum transibat, quod expresse modo laudatus canon 11. Toletanus edicit, donec eo ventum est, ut nominatio fundatoribus concessa etiam in heredes devolveretur. Et ita ius patronatus, quod rebus sacris adhaeret, inter iura hereditaria reputari coeptum est.

§. III. Pluribus vero modis ius patronatus adquiritur, quorum potiores sunt ecclesiae fundatio, sive constructio, & dotatio. Et fundatio quidem, qua ius patronatus adquiritur, est ecclesiae aedificatio, quae continet dotationem; vetant enim canones ecclesiam aedificari, nisi prius satis redituum alendis ministris & sustinendo religionis exercitio tribuatur, *can.* 26. C. 16. *q.* 7., *can.* 9. *D.* 1. *de consecr.* V. Franc. de Roye in *prolegom. ad tit. de iure patron. cap. XIII.* Et sane non convenit cum canonibus sententia illa, quae habet, etiam adquiri ius patronatus sola fundi, sive areae, in qua ecclesia aedificetur, datione. Quod si ecclesia aedificata sit, & eius reditus defecerint, tum sola dotis adsignatione ius patronatus adquiritur, Trident. *sess. XIV. de ref. cap.* 12.: haec enim liberalitas aequivalet fundationi. Inest autem ius patronatus ecclesiae fundationi, aut dotationi, nec necesse est, ut specialiter reservetur, *cap.* 25. *ex. de iure patronatus* (a), tantumque non adquiritur, si expresse renuntietur (b).

§. IV. Adquiritur quoque ius patronatus antiqua possessione, *cap.* 24. *ex. de electione*, & quidem contra patronum quadraginta annorum possessione, at contra ecclesiam liberam vetusta possessione, cuius contraria memoria non exstat, praesertim si praescribens laicus sit, *cap.* 1. *de praescriptionibus in* ... §. 6. Vbi

(a) *Multi tenent, patronatum non adquiri ipso iure, sed opus esse speciali reservatione. Sed haec sententia merito exploditur; contraria enim est sacris canonibus, qui ipsi fundationi ius patronatus adhaerere decernunt*, cit. cap. 25. *V. Franc. de Roye* proleg. ad tit. de iure patronatus cap. XV.

(b) *Expressa renuntiatio etiam ea censetur, qua ex verbis vel factis intelligitur, fundatorem ecclesiam liberam exstruere voluisse*, cap. 41. ex. de testibus. *Parum enim interest, num verbis directis, an aliis idem valentibus, vel signis nostram mentem aperiamus.*

6. Vbi ius patronatus in heredes devolutum est, sensim veluti cetera iura hereditaria haberi coepit, atque ideo praescriptioni obnoxium. Antiqua possessione adquiri ius patronatus etiam Tridentina synodus *sess. XXV. de ref. cap. 9.* admittit: verum probari voluit ex multiplicatis praesentationibus per antiquissimum temporis cursum, qui hominum memoriam excedat: & si agatur de personis & universitatibus, in quibus praesumi potest usurpatio, pleniorem probationem ad docendum verum titulum praescripsit, & immemorabilem possessionem tum suffragari voluit, si praeter reliqua ad eam necessaria praesentationes etiam continuatae non minori quinquaginta annorum spatio, quae omnes effectum habuerint, authenticis scripturis probentur. Sed decretum hoc nec alibi, nec apud nos receptum est.

§. V. Porro multi patronatus ex regum, aut episcoporum, & pontificum liberalitate originem habuerunt. Nimirum a tempore Caroli Martelli consueverunt principes primum ob publicas necessitates, tum etiam pro arbitrio monasteria & ecclesias militibus in feudum, aut alodium concedere. Milites autem acceptas ecclesias veluti in privato dominio tenebant, & presbyteros, etiam inscio episcopo, instituebant & expellebant. Interim episcopi omni studio ecclesias a manibus laicorum excutere curarunt, & multis canonibus statutum, ne laici ecclesias concederent. Hinc multi laicorum bonam mentem induerunt, & a se possessas ecclesias cesserunt monachis, aut canonicis: & ita exorti sunt multi ecclesiastici patronatus: in ecclesias vero, quas laici retinuerunt, collatio versa est in nominationem. Ipsi quoque episcopi & pontifices ecclesias multas collegiis canonicorum, aut monasteriis adiunxerunt: quo factum est, ut in multas ecclesias canonicis & monachis ius patronatus adquisitum sit. Privilegiis item summorum pontificum aliquando etiam patronatus quaesiti, sed eiusmodi privilegia synodus Tridentina *sess. XXV. de ref. cap. 9.* videtur abrogasse, exceptis patronatibus, qui super ecclesiis cathedralibus competunt, & qui summis potestatibus & studiorum universitatibus concessi sunt.

§. VI. Quaesitum vero ius patronatus pluribus modis amittitur, veluti si patronus rectorem aliumve clericum ecclesiae suae addictum occidat, aut mutilet, *cap. 12. ex. de poenis*; si ecclesia ita diruta est, vel beneficium ita collapsum, ut nullus amplius clericus in eo constitui possit: in hac enim specie non tam facultas conceditur praesentandi, quam imminet patrono obligatio, ecclesiam vel beneficium restaurandi, ut ex concilio Tridentino *sess. XXI. de ref. cap. 7.* constat: item non

usu; nam si patronus vel eius heredes usi non sint iure patronatus, praesumendum est, eos voluisse fundare ecclesiam liberam, aut successu temporis saltem tacite, eo non utendo, renuntiasse: quod post Franc. de Roye observat Espenius *par. II. sect. 3. tit. 8. cap. 3.*

§. VII. Iam ius patronatus aliud ecclesiasticum, aliud laicum est. Ecclesiasticum ecclesiae sive dignitati adhaeret, fortasse quia ecclesiae proventibus fundata est, aut si patronus laicus ius suum alicui ecclesiae cedat. Contra laicum dicitur, quod ratione patrimonii in ecclesiam collati sive clerico, sive laico competit; cuius naturae etiam est patronatus, si a clerico beneficium ex proventibus ecclesiasticis exchtetur; ex praesenti enim disciplina clerici in foro externo reditus ecclesiasticos ad instar proprii patrimonii tractant. Franc. de Roye *proleg. ad tit. de iure patron. cap. VI.* Ex his duabus speciebus conflatur mista patronatus species, veluti si ex duobus laicis patronis alter ius suum ecclesiae cedat. Vtriusque naturam, si patroni coniunctim praesentent, mistus patronatus induit, & in speciebus obvenientibus ea conditio attenditur, quae patronis magis favet.

§. VIII Porro ius patronatus in *reale* & *personale* dividi solet, quorum illud glebae, sive fundo adhaeret, illudque exercet, qui fundum tenet; hoc vero certae personae vel familiae competit, nulla alterius rei habita ratione: diciturque personale, non quod finiatur cum persona, sed ut ab eo, quod rei adhaeret, distinguatur. Ius patronatus, quod fundo adhaeret, ab oratoriis & sacellis, quae in villis suis in familiae commodum nobiles excitare consueverunt, originem videtur habuisse: haec enim sacella, utpote in commodum villarum, sive in iis habitantium exstructa, videntur ex mente fundatorum rebus ipsis adnexa. V. Espen. *par. II. sect. 3. tit. 8. cap. 2.* Quod si patronatus feudo adhaereat, & feudum in ecclesiam transferatur, ille naturam non mutat, atque ideo laicus perseverat; ratione enim feudorum ecclesiae tamquam laici reputantur.

§. IX. Ius patronatus semel quaesitum in alios pluribus modis transfertur. Et primum quidem patronatus ecclesiasticus cum officio, vel dignitate, cui adnexus est, transfertur: seorsum vero transferri non potest, nisi ex forma, qua res ecclesiarum solent alienari. Patronatus quoque rei adhaerens, una cum ipsa re ad instar aliorum iurium, quae praediis inhaerent, transfertur, sive dominium plenum, sive semiplenum, quod *utile* appellant, transferatur, licet in fundi alienatione nulla patronatus mentio iniciatur, *cap. 13. ex. de iure patronatus.*

natus. Hinc si patronatus fundo dotali adhaereat, ad maritum, stante matrimonio, praesentatio spectat: receptumque etiam est, praesentationem a bonae fidei possessore factam valere, & inde factam institutionem sustineri, etiamsi fundus postea evincatur, *cap.* 19. *ex. eodem*. Sed patronatus personalis transfertur cum hereditate sive testamentaria, sive legitima, in heredes in solidum, licet hereditas inaequaliter dividatur, quia ius hoc est individuum, excepto iure praesentandi, in quo heredes in stirpes, non in capita succedunt, *Clement.* 2. *de iure patronatus*. Ceterum potest fundator patronatum alicui de familia, sive etiam extraneo adsignare: quo casu cum hereditate fundatoris patronatus non transfertur. Patronatus transfertur etiam permutatione cum alia re spirituali, *cap* 6. *ex. de rerum permutatione*, & donatione, sive cessione, quae si ecclesiae vel monasterio fiat, episcopi consensu opus non est, *cap. ult. de iure patronat. in* 6.

§. X. Iura patronis debita plura sunt, sed praecipuum est *nominatio*, & *praesentatio*, qua patronus, ecclesia vel beneficio vacante, rectorem collatori offert, a quo instituatur (*c*). Praesentatio ista tum facta censetur, si electum patronus collatori sistat; quod hodie fieri solet per authenticas litteras collatori praesentatas. Si patroni plures sint, & collegium componant, praesentatio per collegium fieri debet secundum receptas regulas electionis: si vero pluribus seorsum patronatus competat, singuli seorsum possunt nominare; nec tenentur omnes eumdem clericum sistere; & si plures quam duo patroni sint, ille praeferendus, qui a maiori parte nominatur, *cap.* 3. *ex. de iure patronatus*. Praesentatio autem, si patronatus ecclesiasticus est, fieri debet intra sex menses, si vero laicus, intra quatuor, *cap. un.* §. 1. *de iure patronat. in* 6. Incipit utrumque tempus a die scientiae vacationis; eoque exacto & litteris nominationis non exhibitis, ordinarius antistes pro iure suo beneficium confert.

§. XI. Quousque legitimum tempus ad offerendum non impletur, patronus laicus, rebus integris, hoc est, nondum

 facta

(c) *Solus ecclesiae rector, sive beneficiarius patroni nominat omne instituendus est; & si necessarii sint alii clerici ad ecclesiae servitium, ii etiam sine adsensu patroni constituuntur: quae est recepta disciplina veteribus regulis adversa; antiquitus enim omnes clerici a patrono etiam offerebantur. Conc. Arausic.* 1. can. 10., novel. Iustin. CXXII. cap. 18.

facta institutione, pro iure suo plures, unum post alium potest offerre, non item ecclesiasticus, qui unum tantum praesentabit: quae differentia demum Lucii III. rescripto invaluit, *cap.* 24. *ex. de iure patronatus*. Verum dum secundum laicus patronus praesentat, primo oblatum reiicere vetatur: & hinc variatio ista doctoribus *cumulativa* dicitur. Videtur autem laicis concessa plures offerendi potestas, ut episcopi collatio liberior, & ius patroni non adeo efficax evaderet. Quidquid vero huius rei sit, pluribus per successionem praesentatis, integrum est episcopo eorum uni conferre beneficium.

§. XII. Si inter plures oriatur controversia, cui patronatus competat, ut ad patroni praesentationem beneficium conferri debeat, intra sex aut quatuor menses pro patroni qualitate finienda est, *cap.* 3. & *cap.* 27. *ex. de iure patronatus*: nam eo tempore elapso libere confert ordinarius antistes. Quod si constet, beneficium esse iuris patronatus, & inter litigantes de unius nominatione conveniat; tum etiamsi lis tempore legitimo finita non sit, praesentatio est admittenda; nullum enim inde in ecclesiam damnum derivatur. Verum praescripta tempora non procedunt, si lis inter patronum & episcopum sive de ipso patronatu, sive de nominati qualitatibus emergat, & quousque quaestio est, patroni nominatio non praescribitur, ne facile sit episcopo excitatis controversiis patronos iure praesentationis spoliare. V. Franc. de Roye *in cap.* 3. *ex. de iure patronatus*.

§. XIII. Qui autem a patrono offertur instituendus, idoneus obtinendo beneficio esse debet; pertinetque profecto ad patroni officium, ut optimi quique beneficiis augeantur. Conc. Tolet. IX. *can.* 2. Idoneus autem ille censetur esse, qui conditiones habet a canonibus ad beneficia adquirenda praescriptas, & in fundatione appositas. Vt vero constet, nominatum esse idoneum, in eius qualitates pro iure suo episcopus inquirit, nisi ab universitatibus studiorum praesentatio fiat. *Novel. LVII. cap.* 2, Trident. *sess. VII. de ref. cap.* 13. Quod si examine instituto nominatus idoneus non reperiatur, collator eum a beneficio repellit, *cit. can. II. conc. Toletani*, (modo palam constet, praesentatum esse indignum, *capit. reg. Franc. lib. V. cap.* 178.; nam si in hac re solius episcopi iudicio standum sit, patroni facile iuribus suis exciderent. Hinc ab iudicio collatoris praesentatum veluti indignum reiicientis locus est appellationi. Garcias *de benef. par. X. cap.* 4. § 9. Vbi nominatus tamquam indignus reiectus est, patronus ecclesiasticus pro ea vice nominatione cadit, non vero laicus, qui alios

potest

potest offerre. Franc. de Roye *ad cap.* 14. *ex. de iure patronatus*.

§. XIV. Praesentatione intra tempus legitimum a patrono facta, tenetur collator antistes beneficium dare praesentato: quae est collatio minus libera, quae stricto sensu dicitur *institutio*. Etsi praeter patroni nominationem beneficium detur, institutio nulla est; nominatus enim per praesentationem ius ad beneficium adquirit, *can.* 32. *C.* 16. *q.* 7. Tum vero nulla est beneficii collatio, si invito patrono fiat; nam si nondum tempore ad praesentandum impleto collator beneficium conferat, & patronus eo currente nullum offerat, institutio sustinetur, eique saltem tacite patronus censetur consentire: currente enim ad praesentandum tempore inest antistitibus, licet obstricta, facultas conferendi, & hinc dum patronus iure suo non utitur, firma manet antistitis collatio. V. Espen. *par. II. sect.* 2. *tit.* 8. *cap.* 5.

§. XV. Verum enimvero ius praesentandi clericos in solis capellis & ecclesiis simplicibus competit patronis, non item in conventualibus, in quibus potius ius probandae electionis, quam praelati eligendi patronis datum est, *cap.* 25. *ex. de iure patronatus*. Conventualis ecclesia ea dicitur, quae habet collegium sive canonicorum, sive monachorum sub episcopo, vel alio quocumque praelato, scilicet in ecclesiis conventualibus est peculiaris disciplina, qua praelatus ab ipso collegio ex ecclesiae sententia eligendus est, ut membris cum capite conspirantibus earum regimen rectius procederet: & inde qui talem ecclesiam fundat, nec expresse sibi praesentationem praelati reservat, videtur nihil de forma ecclesiae immutatum voluisse. V. Franc. de Roye *de iure patronat. ad cit. cap.* 25. Competit vero patrono, ut partes suas electioni tractandae interponat, *si de sua iurisdictione obtineat*, *cit. cap.* 25. hoc est, si in ipsa fundatione expressum sit, ut patronus in electione partem habeat, vel ipse prelatum eligat: quae genuina eorum verborum interpretatio videtur. V. Franc. Florent. *de iure patron. in tit. cap.* 25. (*d*). Ceterum etsi in conventuali ecclesia pa-

(*d*) *Franc. de Roye* commen. de iure patronat. ad cit. cap. 25. *Altaserra* de ducib. & comitib. lib. I. cap. 10. *aliique verba explicant de regia praerogativa, quasi pontifex dixerit in conventuali ecclesia ius esse patrono se interponere electioni tractandae, si sit rex, aut dux, aut comes eius provinciae, in qua conventualis ecclesia constituta est.*

patroni non sit praelatum eligere, ad eum tamen electionis confirmatio iure pertinet.

§. XVI. Praeter praesentationem etiam alia iura sive utilia sive onerosa, sive honorifica patronis competunt. Et ad utilia iura quod spectat, patroni ad inopiam redacti ab ecclesiis, quas fundarunt, aut dotarunt, iure exigunt alimenta, eaque ecclesia, veluti vicem rependens, praebet, *cap.* 30. *C.* 16. *q.* 7. Hinc non omnibus patronis debentur alimenta, sed illis tantum, qui ecclesias fundarunt, vel bonis suis auxerunt, etsi fundator ea de re nihil sibi suisque stipulatus sit, vel iuri nominandi renuntiarit. V. Espen. *loc. cit. cap.* 6. Alimenta autem patrono pauperi ab ecclesia exhibenda sunt pro eius conditione, & ecclesiae reditibus. Porro etiam extra necessitatem potest patronus in fundatione sibi suisque, immo extraneo reservare annuam pensionem, *cap.* 15. *ex. de censibus*; quae ab episcopo probata & admissa recte exigitur.

§. XVII. Illud vero oneris patronis incumbit, ut summa vigilantia ecclesias tueantur, & porro videant, num beneficiarii ex Ecclesiae sententia sacros proventus administrent. Conc. Tolet. IX. *can.* 1. V. Franc. de Roye *proleg. ad tit. de iure patr. cap. XXVII.* Itaque si beneficiari inferiores aliquid de bonis ecclesiae defraudaverint, patroni aut eos amice debent admonere, aut episcopo, sive iudici denuntiare; & si eodem vitio episcopus laboret, metropolitanum adire; contra metropolitanum vero Regem ipsum interpellare: quod aperte laudatus canon Toletanus habet. Et licet synodus Tridentina *sess. XXIV. de ref. cap.* 3. statuerit, ne patroni administrandis sacramentis, aut visitationi vestimentorum ecclesiae, aut eiusdem proventibus se immisceant; tamen non videtur sustulisse vigilantiam patronis olim ab Ecclesia datam; sed canon iste videtur tantum cavere, ne tuitio ista in abusionem degeneret.

§. XVIII. Demum patronis, qui fundarunt, aut dotarunt ecclesias, debentur iura quaedam *honorifica* interpretibus dicta, idque etsi illi praesentationi renuntiarint. Sunt iura ista signa quaedam honoris & reverentiae, quibus patronos suos Ecclesia colit. Olim non erant determinata, se in nova disciplina haec passim recepta sunt, *honor processionis*, *precum*, *thuris*, *sedis*, *aquae benedictae*, *panis benedicti*, & *sepulturae*. Honor processionis in nova disciplina exhibetur patrono, si illi in ecclesiam venienti clerus in processionem digestus occurrat: itemque si illi honoratior locus in publica & sollemni processione

fione concedatur (e). Sed sollemnis processionis occursus tantum regibus & principibus patronis exhiberi solet. Honor precum facit, ut patroni nomen inter publicas preces recitetur. Honor thuris tribuit, ut thuris suffimen in publicis functionibus patrono speciatim exhibeatur. Honor aquae benedictae facit, ut dum aqua illa adspergitur, praecipue patroni ratio habeatur: & honor panis benedicti id proprium habet, ut patronus ante omnes eum accipiat, & offerat. Honor sedis defert patrono perpetuam & fixam in ecclesia sedem, quae eo honoratior censetur, quo est proximior sanctuario. Et demum honor sepulturae eo spectat, ut patronus in honoratiore ecclesiae loco sepeliatur. Ceterum in his signis honoris exhibendis ecclesiarum mores servandi sunt, tum quod spectat ad exhibitionis modum, tum ad personas, quibus praestantur.

CAPVT XLVI.

Quibus conferenda beneficia.

§. I. *Beneficia secularia clericis, regularia monachis conferenda.*
II. *De aetate necessaria ad adquirenda beneficia.*
III. *De ordine ad adquirenda beneficia necessario.*
IV. *Scientia in beneficiariis requisita.*
V. *Qui clerici beneficiorum incapaces sunt.*
VI. *Beneficia dignioribus conferenda, licet collatio facta dignis valeat:*
VII. *Sed parochiae omnino conferendae dignioribus. Examen praemittendum.*
VIII. *Exactior examinis forma. Appellatio ab episcopi iudicio.*

§. I. Beneficia iis tantum conferre licet, qui qualitatibus per sacros canones requisitis aucti sunt: quas qualitates, separata ab ordinibus beneficiorum collatione, novi cano-

(e) *In antiquis canonibus* aditus processionis, qui christianis omnibus in commune debetur, *ecclesiae aedificatori tribuitur*, can. 26. C. 16. q. 7. *At processio ista nihil praecipui continebat, sed erat liber aditus in ecclesiam sacrae synaxis tempore quod card. Bona* rer. liturgic. lib. II. cap. 32. *observat*.

canones praescripserunt. Principio beneficiorum incapaces laici sunt (a), tantumque clericis & monachis ea conferri debent, & quidem eo discrimine, ut secularia clericis, regularia regularibus conferantur. V. Espen. *par. II. sect.* 3. *tit.* 1. *cap.* 2. Sane vita clericalis & monastica sibi invicem adversantur: & idcirco nec clericis beneficia monastica, quae ad monaehalem disciplinam spectant, nec monachis secularia beneficia conferenda. Hinc recepta sententia est, secularia beneficia, quibus nulla subest cura animarum, monachis sine venia pontificis conferri non posse. Verum utrum similiter pontificis indulgentia necessaria sit, an tantum venia suorum praelatorum requiratur, ut parochiis donentur monachi & canonici regulares, interpretes disputant.

§. II. Item clericus, aut monachus beneficiorum capax debet esse aetate legitima. Et decani quidem, archidiaconi, & parochi creari non possunt, nisi vicesimum quintum annum attigerint: quod synodus Lateranensis sub Alexandro III. statuit, *cap.* 7. §. 2. *ex. de electione*. Et ex cancellariae regula a Paulo III. edita quatuordecim annos nati capaces sunt praebendarum in ecclesiis cathedralibus, decem annos nati in collegiatis inferioribus, & septem annorum aetas sufficit ad capellanias & simplicia beneficia; qua regula statutos annos impletos esse oportet. Verum Tridentina synodus *sess. XXIV. de ref. cap.* 12. innovato concilii Lateranensis canone, insuper statuit, ad dignitates & personatus, quibus animarum cura nulla subest, clericos *viginti duobus annis non minores*, hoc est, maiores promoveri; ad simplicia vero beneficia obtinenda quatuordecim annos inceptos sufficere, *sess. XXIII. de ref. cap.* 6. nisi canonicis incumbat onus, quod ordinem sacrum requirat. Sic statuta aetas nihil commune habet cum aetate ad ordines necessaria; & hinc qui ex indulgentia ante annum vicesimum quintum presbyter creatus est, adhuc incapax parochiarum censetur. Ceterum Tridentinus canon de simplicibus beneficiis ita acceptus est, ut in beneficiis antiquis, hoc est, ante eius synodi publicationem fundatis, praesentari & instituí valeant clerici septennio maiores; at in novis

(a) *Tantum ex lege fundationis consensu superioris ecclesiastici probata potest laico patrono praebenda canonica vel dignitas reservari, ut apud nos exemplo esse possunt Reges nostri, quibus in basilica S. Nicolai Bariensis ex lege fundationis prima dignitas thesaurarii competit.*

vis, qui quatuordecim annorum sunt. Verum apud nos pactis conventis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum *cap. IV. num. 5.* haec interpretatio restricta est, & septennio maiores tantum ea antiqua beneficia possunt obtinere, ad quae in tabulis fundationis vocantur.

§. III. Porro qui beneficiis donantur, certo ordine debent esse initiati, aut quamprimum initiari. Et quidem archidiaconi, decani, parochi, & quotquot in ecclesiis cathedralibus & collegiatis beneficia obtinent, quibus certi ordines sunt adnexi, intra annum post collatum beneficium ordine necessario debent initiari, *cap. 14. de electione in 6.*, *Clement. 2. de aetate & qualit. ordinandorum*. Incipit autem annus ex decreto synodi Lugdunensis sub Gregorio X. *a die commissi regiminis*, *cit. cap. 14.*: verum Bonifacii VIII. interpretatione currit a tempore, quo beneficiarius habet *pacificam possessionem*, aut per eum non fletit, quo minus habeat, modo iusta caussa ordinationem non impedierit, *cap. 35. de elect. in 6.* Si praefixo tempore beneficarius non ordinetur, & beneficium parochiale sit, ipso iure nullaque praemissa monitione parochia cadit, *cit. cap. 14.* exceptis ecclesiis collegiatis parochialibus, in quibus beneficiarius legitimo tempore non ordinatus sententia iudicis beneficio exuetur, *cap. 22. eod. in 6.* Haec omnia vera sunt ex generalibus decretalium regulis; nam ex fundatione, aut ecclesiarum moribus saepe ordo necessarius est tempore collationis: quo casu ordo dicitur adnexus *actu*; & ipsam collationem praecedere debet. V. Garciam *de benefic. par. VII cap. 1. n. 57.* & Fagnan. *ad cap.* ut abbates *ex. de aetate & qualitate & ordine praeficiendorum*.

§. IV. Necessaria quoque est iis, qui beneficiis augentur, scientia, quae functionibus beneficio adnexis respondeat. Ita parochiae iis conferendae, qui eminente rerum divinarum & sacrorum canonum scientia praediti sunt; cura enim animarum veluti ars artium merito habetur. Nec minor fortasse scientia necessaria est in dignitatibus & canonicis ecclesiae cathedralis, qui ex nova disciplina Ecclesiae senatum, cuius adiutorio & consilio episcopus Ecclesiam regere debeat, constituunt. Hinc vota illa synodi Tridentinae, ut in ecclesiis a cathedralibus & collegiatis insignibus dignitates omnes & saltem dimidia pars canonicatuum scientia illustribus viris, qui academicis theologiae & iuris canonici gradibus fulgerent, conferantur. Trident. *sess. XXIV. de ref. cap. 12.*

§. V. Iam incapaces beneficiorum sunt clerici a canone alieni, item excommunicati, aliave censura ecclesiastica irretiti, *cap. 26. ex. de rescriptis*, *cap. 7. ex. de clerico excommunicato*

mini-

ministrante. Verum natis ex iniustis nuptiis potest episcopus ad minores ordines & simplicia beneficia veniam indulgere *cap. 2. de filiis presbyterorum in 6.*, modo non sint illegitimi filii clericorum, quibus non ex venia episcopi licet aliquod obtinere beneficium in ecclesia, ubi pater aliquod beneficium obtinet, aut obtinuerit; idque ut a locis Deo dicatis paternae incontinentiae memoria longe arceatur, *cap. 15. ex. de filiis presbyterorum*. Item filii presbyterorum etiam legitimi, hoc est, ante patris ordinationem ex iustis nuptiis suscepti, vetantur obtinere beneficia, quae eorum pater, nulla persona intermedia, obtinuerit, *cap. 11. ex. eodem*: idque ad exstirpandas ab Ecclesia hereditarias successiones. Nec capaces sunt beneficiorum clerici coniugati, *cap. 1. & cap. 5. ex. de clericis coniugatis*: quae disciplina inducta est, ubi copia fundorum sacris officiis accessit, ne patres amore filiorum bona ecclesiae in filios transferre studerent. Et demum beneficia ex peculiaribus ecclesiarum & regnorum moribus tantum eiusdem ecclesiae, aut provinciae, aut regni civibus conferenda sunt: quod ius etiam obtinet apud nos; litteris enim Caroli VI. beneficia & pensiones huius regni tantum eiusdem civibus conferri debent.

§ VI. Ex pluribus clericis, qui nullis impedimentis detinentur, beneficium digniori conferri, oportet: peccantque profecto graviter collatores, qui posthabitis dignioribus dignos beneficiis augent. E pen. *par. II. sect. 3. tit. 14. cap. 2.* Sane quo digniores sunt pastores & beneficiarii, eo melius Ecclesia administratur, & in virtutibus proficit: quae ratio etiam locum habet in simplicibus beneficiis; ille vero dignior censetur, qui prae aliis secundum praesentem rerum statum Ecclesiae utilior esse valeat. S. Tom. 2. 2. *q.* 63. *art.* 2. Quod si iure decretalium ratae sint collationes dignis factae, & collatores poenis tum subiiciantur, si indignos beneficiis auxerint, aut elegerint, *cap. 19. ex. de praebendis*, *cap. 7. de electione in 6.*; id quidem spectat ad forum externum ad evitandas lites; at in foro interno procul dubio peccant, qui minus dignos praeferunt. V. Thomass. *de veteri & nova eccles. discipl. par. II. lib. 1. cap. 40.*

§. VII. Verum quidem est, iure decretalium non rescindi collationes beneficiorum dignis factas; at quod spectat ad parochias, expressa lege collatores Tridentina synodus adstrinxit, ut eas dignioribus conferant. Et quo melius dignior innotescat, sollemni examine, quod *concursum* vocant, parochias omnes, etsi reservatas, vel adfectas, dandas edixit, nisi admodum exigui reditus sint, aut nemo sit, qui examini se

se sistat, aut in locis sint apertae factiones, quae in tumultum evaderent: quibus casibus concessum episcopo privatum examen instituere. Instituere debent examen episcopus ipse, aut eo impedito, vicarius generalis, & examinatores synodales saltem tres: qui doctrinam, mores, vitam candidatorum explorent, & inde renuntient quotquot idoneos iudicaverint, ex quibus iudicio episcopi seligendus dignior, eique ab eo, cuius est conferre, parochia danda est. Quod si parochia sit iuris patronatus ecclesiastici, & institutio ad episcopum pertineat, patronus ex probatis digniorem ei sistere tenetur; si vero alterius sit institutio, episcopus digniorem designabit, quem patronus collatori praesentet. Sed si patronatus sit laicus, a patrono oblatus examini subiiciendus, qui si idoneus reperiatur, admittendus est. Trident. *sess. XXIV. de ref cap.* 18.

§. VII. Haec est forma conferendi parochias, quam Tridentina synodus proposuit, quae etiam iudicio episcopi seligentis standum praecipit, nec appellationem admittit. Inde Pius v. bulla *in conferendis*, sacra congregatio concilii Clementis xi. iussu, & novissime Benedictus xiv. bulla *cum illud LXVIII.* exactiorem formam examini instituendo proposuerunt, multa innovarunt, dederuntque etiam facultatem ab irrationabili examinatorum & episcopi iudicio provocandi, non impedita tamen executione electiones ab antistite factae. Verum Pii constitutio, quod iura patronorum deminueret, & in collationibus devolutis ad sedem apostolicam, vel devolvendis vi eiusdem constitutionis solemne examen remitteret, nec alibi, nec apud nos recepta est. Quin nec apud nos amplius admittuntur collationes in forma *dignum*, ut dicitur, quibus summus pontifex resignatas in favorem parochias, remisso sollemni examine, conferre solet.

CA.

CAPVT XLVII.

De coniungendis ecclesiis & beneficiis.

§. I. Coniunctio ecclesiarum & beneficiorum, quae *unio* dici solet, est duarum pluriumve ecclesiarum sive beneficiorum legitima auctoritate ex iusta caussa facta coadunatio. Quae quidem coniunctio tribus modis fieri consuevit: confusione, si duae pluresve ecclesiae, vel beneficia in unum veluti corpus coalescant, & inde una ecclesia, unumve beneficium fiat: subiectione, si singulae proprium coetum retineant, sed altera principalis evadat, cui altera tamquam filia & fundus accedat: & demum aeque principaliter, si neutra ecclesia alteri subiiciatur, sed ambabus suum titulum gradumque retinentibus idem minister praeficiatur, qua ratione cathedrales praesertim adunari consueverunt. Quacumque vero ratione uniantur ecclesiae, vel beneficia, coniunctiones solent esse perpetuae, ut scilicet durante caussa non revocentur.

§. II. Cuiuscumque autem generis ecclesiae & beneficia coniungantur, id superioris ecclesiastici legitima auctoritate fieri debet. Et summus quidem pontifex ampla donatur potestate ecclesias & beneficia omnia coniungendi; praesertim vero ei reservata est ecclesiarum cathedralium coniunctio: quod ius in nova disciplina receptum est, *cap.* 8. *ex. de excessibus praelatorum*: nam secundum antiquos canones episcopatuum adunatio (ut & eorum sectio, & novae cathedrae institutio) a metropolitano & synodo provinciae decernebatur. Fleuryus *disc. IV. in histor. ecclesiast. n.* 4. Sed episcopi adunant ecclesias & beneficia suae dioecesis, *cap.* 8. *ex. de excessib. praelatorum*: quo iure utitur etiam capitulum sede vacante, modo iuri episcopali non derogetur, atque ita nequit adunare bene

beneficia, quae ad liberam solius episcopi collationem pertinent. Inferiores vero antistites, licet ordinaria iurisdictione aucti, ecclesias & beneficia sibi subiecta nequeunt adunare, nisi praescriptione longaeva talem iurisdictionem sibi quaesiverint. V. Gonzalez *in cit. cap.* 8.

§. III. Interim coniunctio ecclesiarum & beneficiorum non pro arbitrio superioris ecclesiastici fieri potest, sed ex caussis legitimis, quae sunt evidens ecclesiae necessitas, aut utilitas, *cap.* 33. *ex. de praebendis*, puta quod duae ecclesiae sint adeo pauperes, ut ad victum duorum presbyterorum non sufficiant, aut ecclesiae belli vel temporis iniuria desolatae sint, aut si deminutus sit fidelium numerus, *can.* 48. *C.* 16. *q.* 1., aut si reditus necessarii sint ad adolescentes in seminariis educandos, aut alias ad Dei cultum sustinendum. Trident. *sess. XXIII. de ref. cap.* 18. & *sess. XXIV. de ref. cap.* 15. Quin nec ex omni caussa promiscue omnes ecclesias coniungere licet, nam ad uniendas parochias maior caussa adesse debet. Quod si ex nulla iusta caussa coniunctio fiat, ea, veluti pervertens ecclesiarum statum, rescindenda est. Et hinc statuit Tridentina synodus *sess. VII. de ref. cap.* 6., ab episcopis expendi coniunctiones perpetuas beneficiorum a quadraginta annis factas, rescindique quas non ex probatis caussis factas apparuerit: at hoc decretum, saltem quod spectat ad beneficia adnexa ecclesiis laici patronatus, apud nos receptum non est.

§. IV. Verum non omnia beneficia sine delectu aliis ecclesiis, vel beneficiis coniungere licet. Sane non licet episcopis ecclesias mensae suae, vel capituli adnectere, *Clement.* 2. *de rebus ecclesiae non alienandis*. Item unius dioecesis beneficia alterius dioecesis beneficiis non coniunguntur, Trident. *sess. XIV. de ref cap.* 9., & seminariis & canonicatibus exigui reditus tantum beneficia simplicia secularia unire fas est, Trident. *sess. XXIII. de ref. cap.* 18. & *sess. XXIV. de ref. cap.* 15. Item non permittit synodus Tridentina parochias coniungi monasteriis, dignitatibus, praebendis canonicorum, vel aliis simplicibus beneficiis & hospitalibus, *sess. XXIV. de ref. cap.* 13.; nec porro sinit, beneficia liberae collationis adnecti parochiis, vel aliis iuris patronatus beneficiis, ita ut adnexa beneficia etiam iuris patronatus fiant: additque, a quadraginta annis huius generis peractas coniunctiones ad examen revocari, *sess. XXV. de ref. cap.* 9. Sed hoc decretum, utpote deminuens iura patronorum, apud nos receptum non est.

§. V. Quo autem constet de legitimis caussis, ecclesiarum coniunctiones sub certo ritu & forma faciendae sunt. Principio vocandi sunt omnes, quorum interest, velut beneficiorum pos-

sessores & populus eius ecclesiae, quae coniungenda est, item patroni, sive laici, sive ecclesiastici, sine quorum consensu beneficia iuris patronatus, praesertim laici, coniungere non licet, V. Turricellium *de unionib. cap. IX.* Vocatis autem omnibus, quorum interest, episcopus cum consilio & adsensu capituli coniunctionem decernit, *cap. 1. & seqq. ex. de his, quae fiunt a praelato sine consensu capituli*, Trident. *sess. XXIV, de ref. cap.* 15. Nec beneficia ad inferiores antistites spectantia possunt episcopi coniungere, nisi ex consensu praelati inferioris, cui ea subsunt. *Clement.* 1. *de statu monachor.*

§. VI. Iam mediis seculis parochiae multae monasteriis, aut collegiis canonicorum, aut simplicibus beneficiis adnexae sunt, & quidem ferme salvo ecclesiarum statu per subiectionem, nempe ut reditus omnes monasteriis aut canonicis cederent, parochiae vero salvae remanerent (a). Quod vero in parochiis, quae monasteriis, capitulis, alterive beneficio adnexae fuerant, cura animarum exerceri deberet; coeperunt monachi & canonici *ecclesiam* ab *altari* distinguere. Dicebant *ecclesiam* bona omnia temporalia & reditus; *altare* vero sacramentorum administrationem & curam spiritualem. Hac inducta distinctione, qui parochias unitas tenebant, reditus sibi reservarunt, altare vero presbyteris, qui *vicarii*, & in Gallia *personae* dicebantur *can. 4. C. 1. q. 3.*, committebant. Sed semper ac novus presbyter altari praeficiendus erat, aliquid pecuniae episcopis pendebatur: quae pensitatio *redemtio altarium* dicebatur (b); itemque

(a) *Sane multi laicorum a se iure feudi possessas ecclesias monachis & canonicis ex consensu episcopi cesserunt, quae monasteriis & capitulis adnexae sunt. Nimirum seculo decimo & sequentibus ob malos mores clerici seculares odio erant; contra in novis rei monasticae & canonicae vitae reparationibus monachi & canonici sanctitatis laude inclarescebant.* Christ. Lupus schol. in conc. V. Gregorii VII. can. 9. *Hinc laici nefarium reputantes a se iure feudi parochias possideri, eas potius monachis & canonicis, quam clericis secularibus cedere voluerunt. Item mediis seculis ipsi episcopi & summi pontifices ecclesias multas monachis & canonicis addixerunt ad instaurationem monasticae & canonicae vitae promovendam.*

(b) *Redemtio altarium ex iure feudali videtur invaluisse, quod Petrus de Marca* in can. VII. conc. Claromontani *observat: iure enim feudali receptum erat, ut quoties novus vasallus feudo donabatur, certam pecuniae quantitatem domino penderet,*

que fo'vebatur episcopo annuus census, ut inde de iure episcopali in parochias unitas constaret. Quoniam vero redemtionibus altarium ipsa animarum cura vendi videbatur, synodus Claromontana sub Vrbano II. eas tamquam simoniacas explosit; sed salvum annuum censum reliquit, *cit. can.* 4. V. Thomass. *de veteri & nova eccles. discipl. par. III. lib.* 1. *cap.* 10.

§. VII. Presbyteri, qui a monachis & canonicis ad regendas ecclesias unitas episcopis sistebantur, ubi adsumti erant, pro arbitrio eligentium videntur eiici potuisse: qua ratione non bene curae animarum consulebatur. Quid enim boni sperare licebat a frequenti vicariorum mutatione, & a conductitiis presbyteris, qui non iusta sustentatione saepe contenti, plus aequo monachis & canonicis erant addicti? Hine seculo decimo tertio multis canonibus & pontificum rescriptis statutum, ut in ecclesiis, quae monasteriis & canonicis coniunctae erant, perpetui vicarii instituerentur, *cap.* 30. *ex. de praebendis*: quam disciplinam Tridentini patres *sess. VII. de ref. cap.* 7. confirmarunt. Itaque vicarii evaserunt veri beneficiarii, utpote qui iure proprio & perpetuo curam animarum acceperunt, tantumque nominis sono a parochis distant. Qua recepta disciplina abbates, canonici, aliique, qui ecclesias sic unitas possident, pastores non re, sed nomine sunt, & tandem dicti sunt *pastores primitivi*: quo verbo tantum significatur, ecclesias in temporalibus unitas esse, sed spiritualem curam in vicarios perpetuos devolutam. Interim perpetui vicarii a monasteriis & capitulis nominantur, at ab episcopis, quibus curae spiritualis reddere rationem debent, instituuntur.

§. VIII. Iam ubi reditus integri ecclesiarum unitarum cedebant monachis, aut canonicis, aut aliis beneficiariis, iure verendum erat, ne perpetui vicarii fame perirent, si eorum sustentatio arbitrio monachorum & canonicorum relinqueretur. Hinc merito variis canonibus cautum, ut ex reditibus ecclesiae unitae certa redituum quantitas adsignaretur, quae alendo vicario & curae parochiali sustinendae sufficeret, *cap.* 30. *ex. de praebendis*: qua portione non adsignata vetantur episcopi a monachis, aut canonicis nominatos instituere, *cap.* 12. *ex. eod.* Atque haec est portio *congrua*, quae alias *sufficiens*, *competens*, & *competentia pastoralis* dicta est. Tantum vero adsignari debet in congruam, *quod rectoris & parochiae necessitati decenter sufficiat*. Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 13.

§. IX. Coniunctioni ecclesiarum & beneficiorum opponitur earumdem dissociatio, qua una ecclesia, unumve beneficium in duo abeunt. Divisio ecclesiarum generaliter vetita est, *cap.* 8. *& cap.* 36. *ex. de praebendis*, valetque regula, *ut ec-*

clesiastica beneficia sine diminutione conferantur. Sed ex Ecclesiae utilitate, aut necessitate recte una ecclesia in duas dividetur, *cap. 26. ex. eodem*, & quidem eiusdem auctoritate, a quo coniunctio decernitur, iisque, quorum interest, auditis. Immo si coniunctio facta sit ob certam caussam, puta belli, aut paupertatis, tunc si caussa cesset, etiam coniunctio cessabit. Rebuf. *in praxi tit. de union. revocatione*; dissociatio enim ecclesiarum favorabilis censetur. Ceterum per dissociationem beneficiis in pristinum statum restitutis, collatio aut presentatio ad illum spectabit, cuius antea fuerat, nisi in coniunctione collator aut patronus aperte suo iuri renuntiaverit.

CAPVT XLVIII.

De renuntiandis & permutandis beneficiis.

§. I. *Renuntiatio beneficii quid? Eius species.*
II. *Simplex renuntiatio beneficii licita est.*
III. *Permutatio beneficiorum.*
IV. *Renuntiatio in favorem.*
V. *Beneficia ex iusta caussa renuntianda.*
VI. *Et ex superioris auctoritate.*
VI. *Qui possunt renuntiare beneficia.*
VIII. *Regula Cancellariae* de infirmis resignantibus.
IX. *Effectus renuntiationis. Regressus.*

§. I. Renuntiatio beneficii, quae alias *resignatio* dicitur, est spontanea dimissio ecclesiastici officii, quae ex caussa ab ecclesiastico superiore probatur & admittitur. Est vero triplex; simplex, sive pura, si absque ulla conditione beneficium apud superiorem eiuremus; in favorem, si deponamus beneficium sub ea conditione, ut alicui certae personae conferatur; & demum ex caussa permutationis, si duo eiurent quidem sua beneficia, at eo pacto, ut alteri alterius beneficium a superiore conferatur. Verum stilo curiae dimissio simplex & pura *renuntiatio* dicitur; at si fiat in favorem, *resignatio*.

§. II. Simplex beneficii renuntiatio sacris canonibus probatur, modo sponte & ex iusta caussa fiat, & sacra antistitis auctoritate probetur, *cap. 4. ex. de renuntiatione*. Renuntiationes beneficiorum a tempore Alexandri III. frequentiores evaserunt: nec in libris decretalium alterius antiquioris pontificis reperiuntur rescripta, quae de iis agant, quod Franc. de Roye *institut. iuris can. lib. II. cap.* 18. observat; antiquitus enim benefi-

neficia adhaerebant ordinationi: atque ideo clerici potius sacro ministerio, quam beneficiis renuntiabant.

§. III. Permutationes beneficiorum antiquis patribus ignotae, separatis ab ordinatione beneficiis, excogitatae sunt. Sed eas statim inventas Ecclesia damnavit, *cap. 8. ex. de praebendis*, *cap. 5. ex. de rerum permutatione*. Quid enim turpius, quam ut beneficiarii de sacris officiis paciscantur, & ea veluti in commercium adducant? Quod vero non vetabatur episcopus mutuo transferre beneficiarios in eas ecclesias, in quibus fidelium utilitati impensius feliciusque servirent, *cit. cap. 5.*; sensim receptum est, ut beneficia ex caussa permutationis dimissa non aliis, quam permutare volentibus conferri liceret, *cap. un. de rerum permutatione in 6. Clement. un. eodem*. Hinc coeperunt beneficiari de permutandis beneficiis inter se pacisci, & pacta conventa in scripturam redigere, demum episcopum adire: qui degeneres mores ex facilitate episcoporum invaluerunt. Interim si episcopi beneficiarios de permutatione beneficiorum pactos duxerint mutuo transferre, potius ad ecclesiarum, quam permutantium utilitatem spectare debent; nam iure canonico pacta de permutandis beneficiis non probantur.

§. IV. Item resignatio beneficii in favorem naturae sacrorum officiorum adversatur; officia enim ecclesiastica eius generis non sunt, ut clerici de iis pro arbitrio disponere valeant. Conc. Antioch. *can. XXIII.* Sed demum initio seculi decimi sexti coeperunt beneficiarii ecclesias & beneficia veluti ex pacto & sub certo modo resignare, ut certo alicui clerico darentur. Espen. *par. II. sect. 3. tit. 10. cap. 1.* Quae quidem resignationes, utpote ex pacto conceptae, turpes habentur; vetitum est enim de rebus spiritualibus pacisci, *cap. 5. ex. de rerum permutatione*: saepe etiam beneficia resignantur consanguineis, tantum ut lautius vivant, aut si extraneis, id ex quaestu fieri solet: & demum resignatis beneficiis in favorem dignioribus aditus occluditur. Interim sacris canonibus invitis eiusmodi resignationis frequentiores evaserunt, praesertim in canonicorum praebendis, idque ob pontificis auctoritatem, qua conceduntur, quaque ab omni vitio elui creditum est.

§. V. Iam non sine iusta & probabili caussa, quae in Ecclesiae utilitatem cedat, eiurari oportet beneficia; per beneficium enim clerici certae ecclesiae adscribuntur, quod vinculum sine iusta caussa solvere non licet. At iamdiu invaluit, ut cuique quodammodo liberum esset, non tantum suum beneficium simpliciter eiurare, verum etiam illud in alterius favorem resignare, aut cum alio beneficio permutare; idque ferme

 sine

sine ulla caussa, praesertim si agatur de beneficiis, quibus nulla cura animarum adnexa est. Qui degeneres mores videntur invaluisse ex facilitate episcoporum in admittendis etiam sine ullis caussis renuntiationibus, quod ipsis gratum esset novis collationibus alios clericos beneficiis augere. Et quamvis Pius v. in bulla *quanta ecclesiae LVIII.* tantum ex certis caussis renuntiationes beneficiorum ab ordinariis antistitibus admitti decreverit; tamen decretalis ista in multis locis recepta non est.

§. VI. Item ut renuntiatio beneficii recte fiat, interponenda est superioris auctoritas, qui caussam expendat, & vinculum, quo renuntians cum ecclesia sua adstringitur, solvat. Superior iste, si episcopus, aut alius ab iurisdictione episcopali exemtus velit munus eiurare, iure decretalium est summus pontifex, *cap.* 2. *& seqq. ex. de translat. episcopi* & *cap.* 15. *ex. de renuntiatione*; episcopus vero, ubi inferiores beneficiarii suis beneficiis renuntiant, *cap.* 4. *ex. eod.* Sed ex facilitate episcoporum in admittendis renuntiationibus invaluit, ut simplices renuntiationes etiam coram ordinariis collatoribus recte fiant: immo inferiores praelati iure admittunt ex caussa permutationis resignationes, modo adsiduis moribus id ius sibi quaesiverint. At renuntiationes in favorem tantum pontificis auctoritate fiunt; cuius iuris ea ratio vulgo adsignatur, ut pontificia auctoritate eluatur labes simoniaca, qua illae infectae sunt (*a*). Et ubi episcopus permutationes beneficiorum iuris patronatus decernit, audire debet patronos, qui si laici sint, debent etiam consentire.

§. VII. Quisquis vero beneficium ecclesiasticum habet, si iusta probabilique caussa ducatur, illud potest renuntiare, etiamsi beneficiarius criminis accusatus, immo etiam si damnatus sit, modo a sententia adversus se lata appellaverit. V. Flamin. Paris. *de resignat. benef. lib. IX. q.* 16. Sed impubes, si beneficio aliquo auctus sit, illud propter consilii infirmitatem eiurare posse non videtur: contra aetate minor etiam sine curatore renuntiare non vetatur, modo fraus omnis absit; minores

(a) *Multum quidem haec ratio videtur contulisse, ut resignationes in favorem soli pontifici reservarentur; at vera non est sententia, quae habet, simoniam in his resignationibus auctoritate pontificis elui posse: etenim quae pacta res spirituales in commercium adducunt, natura sua turpia sunt, nullius auctoritate purganda. V. Espen.* par. II. sect. 3. tit. 10. cap. 2.

nores enim in spiritualibus pro maioribus habentur, *cap. fin. ex. de iudiciis in 6.* Porro si quis ad sacros ordines beneficii titulo promotus sit, illud vetatur eiurare, nisi eiusmodi promotio exprimatur, & praeterea constet, renuntianti aliunde satis esse ad vitam sustinendam. Trident. *sess. XXI. de ref. cap.* 2. Eiurari vero debet beneficium vel ab ipso beneficiario praesente, vel ab alio, quem ille eius rei gratia specialem procuratorem constituerit.

§. VII. Iam si quis infirmus resignet beneficium, sive simpliciter, sive ex caussa permutationis, sive in favorem, & intra viginti dies a die praestiti per ipsum resignantem consensus ex ea infirmitate moriatur, collatio vi resignationis facta nulla est, & beneficium morte vacare censetur, ut habet regula xx. ante xix. cancellariae *de infirmis resignantibus* quae locum habet etiam in resignationibus, quae coram antistite ordinario fiunt: itemque si resignatio in infirmitate fiat, sed vi supplicationis in bona valetudine signatae, quod a Clemente VII. additum videtur. Espen. *par. II. sect.* 3. *tit.* 10. *cap.* 5. Prodiit haec regula ad evitandas beneficiorum artes & nundinationes, qui dum sibi mortem instare animadvertebant, beneficia sua infirmi resignabant (b).

§. IX. Per superiorem admissa & iure impleta renuntiatione, ius renuntiantis ad beneficium prorsus extinguitur, illudque in

(b) *Ex regula de infirmis resignantibus alia regula cancellariae* de publicandis resignationibus *originem habuisse videtur, quae habet, resignationes in loco beneficiorum debere publicari, & novos beneficiarios possessionem petere, idque intra sex menses a die datae supplicationis, si resignationes Romae, intra mensem, si alibi factae sint: beneficia vero vacare per obitum, si resignantes post statuta tempora in possessione decesserint: & collationes illorum, tamquam resignatione vacantium factas, & omnia deinceps acta nullius momenti esse. Vbique ferme obtinuit regula ista usque ad Gregorium* XIII. *qui edita bulla* humano vix iudicio LXXXV. *novam beneficii resignati publicationis formam constituit, contra quam factas resignationes irritas declaravit, & beneficia ipso iure vacantia pontificiae collationi addixit. Hinc regula de publicandis resignationibus Romae neglecta est, nec inter regulas cancellariae deinceps relata. In multis provinciis Gregorii bulla recepta non est, at apud nos admissa, nisi in eo, quod collationi pontificiae reservabat etiam laici patronatus beneficia, quae ob omissam Gregorianam publicationem vacabant.*

in novum beneficiarium facta collatione transmittitur: & hinc qui beneficium eiuravit, illud amplius repetere vetatur, *cap.* 3. 5. & 6. *ex. de renuntiatione*, Trident. *ses.* XXV. *de ref. cap* 7. Verum in renuntiatione ex caussa permutationis si ex una parte collatio facta sit, tum alter praemoriatur; & in resignatione in favorem si illi, cuius caussa renuntiatum est, beneficium non conferatur, licet renuntiantibus sua beneficia repetere. Huiusmodi enim renuntiationes sub conditione, seu potius sub certo modo conceptae sunt: atque ideo modo non impleto resolvuntur. V. Flamin. Paris. *de resignat. benef. lib.* 1. *q.* 2. & 3. Quin locus est regressui, etiam ubi utrimque perfecta permutatione, ex intervallo alterius beneficium ex defectu iuris permutantis evincatur, vel litigiosum, aut fictum appareat: quippe quod collatio sub certo modo facta etiam ex intervallo resolvitur. Interim ubi locum habet regressus, ex multorum sententia moribus probata sine nova collatione regrediens repetit beneficium, modo alteri vim non inferat, sed legitima auctoritate apprehendat possessionem. V. Espen. *loc. citat. cap.* 8.

CAPVT XLIX.

De pensionibus ecclesiasticis.

§. I. *Pensio quid & quotuplex.*
II. *Pensio quo titulo recte constituitur.*
III. *Abusus ex pensionibus.*
IV. *Pensiones ex iusta caussa constitui possunt:*
V. *Et superioris auctoritate.*
VI. *Earum quantitas.*
VII. *Pensiones proprie non sunt beneficia.*
VIII. *Quomodo extinguuntur.*

§. I. PEnsio in re canonica est quaedam beneficii delibatio, qua ex eo, quod totum beneficiarii foret, pars aliqua decerpitur, & alteri clerico ex iusta caussa adsignatur. Sunt vero pensionum duae potissimum species, aliae decerpuntur a beneficiis, & dantur clericis, qui vel tamquam perpetui vicarii ecclesiae deserviunt, vel ecclesiae in subsidium adducuntur: aliae vero absque ullo onere clericis non deservientibus conceduntur; de qua postrema pensionum specie hic agendum est (a).

§. II.

(a) *Usus pensionum in Ecclesia satis antiquus est; patres enim*

§. II. Pensiones tantum eleemosynae titulo constitui possunt clericis, qui ecclesiae non deserviunt; tantum enim ratione servitii, aut ratione paupertatis licet de altari vivere. Hinc esse pensionum naturam contestati sunt sapientes illi theologi, qui a Paulo III. de reformanda Ecclesiae disciplina percontati, de pensionibus ita responderunt: *nulla alia de caussa nulloque alio iure pensiones constitui possunt, nisi ut quaedam eleemosynae, quae in pios usus indigentibus concedi possunt*.

§. III. Verum quum facilis sit ab iusto ad iniquum transitus, ubi beneficia instituta sunt, pensiones a primigenia natura degenerarunt, & aliam veluti formam induerunt. Sane pluralitas beneficiorum, toties sacris canonibus excisa, degeneribus pensionibus ferme aut retenta, aut restituta est, saltem ut profani clerici (quod appetebant unum) ampliores reditus adquirerent; qui enim beneficium habent, iure ex alienis beneficiis pensiones percipere posse credunt. Clericis quoque divitibus pensiones constitutae, & quidem ea ubertate, ut integros paene reditus absumerent: & hinc beneficiariis alimenta subtracta, pauperibus nihil relictum, sacra supellex vilis & neglecta, sacrae aedes collapsae. Itaque invaluit sententia, pensiones esse odiosas, & sacris canonibus adversas, idque in tanto earum abusu verum est; nam si pensiones in sua origine spectentur, nihil habent a canonibus alienum.

§. IV. Iam pensiones ex iusta caussa constitui possunt, veluti si quis clericus de ecclesia sua benemeritus aut inops sit, aut mala valetudine laboret. Moribus receptis ex caussa pacis conciliandae, veluti si beneficium litigiosum sit, ex caussa renuntiationis sive purae, sive in favorem, & ex caussa permutationis beneficiorum ut plurimum pensiones decerpuntur. Nec dubium est, ex his caussis recte pensionem constitui, modo

enim aequitati convenire iudicarunt, ut clericis pauperibus, qui ex iusta caussa ecclesiae suae non deservirent, de bonis ecclesiasticis alimenta praeberentur, Conc. Ephesin. act. VII. epist. ad synodum Pamphyliae, Chalced. act. X. XII. & XIV. *Pensiones autem istae, ubi adhuc reditus ecclesiastici in unam arcam confluebant, admodum rarae videntur fuisse; singuli enim clerici ab ecclesia sua accipiebant victualia; ac proinde raro contingebat, ut clericus non deserviret, & pensione aliqua augeretur. Sed institutis beneficiis evaserunt frequentiores: ea enim facta institutione multi clerici sine beneficiis creati sunt; exortique multi, qui ex reditibus ecclesiae sine ullo labore vivere in deliciis habuere*.

modo superioris auctoritate, non partium conventione procedat, negotium omne ex ecclesiae utilitate suscipiatur, & clerici, quibus adsignatur, pauperes sint. At ut habent recepti mores, pensiones ex his caussis fere nefariae sunt, & hominum profanorum praedae res pauperum obiiciunt: V. Espen. *par. II. sect. 3. tit. 11. cap. 3.* Sane dum beneficium litigiosum est, saepe ex pacto litigantium pensio procedit: idque transactionis species est, quae in rebus spiritualibus nefaria censetur, *cap. 7. ex. de transactionibus*. Porro nullo iure nititur pensio, quam alter deposcit tantum, quod in favorem deponit beneficium; & si resignat tantum, ut onere se eximat, & fructus colligat, (quod saepe fieri solet) quid aliud hoc est, quam reditus sacros diripere? Et quae imponuntur pensiones in permutandis beneficiis, ut eorum inaequales proventus ad aequalitatem reducantur, sacra officia, tamquam si essent res profanae, in commercium adducunt.

§. V. Nec tantum ex iusta caussa, verum etiam superioris auctoritate pensiones decerni debent. Et olim quidem reditibus ecclesiae in unam arcam confluentibus, episcopi pro iure suo decerpebant pensiones, portiones nempe communis aerarii non servientibus clericis in eleemosynam adsignatas. At institutis beneficiis, quibus proprii reditus perpetuo cesserunt, sensim ad unum pontificem devoluta est pensionum decerpendarum potestas: idque ea ratione, quod in earum concessione deberent canones relaxari, qui beneficia scindi vetant, *cap. 8. ex. de praebendis*, aut iis ab episcopo onus imponi, *cap. 7. ex. de censibus*. Non desunt tamen interpretes, qui docent, etiam episcopis ius esse pensiones imponendi. Garcias *de benef. part. I. cap. 5. §. 2.* At ubi episcopi pensiones concedunt, ex recentiore sententia distat inter pensionem ab episcopo, & a pontifice impositam: haec enim ipsi beneficio imposita censetur, ac veluti species servitutis ecclesiasticis regulis adversa reputatur; illa vero tantum beneficiarium adficere creditur, cuius morte extinguitur.

§. VI. Quantitas pensionis moderata esse debet, ut integra beneficiario superfit sustentatio, & praeterea talis reditus, qui beneficii oneribus sufficiat. Et profecto naturae huius vectigalis adversatur, ut integri fructus pensionibus absumantur. Hinc statuerunt Tridentini patres *sess. XXIV. de ref. cap. 13.*, ne pensionibus onerari possent cathedrales ecclesiae, quae mille ducatos annuos, & parochiales, quae centum suis fructibus non superent. Receptum quoque est, ut si resignetur canonicatus, aut similis dignitas, pensio non delibetur, nisi reditus sint ultra centum ducatos. Flam. Paris. *de resignat. benef. lib. VI.*

q. 2.

q. 2. Et in beneficiis, ex quibus pensiones decerpere licet, sola dimidia aut tertia fructuum pars plerumque a pontifice solet reservari, teste Fagnano. Quaecumque vero pars decerpatur, in pecunia, non in fructibus constituenda est, idque ut evitentur discordiae, quae ex fructuum communione oriri solent.

§. VII. Pensiones autem beneficia proprie sic dicta non censentur, quod Duatenus *de sacr. ministeriis lib. VI. cap.* 4. post alios recte observat; nec enim propter aliquod sacrum ministerium constitui solent. Hinc mortuo creditore non dicuntur vacare, ut impetrari, sicut aliquod beneficium, possint; sed velut usufructus extinguuntur. Remittuntur etiam absque ulla antistitis venia; ut beneficium, nisi superioris auctoritas accedat, non recte renuntiatur. Quamvis vero pensio beneficium non sit, est tamen beneficii loco, praesertim si eleemosynae modum excedat. Et profecto Sixtus V. voluit, ut tantum clerici pensionibus augeri possint, qui eo reditu aucti ex Pii V. bulla *ex proximo* quotidie officium B. Mariae virginis debent recitare. Nec videtur dubitandum, debere clericos pensionibus auctos Ecclesiae generalis commodis adlaborare, & saltem ecclesiae, cui eos addixit ordinatio, deservire. Ignavos fucos qui alet Ecclesia?

§. VIII. Iam pensiones a pontifice constitutae inhaerent beneficio, illudque comitantur ad quamcumque personam transeat. Interim pensio extinguitur morte creditoris, degradatione, crimine haeresis, aut laesae maiestatis, percussione cuiusvis cardinalis, aut episcopi, in cuius dioecesi pensio constituta est, item matrimonio, religiosa professione, remissione, & interitu rei, cui pensio erat imposita. V. Caballut. *theor. & prax. iur. canon. lib. II. cap.* 14. *n.* 15. *seqq.* Porto extinguitur pensio redemtione, quae fit repraesentatis, idest in antecessum solutis aliquot annuis pensionum solutionibus, idque pontificis auctoritate (*b*). Nec tantum redimuntur pensiones, verum etiam in alterum transcribi possunt, modo transferendi potest-

(b) *Vulgo eo colore probantur pensionum redemtiones, quod repraesentatis istis solutionibus beneficia onere imposito liberantur. At qui cernunt actum, novum commercii genus redemtionibus saepe inesse non dubitant. Nam qui resignant in favorem, saepe quaerunt clericos pecuniosos, qui statim reservatas pensiones possint redimere. Quo casu redemtio pensionis a beneficii venditione vix aliquid distat.*

potestas a pontifice facta sit. Hieronym. Gigas *de pensionib. quaest. XII.*

CAPUT L.

De peculio clericorum.

BOna clericorum duplicis generis sunt, privata scilicet, sive patrimonialia, quae ex civilibus caussis adquiruntur, & profectitia, quae ex reditibus ecclesiasticis & sacro officio obveniunt. Et profectitia quidem peculii instar habentur, sive servorum, sive profectitii filiorumfamilias; beneficiarii enim domini non sunt redituum ecclesiasticorum, sed nudam habent administrationem, quod superius *cap. XXXV.* dictum est; & hinc quidquid ex reditibus ecclesiasticis clerici possident, *peculii* nomine dici potuit exemplo peculii servorum & profectitii filiorumfamilias, cuius usus & administratio penes servum filiumve, dominium penes dominum patremve erat. Porro haec eadem profectitia clericorum bona post eorum mortem *spolia* dicta sunt; idque quod clerici exemplo monachorum ad mortem decumbentes, consueverunt rebus peculiaribus se ultro spoliare, ne ecclesia damnum ullum sentiret.

§. II. Quod spectat ad bona privata, sive patrimonialia clerici sunt eorum domini; atque ideo de iis sive inter vivos, sive testamento statuere possunt, & si intestato moriantur, locus est legitimae successioni. *Can. Apostol. XL.*, conc. Antioch. *can. XXIV.*, *L.* 42. 5. 2. *C. de episcopis & clericis*. Censentur autem bona privata & patrimonialia, quae episcopus aut beneficiarius ante ordinationem ex quacumque caussa adquisierit, & quae post ordinationem non intuitu ecclesiae paraverit, *cit. L.* 42. §. 2., *can.* 2. *C.* 12. *q.* 3. Quod si clerici intestato decedant, nullis relictis heredibus sive civili

vili, sive honorario iure vocatis, eorum privata bona ecclesiae, cui fuerant addicti, adscribebantur. *L.* 1. *C. Th. de bonis clericor.*

§. III. Verum enimvero de bonis profectitiis, hoc est intuitu ecclesiae quaesitis, clerici in veteri disciplina non minus iure civili, quam sacris canonibus testari vetabantur, *can. XL. apostol.*, *cap.* 7. & 8. *ex. de testamentis*, *L.* 41. §. 2. *C. de episc.* & *clericis* (*a*); nec enim talium bonorum domini erant, sed meri procuratores.

§. IV. Quando igitur clerici domini non sunt rerum ecclesiasticarum, atque ideo vetiti sunt de rebus inde quaesitis testari; profecto spolia decedentium beneficiariorum iure peculii ad ecclesiam reverti debent, *can. apost. XL.* conc. Antioch. *can. XXIV.*, *L.* 42. §. 2. *de episc.* & *clericis*. Hinc synodus sexta oecumenica statuit, ut mortuo episcopo, res eius & ecclesiae donec alius episcopus constituatur, clerus eiusdem ecclesiae custodiat, *can.* 48? *C.* 12. *q.* 2. Nomine ecclesiae, ad quam pertinebant spolia decedentium beneficiariorum, ante beneficiorum institutionem veniebat commune ecclesiae matris aerarium; at postea venire coepit ecclesia, in qua beneficium fundatum est. Hinc si canonicus aliquis decedat, capitulum spoliorum eius curam habere & canonicam tributionem facere debet; successor vero in beneficio eam curam habet, si parochus, aut alius beneficiarius moriatur, *cap.* 12. *ex. de testamentis* (*b*).

§. V.

(a) *Principio tantum intestabiles facti videntur episcopi & administratores ecclesiarum & xenodochiorum*, can. XL. apostol. L. 42. §. 2. & 6. C. de episc. & clericis, *non vero reliqui clerici, qui ex legibus Iustiniani de rebus quomodocumque quaesitis testari poterant, etsi essent sub patris potestate, tanquam si bona ista castrensis peculii instar essent*, novel. CXXIII. cap. 19. *Nempe episcopi & rerum ecclesiasticarum procuratores facile ex pauperum patrimonio multa poterant comparare; sed reliqui clerici (utpote qui quotidianis ad necessitatem sportulis viverent) parum ex altari poterant adquirere, ut iis testamenti factio iure interdiceretur. Deinceps vero ubi beneficia instituta sunt, quibus uberes reditus perpetuo cesserunt, beneficiariis omnibus de rebus profectitiis testari interdictum est*, cap. 1. ex. de peculio clericorum, cap. 7. & seq. ex de testamentis.

(b) *Spolia decedentium beneficiariorum veluti iure peculii ad ecclesiam pertinent; ac antiquus morbus est, quo clerici statim ac* ep;

§. V. Interim post instituta beneficia episcopi nonnulli aut adsiduis moribus, aut sedis apostolicae privilegio spolia inferiorum beneficiariorum intestato decedentium, quae ad ecclesiam pertinebant, sibi coeperunt vindicare, *cap.* 18. *ex. de verb. significatione*, *cap. ult. de officio ordinarii in* 6. Abbates quoque quidquid a prioribus sibi subiectis congestum fuerat, post eorum mortem saepe occupabant. Nec sane eiusmodi consuetudines aut privilegia a natura rerum ecclesiasticarum abhorrebant, modo episcopi in usus canonicos accepta spolia tribuerunt. Summi rerum ecclesiae procuratores erant episcopi, & quidquid inferioribus beneficiariis cessit, id veluti precario datum videbatur. Quod si beneficiarius decedens, voluntatem suam quomodocumque declaret, cui pio usui impendi velit, quae ipse relinquet, spolia, cessat episcopi privilegium ut de bonis illis disponat, *cap.* 13. *ex. de testamentis*.

§. VI. Quod vero mirum videri debet, labentibus annis in multis ecclesiis sensim invaluit, ut beneficiarii etiam de rebus ab Ecclesia profectis testarentur; idque primum locum habuit in mobilibus, & quidem ea moderatione, ut posset beneficiarius pauperibus, aut aliis, qui viventi servierant, aut religiosis locis aliquid relinquere, *cap.* 12. *ex. de testamentis*; *tum* receptus mos sensim convaluit, & aliam formam induit, qua liceret clericis & mobilia & immobilia occasione Ecclesiae quaesita etiam non pauperibus testamento relinquere: qui mos seculo decimo quinto & in Gallia & Hispania obtinebat. Non parum his moribus inducendis contulit testandi venia ab episcopis & pontifice saepe beneficiariis concessa, & difficultas patri-

---

episcopus animam efflaverat, ea diripere & invadere consueverunt. Hinc synodus Chalcedonensis can. XXII. *depositionem intentavit clericis; qui tale facinus auderent. Sed semel usurpatae direptiones inde a clericis continuatae, & eorum forsasse exemplo deinceps laici, praesertim duces & comites, spolia episcoporum & parochorum, ut & bona ecclesiarum vacantium, invaserunt. V. Thomass.* de vet. & nova eccles. disciplina par. III. lib. 2. cap. 54. *Ergo synodus Lateranensis sub Innocentio* II. *canonem Chalcedonensem renovavit, damnavitque consuetas spoliorum episcopalium direptiones*, can. 47. C. 12. q. 2. *Et summi imperantes in diem crescentibus spoliorum & bonorum Ecclesiae direptionibus, quae sede vacante contingebant, ecclesiarum vacantium custodiam sibi vindicarunt, qua de re superius dictum est* cap. XXXVI. §. 5.

patrimonialia a profectitiis discernendi. Spectabat vero haec testandi facultas praesertim beneficiarios, non episcopos, qui tantum indulgentia speciali apostolicae sedis testamentum condebant. Quin ex generali regni Galliae consuetudine beneficiariis intestato decedentibus heredes legitimi etiam in bonis ab Ecclesia profectis succedunt, Broudaeus *not. ad Louetium*.

§. VII. Sed tandem in spolia beneficiariorum manus iniecerunt Romani pontifices, eaque fisco pontificio cedere iusserunt; idque contigit sede apostolica Avenionem translata, & praesertim schismatis deinceps secuti tempore, ut pontifices satis pecuniarum ad se tuendos & partes suas sustinendas corraderent, cessitque res ex voto pontificum, nullo ferme adversante, Thomass. *de vet. & nova eccles. discipl. par. III. lib. 2. cap.* 57. Hinc missi in multas provincias exactores, *collectores* dicti, qui beneficiariorum spolia colligerent, & fisco pontificio inferrent; restituta vero Ecclesiae unitate semel receptae exactiones in plerisque locis continuarunt. Et quo quaestus uberior esset, Pius IV. irrita pronuntiavit testamenta praelatorum & beneficiariorum, qui de bonis profectitiis testarentur, nisi papa, cuius erant haec spolia, permittente. Item idem pontifex edita bulla *decens esse* spolio contineri voluit etiam bona, quae sibi clerici negotio, vel alio illicito quaestu parassent quod supra modum fisco pontificio profuit.

§. VIII. Novitates istae, quibus spolia decedentium beneficiariorum in fiscum pontificium devolvebantur, in multis christianis provinciis receptae sunt: in Gallia initio etiam admissae, sed inde constanter reiectae. Apud nos sub regibus Andegavis pontifices spolia decedentium beneficiariorum occuparunt; sub Aragonensibus restituta est Ecclesiae disciplina; regno collectoribus eiectis; at sub Austriacis iterum spolia in fiscum pontificium illata. Initio tamen beneficia regiae collationis a spoliis pontificiis subtracta sunt; tum litteris Caroli olim regis nostri etiam beneficia omnia iuris patronatus regii, & feudalis, & beneficia, quae reditum triginta ducatorum auri de camera non excedunt, exemta sunt.

§. IV. Spoliis episcoporum & beneficiariorum ad fiscum pontificium devolutis, Ecclesia non minus, quam respublica turbata est: nam exactores pontificii inter spolia etiam vasa & ornamenta ecclesiarum, ut & bona privata clericorum censebant, omniaque illegitimis modis invadebant, perturbabant. Quae incommoda praesertim in regno Apuliae invaluerunt, ubi sub regibus Andegavis & Austriacis aut novitates pontificiae admissae, aut non qua opus erat constantia reiectae. Sed tandem regni beneficiarii tot molestiis liberati sunt, non quidem

dem restituta ecclesiastica disciplina, sed de spoliis cum Sisto V. inita transactione, qua pleraque capitula ecclesiarum cathedralium pro spoliis canonicorum & beneficiariorum totius dioecesis annuam pecuniae quantitatem fisco pontificio solvendam promisserunt; & vicissim summus pontifex spolia remisit, & beneficiariis facultatem de rebus professitiis testandi concessit, easque ad heredes legitimos transmittendi, exceptis tantum rebus illicita negotiatione quaesitis. Interim episcopi, abbates, & reliqui inferiores praelati transactione hac comprehensi non sunt: quibus propterea morientibus spolia adhuc in summi pontificis fiscum invehebantur: idque stetit usque ad Innocentium XII., qui edita bulla *inscrutabili* iura camerae apostolicae in colligendis spoliis episcoporum & praelatorum huius regni prorsus abolevit, eaque ecclesiis restituit, ita tamen ut liceret antistitibus in suarum ecclesiarum cathedralium & parochiarum utilitatem disponere.

CAPVT LI.

De immunitate a tributis ecclesiarum bonis & clericis concessa.

§. I *Tributum & vectigal quid? Eorum species.*
II. Sordida munera *quid?*
III. *Bona ecclesiarum & clerici iure gentium tributis subiecti.*
IV. *Exemtio a tributis iure Romano ecclesiis concessa.*
V. *Quae exemtio eodem iure clericis concessa.*
VI. *Exemtio concessa in capitularibus.*
VII. *Non fuit generalis.*
VIII. *Canones ipsi ecclesias a tributis eximunt.*
IX. *Exemtio a tributis in nostro regno.*
X. & seq. *De exemtione a tributis secundum pacta conventa.*
XII. *Regibus Galliae annua dona a clericis tributa.*
XIII. *In necessitate clerici symbolas civitati pendunt.*

§. I. TRibutum est pecunia, quae civibus ad reipublicae onera sustinenda imperatur: inde vero nomen accepit, quod ubi primum Romae impositum est, tributim a singulis pendebatur. A tributis iure Romano distabant proprie sic dicta *vectigalia*, quae alio quovis nomine imposita erant, veluti pecunia, quae portorii, vel salis, vel vicesimae nomine exigi solebat. Samuel Petit. *var. lect. lib. II. cap.* 1. Sed tributa duplicis generis erant, unum capitibus liberis vel ratione habitatio-

tionis, vel artificii, alterum fundis impositum erat. Vtraque vel ordinaria, vel extraordinaria erant. Ordinaria, quae vocari solent *canones* & *indictiones*, ordinario iure pendebantur: extraordinaria pro reipublicae necessitate supra canonicas indictiones, quousque necessitates urgerent, imponebantur: & hinc vocari solebant *superindicta*, exstatque titulus in utroque Codice *de superindicto*.

§. II. Praeterea iure Romano erant quaedam extraordinaria munera tributis adfinia, quae civium capitibus & bonis imminebant; & *sordida munera* dicebantur, qualis erant pollinis conficiendi cura, panis excoctio, pistrini obiequium, angariae & parangariae, viarum & pontium constructiones & reparationes, aliaque manualia opera, quae Iac. Gothofredus *in L. 15. C. Th. de extraordinariis sive sordidis muneribus* enarrat. Angariae & parangariae erant iumentorum & plaustrorum praestationes, ad annonae militaris aliarumque specierum fiscalium transvectionem: & angariae quidem, si transvectiones fiebant via publica & ordinaria; parangariae vero, si extra viam publicam, ubi cursus publicus dispositus non erat. Verum in muneribus sordidis distinguere oportet munus personis impositum a pecuniae praestatione, quae ratione muneris praestabantur. Proprie munus sordidum erant ipsa manualia opera; nam pecuniae praestatio potius erat tributum superindictum.

§. III. Iure gentium praedia ecclesiarum, clerici, & eorum bona tributis subiacent, eaque ex forma cuiusque reipublicae debent inferre. Placuit enim inter gentes, ut pecunia, quae ad sustinendas reipublicae necessitates necessaria est, ex civium collationibus, quae & ipsis capitibus liberis, & agris, & aliis fortunis imponuntur, colligatur. Et quia bona ecclesiarum, etsi piis usibus addicta, adhuc manent sub civili imperio, & clerici per Domini sortem non desinunt esse cives: hinc fit, ut iure gentium non minus bona ecclesiarum, quam ipsi clerici eorumque bona tributis subiaceant. Hoc gentium ius, ipsi veteres patres adgnoverunt, & apertis verbis professi sunt, bona ecclesiarum tributis subiacere. *Si tributum petit imperator*, inquit Ambrosius *orat. contra Auxent. cap. XXXIII.*, *non negamus. Agri ecclesiastici solvunt tributum. Solvimus, quae sunt Caesaris, Caesari: & quae sunt Dei, Deo. Tributum Caesaris est, non negatur.* Et ut alios mittam, Augustinus *de catechizandis rudib. cap. XXI.* ex apostoli sententia, quae habet, omnem hominem potestatibus sublimioribus subiectum esse; & ex subiectione tributa deberi, docet, etiam clericos, salvo Dei nostri cultu, tributa solvisse; idque etiam ipsum Domi-

sum fecisse, ut nobis huius sanae doctrinae praeberet exemplum (a).

§. IV. Quoniam vero aequum erat, ut praedia christianis sacrisque usibus dedicata, tributis non subiacerent, & clerici in civitate essent gratiosi; pro pietate sua christiani principes & ecclesias & clericos a multis publicis oneribus exemerunt. Et primum quidem Constantinus M. initio imperii sui bona ecclesiarum a tributis omnibus videtur exemisse, *L. 1. C. Th. de annona & tributis*. Sed auctis ecclesiarum praediis sequentes imperatores concessam immunitatem, velut reipublicae gravem, sustulerunt; certe enim Ambrosii aetate ex agris ecclesiarum tributa pendebantur. Inde Honorius & Theodosius Iunior praedia *usibus caelestium secretorum* destinata a superindictis & sordidis muneribus, non vero ab ordinariis & canonicis illationibus, exemerunt, *L. 40. C. Th. de episcopis & clericis*. Concessa vero a superindictis immunitas non semper generalis fuit; etenim deinceps ecclesiae subiectae fuerunt angariis & parangaris, si ipse imperator iter faceret, *L. 21. C. de cursu publico*, item superindictis ad viarum & pontium munitionem & instaurationem, *L. 5. C. Th. de itinere muniendo*.

§. V. Porro christianorum imperatorum privilegio clerici a tributis pro capite libero exempti sunt. Binghamus *orig. eccles. lib. V. cap. 3. §. 2.* Sed pro reliquis illationibus Constantius clericos novis collationibus, onere metati, idest, recipiendi hospitio milites & officiales imperii iter facientes, ab exactionibus ob mercaturam alimoniae caussa susceptam, item a sordidis muneribus, & personalibus omnibus oneribus exemit, *L. 8. & L. 10. C. Th. de episcopis & clericis*. Quam immunitatem

(b) *Huic doctrinae obstare videntur Bonifacius* VIII. *& synodus Tridentina, quorum ille docet, ecclesias, clericos, & eorum bona etiam* iure divino *a secularibus exactionibus esse immunes*, cap. 4. de immunit. ecclesiarum in 6.; *haec vero habet, immunitatem Ecclesiae & personarum ecclesiasticarum* Dei ordinatione & canonicis sanctionibus constitutam, ses. XXV. de ref. cap. 20. *Verum haec dicta non sunt nimium urgenda, sed potius benigna interpretatione emollienda, ut hanc sententiam habeant, immunitatem ecclesiarum & clericorum ab oneribus civilibus esse consonam iis, quae in scripturis consignata sunt, ubi legitur, regem Pharaonem & Artaxersem a tributis terram & personas sacerdotum exemisse*. Genes. XLVII. v. 26. & Esdrae I. cap. 7. v. 24.

tem post synodum Ariminensem idem Constantius revocavit edita lege, qua privati clericorum fundi fiscalibus pensitationibus subjecti sunt, tantumque iis data exemtio a sordidis muneribus & illatione pro mercatura, si exiguis vagarent negotiolis, *L. 17. C. Th. eodem*. Sed deinceps clerici ab extraordinariis collationibus & sordidis muneribus immunes facti sunt, quod ex quadam Honorii & Arcadii lege constat, *ut hi, qui Ecclesiae obtemperant, his, quibus Ecclesia, beneficiis perfruantur*, *L. 30 C. Th. eodem*.

§. VI. Immunitas a tributis ecclesiarum bonis iure civili concessa, ubi in Europa ex ruinis Romani imperii nova regna emerserunt, in diem crevit, praesertim regum Francorum secundae stirpis liberalitate. Sane Carolus M. a tributis Regi pendi solitis bona ecclesiarum, & earum homines exemit, *capit. Reg. Franc. lib. V. cap. 207.* Verum haec exemtio praecipue spectabat ad canonicas illationes: nam a quibusdam extraordinariis oneribus ecclesiae immunes non erant, veluti si ageretur de muniendis itineribus & pontibus reficiendis, si tamen illae eo loco haberent possessiones, *capit. lib. XI. cap. 107.* Item oneri metati, hoc est, hospitii, ecclesiae subiectae erant, si imperatores eorumque consanguinei, aut palatini officiales, aut legati iter facerent. Praeterea quae sibi nova praedia ecclesiae comparabant, oneribus publicis, quibus antea obnoxia fuerunt, subiiciebantur, nisi peculiari regum concessione eximerentur, *capit. lib. III. cap. 86.*

§. VII. Verum enimvero immunitas ecclesiis in capitularibus concessa praecipue spectabat ad tributa, quae regibus pendebantur: nam quod spectat ad onera, sive servitia senioribus debita, tantum *mansus*, decimae, oblationes, domus, & hortus fruebantur immunitate: & si quid amplius ecclesiae haberent, consuetis servitiis subdebantur, *capit. reg. Franc. lib. I. cap. 19.* & *lib. V. cap. 45. Mansus* erat certus agri modus, a manendo fortasse dictus, quod quisque colonorum cum familia sua in eo moraretur. Car. Dufresne *glossar. med. & infimae latinit.* v. mansus. Itaque hac aetate conditione meliore erant urbanae, quam agrestes ecclesiae; illae enim, quod in civitatibus nulli erant seniores, generali fruebantur immunitate; hae vero immunes erant a regum vectigalibus: at quod spectat ad servitia dominorum, praedia ultra mansum, domum, & hortum iisdem suberant (b).

(b) *Sub regibus Francorum secundae stirpis iam erant constituta feuda, & seniores, qui erant domini vicorum, a praediis & in*

§. VIII. Concessa ex forma capitularium bonis ecclesiarum a tributis immunitas in Gallia, Italia, & reliquis Occidentis provinciis diu stetit; at post seculum decimum latius producta est, adeo ut omnia parochiarum bona etiam a servitiis dominorum exemta sint. Interim coeperunt civitatum rectores extraordinariis oneribus ecclesiarum bona gravare. Hinc synodi Lateranenses sub Alexandro III. & Innocentio III. generalem immunitatem rebus ecclesiarum dederunt, sive potius confirmarunt, excommunicatione comminata contra rectores civitatum, qui ecclesiis collectas imponerent, nisi in publica necessitate, aut utilitate ipsi clerici symbolas sponte conferrent, *cap. 4. & cap. 7. ex. de immunitate ecclesiae*. Ita veluti iure proprio a synodis conditi canones, qui bona ecclesiarum a tributis eximerent, idque contra morem vetustatis, qua quidquid eius rei erat, a principibus statuebatur, aut expetebatur, & ex forma legum civilium, aut adsensu principum inde canones condebantur. Sic concessa immunitas tantum ad bona ecclesiarum spectabat; nam bona privata clericorum tributis erant obnoxia (c).

§ IX.

& incolis multa exigebant servitia, quae erant annui census, xenia, pastus, paraveredi, seu caballorum saginationes, ut *synodus Trosleiana anno* IϽCCCIX. cap. VI. *expressit. Quoniam vero a servitiis, quae senioribus debebantur, aequum non erat generalem ecclesiis agrestibus concedere immunitatem, (seniores enim regibus militiam & obsequia debebant) principes mansum ecclesiarum, qui veluti dos parochiae habebatur, & praeterea decimas, oblationes, domum, & hortum a servitiis dominorum exemerunt: non si quid ultra ecclesiae possiderent.*

(c) *Synodus Melphitana sub Vrbano* II. can. IX. *& Narbonensi anno* CIϽCCXXVII. can. XII. *iure veluti proprio bona clericorum a tributis exemerunt. At canones isti populorum moribus recepti non videntur: quod constat Friderici* II. *verbis ad Gregorium* IX. *summum pontificem, qui querebatur, quod Fridericus contra formam pacis tributa ecclesiis & monasteriis imposuisset:* talliae & collectae clericis & personis ecclesiasticis, non pro ecclesiasticis rebus, sed pro feudalibus & patrimonialibus imponuntur, secundum quod est ius commune, & obtinet ubique per orbem. *Talliae erant praestationes, sive tributa sic dicta a taleis, seu taliis, quae erant latercula lignea, in quibus solutiones solebant adnotari, parte altera penes creditorem, altera penes debitorem remanente. Conf. Car. Dufresne* in glossar. mediae & i-

§. IX. In Siciliae regno ab ipsa ferme regni constitutione ecclesiarum privata bona, non secus ac in aliis provinciis, generatim a tributis subtracta sunt; at non item bona privata clericorum, quae sub Friderico II. ordinariis & extraordinariis collationibus subiecta erant. Sed regno ad Andegavos translato, clericorum bonis pro parte tributa remissa sunt: etenim Carolus II. in cap. *item statuimus XCVIII.* clericis, qui *clericaliter* vivebant, concessit exemtionem a tributis, *de portionibus eos legitime contingentibus*, hoc est, de bonis, quae successione ab intestato adquirebantur. Quod ius regno ad Aragonenses translato integrum stetit: & praeterea cavit Ferdinandus I. Rex, ut quae bona semel certo oneri addicta erant, semper illud exsolverent, licet clerici ea titulo alienationis a laicis adquirerent, *pragm. 3. tit. de clericis seu diaconis selvaticis*: quod ius aequissimum erat, & iuri Romano, & capitularibus regum Francorum conforme; bona enim transire debent cum onere suo.

§. X. Sic constituta legibus nostris ecclesiarum & clericorum a tributis immunitas labentibus annis latius extensa est; nam ecclesiae in diem censita bona adquisiverunt, unde non amplius onera soluta, & clerici curis suis publica onera a privatis suis bonis, quocumque titulo quaesitis, excusserunt: immo non defuerunt clerici, qui per summam iniustitiam aliena praedia nomine suo suscipiebant, & a tributis excusabant. Hinc vetera & nova onera in laicos eorumque bona, quae in diem decrescebant, reiecta. Quibus malis medendis tandem incubuit Carolus olim rex noster, qui tractatu habito cum Benedicto XIV. summo pontifice ad formam non adeo gravem ecclesiarum & clericorum exemtionem a tributis reduxit. Principio placuit, ut bona ecclesiarum, monasteriorum, & aliorum locorum religiosorum in censu describerentur, eorumque nomine penderetur dimidium eius, quod laici pensitant, detractis tamen oneribus, quorum numero personarum alimenta non veniunt:

H 3

infimi. latinit. v. *talea*. *Itaque seculo decimo tertio omnia ecclesiarum non feudalia bona tributis erant exemta, non item bona privata clericorum, quae tum ex iure communi, quod ubique servabatur, fiscalibus omnibus oneribus suberant. Et certe errant, qui docent, canones Lateranenses de immunitate a tributis etiam bona privata clericorum comprehendisse*: *bona enim* ecclesiarum & clericorum & pauperum usibus deputata, *de quibus illi statuunt, sunt bona ecclesiarum, non bona clericorum privata*.

niunt: idque praestari placuit, quousque regni necessitates expostulent, & pro oneribus, quae tempore tractatus erant imposita, non quae deinceps imponerentur. *Cap. I. n. 1. & 2.*

§. XI. Sed ab hac pensitatione immunia facta sunt bona beneficiorum, quorum titulo clerici ordinantur, pro ea tamen redituum quantitate, quae sacro patrimonio secundum dioecesis formam respondet; & praeterea bona parochiarum, seminariorum, & xenodochiorum. Porro si qua bona a die tractatus habiti ecclesiae & alia loca religiosa adquisierint, per omnia in perpetuum tributis subiecta sunt. Item bona privata clericorum, non secus ac laicorum, tributis omnibus subiecta sunt, praeter bona illa, quae clericis sine beneficio ordinatis in patrimonii titulum solent adsignari; haec enim bonorum portio a die, quo clerici hypodiaconi creantur, ab omnibus oneribus libera est, sed pro quantitate, quam intra viginti quatuor & quadraginta ducatos annuos synodi locales, aut episcopi definiunt. Et demum certa forma statuta est immunitatibus, quae a vectigali super tritico aliisque rebus ad victum necessariis ab universitatibus exigi solito, clericis concedebantur. *Cap. I n. 5. & seqq.*

§. XII. Quamvis autem inde usque a Carolo M. bona ecclesiarum & monasteriorum ampla a tributis & censibus immunitate aucta sint; tamen ex iisdem bonis in regia aeraria aliis nominibus tantumdem & fortasse etiam plus inferebatur, quam ex tributis colligi poterat. Et sane in Gallia sub regibus secundae stirpis recepta erant *annua dona*, quae ab ecclesiis cathedralibus & multis monasteriis quotannis regibus necessario exhibebantur, & a tributis tantum nominis sono distabant (d). Consistebant autem dona ut plurimum in *equis*, *lanceis*, *scutis*, aliisque similibus speciebus (e), eorumque modus satis amplus

(d) *Id constat ex Hincmaro Rhemensi* de ordine palatii, *ubi ita loquitur*: caussa suae defensionis regi ac reipublicae vectigalia, quae nobiscum annua dona vocantur, praestat Ecclesia, servans quod iubet apostolus: cui honorem honorem, cui vectigal vectigal, praestate regi ac defensoribus vestris. *Et inde Ludovicus I. imperator inquisitionem faciendam edixit*, unde vel quae dona annalia, aut tributa publica exigi debeant: *quod scilicet inter aerarii status reditus annua dona censerentur.*

(e) *In regnis, quae barbari ex ruinis imperii Romani in Occidente fundarunt, publica onera potius in speciebus, quam in pecunia iam pendebantur: quum ipsa ex feudis debita servitia erant per-*

plus erat; refert enim Arno monachus *in vita S. Benedicti Anianensis* annuis donis & militia adeo gravata fuisse nonnulla monasteria, ut monachis alimenta & vestes defuerint.

§. XIII. Praeter annua dona, si quando reipublicae necessitas postulabat, ecclesiae ex suis bonis symbolas contulerunt, & suis illationibus extraordinariis auxilio fuerunt civitati. Videntur autem ista subsidia saepe indicta ipsius civilis potestatis imperio. At Alexander III. in concilio Lateranensi edixit, ut deliberet episcopus cum suo clero, num suadeat utilitas, aut iubeat necessitas de rebus ecclesiae aliquid in communes civitatis usus conferendi: & tum si laici ipsi non possint, subsidia ab ecclesiis praestentur, sed nulla vi, itemque nulla laicorum interposita auctoritate, *cap. 4. ex. de immunitate ecclesiae*. Et non multo post Innocentius III. in concilio generali voluit, ut subsidia laboranti civitati non conferantur sine Romani pontificis auctoritate, *cap. 1. ex. eodem* (*f*). Vtrumque hoc decretum moribus eius aetatis erat accommodatum, quando iura summorum imperantium in bona ecclesiarum & clericos oblanguescebant, & episcopi de publicis necessitatibus sedere iudices non dubitabant. Sed in compertis esse debet, pro iure suo principes in reipublicae necessitatibus posse ecclesiarum & clericorum bonis collationes imponere (*g*).

H 4 IN-

personalia: idque necessitate urgente, quod tum non adeo multa nummorum vis erat, indictum est.

(f) *Id videtur summus pontifex statuisse, quod tum plus aequo faciles fortasse erant episcopi ad publicas necessitates adgnoscendas, aut potius quod principum postulatis vix poterant resistere.*

(g) *In Gallia iamdiu est, quod reges sine pontificis adsensu collectas sub nomine* doni gratuiti *de bonis ecclesiasticis exigere consueverunt: quin dona ista gratuita*, decimae *aliae dicta, evaserunt ordinaria & quotannis pendi solent.*

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI

PARS III.

De iudiciis ecclesiasticis.

CAPVT. I.

De iurisdictione Ecclesiae propria.

§. I. Vox *iurisdictio* apud veteres patres ad significandam ecclesiasticam potestatem vix occurrit, eiusque loco illi potius usurpant *potestatis* & *auctoritatis* vocabula. Primus, qui ab iure civili vocem iurisdictionis in Ecclesiam intulit, Gregorius M. *lib. XIV. ep.* 8. fuisse videtur; inde sensim ea vox in iure canonico recepta est, praesertim ubi longe lateque diffuso legum Romanarum studio, ecclesiastici illis addiscendis in primis operam navarunt. Satis vero ampla est in iure canonico iurisdictionis significatio; omnis enim potestas, qua episcopi aliique ecclesiae ministri pollent, sive sacra administrent, sive doctrinam fidei doceant, sive novos ritus instituant, sive caussas audiant, sive decernant, sive iudicem dent, sive poenas in facinorosos infligant, iurisdictionis nomine venit.

§. II. Iurisdictio autem ecclesiastica aut sacerdotio cohaeret, eique propria & intrinseca est, aut ei extrinsecus advenit. Et quidem Christi sacerdotium propria potestate auctum esse, qua Ecclesia gubernetur, in compertis est; Christus enim docen-

cendi & baptizandi potestatem suis apostolis dedit. Matth. *XXVIII. v.* 18. *seqq.* eisque ligandi, aut solvendi ius concessit, Ioann. *XX. v.* 22. *seqq.*, immo etiam sontes & contumaces extra Ecclesiam proiiciendi, Matth. *XVIII. v.* 15. *seq.* Nempe Ecclesia societas religiosa est, cuius finis est sanctitas & perfectio spiritualis in hoc seculo, & in altero aeternae beatitatis consecutio; sicque constituta Ecclesia usque ad seculi consummationem stare debet. Itaque proprium regimen in Ecclesia esse oportuit, qua staret & conservaretur; societatum enim natura talis est, ut vix diu stare possint sine certo ordine & potestate, qua dirigantur.

§. III. Verum enimvero potestas haec sacerdotio intrinseca & Ecclesiae propria tota spiritualis est, nec quidquam cum imperio & rebus temporalibus commune habet. Spectat Ecclesia ad animae salutem & alterius beatae vitae consecutionem; atque ideo potestas ecclesiastica tantum spiritualis est, tantumque internam honestatem & religionem complectitur. Sane Iesus Christus apud Ioannem *XVIII. v.* 36. professus est, *regnum suum non esse de hoc mundo*, hoc est, temporale regnum non esse, ut ex patrum sententia Augustinus Calmet eum locum interpretatur: & hinc cum quis eius arbitrium super familia erciscunda exposceret, respondit, *quis me constituit iudicem aut divisorem super vos?* Luc. *XII. v.* 14. Item tantum spiritualem verbi & sacramentorum potestatem, ut & ius facinorosos ab Ecclesia eiciendi Christus apostolis suis demandavit: quo omnis spectabat potestas, qua ipse a Patre suo auctus erat. Matth. *XXVIII. v.* 18. *seqq.*

§. IV. Quae quum ita sint, potestas Ecclesiae propria & sacerdotio intrinseca versatur circa spiritualia, eaque sacerdotes docent christianarum fidem & morum regulas, sacramenta administrant, quaestiones doctrinae definiunt, sive ad fidem, sive ad mores spectent; canones condunt, quibus fides & morum regulae confirmantur, & in dubiis explicantur, & ritus sacramentales, aliaeque sacrae caeremoniae constituuntur: canones in iusta caussa relaxant, & si salus Ecclesiae postulet, prorsus abrogant; pastores & ministros instituunt ad perficiendum opus Domini ad seculi finem, & ad hanc potestatem exercendam; eosdemque, si indigni evadunt, munere suo deiiciunt; christianos peccatores admonent, iisque poenitentiam irrogant; & peccatores contumaces & immedicabiles, qui ceteros inficere possunt, a suo corpore abscindunt. Haec ferme sunt iura Ecclesiae propria, quibus vel sub ethnicis imperatoribus etiam usa est.

§. V. Haec vero potestas ecclesiae propria in duas veluti spe

species dispesci solet, in *ordinis*, scilicet, & *iurisdictionis* stricte sic dictae potestatem. Spectat potestas ordinis ad ea, quae sine sacerdotali charactere exerceri non possunt, qualia sunt sacrorum ministrorum inauguratio, potestas eucharistiae conficiendae: potestas vero iurisdictionis continet externam Ecclesiae administrationem, qualia ius contumaces communione eiiciendi, deponendi minus dignos ministros; & beneficia instituendi (*a*). Ignota veteribus fuit eiusmodi distinctio, & tum demum audita est, quum confirmatio episcoporum ab ordinatione separata est. Nempe in nova disciplina episcopus per confirmationem pastor ecclesiae constituitur: atque hinc receptum est, posse episcopos confirmatos, etsi non ordinatos, ecclesiam in omnibus administrare, iis tantum exceptis, quae *eatenus* ab ordinatione dependent. V. Espen. *par.* I. *tit.* 14. cap. 5.

§. VI. Iam Ecclesiae spiritualis potestas, qua doctrinam docet, sacramenta administrat, & poenas spirituales irrogat, generalis est, eaque reguntur christiani omnes, etiam urbibus & provinciis praefecti, qui in spiritualibus Ecclesiae eiusque antistitibus subiiciuntur. Conc. Arelat. 1. *can.* 7. Hinc vi spiritualis potestatis etiam in impios & profanos magistratus possunt episcopi gladio spirituali animadvertere, eosque ecclesiastica communione eiicere. *Si dux quisquam*, inquit Chrysostomus *hom. LXXXII. in Matthaeum*, *si consul ipse*, *si qui diademate ornatur*, *indigne adeat*, *cohibe ac coerce*, hoc est ad eucharistiam non admittas: *maiorem tu illo habes potestatem*. Quamvis non semper e re Ecclesiae erit in omnibus casibus uti gladio spirituali contra eos, qui cum imperio praesunt: qua de re alibi commodius differemus.

§. VII. Iam quae pertinent ad spiritualem potestatem, proprie sunt Ecclesiae, nec in ea aliquid principes seculi directe possunt. Et quamquam apud gentes sollemne fuerit religionis & reipublicae administrationem in unam personam coalescare; tamen apud christianos ea duo inter se distincta sunt, & religio-

---

(a) *Antiqui interpretes* legem iurisdictionis & legem dioecesanam *veluti diversas proponunt*: *illius enim nomine intelligunt ordinis & iuris dicendi potestatem*; *huius vero nomine potestatem in res ecclesiae temporales & iura episcopo debita*, *qualia synodaticum*, *procurationes*. *Quam distinctionem Innocentius* IV. *confirmavit*, cap. 1. de verbor. signific. in 6. *V. Florent.* in tract. de antiquo iure patronatus.

ftigio antistitibus, respublica vero principibus commissa est. Et profecto Christus ipse, qui Ecclesiam suam divina aucto. ritate instituit, tantum sacerdotes eius regendae potestate auxit, nihilque habet, quo de potestate principum in res spirituales constet (*b*). Quae doctrina in Ecclesia semper obtinuit, & a patribus constanter inculcata est: quod Petrus de Marca *lib. II. de C. S. & I. cap.* 1. pluribus illustrat (*c*). Item ipsi christiani principes in primis Valentinianus senior, Marcianus, & Iustinianus aperte professi sunt spiritualia ad sacerdotes pertinere. Hinc non iure principes res fidei definirent, ab Ecclesiae communione contumaces, tamquam ethnicos & publicanos, eiicerent, aut caerimonias, quibus sacramenta, aut aliae res spirituales administrantur, statuerent (*d*).

CA-

(b) *Nec quempiam moveat pontificatus maximus, quem ipsi christiani imperatores ad Gratianum usque susceperunt. Etenim pontificatus iste erat ex reliquiis ethnicae religionis, quem ex arcanis dominationis christiani imperatores suscipiebant; at inde nulla potestas in sacra christianorum principibus accedebat. Quapropter principes sacerdotium illud extrinsecus potius, quam ex animo retinuisse videntur, quatenus pontificia illa auctoritas ad reipublicae regimen erat necessaria: quod Gravina* de Romano imperio cap. VII. *recte observat*.

(c) *Cedro digna hac de re sunt verba Osii episcopi Cordubensis ad Constantinum M. apud Athanasium* epist. ad solitariam vitam agentes: Tibi Deus imperium commisit, nobis, quae sunt Ecclesiae, concredidit. Et quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinae; ita & tu cave, ne quae sunt Ecclesiae, ad te trahens, magno crimini obnoxius fias.

(d) *Videtur Constantinus M. etiam directe de rebus spiritualibus ius dixisse. Certe in caussa inter Caecilianum & Donatistas iudices dedit, qui eorum caussam in synodo Romana tractarent & finirent: inde Donatistis eius Tribunal appellantibus, alterum iudicium episcopale in orbe Arelatensi concessit; & porro post synodum Arelatensem rursus haereticis ad eius maiestatem confugientibus, ultimum ipse in hac caussa tulit iudicium. Caussa illa erat mere ecclesiastica. Itaque Valesius* in Euseb. lib. III. de vit. Constant cap. 51. *dissimulare non potuit*, aliquando plus *Constantinum* sibi in negotiis ecclesiasticis vindicasse, quam laico principi conveniret. *Sed tam synodum Romanam, quam Are-*

CAPUT II.

De iurisdictione ecclesiastica in caussis civilibus laicorum.

§. I. Iurisdictio, quae sacerdotio extrinsecus advenit; in duobus ferme consistit, nempe in decidendis caussis civilibus sive laicorum, sive clericorum; & in puniendis etiam in foro externo civilibus clericorum delictis. Et ad lites civiles laicorum quod spectat, doctrina est christianae religionis, ne fideles de rebus transitoriis litigent. *Qui vult tecum iudicio contendere*, ait Christus apud Matthaeum *V. v.* 40., *& tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium*; & alibi: *qui aufert, quae tua sunt, ne repetas*, Luc. *VI. v.* 30. Sane christiana morum

Arelatensem pro iure suo dedit Constantinus; christiani enim imperatores clericos iudices ad tractandas caussas ecclesiasticas, Ecclesia non invita, dare consueverunt: idque inde videtur invaluisse, quod extraordinariae synodi sine principis concessione haberi non poterant. Et si ipse imperator demum cognovit, id coactus pro bono pacis fecit, ne Donatistae ulterius contra iudices ecclesiasticos & ordinem iudiciorum clamarent, ea de re postea ab episcopis veniam petiturus: quod Augustinus epistola CLXII. *observat.*

norum philosophia tota in caritate posita est ; caritas vero ne levem quidem patitur animorum dissensionem ; & sine odiis & dissensionibus lites non exercentur . Cui doctrinae primis seculis vim multam addebat opinio de iam instanti die Domini , quae a rebus terrenis christianos distrahere debebat .

§. II. Haec litium fuga christianae religionis summa perfectio est , ad quam vix paucis contendere licet . Hinc christiani iusti , etsi minus perfecti , sua semper repetere potuerunt ; at primis seculis ex regulis christianae pietatis id faciendum erat *ecclesiastico iudicio , non forensi* , ut Augustinus *lib. III. ad Bonif. cap.* 5. loquitur . Et profecto aegre ferens apostolus, Corinthios apud iudices ethnicos litigare , veluti per indulgentiam concedit , ut christianos litium suarum iudices , sive potius arbitros constituant , 1. *ad Cor. VI.* Summa vero ratione apostolus id Corinthiis inculcavit , ne christiana religio apud ethnicos vilesceret , & ne christiani eorum dicteriis obiicerentur , quasi verbis , non re caritatem , sui abnegationem , & rerum terrenarum contemtum praedicarent .

§ III. Quamvis autem generaliter edixerit Apostolus , ut christiani , relictis ethnicis iudicibus , apud fratres suos lites , si quas haberent , deponerent ; nihil tamen ea doctrina de magistratuum in christianos & imperio & iurisdictione detractum est ; eiusdem enim Apostoli doctrina est , omnem hominem civili potestati iure divino subiectum esse , *ad Rom. XIII.* 1. *seqq.* Et recte vidit Estius , Apostoli sermonem praecipue spectare ad actorem , in cuius potestate erat apud magistratum lites suas instituere ; reo enim vocato non licebat magistratus iurisdictionem declinare . Nec audiendi sunt , qui docent , Apostoli auctoritate christianos a magistratuum ethnicorum iurisdictione in caussis pecuniariis exemtos fuisse , nec eis in conscientia subiectionem debuisse: quem errorem Barclaius *de potest. papae cap. XXI.* late confutavit .

§. IV. Dum vero vult Apostolus , ut christiani ecclesiastico iudicio , non forensi lites componant suas , non designat, cuius generis christianos in arbitros seligi oporteat : quin eius sententia est , omnem christianum , alias sapientem , huic oneri parem esse (a) . Et quoniam inter christianos episcopi in primis sapien-

(a) *Scribit quidem Apostolus in* 1. ad Cor. VI. 4. secularia iudicia si habueritis , contemtibiles , qui sunt in Ecclesia . illos constituite ad iudicandum ; *at id dicit non absolute , sed po-*

ſapientia & iuſtitia eminebant ; qui ad epiſcopatum promovebantur, virtutum meritis longe alios anteibant) hinc chriſtiani ſeoſim ad epiſcopos, tamquam ad pacificatores & arbitros, lites ſuas deferre coeperunt. Nec epiſcopi id onus detrectabant, qui alias ratione muneris ſui pacem chriſtianam gregi ſibi commiſſo debebant inſtillare : quin eorum aliqui credebant, hoc onus ſibi ab Apoſtolo iniectum fuiſſe, cuius ſententiae fuit Auguſtinus *de opere Monachorum cap. XIX.* Quod vero epiſcopi ſaepe aliis curis gravabantur, aliquando lites decidendas presbyteris, aut diaconis commiſerunt, & quandoque etiam laicis aequitatis ſtudioſis, praeſertim ſi ſuſpicio eſſet, clericos ex litium deciſione aliquod ſibi lucrum captare. Socrat. *lib. VII. cap.* 37.

§. V. Iam epiſcopi in cauſſis laicorum pecuniariis decidendis unice aequitatem ſectabantur, tamquam pacis ſequeſtres: ſtudebantque, aliquo adhibito temperamento, diſſidentes in concordiam adducere, nec formulas in foro receptas uſurpabant. Et ne errarent, ubi ius obſcurum erat, laicos iuriſconſultos conſulere conſueverunt, quod ex Auguſtino *ſerm. XLIX. de diverſis* conſtat. Nihil vero lucri ex litium deciſione ad epiſcopos redibat : totumque negotium brevi temporis ſpatio finiebatur, ut animorum motus inter litigantes cito reſiderent, atque ut omnino reſiderent, ſaepe iureiurando ſuper altare aut ſuper reliquias martyrum lites finitae. Greg. Turonenſ. *lib. V. cap.* 32. Quod ſi arbitrium haud feliciter ceſſurum videbatur, iudicium non ſuſcipiendum Ambroſius *de officiis lib. II. cap.* 24. monebat. Vere chriſtiana & digna noſtris epiſcopis erat haec litis finiendi methodus ; & hinc non ſolum fideles, ſed etiam cuiusvis ſectae homines adibant epiſcopos, eoſque litium ſuarum arbitros conſtituebant. Poſſid. in *vit. Auguſt. cap. XIX.*

§. VI. Tranſlato ad chriſtianos imperio, antiquam in cauſſis pecuniariis epiſcopos adeundi conſuetudinem imperatores confirmarunt, & multam vim epiſcopalibus arbitriis dederunt. Et quid, quaeſo, melius civitati poterat evenire, quam ſi cito lites praeciderentur, & amputatis odiis, pax & amor inter cives conciliaretur ? Itaque Arcadius & Honorius liberum omnibus eſſe voluerunt, ut *ex conſenſu* cauſſas ſuas pecuniarias ad epi-

potius per comparationem, quaſi e re chriſtiana magis eſſet, infimos chriſtianorum de cauſſis fratrum arbitrari, quam apud ethnicos contendere, ut recte Eſtius obſervat.

episcopos deferrent, *L. 7. & L. 8. C. de episcopali audientia*: quod idem in *novel. XII.* Valentinianus III. edixit. Hinc non vera civilis iurisdictio episcopis data; vera enim iurisdictio etiam nolentes cogit; sed tantum antiqua episcopos adeundi consuetudo ab imperatoribus confirmata est, ac non sine auctoritatis accessione: nam episcoporum arbitria sic rata & firma facta sunt, ut inde non liceret provocare, tamquam si a praefecto praetorio pronuntiata essent; & hinc ordinariis magistratibus eorumque officiis datum, ut ea omnino exsequerentur, *cit. L. 8.*

§. VII. His omnibus adversari videtur lex sub nomine Constantini M. ad Ablavium praefectum praetorio, quae extat in extravaganti, sive subdititio C. Th. titulo *de episcopali iudicio*. Etenim ea lege litigantibus conceditur, ut in quavis parte iudicii ante sententiam sacrosanctae legis antistitis iudicium eligere possint, *etiamsi altera pars refragatur*. Seldenus & Altesserra hanc legem veluti genuinam tuentur; contra ex meliori ratione Iac. Gothofredus *not. in cit. L.* eam veluti spuriam explodit, contenditque, opus esse posteriori aetate a falsariis miscellionibus consarcinatum. Sane contraria est omnibus aliis genuinis imperatorum legibus, quae tantum ex consensu litigantibus permittunt adire episcopi iudicium. Deinde Constantinus id tantum litigantibus dedit, *ut ad episcoporum iudicium provocarent, si magistratus civiles reiicere vellent*, teste Sozomeno *lib. I. cap. 9.*; quod argumento est, ex compacto potuisse litigantes episcopi eligere iudicium, non etiam altera parte refragante.

§. VIII. Haec fuit per plura secula episcoporum auctoritas in decidendis caussis pecuniariis laicorum; at labentibus annis auctoritas ista abiit in veram iurisdictionem, quae seculi ignorantia & curis clericorum longe lateque propagata est, hactenus ut magistratuum iuris dicundi potestas fere omnis interciderit. Conficta sub Constantini nomine constitutio, quae seculo octavo exeunte in scenam prodierat, quaque permittebat litigantibus in quacumque iudicii parte, etiam altero invito, eligere antistitis iudicium, occasionem praebuit, ut arbitria episcoporum in caussis pecuniariis in veram iurisdictionem abirent. Nimirum eam legem sub nomine Theodosii Carolus M. probavit, & in omnibus sibi subiectis provinciis valere voluit, quocumque iure populi viverent, *capit. lib. VI. cap. 366. edit. Balutii*. Ita iurisdictio episcoporum auctoritati accessit, modo litigantium alter episcopi iudicium elegisset, nam hoc casu pars altera necessario apud episcopum debebat comparere. Crevit inde episcopalis iurisdictio auctoritate Gratiani,

qui

qui eam legem etiam sub nomine Theodosii Concordiae suae inseruit, *can.* 35. *seq.* C. 11. *q.* 1., & eius usum late produxit (*b*).

§. IX. Postquam arbitria episcoporum in vera iudicia abierunt, variis rationibus civilis episcoporum iurisdictio ad negotia ferme omnia civilia laicorum producta est. Principio caussas omnes, quibus peccatum aliquod, aut mala fides inesset, suae iurisdictionis esse episcopi tenebant, quod eorum erat iudicare de peccato *cap.* 15 *ex. de iudiciis*, atque idcirco de ipsa re, cuius caussa peccatum erat. Hac ratione caussae omnes ad forum ecclesiasticum devolvebantur; nam vix ullae erant, quibus peccatum aliquod aut mala fides, saltem ex una parte, non inesset. Sed facile erat observare, cognitionem de peccato ad sacerdotes in foro interno, non externo pertinere.

§. X. Porro ratione iurisiurandi, matrimonii, testamenti, & cuiuslibet caussae piae ad forum ecclesiasticum civiles laicorum caussae trahebantur: iis enim titulis mira interpretatione qualitatem spiritualem negotiis ferme omnibus clerici adspergebant. Et cognitio quidem de iureiurando iure decretalium episcopis tribuitur, *cap.* 13. *ex. de iudiciis*: & hinc facile cognitio ad contractus, quibus iusiurandum inserebatur, extendi potuit. Caussae de matrimonio & inde pendentes, veluti de sponsalibus, dotibus, natalibus, alimentis, ecclesiasticae cognitionis censebantur, tamquam quae sacramento matrimonii adnexae erant, vel inde pendebant, quando revera pendebant a matrimonii contractu. Caussae quoque de testamentis, & rerum piarum negotiis ecclesiasticae habebantur, sive quod testamenta a duobus notariis, ecclesiastico uno, altero laico scribi solebant (*c*), sive quod christiani imperatores curam testamentorum, & caussarum piarum episcopis demandaverant, *L.* 28., *L.* 46. *de episcopis & clericis*.

§. XI.

(b) *Sed quae caussa fuit, ut legem Constantino in titulo post Th. C. adiecto tributam posterior aetas sub nomine Theodosii exhibuerit?* Nimirum, *inquit Altesferra* lib. I. de iurisdictione cap. 7. stultior & supinior aetas leges Theodosianas vulgo appellat eas omnes, quae in codice Theodosiano positae erant, etsi alios a Theodosio haberent auctores.

(c) Manus sola incidens tabellionis apostolici efficiebat *levibusque velut per devia gyris* negotium ecclesiasticum, quod alias & nisi mistura illa fuisset, plane erat profanum, & a profanis, seu secularibus regiisque iudicibus iudicandum, *inquit Maranus* ad L. 8. C. de episc. audientia.

§. XI. Item ecclesiasticae cognitionis & potestatis reputabatur iudicis laici supplere negligentiam. Concesserat quidem episcopis Iustinianus, ut semel in hebdomada carcere detentos inviserent, & iudices sui officii admonerent; si vero iudices negligentes essent, ea de re principem ipsum facerent certiorem, *L. 22. C. de episc. audientia*. At episcopi mediis seculis ulterius progressi sunt, sibique ius esse contendebant, magistratuum negligentiam supplere. Inde si qua caussa in longum apud iudices laicos traheretur, ad forum suum eam episcopi transferebant: & inde episcopi de iudicibus suspectis iudicarunt: quae abusio in Gallia, & in Hispania, & in regno Apuliae sub regibus Andegavis obtinuit, eoque devenit facilitas reginae Ioanne II., ut edita lege caverit, suspiciones magistratuum, excepta Neapoli, ubique in regno apud loci episcopum eiusque vicarium tractari, *tit. 265. magnae Curiae*.

§. XII. His aliisque rationibus clerici caussas fere omnes civiles laicorum ad suam cognitionem & forum traxerunt. Hinc per longas aetates unum paene forum ecclesiasticum emicuit, totoque illo tempore eviluit, & veluti emarcuit regia iurisdictio, quod de regno Galliae Mornacius ad *L. 8. C. de episc. audientia* observat; nam reges Galliae secundae stirpis tot beneficiis a sede apostolica aucti, & deinceps successores diu passi sunt in sibi subiectis provinciis supra modum ecclesiasticam iurisdictionem extendi. Similiter in regno Apuliae sub Andegavis mirum in modum extensa est ecclesiastica iurisdictio; Andegavi enim reges exemplo regum Francorum, unde erant oriundi, & porro novis beneficiis a sede apostolica acceptis, non aegre tulerunt deminutione civilis iurisdictionis ecclesiasticam augeri.

§. XIII. Sed tandem ecclesiastica iurisdictio in caussis temporalibus laicorum omnino defecit, eoque, unde abscesserat, reversa est, idque sensim factum, sed non sine turbis, quas saepe ecclesiastici iuris sui conservandi caussa excitarunt (d). Sibi autem vitio vertere debent ecclesiastici, quod iurisdictionem

(d) *Celebris est disputatio, quae super ecclesiastica iurisdictione in Gallia anno* CIↃCCCLXXVII. *habita est inter nobiles regiosque ministros, & praelatos coram Philippo Valesio rege Galliae. Nobilium & magistratuum partes Petrus Cugnerius, contra praelatorum Bertrandus, episcopus AEduensis, sustinebat. Quam extensa tum fuerit episcopalis iurisdictio, constat ex articulis, qui in medium propositi sunt.*

nem in cauſſas civiles laicorum omnino amiſerint: nam & contra concedentium mentem ſummopere eam extenderunt: & praeterea cauſſas, quas ex bono & aequo tractare debuiſſent, forenſibus tricis implicuerunt. Tantum apud nos ex pactis conventis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem noſtrum *cap. VI. n.* 7. laici, qui in eccleſiaſticis curiis actorum magiſtros agunt, quique epiſcoporum aliorumve praelatorum *curſores* appellantur, in civilibus, mixtis, & criminalibus cauſſis, quod ad *reſtrictionem perſonalem* ſpectat, ab epiſcopis praelatisve, in quorum miniſterio ſunt, iudicari & coerceri debent, niſi ea cauſſa ſit, ut poena mortis aut triremium iure ſtatui in eos poſſit.

CAPVT III.

De iurisdictione eccleſiaſtica in cauſſis civilibus clericorum.

§. I. *Clerici vetantur litigare.*
II. *Poſſunt vero ſua repetere eccleſiaſtico iudicio.*
III. *Clerici in cauſſis civilibus a poteſtate iudicis laici exemti.*
IV. *Exemtionis ratio.*
V. *Privilegium fors quid operatur?*
VI. *Fori privilegium in cauſſis civilibus imminutum.*
VII. *Quomodo apud nos ſub Normannis & Suevis obtinuit:*
VIII. *Extenſum ſub Andegavis.*

§. I. Vidimus, chriſtianos omnes ex regulis chriſtianae perfectionis ſua iudicio repetere non debere: at hoc inſtituto magis clerici adſtringuntur, qui in ſortem Domini evocati, perfectionem amplecti intelliguntur. Et quamvis rerum dominia cum ſacerdotio non pugnent, atque ideo non teneantur clerici ſua omnia relinquere; tamen quando rerum temporalium occaſione lites excitantur, ratio propriae vocationis id videtur poſtulare, ut nec ſua iudiciis repetant, nec ab aliis provocati, ſua tueantur. *Epiſcopus*, inquit ſynodus Carthaginienſis IV. *can.* 19., *apud Gratianum can.* 1. *C.* 14. *q.* 1., *nec provocatus pro rebus transitoriis litiget*.

§. II. Verum pauci clericorum ſunt, qui a rebus temporalibus ita ſunt alieni, ut eas non perſequantur, & defendant. Hinc dum rerum temporalium dominium clericis relictum eſt, eorum infirmitati ſerviens Eccleſia, permiſit, ut ſibi ablata repeterent quidem, ſed eccleſiaſtico iudicio, non forenſi: cui

cui disciplinae ratione vocationis suae magis adstringebantur clerici, quam ceteri christiani. Hinc canones poenis canonicis subiecerunt clericum, qui cum clerico negotium habens, relicto proprio episcopo, ad secularia iudicia procurrat, Conc. Chalced. *can. LX.*, *can.* 43, C. 11. *q.* 1. Regulae istae decernunt de clerico, qui cum alio clerico negotium habeat; nam si negotium esset cum laico, & laicus in episcopum non consentiret, necessario lis apud publicum iudicem erat intendenda: quo casu tantum ex episcopi venia licebat clericis apud magistratum comparere: Conc. Agath. *can. XXXII.* (*a*).

§. III. Haec fuit Ecclesiae disciplina usque ad Iustinianum, qui primum monachos & clericos in caussis civilibus a magistratuum iurisdictione exemit. Et quidem hic imperator in primis monastriarum & monachorum caussas ad episcopos deferri iussit, *novel. LXXIX. cap.* 1., qua constitutione abrogata est lex Anthemii, quae statuebat, monachos in ius extra proprias provincias non vocari, sed apud suarum provinciarum ordi-

(a) *Iam dum Ecclesia voluit, ut clerici adversus clericos in caussis pecuniariis apud publicos iudices non litigarent, tantum sanctiorem disciplinam promovere intendebat, ut clerici molestiis fori expediti melius altari deservirent; non vero iura principum temeravit, nec clericos magistratuum potestate in caussis civilibus exemit. Clericos, qui sunt cives, de potestate magistratuum eximere, non erat Ecclesiae, sed summorum imperantium. Hinc canones tantum poenis canonicis subiiciunt clericos, qui contra alios clericos eorum magistratu ius suum persequebantur: nec umquam statuunt, ut clerici a magistratibus vocati non se sistant, nec latas sententias nullas dicunt. Et profecto si clerici apud publicos iudices in caussis pecuniariis conveniebantur, debebant comparere: tantum erat in potestate actoris, utrum ecclesiastico, an forensi iudicio experiri malles*, L. 13. C. de episcopi audientia, L. 25. C. de episcop. & clericis.

Huic iurisprudentiae adversatur canon XXXII. *concilii Agathensis apud Gratianum* can. 17. C. 1. q. 1., clericum nullus praesumat apud secularem iudicem episcopo non permittente, pulsare. *At Gratianus canonem Agathensem interpolavit, & in alienum sensum detorsit. Genuina canonis lectio apud Labbaeum ita habet:* ne clericus quemquam praesumat apud secularem iudicem, episcopo non permittente, pulsare; *quod convenit antiquae disciplinae, qua non licebat clericis lites suas apud secularem iudicem, nisi permittente episcopo, intendere.*

ordinarios iudices, *L.* 33. *C. de episcopis*. Inde idem Iustinianus, rogante Menna, archiepiscopo Constantinopolitano, etiam clericos in caussis civilibus exemit a magistratuum iurisdictione, eosque apud proprios episcopos iussit conveniri, *novel. LXXXIII* Sed generale hoc privilegium non fuit: nam si ob caussae naturam, aut aliam difficultatem episcopus litem finire non poterat, tum licebat apud publicos iudices clericum convenire. Et alia edita lege idem imperator a sententia episcopi publicum iudicem appellare permisit, *novel. CXXIII. cap.* 21.

§. IV. Ratio autem, qua Iustinianus monachis & clericis in caussis civilibus fori privilegium dedit, haec profecto fuit, ne illi litibus implicati, & strepitu fori distracti, a solitudine & altaris servitio avocarentur. Certe imperator voluit, ut episcopi monasteriarum & monachorum caussas, non tamquam iudices ex formulis & strepitu fori, sed potius *honeste & sacerdotaliter* iudicent, ut a contentione monachi expediti, sine distractione Deo vacarent: idemque etiam habet novella LXXXIII., quam sic Cuiacius contraxit, *clerici actione pecuniaria conveniuntur coram episcopo, qui litem finiat celerrime sine sumtu & scriptura sollemni*. Nimirum episcopi iudicabant tamquam arbitri, reiectis formulis forensibus, & temporis compendio & concordiae inter partes conciliandae studebant. Sed temporis lapsu episcoporum audientias tricae forenses irrepserunt: quo factum, ut contra finem concedentis clerici privilegio utantur.

§. V. Ita primum legibus principum indictum monachorum & clericorum in caussis civilibus fori privilegium, quod temporis lapsu variis principum edictis, synodorum canonibus, & pontificum decretalibus confirmatum & auctum est (*b*). Hinc cleri-

(b) *Nec tantum confirmatum & auctum est mediis seculis fori privilegium clericis datum; sed etiam creditum, illud ab Ecclesiae auctoritate processisse, nec a potestate principum pendere. Haec sententia praesertim post Gratianum invaluit, quando interpretes antiquitatis incuriosi unice ex illius Concordia & posteriorum pontificum decretalibus rem canonicam metiebantur. Sane multa sive prorsus supposititia, sive corrupta Gratianus refert monumenta, quibus non obscure traditur, ab Ecclesiae auctoritate profectam clericorum exemtionem*, can. 3. & 18. 11. q. 1. *Ex quibus aliisque eiusdem farinae monumentis facile erat in seculo antiquitatis ignaro doctrinam induci, clericos Ecclesiae auctoritate de iurisdictione civili exemtos esse.*

clerici ecclesiastico foro addicti, censurae ecclesiasticae subiecti iudices seculares, qui clericos iudicio suo stare compellerent, & lata sententia tamquam ab iudice non proprio dicta viribus omnino caret, exceptis tantum feudalibus caussis, quarum cognitio domino feudi reservata est, Conc. Lateran. 111. *can.* 14. *can.* 4. *de iudiciis*, *cap.* 6. & *seq. ex. de foro competenti*. Quin in plerisque locis mos invaluit, ut clerici etiam laicos coram ecclesiastico iudice convenirent ad vindicandas res e laicis possessas, licet eas suas esse rei contenderent, *cap.* 5. *ex. de foro competenti*.

§ VI. Sed labentibus annis in plerisque christianis provinciis praesertim in Gallia & Belgio clericorum fori privilegium in caussis pecuniariis deminutum est; atque ita clerici in actionibus in rem & caussis mistis, quin etiam in caussis personalibus, quibus aliquid *realitatis* sit admistum, apud laicos iudices conveniri solent. V. Espen. *part. III. tit.* 1. *cap.* 6. Item in iisdem locis decretalium dispositio, qua vetatur clericus fori privilegio abrenuntiare, in caussis civilibus usu sublata est, teste Monarcio ad *L.* 4. *D. de pactis*. Caussa tantae mutationis videtur repetenda a tricis forensibus, quae in forum ecclesiasticum irrepserant; ubi enim modus litigandi apud iudices ecclesiasticos intricatior prae foro civili evaserat, e re sua esse viderunt clerici potius apud laicos, quam ecclesiasticos iudices conveniri: & magistratus sensim iurisdictionem vindicarunt suam, quando experientia innotuit, *honeste & sacerdotaliter*, ut ait Iustinianus, caussas in foro episcopali non tractari.

§. VII. Quod vero spectat ad Siciliae regnum, quo & Sicilia proprie sic dicta & Apulia continebantur, sub regibus Normannis & Suevis clericorum fori privilegium in caussis pecuniariis non integrum obtinuit. Etenim clerici in actionibus in rem, si res essent eorum propriae, non ecclesiae, conveniri debebant apud iudicem secularem eius loci, ubi res sita erat: quod Gulielmus 1. Rex in *const.* si quis clericus *tit. de clericis conveniendis* statuit, & inde Fridericus 1. in *const.* de burgensaticis *tit. de sacramento praestando a baiulis* confirmavit. Quo tempore constitutiones istae conditae sunt, caussae in foro ecclesiastico tricis forensibus agitabantur, clericosque ab altaris servitio avocabant; ut proinde iustum visum fuerit Regibus nostris, clericorum fori privilegium in caussis pecuniariis ad solas actiones personales restringere. Interim pragmatici nostri has constitutiones nihil valere pronuntiarunt, utpote libertati ecclesiasticae adversas; qua in re iuris publici ignorantia erratunt.

§. VIII Sed deinceps regno ad Andegavos reges translato clericorum fori privilegium extensum est; & clerici non coniugati in caussis omnibus, sive in rem, sive in personam a laicorum iurisdictione exemti, suis episcopis per omnia subiecti sunt, exceptis caussis feudalibus: quod ius pactis investiturae Carolo I. a Clemente IV. datae comprehensum est. Parum videbatur Carolo aliquid de iurisdictione in clericos remittere, dum regnum, cuius erat appetentissimus, adquireret. Hoc idem ius inde Carolus II. *in cap. statuimus XCIV.* confirmavit. Ita abrogatae sunt apud nos regni constitutiones, quibus clerici in actionibus in rem apud laicos iudices conveniri debebant: & deinceps ius a Carolo II. confirmatum obtinuit, etsi hodie plures species excipiantur, in quibus clerici apud magistratum conveniendi sint, de quibus inferius.

CAPVT IV.

De iurisdictione criminali ecclesiastica.

§. I. *Irrogatio poenarum ius maiestatis est.*
II. & seq. *Civilis potestas etiam in clericos animadvertit.*
IV. *Ecclesia vindicat delicta in foro interno.*
V. *Crimina a clericis admissa duplicis generis.*
VI. *Clerici exemti a potestate iuris gladii primum in delictis civilibus levioribus:*
VII. *Inde in civilibus delictis iudicio misto damnati.*
VIII. *Demum solis episcopis addicti.*
IX. *Clericorum fori privilegium in criminalibus deminutum:*
X. *In regno nostro quomodo constitutum.*

§. I. POtestatem criminum, quae in civitate admittuntur, puniendorum inter iura maiestatis censeri, nemo unus ignorat. Nimirum quae ad civium securitatem spectant, ea omnia civilis potestatis iura constituunt: civium vero securitas haberi non potest, nisi crimina pro varia reipublicae ratione debitis poenis vindicentur: poenarum enim metu homines a criminibus admittendis deterrentur, & quisque in officio manet: qua ratione & ad laesi satisfactionem procurandam poenae in civitate receptae sunt: quod Grotius *de iur. belli ac pacis lib. II cap. 20. pluribus illustrat.*

§. II. Civilis vero potestas pro iure suo punit vindicatque crimina omnia, quisque demum sit, sive laicus, sive clericus,

eus, qui delinquit: clerici enim per Domini fortem non desinunt esse cives, & profecto apostolus, nullo facto personarum discrimine civilis imperii esse docet criminum puniendorum potestatem. Eius enim sententia est, omnem hominem iure divino subiectum esse civili potestati, quae ex Dei ordinatione gladium portat, illumque in facinorosos omnes exercet. *Omnis anima*, hoc est omnis homo, *potestatibus sublimioribus subdita sit, non enim est potestas nisi a Deo .... Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit .... Dei enim minister est tibi in bonum; si autem malum feceris, time: non enim sine caussa gladium portat, Dei enim minister est: vindex in iram ei, qui malum agit*, *ad Rom. XIII. 1. seqq.* Quibus verbis apostolus aperte docet, iure divino ad civilem potestatem spectare ius criminum puniendorum, quisque demum sit, qui delinquit; loquitur enim de illa potestate, quae gladium portat, & cui tributa penduntur.

§. III. Porro veteres patres docent, clericos omnes, etiam episcopos, iure divino subiectos esse civili potestati. Instar omnium sit Chrysostomus, qui *hom. XXIII. in epist. ad Romanos* ex verbis apostoli hanc doctrinam proponit: *Potestatibus ex debito obedire iubet apostolus, ostendens, quod ista imperentur omnibus, & sacerdotibus, & monachis, non solum secularibus; id quod statim in ipso exordio declarat, quum dicit: omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, etiamsi apostolus sit, si evangelista, si propheta, sive quisque tandem fuerit, non enim pietatem evertit ista subiectio.* Chrysostomo ex recentioribus omnino concinit S. Bernardus, qui *ep. XLII. ad archiepiscopum Senomensem* ex eadem apostoli doctrina concludit, etiam ipsum archiepiscopum civili potestati se subiectum adgnoscere debere: *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; si omnis, et vestra, quis vos excipit ab universitate? Si quis tentat excipere, conatur decipere.*

§. IV. Haec autem principum in puniendis criminibus potestas numquam fuit, nec est Ecclesiae impedimento, quominus in foro interno delicta coerceat. Nimirum apud christianos forum interius instituit Christus, ut iterum amissam per peccata innocentiam recuperare possimus. Verum nihil haber eiusmodi forum cum potestate principum in puniendis delictis, quum ad diversos fines dirigatur; illud nempe ad salutem aeternam, haec vero ad civitatis securitatem. Hinc mira fuit per plura secula in puniendis delictis sacerdotii & imperii concordia. Primum reos damnabant civiles magistratus: inde damnatos Ecclesia poenitentiae subiiciebat: cumque seculo nono nonnulli reorum iactare coepissent, *nihil pertinere*

 ad

ad episcopum, quae a publico examinata dignoscuntur & discussa, eorum audaciam synodus Ioannis papae repressit, *cap. 1. ex. de officio iudicis ordinarii*.

§. V. Quoniam vero a ratione alienum videri poterat, clericos delinquentes publicis iudiciis coerceri; pro pietate sua christiani principes clericos ab imperio magistratus exemerunt, eorumque delicta episcopis commiserunt punienda: idque sensim factum est. Crimina clericorum duplicis generis sunt, *communia* nempe, sive *civilia*, & *ecclesiastica*. Communia sunt, quae clerici committunt tamquam cives, iisque publica tranquillitas in primis turbatur & evertitur, qualis homicidium, peculatus, adulterium, furtum. Ecclesiastica vero sunt, quae directe contra religionem & ecclesiasticam disciplinam admittuntur, quaeque poenis canonicis vindicantur, qualia apostasia, haeresis, schisma, simonia.

§. VI. Iam christiani imperatores in ecclesiasticis & civilibus criminibus, quae levia videbantur, clericos a potestate ordinariorum iudicum exemerunt, non etiam in delictis civilibus gravioribus. Certe Valentianus Senior voluit, ut sacerdotes de sacerdotibus in caussa fidei, vel ecclesiastici alicuius ordinis, vel morum iudicarent, quod testatur Ambrosius *epist. XXXII.* (a). Item imperatores Valens, Gratianus, & Valentinianus decernunt, ut clerici in dissensionibus levibusque delictis, quae ad religionis observantiam pertinent, a suae dioecesis synodis audiantur; in civilibus vero ordinariis, extraordinariisve iudicibus subiecti sint, *L. 23. C. Th. de episcopis & clericis*. Et in hanc sententiam deinceps suas dederunt leges Theodosius M. in *L. 3. sub tit. extravaganti C. Th. de episcopali iudicio*, modo lex ista illius sit, Arcadius, & Honorius in *L. 1. C. Th. de religione*, & Valentinianus III. in *novel. XII.* Ceterum in ea parte, qua statuunt imperatores, ut in rebus fidei & religionis episcopi iudices sedeant, videntur potius confirmasse ius ecclesiasticum, quo caussae istae ad episcopos defe-

(a) *Caussae ecclesiastici ordinis erant crimina ecclesiastica: mores vero erant vitia, quae a laicis admissa levia videbantur; at gravia procul dubio erant si a clericis, qui perfectionem amplexi sunt, admitterentur, qualia scortatus, ebrietas, alea. Et licet veteri de moribus iudicio & graviores & leviores mores venirent, teste Vlpiano* fragm. tit. VI. §. 12.; *tamen in* L. 2. C. Th. de repudiis *aperte* crimina *&* mores *separantur*.

deferunt, quam aliquid de novo statuisse; aut tribuisse (b).

§. VII. Sic per christianos imperatores statuta in criminibus ecclesiasticis clericorum a publicis iudiciis exemtio ad Iustinianum usque stetit immutata: at sub hoc imperatore incepit disciplinae mutatio. Etenim quamvis Iustinianus in *novel. LXXXIII.* primum ex sententia antecedentium legum clericorum exemtionem in caussis ecclesiasticis probarit; tamen inde nova edita constitutione cavit, ut laici iudices clericos & monachos communium criminum reos, inscio episcopo, non damnarent, ac si laico iudici cum episcopo non conveniret, ad se referri iussit, *novel. CXXIII. cap.* 21. Qua constitutione indulsit quidem Iustinianus clericis civilium criminum reis, ut a publicis iudicibus, inscio episcopo, non damnarentur; at interim integram reliquit principis in clericos facinorosos potestatem (c).

§. VIII. Exemtio ab Iustiniano clericis concessa, qua illi in criminalibus iudicio quodam mixto puniebantur, in ecclesiis Occidentis seculo sexto & initio sequentis recepta erat. Conc. Antissiod. *can. XLIII.*, Conc. Paris. v. *can.* 4. Sed deinceps clerici in criminalibus, exclusis iudicibus publicis, per omnia episcoporum iurisdictioni addicti sunt (d): quod ius habent regum

(b) *Certe Ambrosius* cit. ep. XXXII. *adfirmat, statuisse Valentinianum*, in caussa fidei, vel ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis. *Et Arcadius & Honorius* cit. L. 1. *habent*, quoties de religione agitur, episcopos oportet iudicare. *Quae loca aperte probant, imperatores in caussis ecclesiasticis nullam exemtionem indulsisse, sed ecclesiae disciplinam potius confirmasse.*

(c) *Quin non desunt viri iuris publici scientissimi, qui docent non posse principes eximere aliquem ex civibus de suprema imperii potestate: nam sic exemti cives, utpote a capite non pendentes, unum corpus cum reliquis civibus non conficerent. Conf. Barclaius* de potest. papae cap. XXXIII.

(d) *Generalis exemtio clericorum in omnibus criminibus de potestate iuris gladii moribus eius aetatis, qua indulta est, perbelle convenit. Nimirum in novis regnis, quae populi Septemtrionales ex ruinis Romani imperii in Occidente fundarunt, crimina ferme omnia mulctis, hoc est poenis pecuniariis, quas* compensationes *dicebant, solebant expiari, & raro admodum sanguis effusus V. Car. Dufresne* in glossar. mediae & infimae latinit. v. *componere. Hinc nec receptae politiae, nec Ecclesiae mansuetu-*

regum Francorum capitularia *lib. I. cap.* 38. & *lib. V. cap.* 378, & posteriores canones & decretales saepe confirmant, & quidem censura contra iudices proposita, qui poenas de criminosis clericis sumere auderent. Hinc Gratianus manum admovit ad antiqua monumenta, quae in suam concordiam coniecit, eaque mutilavit, aut alias interpolavit, ut cum novis canonibus & falsis & posterioribus decretalibus concinerent (e). Quin ubi iuris canonici consulti tantum ex Gratiano & decretalibus a Gregorio IX. collectis sapiebant, ferme recepta est doctrina, clericorum exemtionem, praesertim in caussis criminalibus, esse iuris divini, & idcirco nulli laicae constitutioni obnoxiam. V. Espen. *par. III. tit.* 3. *cap.* 3. Quo etiam spectant concilium Lateranense v. *sess. V.* & Tridentinum *sess. XXV. de ref. cap.* 20., dum id edicunt, tam iure divino, quam humano nullam esse laicis in clericos potestatem.

§ IX. Haec, quae sive iure Romano, sive regum Francorum capitularibus; sive ecclesiasticis decretis clericorum privilegio fori in criminalibus statuta sunt; in christianis provinciis non generatim obtinent, sed quatenus usu recepta, aut probata sunt. Nempe ubi mediis seculis magnus erat numerus clericorum, qui impune scelera graviora admittebant, moribus aut legibus principum crimina quaedam excepta sunt, quae si clerici admitterent, a publicis iudicibus punirentur. Ita in Gallia in clericos atrociorum criminum reos regii iudices animadvertunt, quae crimina *privilegiata* dicuntur. V. Espen. *par. III. tit.* 3. *cap.* 3. Et quamvis in his criminibus olim in Gallia simul magistratus & episcopus iudicarent; tamen moribus praesentibus in delictis atrocioribus soli iudices regii co-

tudini adversabatur, episcopos de criminibus omnibus clericorum iudices sedere & poenas irrogare. Et licet Ecclesia legibus Romanis viveret, tamen illa sanguinis poenas iure Romano propositas mansuetudine sua obliteravit.

(e) *Et profecto a lege sub nomine Theodosii M., qua statuebatur ne clerici ad iudicia ordinariorum iudicum in caussis ecclesiasticis traherentur, detraxit verba ista*: quantum ad caussas ecclesiasticas, can. 5. C. 11. q. 1. *Et in canone* IV. *synodi* V. *Parisiensis, quo ex scientia episcopi poterat magistratus in clericos civilium criminum reos animadvertere, verba* sine scientia pontificis *ita mutavit*, sine licentia pontificis, can. 2. loc. cit. *ut videretur veluti ab episcopi delegatione pendere magistratus potestatem.*

cognoſcunt. Rouſſel. *hiſt. iuriſd. pontif. lib. IV. cap.* 3. Similiter in Belgio nonnulla crimina clericorum etiam a publicis iudicibus vindicantur, teſte Eſpenio *loc. cit.* Et in Venetorum republica levia tantum clericorum delicta iudicio iudicum eccleſiaſticorum committuntur, teſte Paulo Veneto *in conſiderationib.*

§. X. Nunc videamus oportet, qua ratione fori privilegium in cauſſis criminalibus in regno Siciliae conſtitutum eſt. Principio ſtatuit Gulielmus II. Rex, ut clerici in omnibus delictis in foro Eccleſiae iudicentur ſecundum ius eccleſiaſticum, *excepto ſi de perduellione aliquis fuerit appellatus, vel de alio magno huiuſmodi maleficio, quod ſpectat ad maieſtatem, conſt.* de perſonis *tit. ubi clericus in maleficiis debeat conveniri.* Inde ubi regnum in duo diviſum eſt, in regno Apuliae Carolus II. Andegavus voluit, ut clerici in omnibus cauſſis, ſive criminalibus, ſive civilibus, ſive miſtis, exceptis cauſſis feudalibus, coram iudice eccleſiaſtico conveniantur, *cap.* item ſtatuimus *XCIV. tit. de non trahendis clericis.* Ampla quidem exemtio: at abrogata non videtur Gulielmi conſtitutio, qua clerici in crimine maieſtatis iudicibus publicis addicuntur (*f*). Sane qua demum cumque generali formula exemtio concipiatur, crimen maieſtatis non complectitur: non enim videtur princeps ei conceſſiſſe privilegium, qui contra maieſtatem committit; & porro ſunt nonnulla ſcelera, quae omnem honorem excludunt, *L.* I. *C. ubi Senatores*, & in cauſſa maieſtatis omnibus aequa conditio eſt, *L.* 5. *C. ad L. Iul. maieſtatis.*

CA.

(*f*) *Nec audiendi ſunt Andreas de Iſernia & Matthaeus Afflictus, qui non ſolum docent, clericos in crimine maieſtatis de magiſtratuum imperio exemtos eſſe; verum etiam eos, utpote civili poteſtati minime ſubiectos (nova profecto theologia, novum ius publicum), crimen maieſtatis admittere non poſſe.*

CAPVT V.

Qui clerici & monachi fori privilegium habent, & an illud possint eiurare.

§. I. EX veteris disciplinae regulis clerici omnes, sive maiores, sive minores, etiam qui sine ordine erant in canone, item monachi, & monastriae fori privilegio utebantur. *Novel. LXXVIII. & CXXIII. cap.* 21., conc. Parisiense v. *can.* 4. Ipsi clerici coniugati, etiam qui in ministerio suis utebantur uxoribus, fori privilegio tuti erant, eoque etiam usi sunt solius primae tonsurae clerici, ubi novum hoc clericorum genus in Ecclesia receptum est. Clerici autem tum gaudebant fori privilegio, si ecclesiae, cui addicti erant, deservirent (a).

§. II.

(a) *Sane Iustinianus clericos omnes in caussis pecuniariis apud episcopos conveniri voluit, ne a* sacris amoveantur obsequiis, novel. LXXXIII. *Et generatim clericorum personales immunitates potius ob iuge Ecclesiae ministerium, quam ob dignitatem & ordinis characterem concessae sunt*, ne sacrilego livore quorumdam a divinis obsequiis avocentur, *ut Constantinus M. in* L. 2. C. Th. de episc. & clericis *expressit. Hinc si quis vitam clericalem, sive, quod idem erat, Ecclesiae ministerium deseruisset, prout natales, aut facultates erant, vel curiae, idest senatui patriae suae, vel ordini suo perpetuo sociabatur*, L. 39. C. Th. eodem.

§. II. Verum labentibus annis, lapsa ecclesiastica disciplina, fori privilegium praesertim in caussis criminalibus potius ob ordinis dignitatem & characterem, quam ob Ecclesiae servitium clericis datum reputatum est: quae doctrina post seculum decimum in magna clericorum multitudine, qui sine beneficio ordinati Ecclesiae non deserviebant, generatim invaluit. Et ut nemo a clericalibus privilegiis excluderetur, seculo decimo tertio & sequentibus docuerunt decretalium interpretes, primam tonsuram esse ordinem, & characterem imprimere, ut ita attonsi omnes fierent omnino sacri, & Ecclesiae foro addicti censerentur. V. Espen *par. III. tit. 3. cap. 4.* Hinc doctrina illa, clericos omnes fori privilegio, praesertim in criminalibus, gaudere, etsi Ecclesiae non deservirent, nec habitum & tonsuram clericalem gererent, *cap. 12. de sententia excomm. in 6.*

§. III Hoc iure ferme viximus usque ad synodum Tridentinam, quae saltem ex parte veterem disciplinam restituit. Etenim de clericis minoribus non coniugatis statuit, ut tum demum gaudeant fori privilegio, si beneficium habeant ecclesiasticum, aut clericalem habitum & tonsuram gerentes, de mandato episcopi Ecclesiae inserviant, aut in aliquo seminario, aut schola, quasi in via ad maiores ordines, versentur: Trident. *sess. XXIII. de ref. cap. 6.* Quo decreto etsi patres de clericis beneficiariis agentes, aperte nihil habeant de Ecclesiae servitio & habitu & tonsura clericali; tamen exploratum esse debet, etiam clericos beneficiarios ex synodi mente Ecclesiae debere deservire, ut fori privilegio utantur: & si id patres non expresserint, ea ratione factum videtur, quod maxime beneficiariorum erat Ecclesiae deservire; beneficium enim datur propter officium. Quidquid vero sit, apud nos etiam requiritur Ecclesiae servitium & habitus & tonsura clericalis, ut beneficiarii fori privilegio utantur: quod litteris Regis nostri anno CIↃIↃCCLX, ad Cameram Regalem comprehensum est.

§. IV. Clerici coniugati post seculum undecimum omnibus clericalibus privilegiis spoliati sunt, & inhabiles facti ad retinenda beneficia, *cap. 7. ex. de clericis coniugatis*. V. Thomas. *de vet. & nova eccles. disciplina par. I. lib. 2. cap. 56.* Id factum videtur ad compescendam clericorum incontinentiam, quae seculo decimo & deinceps increbuerat. Sed postea redintegrato caelibatus clericalis vigore, humanius cum clericis coniugatis actum est, eisque Bonifacius VIII. concessit, ne propter crimina criminaliter aut civiliter coram magistratu conveniantur, modo unicam & virginem duxerint,

& ba.

& habitum & tonsuram gerant, *cap. un. de clericis coniugatis in 6.* Quod privilegium confirmarunt Tridentini patres, eo tamen addito, ut coniugati iussu episcopi alicui ecclesiae addicantur, *sess. XIII. de ref. cap. 6.*

§. V. Plures alii, etsi non monachi, nec clerici, iure canonico, aut doctorum placitis fori privilegio gaudent, quales tirones vitae monasticae, sive novitii, quousque in tirocinio perseverant, Fagnan. ad *cap.* nullus *ex. de foro competenti n.* 59. item servientes, sive quocumque alio nomine militiis, vel monasteriis, vel collegiis addicti. Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 11. Clerici quoque, sive diaconi sic dicti *silvatici*, hoc est clerici, qui nulla tonsura initiati vestem clericalem aut eremiticam induunt, & alicui ecclesiae urbanae vel capellis suburbanis inserviunt. Episcoporum quoque familia laica, quae varia officia complectitur, veluti cancellarios, scribas, domesticos, cursores, omnium interpretum consensu fori privilegio utitur. Nec desunt doctores, qui etiam ad clericorum familiam, veluti uxorem, filios, famulos fori privilegium extendunt. V. Fagnan. *loc. cit.*

§. VI. Hactenus dicta de iis, qui fori privilegio gaudent, non omnia apud nos peraeque servantur, quod pactis conventis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum aliqua addita, multa vero reiecta sunt. Principio placuit, solos clericos, qui secundum Tridentinas regulas vivunt, & religiosos omnes utriusque sexus, qui veste monastica suscepta vitam communem sub disciplina & obedientia regulari vivunt, aut qui extra monasterium degunt, superiorum suorum iussu necessaria negotia obituri, fori privilegio gaudere; non item alias personas, quocumque nomine veniant, quae fori privilegio deiectae sunt, *cap. III. n.* 1. Clerici vero minores & primae tonsurae quotannis debent probare, se secundum sacros canones vixisse; aliter eorum nomina ab albo clericorum, quod in ecclesia cathedrali publice habendum est, delentur, & clericalia privilegia amittunt, *cap. IV. n.* 8.

§. VII. Iam eadem conventione *cap. III. n.* 1. *&* 2. placuit, ut clerici coniugati in solis criminalibus caussis, quae criminaliter aguntur, fori privilegium habeant, modo vivant ex regulis Tridentinis, & artibus & negotiis abstineant, quae clericos dedecent: in reliquis vero omnibus apud iudicem laicum conveniantur. Laicus vero iudex tantum super bonis sententiam exsequetur; & si id vetet reorum inopia, ad capturam rei etiam procedet, sed prius ab ecclesiastico iudice venia petita, quam hic omnino dabit. Vt vero coniugati clerici sibi concesso privilegio utantur, quotannis apud episcopum

pum loci debent probare, se ex forma canonum vixisse, & ab eodem litteras, quae id testentur, gratis accipere. Vtuntur hoc privilegio tantum ipsi coniugati, nec ad uxores & filios extenditur.

§. VIII. Porro iisdem pactis conventis *loc. cit. n. 5. & 7.* placuit, ut laici, qui in ecclesiastico foro actorum magistros agunt, quique episcoporum aliorumve praelatorum *cursores* appellantur, in civilibus, criminalibus, mistisque caussis, quod spectat personalem restrictionem, fori habeant privilegium, quousque in ministerio sunt, nisi ea caussa sit; ut poena mortis aut triremium iure statui in eo possit: quo casu tantum regiorum iudicum in eos iurisdictio est: officiales vero baronales tantum eos in carceres detrudere possunt, & regios iudices, qui iudicare debent, ea de re facere certiores. Sed actorum magistri & cursores intra praefinitum numerum esse debent.

§. IX. Iure decretalium clerici minores, qui habitum vitamque clericalem abiicerent, fori privilegio non excidebant, nisi ter admoniti in statu laicali persisterent, *cap. ult. ex. de vita & honest. clericorum*, *cap. 44. ex. de sentent. excommunicationis.* Sed deinceps distinctum est inter minores clericos beneficiarios & non beneficiarios, receptumque est, illos servata iudicii forma & monitione praemissa fori privilegio spoliandos, hos vero ipso iure ob desertam vitam & habitum clericalem excidere: quod Innocentius XIII. in bulla *apostolici ministerii* & Benedictus XII. in bulla *in supremo militantis* statuerunt. Interim apud nos litteris Regis nostri ad Cameram Regalem mense Septembri anni CIƆIƆCCLX. datis etiam clerici beneficiarii ipso iure cadunt fori privilegio, si ex regulis Tridentinis & pactorum conventorum forma non vivant. Qui vero ipso iure amiserunt fori privilegium, etsi alias ex fide bona possent pro arbitrio ad clericalem vitam reverti; tamen apud nos semel albo clericorum deiecti, iterum clericalem vitam pro arbitrio suscipere videntur interdicti.

§. X. Sed num clerici minores, qui ob clericalis vitae desertionem, fori privilegio cadunt, etiam reliqua clericalia privilegia, puta privilegium canonis *si quis suadente diabolo*, exemtionem a publicis oneribus, amittunt? Cardinalis de Luca docet, eos omnium privilegiorum facere iacturam, ratus in fori privilegio tamquam praecipuo & maximo omnia comprehendi. Contra Pagnanus *ad cap. si quis ex. de foro competenti n. 72. seq.* aliique sentiunt, amissionem fori clericalis, utpote odiosam & poenalem, ad cetera clericalis ordinis privilegia non extendi; exstantque in eam sententiam plures sacrae Con-

Congregationis concilii decisiones. Sed in compertis esse videtur, clericos una cum fori privilegio etiam exemtionem a tributis & publicis muneribus amittere: quippe quae ea ratione concessa est, ne a cultu summae divinitati debito abstraherentur.

§. XI. Quicumque fori ecclesiastici privilegium habent, ex principiis iuris veteris concesso privilegio poterant renuntiare, & in iudicem laicum consentire, *Novel. CXXIII. cap. 7.*, idque ob regulam iuris antiqui, qua omnibus licebat his, quae pro se indulta sunt, renuntiare. Verum Innocentius III. summus pontifex omnino interdixit clericis fori privilegio abrenuntiare, & in iudicem laicum consentire, nulliusque momenti esse dixit renuntiationem, etsi sacramento factum, *cap. 12. ex. de foro competenti*; idque duabus praesertim rationibus, una quod privatorum pactis iuri publico non recte renuntiatur, fori vero privilegium iuris publici est: altera, quod per veteres canones prohibetur clericis laicum forum adire (*b*). Ita summus pontifex dignitati ordinis clericorum consuluit, quae deturpari videbatur, si clericis liceret privilegio ordini concesso renuntiare. Rescriptum hoc Innocentianum statim in usum versum est, & multarum synodorum decretis confirmatum; mediis enim seculis certum habebatur, posse pontifices suis decretalibus leges civiles abrogare. Tantum ex regulis decretalium licet clericis in ecclesiasticum iudicem, alias incompetentem, ex venia proprii episcopi consentire, *cap. 18. ex. eodem*.

CA-

(b) *De hoc Innocentii* III. *rescripto in diversa abeunt interpretes. Cuiacius, Struchius, Vulteius, aliique multis contendunt, pontificem contra iuris rationes constituisse, non posse clericum fori privilegio abrenuntiare, & in iudicem laicum consentire. Contra Cironius, Gonzalez, aliique pontificem ab hac nota strenue vindicant. Sed hac in re duo videntur distinguenda; unum, num ex principiis iuris civilis pontifex recte statuerit, ne clericis liceret fori privilegio renuntiare: alterum, num pro iure suo potuerit ius vetus abrogare. Et primum quidem tum recte iuri publico non possunt privati renuntiare, si ipsa lex renuntiationem non permittat, non item si illam concedat*, L. ult. §. ult. C. de tempor. appellationum: *in specie vero fori clericalis aperte ius ipsum publicum renuntiationem clericis permittit*, L. 51. C. de episcopis & clericis, novel. CXXIII. cap. 8. *Alterum, tempore, quo vixit Innocentius* III. *certum habebatur, posse pontifices contra ius civile respondere.*

CAPUT VI.

De foro competenti.

§. I. Forum, sive forus Romanis & negotiationis & exercendarum litium locus fuit, qua de re multa habet Polletus in *hist. fori Romani cap. I. & seq.*, qui tamen non recte adfirmat, forum virilis generis Latinum non esse. V. Cuiac. *in tit. decretal. de foro competenti*. Dictum vero fuit forum a ferendo, quod eo loci & controversiae iudici definiendae, & merces venales ferebantur, ut Varro observat. Itaque forum, ubi de iudiciis agitur, est locus iudiciorum, & saepe etiam pro ipso iudicio sumitur. Forum vero in iudiciis est competens, si competat iis, qui eo controversias deferunt suas, atque ideo est forum iudicis proprii, sive competentis, qui cognoscendi habet potestatem & in reum iurisdictionem.

§. II. Quando autem competens iudex forum constituit, dubio procul Ecclesia forum proprium habet, in quo non minus de rebus spiritualibus, quam de rebus temporalibus iudicatur. Et quod spectat ad res spirituales, Ecclesiae forum tantum

competens est, praesertim si iuris quaestiones agitentur, idque sive rei clerici, sive laici sint. Potestas enim spiritualis iure clavium continetur, quas Christus solis apostolis & eorum successoribus concredidit. Hinc Osius Cordubensis apud Athanasium *apol. II.* admonuit Constantinum M., imperii & sacerdotii fines esse constitutos, & divinae ordinationi eos adversari, qui ipsius imperium malignis oculis carperent: ipsumque Imperatorem fines a Deo positos transire, si Ecclesiae & sacerdotibus divinitus concessa iura usurparet.

§. III. Verum enimvero forum Ecclesiae, prefertim pro ea parte, quae ad peccata eorumque medelas spectat, in veteri disciplina totum internum fuit & sacramentale, quod Morinus *de adminiſt. poenit. lib. I. cap.* 10. pluribus illustrat. Et quamvis veteres patres in puniendis criminibus multa iudiciaria & veluti sollemnem iudiciorum ordinem adhiberent, si in reos accusatos & non confessos procederent; tamen externa omnis forma ad peccatorum poenitentiam & forum internum spectabat. Forum eiusmodi seculo decimo secundo in duo divisum est, unum *internum*, alterum *externum*: & internum quidem sine iuris ambagibus exercetur, & in crimina prorsus omnia sacramentali ratione procedit: externum vero complectitur censuras & alias caussas ecclesiasticas, quae per iuris ambages apud iudicem tractantur & deciduntur.

§. IV. Caussarum ecclesiasticarum, quae tantum ad episcopale forum spectant, aliae sunt de rebus sacris, aliae de criminibus. Et de rebus sacris in primis censentur caussae de sacramentis, quas, quod spectat ad eorum naturam (a) & constitutionem, ecclesiasticae cognitionis esse in compertis est. Verum ex caussis sacramentalibus vix ullae ad forum contentiosum hodie producuntur, exceptis matrimonialibus, quae per iuris ambages tractari solent.

§. V. Iure veteri caussae omnes ad matrimonii contractum spectantes, & inde pendentes, veluti de dote, sponsalitiis lar-

(a) *Quod spectat, inquam, eorum naturam: nam* circa modum, tempus, locum ea exhibendi & celebrandi, nec non eorum ministros plura intercurrere queunt externam politiam spectantia, & ad quae principum eorumque magistratuum cura se extendere potest, quin & subinde debet: utpote quibus incumbit externae politiae curam habere, atque curare, ut omnia recto ordine etiam in Ecclesia agantur, *ut Espenius* par. III. tit. 2. cap. 1. *loquitur*.

largitionibus, natalibus, alimentis praestandis ad seculare forum pertinebant. Tantum ecclesiasticae cognitionis erant sacramentum, canonica impedimenta, nuptiarum benedictio, aliique ritus, quibus in Domino matrimonium contrahi posset. At labentibus annis matrimonii sacramentum contractum veluti occupavit & ad se traxit: inde quaestiones matrimoniales etiam de contractu & inde pendentes, veluti spirituales, aut spiritualibus incidentes, ad forum ecclesiasticum convolarunt, quod ius decretales exhibent, *cap. 5. ex. qui filii sint legitimi cap. 3. ex. de donationibus inter virum & uxorem*. Interim praesentibus provinciarum institutis ferme solae quaestiones de vi matrimonii, & sponsaliorum, & de sacris ritibus fori ecclesiastici sunt: quod ius etiam apud nos pactis conventis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum comprehensum est, *cap. VI. n. 3.*

§. VI. Caussae quoque beneficiariae spiritualibus accensentur, atque ideo ecclesiastici fori sunt, sive de ipsa collatione, sive de excitandis, sive coniungendis, sive dividendis beneficiis agatur. Et quoniam caussae iuris patronatus spiritualibus adnexae sunt, iure decretalium etiam ad forum ecclesiasticum pertinent, *cap. 3. ex. de iudiciis*. Capellaniae tamen merae laicales & legata pia, quae nulla episcopi auctoritate constituta sunt, beneficiariis fori ecclesiastici caussis non accensentur. Quin litteris Regis nostri III. idus Iunii anni CIↃIↃCCLXX. statutum, capellanias a testatoribus relictas aestimandas tamquam onus hereditatis, cuius exsecutio pro celebratione missarum officio iudicis continetur.

§. VII. Item caussae funerariae fori ecclesiastici sunt, si nempe agatur de concedenda, vel neganda mortuis sepultura, de eiusdem electione, benedictione cadaveris, usu crucis parochialis, & de solutis iuribus funerariis inter ecclesias & clericos dividendis. Quin iure decretalium etiam fori episcopalis est cogere laicos ad consuetas funerarias oblationes praestandas, si sponte non offerantur, *cap. 42. ex. de simonia*. Sed moribus hodiernis etiam huius regni actio ad solvenda iura funeraria fori laici esse censetur; est enim actio personalis, qua debita pecunia postulatur, nec aliquid spiritualis creditur continere.

§. VIII. Praeterea caussae decimarum iure decretalium foro ecclesiastico addictae; habentur enim decimae veluti sacer census, Deo debitus in signum supremi & universalis dominii, *cap. 14. & cap. 26. ex. de decimis*: quae doctrina ex moribus Iudaicis in Ecclesiam irrepsit. Itaque si quaestio sit, num decimae, aut qua mensura debeantur, iudicis ecclesiastici est iudi-

iudicare: cuius etiam est cogere per censuras laicos ad decimarum solutionem, *cap. 5. ex. eodem.*, Trident. *sess. XXV. de ref. cap.* 12.

§. IX. Caussae ecclesiasticae, veluti beneficiorum & decimarum, iure decretalium pertinent ad forum ecclesiasticum, tam si de ipso iure, quam si de possessione controversia sit. At in Gallia, Belgio, & plerisque christianis provinciis iudicium de iure, sive *petitorium*, ut dicunt, remittitur quidem ad iudicem ecclesiasticum; at iudicium possessionis in regiis auditoriis tractari solet, si agatur de retinenda vel recuperanda possessione; non item de adipiscenda, nam hoc iudicium plus iuris, quam possessionis habere videtur. Nec religio est regiis magistratibus de caussarum ecclesiasticarum possessione cognoscere; nam de possessione quaestiones, veluti quae merum factum continent, temporales reputantur. Et licet in pleno possessionis iudicio etiam iura & tituli ambarum partium discuti & ventilari soleant, idque ut constet de legitima alterius partis possessione; tamen id obiter fit, & sententia non super proprietate & titulis, sed super possessione pronuntiatur. Finito possessionis iudicio, & per omnia exsecutioni dato, liberum est victo iuris quaestionem in foro ecclesiastico intendere, etsi id raro fiat, quia expensis in iudicio possessionis iuribus & titulis mala esse videtur caussa eius, qui iudicio possessionis victus est.

§. X. In regno Neapolitano etiam caussae beneficiorum in iudicio possessionis tractantur in regiis auditoriis; at caussae decimarum, etiam ubi de iure tractatur, in foro laico & praesertim in Sacro Consilio ex antiquis moribus cognoscuntur & iudicantur. Nec patitur regia iurisdictio, caussas decimarum in foro ecclesiastico quomodolibet audiri, neque laicos ab ecclesiasticis iudicibus ad earum solutionem compelli: decretum enim Tridentinum *in sess. XXV. de ref. cap.* 12., quo licet episcopis excommunicare quotquot decimas subtrahunt, aut earum solutionem impediunt, apud nos receptum non est. Sane eiusmodi quaestiones potius factum, quam ius ipsum doctoribus nostris continere visae sunt, receptas nempe consuetudines & pacta, quibus christiani ad decimas ecclesiis solvendas obligantur. V. de Franchis *dec. CIII. n.* 4.

§. XI. Praeterea in multis catholicis provinciis caussae iuris patronatus laici, sive de iure, sive de possessione quaeratur, laici fori esse putantur: quod tradit Alteserra *de iurisdict. eccles. lib. VI. cap.* 11. Sed in regno nostro caussae iuris patronatus etiam laicalis ad iudicem ecclesiasticum pertinent: tantumque excipiuntur caussae iuris patronatus regii & feudalis;

item-

itemque cuiusvis laici patronatus, si in patronatu feudali quaeratur, num feudo sit adnexus, & in reliquis laicis patronatibus, si quaeratur, num sint de universitate bonorum: in quibus speciebus cognitio ad iudicem laicum quod pactis conventis inter Benedictum XIV. & Carolum olim regem nostrum *cap. VI. n.* 4. continetur.

§ XII. Caussae criminales fori ecclesiastici propriae, quamdiu unum fuit Ecclesiae forum, internum nempe, crimina omnia fidelium erant, quae salutaribus poenitentiis & sacramentali ratione Ecclesia curabat. At ubi forum externum ab interno separatum est, hoc nullam deminutionem subiit, nec subire poterat; at ratione externi fori criminum distinctio in *ecclesiastica*, *civilia*, & *mista* invaluit. Ecclesiastica religionem & fidem directe laedunt, qualia sunt haeresis, schisma, simonia. Civilia directe laedunt rempublicam, nec in foro externo aliquid spirituale continent, qualia homicidium, peculatus, furtum. Et demum mista dicuntur, quae religionem & rempublicam eodem tempore laedere videntur, qualia adulterium, concubinatus, sodomia, sacrilegium.

§ XIII. Quod spectat ad crimina ecclesiastica, in compertis est, eorum cognitionem ad forum ecclesiasticum pertinere, sive clerici, sive laici delinquant; Ecclesiae enim est videre, num admissum crimen revera tale sit, & canonicas poenas irrogare. Non tamen ex regulis ecclesiasticis vetitum est magistratibus in haereticos iudicio Ecclesiae damnatos poenis civilibus animadvertere. V. Feuret. *de abusu lib. VIII. cap.* 2. Verum in regno Neapolitano crimina ecclesiastica solius iudicis ecclesiastici iudicio & punitioni reservata sunt cum plena potestate laicos etiam poenis civilibus puniendi: quod ius pactis conventis inter Benedictum XIV. & Carolum olim regem nostrum *cap. VI. n.* 1. comprehensum est. Solius quoque iudicis ecclesiastici est de polygamia cognoscere, & poenas in polygamos irrogare, quod iisdem pactis conventis *n.* 2. cavetur. Interim regiis litteris anno CIↃIↃCCXLVI. vetiti sunt iudices ecclesiastici in caussis haeresis reos sive ecclesiasticos, sive laicos citare, aut carceribus tradere, nisi acta informationis antea Regi exhibuerint, & ab eo id agendi specialem veniam impetraverint: nec inde, instructo iudicio, sententiam exsecutioni possunt mandare, nisi Regi iterum acta exhibeantur, & ab eodem venia impetrata sit. Quae omnia Regi placuerunt ad iudiciariam S. Officii formam penitus exscindendam.

§. XIV. Crimina mista iure decretalium canonicis poenis vindicant episcopi, civilibus vero laici iudices *cap.* 2. *ex. de maledicis*, *cap.* 5. *de poenis in* 6.; quod regulis christianae re-

 ligio-

ligionis convenit. Verum temporis lapsu ecclesiastici contendere coeperunt, etiam ius esse foro Ecclesiae talia crimina poenis civilibus punire, idemque etiam magistratus facere posse, & idcirco locum esse praeventioni, iudicisque praevenientis esse iurisdictionem. Hinc inter ecclesiasticos & laicos iudices controversiae: nam solius civilis potestatis esse tenebant regii iudices, poenis civilibus in laicos criminum mistorum reos animadvertere. Sed demum in nostro regno pactis conventis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum compositae controversiae, datumque episcopis tantum poenis canonicis laicorum crimina misti fori expiare, *cap. VI. n. 5.* Quibus etiam poenis episcopi contra publicos reos civilium delictorum possunt procedere.

§. XV. Forum Ecclesiae etiam de caussis temporalibus saltem clericorum cognoscit & iudicat, idque postquam vera iurisdictio episcopis data est. Etenim iure Romano in caussis civilibus Ecclesia forum & iurisdictionem non habet: quod Cuiacius *parat. C. de episcopali audientia*, & Franc. Florens *tract. de iurisdictione ecclesiast. in praefatione* docent. Aperta est sententia Valentiani III. in *novell. XII.*, *episcopi & presbyteri forum legibus non habent*: & in utroque codice tantum *episcopalis audientia* & *episcopale iudicium* episcopis conceditur, non iurisdictio. Episcopi quoque iure Romano non habent in caussis civilibus rei iudicatae exsecutionem, sed eorum sententias magistratus exsequuntur, *L. 8. C. de episcopali audientia*. Sed novis legibus & moribus episcopi etiam in caussas profanas saltem clericorum forum sibi quaesiverunt.

§. XVI. Iam vero quisque in proprio foro conveniendus est, hoc est, apud eum iudicem, qui in reum habet iurisdictionem. Nimirum reus in iudicium venit invitus; atque ideo apud iudicem, qui eum vocare & cogere potest, debet conveniri. Quoniam vero clerici fori privilegio utuntur, quo de fori civilis iurisdictione exemti sunt; hinc in caussis temporalibus laici apud iudices, clerici vero, & qui eorum iure censentur, apud ecclesiasticos conveniri debent, nisi caussa talis sit, quae clericos de foro laico non eximit.

§. XVII. Reus sive in ecclesiasticis, sive in civilibus iudiciis ex quatuor praecipue caussis forum sortitur, domicilio nempe, contractu, re sita, & maleficio: quod civili & canonico iure constitutum est. Principio forum fit proprium domicilio, ibique reus ferme ex quavis causa recte convenitur. Domicilium vero positum certo loco intelligitur, ubi quis larem ac fortunarum summam constituit, unde rursus non sit discessurus, si nihil avocet, unde, quum profectus est, peregri-

grinari videtur, *l. 7. C. de incolis*; vel si in aliquo loco per decennium commoratur, ibi sedem constituat, *L. 2. C. eod.* (*b*).

§. XVIII. Item forum evadit competens & proprium ex caussa contractus; ubi enim contractus initus est, ibi actione in personam reus praesens convenitur: censentur nimirum contrahentes iurisdictioni eius loci, ubi contrahunt, se subiicere. Locus vero contractus ille intelligitur, ubi contractus initus est, nisi expressum sit, quo loco pecunia solvenda sit; nam in hac specie contractus eo loci initus censetur, ubi pecuniam solvi placuit, *L. 3. D. de rebus auctorit. iudicis possidendis*. Qui vero extra domicilium contraxit, actione directa in loco contractus, si ibi praesens reperiatur, arbitraria in domicilio convenitur, *L. un. C. ubi conveniatur, qui certo loco*.

§. XIX. Forum quoque facit proprium locus, ubi res controversa sita est, ibi enim in rem actio adversus possidentem intenditur, *L. 3. C. ubi in rem actio*, quasi quod actio rem ipsam persequi videatur. Nec refert, utrum immobilis, an mobilis res sit, de qua contenditur: quin etiam actio intenditur, etsi possessor absit, *L. 2. C. eod.* Res vero sita non impedit, quo minus liberum sit actori, in loco domicilii eadem actione reum convenire, *L. 38. D. de iudiciis*. Iure canonico etiam beneficio forum competens fit, veluti re sita, *cap. 3. de temporib. ordinationum in 6.*, & ita in caussis beneficiariis recte apud episcopum beneficii clerici conveniuntur.

§. XX. Praeterea ex caussa admissi criminis forum competens evadit; quaestiones enim ubi commissa, aut inchoata sunt crimina, perfici debent, etsi alterius loci aut provinciae sit, qui deliquit, *L. 7. & ult. D. de accusationibus*, *cap. 14. ex. de foro competenti*. Sane ubi quis deliquit, maior est copia probationum & maius expensarum compendium: & praeterea

K 4

(b) *Praeter proprium cuiusque domicilium, hactenus descriptum, datur etiam commune, quod iure Romano ipsa Roma erat*, L. 33. D. ad municipalem. *Hinc unusquisque Romae repertus ex quavis privata caussa ibi conveniebatur, nisi ius revocandi domum haberet*, L. 2. §. 3. seqq. D. de iudiciis. *Simili iure etiam Roma christiana communi omnium clericorum patria habetur: quo fit, ut clerici peregrini Romae reperti, ibi recte conveniantur, etsi nulla alia caussa sit, qua forum proprium fiat, nisi ex iusta & necessaria caussa in urbem venerit, quo casu habent ius revocandi domum*, cap. vit. ex. de foro competenti.

terea iustum est, reum exemplo poenae prodesse, ubi obfuit exemplo delicti. Quod si reus a loco delicti absit, etiam alibi quaestio perfici potest, *L. 1. C. ubi de criminibus*, nisi magistratus loci criminis admissi petat, reum ad se transmitti, in loco patrati delicti puniendum, *L. 7. C. de custodia reorum novell. CXXXIV. cap. 5.*

§. XXI. Sunt etiam alii modi, quibus forum alias incompetens proprium evadit, quales praecipui sunt consensus litigantium, continentia caussae, & privilegium. Et quidem iure Romano in caussis civilibus licet litigantibus in alienum iudicem consentire, quo consensu iurisdictio profertur, sive, ut dici solet, *prorogatur*, & incompetens iudex competens evadit, *L. 1. & L. 2. C. de iudiciis*. Iure decretalium clerici ex proprii episcopi voluntate in alienum iudicem ecclesiasticum recte consentiunt, *cap. 18. ex. de foro competenti*, non item in iudicem laicum, *cap. 11. ex. eodem*. Ex antiquo usu in regno nostro clerici, etiam inscio episcopo, in forum nuntii apostolici Neapoli commorantis consentiebant; at regiis litteris ad praesidem Sacri Consilii mense Augusto anno CIↃIↃCCLXXIX. datis vetiti sunt notarii scripturis inserere formulam, qua clerici iurisdictioni nuntii apostolici consentiant, eique se subiiciant.

§. XXII. Continentia quoque caussae iudicem alias incompetentem facit proprium, hoc est, si quaestioni principaliter propositae incidat quaestio, cuius ipse directe cognitionem non habebat, idque ne caussae continentia & contextus abrumpatur, *L. 9. C de iudiciis*. Et hinc iure decretalium quaestiones de dote & alimentis praestandis, quae matrimonialibus incidebant, in foro ecclesiastico tractabantur, *cap. 3. ex. de donationib. inter virum & uxorem*. Sed tum iudici principis quaestionis de incidentibus cognoscere licet, si tantum iure prohibitus, non si omnino incapax sit: qua ratione incidens spiritualis quaestio apud iudicem laicum ad episcopum ablegandа est.

§. XXIII. Forum denique evadit competens privilegio: multi enim concessis privilegiis subtracti sunt ab ordinarii iudicis iurisdictione, & alii iudici addicti, quales iure Romano viri clarissimi, milites, iique etiam, quibus fori electio concessa est, quales pupilli, viduae & miserabiles personae, *L. un. C. quando imperator inter pupillos vel viduas*. Similiter iure decretalium monachi, regulares, ecclesiae multae, itemque multa canonicorum capitula privilegiis apostolicae sedis in totum, aut pro parte ab episcoporum suorum iurisdictione exemti sunt. Hinc iure decretalium exemti in exemtionis arti-

articulis forum sedis apostolicae sortiuntur, aut illius iudicis, cui eos privilegium addixit.

C A P V T VII.

Quibus in caussis clerici apud iudicem laicum conveniuntur.

§. I. *Clerici conveniuntur apud laicos iudices in caussis feudalibus:*
II. *Et in actionibus in rem & mistis:*
III. *Et in nuntiatione novi operis:*
IV. *Item in caussis negotiationis, & ex caussis litterarum cambii.*
V. *Qui ab iudice laico citatus, inde clericus creatur, non gaudet fori privilegio.*
VI. *Clerici in reconventione apud iudicem laicum conveniuntur.*
VII. *Clerici non gaudent fori privilegio in crimine maiestatis:*
VIII. *Et in crimine* assassinii:
IX. *Quid si vectigalia fraudare tentent?*
X. *Quaestio num quis sit clericus, cuius iudicis est?*

§. I. QVamvis iure non minus civili, quam canonico clerici de magistratuum iurisdictione exemti sint; sunt tamen multae caussae tam civiles quam criminales, in quibus apud laicum iudicem conveniuntur. Et ad negotia civilia quod spectat, principio caussae omnes feudales contra ecclesias & monasteria, quae feuda secularia tenent, in curia domini directi, qui feudum concessit, tractari & iudicari debent: quod feudorum disciplina postulabat, & in decretalibus probatur, *cap. 6. & 7. ex. de foro competenti*. In regno Apuliae id ius obtinet, illudque pacta conventa inter reges Andegavos & Aragonenses, & sedem apostolicam confirmarunt. Hinc caussae omnes feudales, sive clerici, sive monachi agant, sive conveniantur, in Camera Summariae, si fisci intersit, alias in Sacro Consilio agitantur & deciduntur.

§. II. Praeterea in multis provinciis praesertim in Gallia & Belgio clerici in foro laico conveniuntur in omnibus actionibus in rem, quin etiam in actionibus, quae caussam mistam habent. V. Esp. *par. III. tit. 1. cap. 6.* Idem ius saltem ex parte obtinet apud nos; etenim antiquo huius regni usu caussae omnes de hereditatibus & fideicommissis ad solum iudicem laicum spectant, sive controversiae emergant ex testamentorum

rum vitiis, aut ambiguae intestatae hereditatis iuribus, sive clerici agant, sive conveniantur. Item caussae iuris congrui laici iudicis cognitionis sunt, etiamsi clerici conveniantur: qua in re etsi inter pragmaticos nostros non conveniebat; tamen litteris Caroli olim Regis nostri ea cognitio ad solum iudicem laicum delata est. Quod confirmavit Rex noster litteris suis XVIII. kalendas Aprilis anno CIƆIƆCCLXII. datis, idque ea ratione Rex factum edixit, quod congrui actio in rem est.

§. III. Praeterea caussae nuntiationis novi operis etiam contra clericos in hoc nostro regno apud iudicem laicum agitantur. Novum opus dicitur nuntiari, si quis impeditur, ne aedificando, aut demoliendo pristinam rei faciem mutet, & alterius iura laedat. Non convenit inter doctores nostros, cuius iudicis sit iudicare, si clericis opus novum a laicis nuntietur. Ergo ad evitandas controversias iudices laici, dum novum opus clericis nuntiabatur, coeperunt non clericis ipsis, sed laicis eorum operariis prohibere, ne ultra procederent, ut ita sponte sua clerici apud iudicem laicum comparerent, iura sua persecuturi. Quam procedendi formam regia Pragmatica anno CIƆIƆCCXXXVIII. §. 1. *n.* 10. probare videtur, dum hanc nunciandi consuetam formulam refert, *fabricatores desistant*.

§. IV. Similiter si agatur actione in personam ex contractu, qui ad mercaturam spectat, clerici in hoc regno apud iudicem laicum conveniuntur; quod Rex noster X. Kalendas Augusti anno CIƆIƆCCLXIX. litteris suis statuit. Indigni profecto sunt clerici fori privilegio, qui contra sui status vocationem mercimoniis vacant. Quin Rex posterioribus litteris X. Kalendas Iulias anno CIƆIƆCCLXX. idem ius esse declaravit, si clerici litteras collybisticas, quae ad mercaturam non pertinent, scripserint, idque quod earum scriptio contractum quemcumque in mercimonium convertat. Verum si exsecutio personalis facienda sit, auxilium iudicis ecclesiastici implorandum est, quod absque ulla caussae cognitione impertiri debet.

§. V. Iam in omnibus profanis caussis si quis post citationem ab iudice laico factam in clerum sit adscitus, is praescriptione & privilegio fori non iuvatur, & caussam persequi debet apud iudicem, qui iudicium coepit, qua in re leges & decretales conspirant. *L.* 17. *D. de iudiciis*, *L.* 19. *D. de iurisdictione*, *cap.* 19. *ex. de foro competenti*. Eadem ratione si lis coepta sit cum defuncto laico, clericus eius heres eam in eodem foro persequi debet, etsi reus sit, quia succedit in defuncti locum, & ideo post coeptum iudicium alterius fori fictione iuris factus videtur.

V. Co-

V. Covarruv. *practic. quaest. cap. VIII.* Quin tradunt doctores nostri, clericos non iuvari fori privilegio, si rem, de qua apud iudicem laicum lis instituta est, etiam particulari titulo adquirant; sed teneri apud iudicem, qui cognoscere coeperat, iudicium suscipere. Carol. Ant. de Rosa *prax. civil. par. I. cap.* 2. *dist.* 3. *n.* 33.

§. VI. Porro clericus, qui apud iudicem laicum experitur, reconveniri apud eumdem iudicem recte potest, etsi alias agentis iudex esset incompetens. Sane statuit Iustinianus, licere iudici, qui reum absolverit, actorem quoque condemnare, si reus vicissim ab eo aliquid petierit, nihil obstante exceptione, quod iudex agentis incompetens esse cognoscatur, *L.* 14. *C. de sententiis & interlocutionibus*. Iuris civilis regula de reconventione apud eumdem iudicem iisdem paene Iustiniani verbis sub Zephyrini papae ficto nomine refertur in *can.* 1. *C.* 3. *q.* 8. & in decretalibus pontificum probatur, *cap.* 1. *& seq. ex. de mutuis petitionibus*. Hinc iudicio reconventionis victus clericus sententiae iudicis laici, ubi ea transiit in rem iudicatam, parere debet, alias implorata episcopi manu, in eum exsecutio etiam per personae coactionem fiet.

§. VII. Quod vero spectat ad caussas criminales, etsi in Gallia, & multis aliis christianis provinciis clericorum gravia crimina a iudicibus regiis puniantur; tamen in regno Apuliae pauca crimina sunt, quae clericos foro seculari addicunt. Tale est crimen laesae maiestatis, quod rex Gulielmus II. dum fori privilegium clericis confirmavit, nominatim excepit, & civili imperio reservavit, *Const.* de personis *tit. ubi clericus in maleficiis debeat conveniri*. Cui constitutioni non derogavit Carolus II. Andegavus *cap. item statuimus XCIV.*, quo statuitur, ut clerici in omnibus caussis & civilibus & criminalibus, exceptis feudalibus, coram ecclesiastico iudice conveniantur & iudicentur: quod supra *cap. IV.* observatum est.

§. VIII. Praeterea in crimine *assassinatus*, seu *assassinii* clerici in foro laico puniuntur, utpote qui crimine admisso cadunt ipso iure fori privilegio, *cap.* 1. *de homicidio in* 6. Assassini in specie sunt, qui in caedem hominis suas locant operas, aut conducunt alienas (a). Sed disputabatur, utrum iudex

(a) *Assassini erant populi, qui in montibus Phoeniciae morabantur, ubi satis munita habebant castra, quod Carolus Dufresnius* in glossar. mediae & inf. Latinit. v. assasini *docet*. *Eorum opera Saraceni utebantur ad occidendos ex insidiis christianos prim*

iudex laicus de assassinii qualitate poterat iudicare, an oporteret sententiam iudicis ecclesiastici praecedere, quae clericum crimen admisisse declararet, ut ita laicus iudex in clericum procederet. Sed tandem in nostro regno pactis conventis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum *cap. III. n.* 3. placuit, ut si clericus assassinii reus habeatur, & laicus iudex capturam praeveniat, captum carcere seculari Ecclesiae nomine detineat, & acta iudicialia conficiat; sed antequam ad sententiam deveniat, ea intra menses quatuor ad forum mistum Neapoli constitutum transmittat, cuius erit, cognitia actis, reoque audito, super qualitate assassinii pronuntiare.

§. IX. Item iisdem pactis conventis *loc. cit. n.* 4. placuit, ut clerici, aut aliae personae ecclesiasticae, qui res regiis vectigalibus obnoxias in fraudem deferunt, sint persona tuti, res vero deperdant.

§. X. Illud commune est tam criminalibus, quam civilibus contra clericos iudiciis, ut facti quaestio, utrum quis clericus sit, nec ne, quae apud iudicem laicum incidat, apud eumdem agitari debeat: quod ius in plerisque locis servatur contra expressam decretalium sententiam, qua cognitio ista ecclesiastico iudici tribuitur, *cap.* 12. *de sentent. excommunicationis in 6.* Viget idem ius in regno Apuliae, ubi ritibus Magnae Curiae comprehensum est, ut si quis clericus apud iudicem laicum conventus, velit clericatus exceptione illius iurisdictionem declinare, debeat coram eodem *principaliter* (*b*) comparere, & legitima sui clericatus documenta ostendere, ut ita iudex de proposita exceptione cognoscat, *ritu CCXXXV. M. Curiae*. Sane facti quaestio haec est, & quae facti sunt, temporalia esse non ambigitur. Item quisque origine sua subiectus est

---

principes: ut eorum morte belli patrii molem a se averterent. *Alteserra* de iurisdict. ecclesiast. lib. V. cap. 3. *Inde assassinorum appellatio translata est ad sicarios, homicidas, grassatores omnes, praesertim eos, qui in caedem hominis suas locant operas, aut conducunt alienas; ut post alios modo laudatus Dufresnius observat.*

(b) *Videtur tamen id intelligendum secundum regulam iuris communis, ut in criminalibus cogatur clericus* personaliter *coram iudice laico comparere ad sua probanda privilegia; nam in caussis civilibus nulla esse potest ratio, cur non liceat clerico, se per procuratorem tueri. Rapol.* de iure regni par. I. lib. 1. cap. 7. n. 11.

est publicae iurisdictioni eius loci, in quo moratur, ac proinde si vocetur a magistratu, debet comparere, privilegia sua adlegaturus, *L. 2. D. si quis in ius vocatus*, alias confusio in civitatem induceretur. Dum vero iudex apud nos de exceptione clericatus cognoscit, statim ac reum clericum esse animadvertit, eum ad proprium iudicem transmittere debet, etsi cetera iudicii sollemnia deficiant.

CAPVT VIII.

De caussis episcoporum.

§. I. *Caussae contra episcopos in synodo provinciali olim tractatae.*
II. *Caussae contra metropolitanos ubi tractatae?*
III. *Iure novo caussae episcoporum ad pontificem devolutae*
IV. *Sed maiores, non item minores.*
V. *Episcopi in criminibus civilibus gravioribus an gaudent fori privilegio?*

§. I. Videndum modo coram quo iudice examinandae & tractandae sint episcoporum caussae. Exploratum est ex veteri disciplina, caussas ecclesiasticas contra episcopos in synodis provincialibus iudicari consuevisse, etsi illi de gradu suo deiici, aut de una in aliam ecclesiam transferri deberent. Certe synodus Nicaena *can. V.* omnes caussas in provincia exortas in eiusdem provinciae synodo definiri iubet; quo canone etiam caussas contra episcopos comprehensas fuisse synodus generalis Constantinopolitana *can. II.* & Africani patres *can. 238. C. Afr.* docent. Eamdem disciplinam proponit concilium Antiochenum *can. XIV. & seq.*, immo ipsa synodus Sardicensis, quae etsi tribuat episcopo Romano ius decernendi, an caussa in provincia debeat retractari; tamen aperte habet, criminales episcoporum caussas ad provincialis synodi audientiam pertinere. Conc. Sardic. *can. III. & ap. Dionys. Exiguum* (a).

§. II.

(a) *In Africa ad tractandas caussas contra episcopos veluti extraordinaria synodus, quae duodecim episcopis constabat, cogebatur,*

§. II. Nec tantum episcoporum caussae, verum etiam ipsorum metropolitanorum in synodis provincialibus tractabantur: erat quippe metropolitanus princeps synodi provincialis, at eiusdem iudicio suberat. Verum institutis patriarchis, quorum auctoritas in plures provincias extendebatur, synodus Chalcedonensis caussas contra metropolitanos ad dioecesis exarchum, sive patriarcham, aut apud sedem Constantinopolitanam pro arbitrio conquerentium deferri voluit, Conc. Chalced. *can. IX. & XVII.* (*b*). Haec disciplina in Oriente, ubi multi erant patriarchae, facile obtinuit, non item in Occidente, ubi metropolitani etiam post synodum Chalcedonensem in synodis provincialibus iudicati sunt. V. Dupin. *de antiq. eccles. discipl. diss. II. cap.* 1. §. 4. Nimirum in Occidentis dioecesibus praeter Romanum pontificem, cuius patriarchalis potestas Romana dioecesi diu stetit inclusa, nulli alii erant proprie sic dicti patriarchae. At Romani pontifices etiam canonum Chalcedonensium praeiudicio primam cognitionem in caussis metropolitanorum sedi apostolicae tribuerunt. Greg. M. *lib. VIII. ep.* 8.

§. III. Disciplina, quae habet, caussas episcoporum in synodis provincialibus tractari debere, per octo & amplius secula obti-

---

batur, can. 3. & seq. C. 15. q. 7. *Ingens erat in Africanis provinciis numerus episcoporum, ut permolestum esset in singulis criminalibus episcoporum caussis provincialem synodum haberi: & hinc si extra statum habendae synodi tempus deferri episcopum contingeret, episcopi duodecim cum primate provinciae conveniebant.*

(b) *De hoc privilegio sedis Constantinopolitanae eruditorum anceps iudicium. Alii Ambitum Anatolii, episcopi Constantinopolitani, accusant, quasi eo spectantes canones ipse scripserit, & in synodo Chalcedonensi probari curaverit. Contra Petrus de Marca* de concord. sacerd. & imperii lib. VII. cap. 5. *docet, sedi regiae urbis pro arbitrio conquerentium tributum fuisse de metropolitanis Orientis iudicium, quod Constantinopoli erat synodus quaedam perpetua,* ἐνδημοῦσα *Graecis dicta, quae componebatur ex episcopis, qui ex omnibus imperii provinciis eo confluebant. Dupinus vero* diss. II. de antiqua ecclesiae disciplina cap. 1. §. 4. *tenet, privilegium illud ad duas tantum dioeceses Asianam & Ponticam spectasse.*

obtinuit ; inde fenfim mutata eft , & in Occidente cauffae maiores epifcoporum inter apoftolica iura tranfierunt . Tantae mutationi cauffam praecipue dederunt falfae decretales , quae initio noni feculi opera Ifidori Mercatoris fub nomine primorum pontificum in Ecclefiae perniciem prodierunt . Nimirum in iis fub nomine Eleutherii , Iulii , aliorumque pontificum edicitur , non licere fynodis provincialibus praeter fententiam Romani pontificis epifcopos damnare , quod antiquis monumentis & veteris difciplinae ufui adverfatur ; fynodi enim provinciales per plura fecula epifcopos infcio pontifice damnare confueverunt . Quae doctrina diu dubia haefit (*c*) , fed tandem exeunte feculo decimo & deinceps una cum falfis decretalibus ferme ubique per Occidentem recepta eft ; quin etiam in fumma difciplinae corruptione fynodi provinciales rariores evaferunt . Ita non tantum receptum , epifcopus in fynodis praeter pontificis auctoritatem non poffe damnari ; verum etiam eorum cauffae , tamquam maiores , primo iudicio ad fummum pontificem devolutae funt . Qua recepta difciplina in *dictatu* fub nomine Gregorii VII. *can. III.* veluti certum proponitur , folum papam *poffe deponere epifcopos* , *vel reconciliare* .

§. IV. Sed nova difciplina non omnes epifcoporum cauffas , fed tantum maiores fummo pontifici addicit ; quod ius exortum videtur ex antiquorum canonum & falfarum decretalium collatione. Nimirum canonum collectores, & praecipue Gratianus , codicibus fuis & antiquos canones , qui generatim cauffas contra epifcopos fynodis provincialibus attribuunt , & falfas decretales, quae epifcopos praeter pontificis auctoritatem non damnandos decernunt , inferuerunt . Hinc ad concordiam diftinctum eft inter cauffas maiores & minores, quarum illae pontifici refervatae funt, hae fynodis & metropolitanis

---

(c) *Propofita in falfis decretalibus doctrina de epifcopis praeter fummi pontificis auctoritatem non damnandis ftatim recepta non eft . Etenim Gallicani antiftites ubi animadverterunt , novis decretalibus iura metropolitanorum & fynodorum provincialium labefactari , iis canonicam auctoritatem denegarunt , quod non effent in codice canonum , (falfaria manus tum cognita non erat) & Romanis pontificibus Nicolao I. & Hadriano II. , qui novitates illas tuebantur , diu reftiterunt .*

nis relictae. Maiores caussae sunt, quae deiectione a gradu puniuntur; minores vero, quae vel mitiorem correctionem merentur, vel ad rem pecuniariam spectant. Hanc disciplinam Innocentius III. non obscure probavit, qui tantum episcoporum translationem, depositionem, & cessionem inter pontificis reservata recensuit, *cap. v. ex. de translatione episcopi*. Et tandem synodus Tridentina *sess. XXIV. de ref. cap.* 5. iamdiu inductam disciplinam confirmavit.

§. V. Iam mores & leges provinciarum, quibus clerici in criminibus civilibus gravioribus iudicio & animadversioni magistratuum subiiciuntur, praecipue spectant ad presbyteros & alios inferioris gradus clericos, non item ad episcopos: nam *hactenus non scimus*, inquit Espenius *par. III. tit.* 3. *cap.* 5. *ad episcopos laicam iurisdictionem ratione criminis, quantumvis atrocis, esse extensam*. Hinc in actis cleri Gallicani refertur Regis Galliae declaratio IV. Kalendas Maias anno CIↃIↃCLVII. emissa, qua habetur, iudicium contra episcopos in crimine laesae maiestatis instrui per iudices ecclesiasticos secundum canonicas sanctiones &. formam in regno consuetam. Et id quidem recte in Gallia & in aliis provinciis, ubi obtinet, ne quis etiam volens extra regnum ex quavis caussa iudicari possit: nam ubi tale ius non viget, nescio an principes patiantur, crimina laesae maiestatis ab episcopis admissa extra sui territorii fines vindicari.

CA-

CAPUT IX.

De conciliis.

§. I. Hactenus de ecclesiastica potestate & foro competenti; dicendum deinceps de iudicibus, per quos potestas ista exercetur & explicatur, de conciliis nempe, aliisque tam ordinariis, quam delegatis iudicibus. Concilia in re ecclesiastica sunt conventus catholicorum antistitum ad tractandum de

fide

fide & ecclesiastica disciplina rite convocatorum. Graecis concilia dicuntur συνοδοι, quod ex diversis locis in eamdem viam locumque antistites conveniant. Ita ab ecclesia tamquam pars a toto concilia differunt: nam Ecclesia est totius christiani populi, concilium vero tantum antistitum conventus.

§. II. Concilia vel sunt generalia, vel particularia. Generalia, quae Grecis οικουμενικαι συνοδοι dicuntur, ex totius christiani orbis episcopis celebrantur, quibusque summus pontifex ordinario iure, aut per legatos suos praeest. Particularia, quae Graecis συνοδοι τοπικαι *synodi locales* dicuntur, triplicis generis sunt, dioecesana, provincialia, & episcopalia. Dioecesana sic dicta a *dioecesi*, quae apud veteres saepe plurium provinciarum ambitum comprehendit, ab episcopis & metropolitanis unius dioecesis habentur. Accedunt vero ad dioecesanas synodos concilia regionalia, sive nationalia, quae, deleto imperio Romano & mutata reipublicae forma, in regnis Occidentis celebrari coepta sunt, cuius generis sunt multa Gallicana & Hispaniensia. Provincialia episcopi unius provinciae praeside metropolitano, & episcopalia unius ecclesiae clerici praeside episcopo componunt (a).

§. III.

(a) *Sunt vero aliae peculiares synodi, quae propriam veluti speciem constituunt, quales erant synodi perpetuae, & mistae, vel regiae. Et quidem Constantinopoli perpetua veluti synodus morabatur*, ενδημουσα, *quasi* popularis *dicta, quae praeside episcopo Constantinopolitano habebatur ab episcopis, qui ex universis imperii provinciis ob ecclesiasticas necessitates in aulam imperatoriam confluebant. In ea difficiliores totius Orientis ecclesiasticae caussae tractabantur, quas vel ipse imperator episcopo Constantinopolitano committebat, vel quas conquerentes ad eum praesulem ultro deferebant. V. Thomass.* de vet. & nova eccles. discipl. par. II. lib. 3. cap. 43. *Romae quoque quotquot peregrini episcopi reperiebantur, cum pontifice & clero convenire solebant, si qua gravis caussa occurreret, aut negotium aliquod expedire oporteret: cuius generis concilia multa in monumentis ecclesiasticis occurrunt.*

Regia, vel mista concilia, quae placita, colloquia, *&* conventus *etiam dicebantur, ex regni optimatibus & comitibus, itemque ex episcopis & abbatibus coalescebant, ad res civiles & ecclesiasticas tractandas. Huius generis concilia frequentiora fuerunt in regnis Occidentis quae ex ruinis Romani imperii emerserunt, ubi negotia publica in conventu optimatum & episcoporum* &

§. III. Concilia in Ecclesia sunt apostolicae originis & institutionis; ea enim in expediendis negotiis ecclesiasticis, praecipue in controversia de legalibus, apostoli ipsi adhibuerunt, *actor. XV.* Certe conveniebat ecclesiastico regimini, per Christum instituto, in plurimorum conventu res ecclesiasticas tractari; siquidem apostoli in solidum Ecclesiae regimen & administrationem acceperunt, Ioan. *XX, v.* 21. Partitio Ecclesiae in paroecias de unitate episcopatus nihil imminuit, sed tantum in rebus ordinariis & quotidianis gregis portionem singulis addixit: quae est Cypriani *de unit. Ecclesiae* doctrina. Ita ubi alicuius momenti negotia emergebant, Ecclesia, quatenus licuit, concilia celebravit, praesertim quando certa erat, Christum ipsum adesse, ubi plures de eius nomine cogerentur.

§. IV. Primigenii iudices, unde concilia, sive generalia, sive dioecesana, sive provincialia coalescunt, episcopi sunt, quibus regimen Ecclesiae primario demandatum est. Quod si ipsi convenire ad concilium impediantur, possunt suas vices presbyteris aut diaconis committere. Concil. Arelat. 11. *can.* 18. *& seq.*, conc. Trull. *can. VII.* Vicarii isti eorum nomine, a quibus mittebantur, sententiam dicebant; sedebant in conciliis Orientis in iisdem locis, quibus sedere debuissent illi, unde missi erant: contra in conciliis Occidentis post episcopos sedebant. In nova disciplina diaconi & presbyteri cardinales ex speciali privilegio etiam in conciliis generalibus veluti veri iudices sedent: quo eodem iure abbates consecrati, & superiores generales ordinum regularium utuntur.

§. V. Conciliis quoque sive generalibus, sive particularibus etiam presbyteri, diaconi, & inferiores clerici interesse consueverunt, eoque se conferebant vel invitati, vel episcopos suos comitaturi. Et presbyteri quidem, & diaconi scientia & erudi-

 tione

& abbatum tractari solebant: & inde nati in Gallia & *Hispania mixti conventus: cuius generis sunt multa Gallicana & Toletana concilia. Rex ipse conventum indicebat, at non in omnibus caussis universi deliberabant: nam de rebus mere spiritualibus tractabant tantum episcopi & abbates; de rebus temporalibus soli proceres; omnes vero conveniebant, si de rebus mistis tractare oporteret. Hinc Remens.* ep. III. cap. 35. *Condita per synodos decreta principi debebant exhiberi, eademque a principe confirmata in Gallia* capitularia *audiebant.*

tione praecellentes cum haereticis praesentibus disputabant (b); quo nomine Origenes Arabico, Malchion presbyter Antiocheno, & Athanasius diaconus Nicaeno interfuerunt. Euseb. *hist. eccles. lib. VI. cap.* 37. & *lib. VII. cap.* 28. Socrat. *lib.* 1. *cap.* 8. Adventantes item episcopos diaconi in concilium deducebant: & archidiaconus clericorum & fidelium querelas ad synodum deferebat, Conc. Tolet. IV. *can.* 4. Ex reliquis clericis multi erant notarii, qui per notas & compendia verborum acta conciliorum celeriter scribebant.

§. VI. Praeterea synodis fideles laici, ipsique principes & magistratus interesse consueverunt; quamvis labentibus annis non omnibus promiscue fidelibus concessum synodis particularibus interesse, idque fortasse ad turbas evitandas; invaluit enim mos synodos habere clausis ecclesiae ianuis, & ad conventum tantum admitti laicos, qui electione concilii interesse meruissent. Conc. Tolet. IV. *can.* 4. Aderant vero principes aliique fideles in fidei tractatibus & decisionibus; at ubi canonica contra clericos iudicia tractabantur, discedebant, qui mos praesertim in Oriente obtinuit. Thomass. *diss. XII. in conc. Chalced. n.* 36. *seqq.* Sed praesentes in synodis principes aliique christiani non dicebant sententiam, sed potius discebant, itemque principes & magistratus ordinem conservabant, & ab episcopis dictatam fidem auctoritate sua confirmabant.

§. VII. Quae in synodis ecclesiasticis tractari consueverunt, ad tria ferme capita reducuntur, fidem nempe, disciplinam, & iudicia sive criminalia, sive civilia. Ante omnia, quae fidei erant, ex antiquis regulis tractabantur: inde ordine suo sequebantur disciplinae ordinatio, & iudicia canonica. Mediis vero seculis ubi potestas ecclesiastica positos a patribus fines egressa est, concilia in Occidente etiam res civiles ventilare &

(b) *Presbyteri veteri stante disciplina etiam tamquam iudices in multis conciliis suffragium dedisse videntur, quod constat ex nonnullis subscriptionibus, quae eos. iudices fuisse aperte probant.* V. *Habert.* not. in libr. pontif. Graecor. p. 175. *Et quae ratio impediebat, presbyteros in conciliis iudices sedere, quando in conventu de legalibus una cum apostolis iudicarunt? Quidquid vero huius rei sit, presbyteri in nova disciplina in conciliis iudices non sedent, soloque doctrinae suffragio donantur, tantumque in concilio Basileensi ad iudiciale & plenum suffragium admissi sunt...*

& decernere coeperunt. Res fidei in conciliis generalibus definitae omnino certae sunt; at decreta circa disciplinam non semper meliora proponunt. Sed moribus iamdiu receptis synodi provinciales & episcopales de rebus fidei ferme nihil tractant, & iudicia extra synodos agitantur.

§. VIII. Ordinarius autem habendis conciliis ecclesiasticis locus ecclesia est, quod ex antiquis monumentis constat. Mendoza. *not. in conc. Illiberit. cap. IX.* Nomen vero ecclesiae latiore sensu in hac caussa accipitur, ut etiam exedras, idest ecclesiae adiacentia aedificia, complectatur. Et profecto in basilicae secretario concilia Carthaginiensia tertium, quartum, quintum & sextum habita sunt; & hinc ipsae conciliorum sessiones *secretaria* dictae sunt. V. Car. Dufresne *comm. in Paulum Silentiarium*. Item in baptisterio Sophiano celebrata esse concilia, synodus Chalcedonensis *act. I.* testatur (c). Sed etiam extra ecclesiam synodos licet habere,, ut constat ex synodis sexta & quini-sexta, quae Constantinopoli in regiarum aedium laqueato cubiculo, quod *trullus* vocabatur, celebratae sunt, Cabass. *in notitia ecclesiast. sec. I.*

§. IX. Praeterea sollemni forma rituque concilia haberi consueverunt, ut ordine omnia fierent, & dignitas consessus servaretur. Consessus in coronae formam instituitur, conc. Tolet. IV. *can.* 4., & in eo ex antiquis regulis episcopi primo ordine sedent, servata ecclesiarum & ordinationis suae praerogativa: nobiliorem vero locum occupat, qui synodo praeest. Sed in praesenti disciplina ante episcopos sedent cardinales, etsi non episcopi; ut enim praesentes mores habent, cardinales supra patriarchas reputantur. Post episcopos abbates consecrati sedent, & inde superiores generales ordinum religiosorum. Presbyteri in conciliis, sive generalibus, sive provincialibus a tergo episcoporum sedent: diaconi & reliqui clerici adstant; at presbyteri in synodis unius episcopatus uno consessu cum episcopo sedent secundum suae dignitatis ordinem (d). Omnes sacris vestibus & cuique gradui pro-

(c) *Leo Allatius* de consensu lib. II. cap. 11. & seq. *recenset aliqua concilia in cathecumeniis celebrata, hoc est in porticibus in altum navis ecclesiae positis, in quibus tempore celebrationis sacrorum officiorum mulieres a viris secretae morabantur.*

(d) *Dignitas ex regulis veteris disciplinae ab antiquitate ordinationis censebatur; at novis moribus, qui iurisdictionem aut di-*

propriis induti confessum exornant. In medio confessus sacer thronus collocari consuevit, in quo duo codices impositi, evangeliorum unus, alter canonum, ut ad eos veluti ad Lydios lapides inde dogmata fidei, hinc morum & disciplinae regulae explorari possent. Reliquiae quoque & imagines sanctorum ad synodos delatae, ut consessus sacratior videretur. Sic disposito consessu funduntur preces, & tum actiones conciliares incipiunt.

§. X. Concilia de veteri more, etiam posteriore aetate retento, per acclamationes finem habere solent, easque patrum subscriptiones sequuntur. Subscriptiones eo ordine institutae, quo patres in synodis sederant: ante omnes vero subscripserunt pontificis legati, licet presbyteri & diaconi essent. Qui suffragium habebant, tanquam iudices subscribebant; qui vero suffragio destituti conciliis aderant, subscriptione sua veris suffragiis accedebant. Missa item sunt concilia ad episcopos absentes, ut illis subscriberent, & aliquando etiam ad monachos sanctitatis laude insignes. Evagr. *lib. II. cap. 9. seq.* Ipsi quoque principes conciliis non semel subscripserunt, non quidem tamquam iudices in caussis fidei, sed tamquam synodalibus decretis adhaerentes, eaque confirmantes.

§. XI. Sed persequamur nunc singulas conciliorum species, quid singulis proprium insit, enarraturi. Et universalia quidem concilia a totius christiani orbis episcopis celebrantur. *Orbis christianus* & *οικουμενη terra, quae habitatur*, apud veteres ipsum Romanum imperium designant. Luc. *cap. II. v.* 1., *L. 9. D. ad L Rhodiam de iactu*. V. Suicer. *v. οικουμενη*. Hinc oecumenica, idest generalia concilia veteribus erant, quae ex omnibus imperii Romani provinciis habebantur, quod Iustellus *not. in C. eccles. Afr. can.* 18. aliique viri docti observant. Qui erant in barbarico episcopi, non facere poterant convenire, quamvis Nicaeno concilio Persidis episcopus & Scythiae adfuerint. Euseb. *de vita Constantini cap. VI.* Verum labentibus annis primum schismate Graecorum, inde haeresibus Occidentis concilium generale ex episcopis Occidentis, qui cum ecclesia Romana communicant, coaluit; & ita potius patriarchale, quam generale censendum est, quod de ipso concilio Tridentino Christ. Lupus *schol. in dictat. Gregorii VII. can. XVI.* observat.

§. XII.

---

dignitatem obtinent, ceteris praeferuntur: inde sedent parochi secundum tempus, quo parochiis aucti sunt.

§. XII. Secundum veteres regulas ad generale concilium universi christiani orbis episcopi debent invitari; at non est necesse, ut omnes conveniant: sufficit multorum ex omni Ecclesia praesentia. Praesertim adesse generali synodo debebant maiorum gentium patriarchae, qui si adesse vetabantur, satis erat mittere legatos & litteras dogmaticas, quibus se & suas patriarchales synodos omnibus actis & agendis communicare & consentire testarentur. Illud vero exploratum est, iure non haberi generalia Ecclesiae comitia, si summus pontifex non consentiat, & praestet auctoritatem. Verum ipsa pontificis praesentia non est necessaria, sed sufficit eius legatos adesse. Quod si ecclesia Romana schismate laboret, aut summus pontifex sit dubius, aut haereticus, detentus, mentecaptus, aperte simoniacus, aut in perniciem universae Ecclesiae actiones suas dirigat, concilium etiam absque papa recte habetur, Bossuet. *defens. declarat. lib. III. cap.* 1.

§ XIII. Quo autem ex christiano orbe episcopi conveniant & synodum celebrent, indictio legitima praecedat oportet. In veteri disciplina synodos oecumenicas indixerunt christiani imperatores missis divalibus litteris ad metropolitanos & patriarchas, qui sibi subiectis episcopis mox celebrandam synodum denuntiabant: quod argumentum Io. Launoius *lib. VI. epist.* 1. *seqq.* fuse pertractat (e). Indicentes vero imperatores concilia

L 4 etiam

(e) *Non levis disputatio est, quo iure olim imperatores synodos generales indixerint. Graeci scriptores, & ex Latinis Richerius & Febronius contendunt, ad iura imperatoris pertinere synodum generalem indicere. Ex adverso Baronius, Thomassinus, Nat. Alexander, aliique magno numero docent, semper summi pontificis proprium fuisse generalia concilia convocare: & si priora oecumenica concilia ab imperatoribus convocata sint, id facto potius, quam iure gestum interpretantur: & facto quidem, cui Ecclesiae aut pontificis auctoritas praeluxit, aut accessit. Nimirum facile non erat in veteri disciplina sine auctoritate imperatoris generalia concilia celebrare; per publicas leges conventus agitare, principe non concedente, erat interdictum: litteris tractoriis ab imperatore datis ad iter faciendum & necessarias impensas episcopis opus erat, & sacra Ecclesiae potestas temporali imperio erat sustinenda. Hinc factum, aiunt, ut Ecclesiae synodos ab imperatoribus impetraret, vel principibus illis indicentibus adsentiretur. Medius inter has sententias Io. Launoius docet, indictionem*

etiam litteras tractorias dabant, quibus ad iter faciendum & expensas necessarias episcopis opus erat. Sed post seculum octavum Orientis imperio ab Occidentali penitus seiuncto, itemque ipso Occidente in varia regna dissecto, non erat amplius in unius principis potestate omnes christiani orbis episcopos in unum concilium convocare, quin nec solidi Occidentis, in quo multa regna potestatem imperialem excusserant. Ita post seculum decimum generalia concilia Occidentis pontifices Romani indixerunt. Conciliis vero a pontifice indictis etiam principes debent consentire, quo facilior fit eorum celebratio, episcopis egredi regnis & provinciis liceat, & spiritualis Ecclesiae auctoritas temporali gladio fulciatur. Quod si schismate Romana ecclesia laboret, concilium, alias necessarium, indicunt cardinales, sed principibus consentientibus. Certi quoque iuris est, ipsam generalem synodum, antequam dissolvatur, aliam sequentem indicere posse.

§. XIV. Iam auctoritas summi pontificis generalibus conciliis necessaria, ei ius tribuit, sive per se, sive per legatos conventui praesidendi: quae προεδρία in veteri disciplina ad ea, quae spiritualia erant, spectabat. Concilium oecumenicum universalem repraesentat Ecclesiam, cuius ecclesia Romana centrum est: atque ideo qui inter episcopos speciali praerogativa fulget, etiam generali concilio debet praesidere. Praesidet vero summus pontifex cum relationis & suffragii praerogativa. Et hinc in conciliis, antequam ad res propositas definiendas gradus fieret, litterae pontificis, quae in consessu episcoporum coram beatissimo apostolo Petro conditae erant, legebantur. Referre autem & censere oportet pontifices secundum receptam fidem & antiquam traditionem, quae sincerius in ecclesia Romana semper servata est. Sed tum per synodos receptae fuerunt litterae pontificis, quum instituto examine constabat, illas ex recta fide & disciplinae regulis scriptas fuisse: quod cardinalis Cusanus *de concord. lib. II. cap.* 17. observat.

§. XV. Generalia concilia celebrari debent ex gravi & necessaria caussa, quae magnas inter se ecclesias scindat, nec pax aliter restitui posse videtur, nisi Ecclesiae universae auctoritate. Quid magis rationi contrarium, quam ob leves quaestiones sollicitari christianum orbem, & ecclesias suis pastoribus

---

ctionem non pertinere ad naturam conciliorum, & disciplinae exterioris, non dogmatis esse, quis concilia generalia indicat.

bus destitui? Hinc in veteri disciplina nullum certum tempus habendis generalibus Ecclesiae comitiis definitum est; sed tantum emergentibus caussis extra ordinem indici consueverunt. Sed lapsa in Occidente ecclesiastica disciplina, frequens & veluti ordinaria generalium conciliorum celebratio necessaria visa est, ut malis, quae disciplinam penitus corruperant, occurreretur. Ergo synodi constantiensis *sess. XXXIX.* & Basileensis *epist. ad Eugenium papam* edixerunt, ut concilium generale *de decennio in decennium* celebraretur. Sed decretum hoc, utpote tempori aptatum, effectu caruit.

§. XVI. Synodus generalis universam repraesentat Ecclesiam; coalescit enim ex christiani orbis episcopis, qui ecclesiis particularibus praesunt. Hinc decreta synodi generalis rite & ordine celebratae in rebus fidei & doctrina morum certam fidem faciunt, utpote quae placita sunt universae Ecclesiae, contra quam in rebus fidei portae inferi non praevalebunt. *Visum est Spiritui Sancto & nobis*, inquit synodus Hierosolymitana apostolorum, *actor XV.* 28. Quibus verbis constat, Spiritum Sanctum conciliis adesse, & fidei decreta dirigere. Inde Gregorius M. apud Gratianum *can* 2. *D.* 15. protestatur, se veluti evangelii quatuor libros quatuor priora oecumenica concilia suscipere & venerari. At si patres in conciliis de quaestionibus facti, aut de rebus politicis & physicis tractent, & decreta condant, non divina, sed humana auctoritate definitiones illae nituntur.

§. XVII. Iam utrum synodus oecumenica supremum in Ecclesia auditorium constituat, cum ipse summus pontifex etiam subiaceat, an potius pontifex supra synodum sit, magnis animis controvertitur. Antiquiores ex schola theologi & deinceps alii magno numero pontificem supra concilium extollunt, idque *esse fere de fide* Bellarminus *de concil. lib. II. cap.* 17. pronuntiat. Contra theologi Gallicani, totius cleri professioni adhaerentes, tenent, supremam in Ecclesia potestatem esse penes concilium generale, & idcirco ipsum pontificem ab eo iudicari posse in caussis haeresis, schismatis, & in articulis, qui ad universae Ecclesiae statum spectant. Medius inter utramque sententiam cardinalis Cusanus *de concord. lib. II. cap.* 20. docet, synodum oecumenicam universi christiani orbis, quae in veteri disciplina coalescebat, pontifice esse superiorem, non vero synodum plenariam Occidentis, quae origine sua patriarchalis tantum est, sed propter schisma Graecorum generalis censetur. Disputatio ista praeiudicialis est; inde enim pendet altera controversia, utrum concilia generalia rite celebrata, quo rata & firma sint, summi pontificis confirmatione indigeant, an

potius

potius vi sua consistant. Sed non patitur nostri instituti ratio theologica ista consectari.

§. XVIII. Synodis generalibus succedunt synodi dioecesanae, quae ex unius dioecesis, idest plurium provinciarum inter se adnexarum episcopis habentur (*f*). Sunt vero huiusmodi synodi aliae patriarchales, aliae in specie dioecesanae, prout nempe dioeceses habebant, aut non habebant patriarchas. Patriarchales erant in Oriente, cuius dioeceses suberant patriarchis: contra in Occidente dioecesanae erant Gallicanae & Hispa-

(f) *Concilia dioecesana a partitione Romani imperii in dioeceses originem ducunt; at in adsiduam & ordinariam iurisdictionem abierunt, postquam unius dioecesis provinciae ecclesiasticae exemplo civilis politiae inter se adnexae, communi consilio negotia administrare coeperunt. Id in ecclesia Orientali factum est synodi Constantinopolitanae auctoritate, quae ecclesiam Orientalem in quinque dioeceses partita est; & uniuscuiusque dioeceseos synodo potestatem tribuit administrandi negotia omnia provinciarum dioecesis, sed sub exarchi, sive patriarchae gubernatione. Conc. Constantinop. I. can. 2. Ita in Oriente receptae synodi dioecesanae, praesertim ubi Theodosius iunior innovatae politiae consensit*, L. 46. C. Th. de episc. & clericis. *Et inde in actis concilii Ephesini memoratur* sancta synodus dioecesis Orientalis, *itemque*, synodus ex dioecesi Aegyptiaca Alexandriae congregata.

Petrus de Marca de conc. sacerd. & imp. lib. VI. cap. 26. *tenet, synodum Constantinopolitanam tribuisse ecclesiam Orientalem in dioeceses praeiudicio legis imperatoris Gratiani, quae anno* CCCLXXVI. *lata concessit, ut caussae ecclesiasticae de more caussarum civilium* locis suis & a suae dioeceseos iudicibus audiantur, L. 23. C. Th. de episcopis & clericis. *Scilicet inde concludit vir doctus, hac lege permissum fuisse iure ordinario synodos dioecesanas celebrari, quum antea extraordinario principis imperio haberentur. Verum synodus Constantinopolitana videtur potius ecclesiam Orientalem in dioeceses tribuisse, quia optimum videbatur, civili politiae ecclesiasticam respondere, quam ex legis Gratiani sententia. Certe lex ista ad Occidentem spectavit, praecipue vero ad Galliae dioecesim, nam Treviris data est. Quidquid vero huius rei sit, Occidentis dioeceses exarchos, qui synodis iure ordinario praeessent, non receperunt, excepta dioecesi Romana, cui Romanus patriarcha, & forte etiam Africana, cui episcopus Carthaginiensis praesidebat.*

ſpanienſes, & fortaſſe etiam Carthaginienſes: nam olim dioeceſes Occidentis, excepta Romana dioeceſi, propriè ſic dictos patriarchas habuiſſe non videntur. Synodi dioeceſanae in antiquis monumentis dicuntur *maiores*, *univerſales*, *plenariae*, *generales*, totius nimirum dioeceſis: poſteriore vero aetate *regionales* & *nationales*, quaſi ab epiſcopis unius regionis, ſeu nationis celebratae.

§. XIX. Celebratur synodus dioeceſana a metropolitanis & epiſcopis unius dioeceſis, eique praeſidet patriarcha, ſi dioeceſis patriarcham, ſive exarchum habeat. Conveniebant autem metropolitani & epiſcopi, qui commode poterant intereſſe (*g*): quin in Africa, ubi ſingulis annis plenariam ſynodum habere placuerat, ne epiſcopi toties & tamdiu ſuis eccleſiis abeſſe cogerentur, ſtatutum eſt, ut ſingulae provinciae ad plenariam ſynodum de conciliis ſuis binos aut plures epiſcopos mittant, *can.* 18. *C. Afr. apud Dionyſium Exiguum*. Quod ſi res magni momenti tractanda eſſet, praeter provinciarum legatos maxima pars epiſcoporum etiam conveniebat, ut videre eſt in ſynodo ſexta Carthaginienſi, in qua ad tractandam cauſſam de appellationibus ad ſedem apoſtolicam ſeptemdecim ſupra ducentos epiſcopi adfuerunt.

XX. Iam vero concilia patriarchalia in Oriente, ubi in ordinariam & adſiduam iuriſdictionem abierunt, a patriarcha indicebantur, nec neceſſarius erat ſpecialis principis adſenſus. Similiter ſummi pontificis erat indicere ſynodum Italiae, quae a primis ſeculis ex duabus dioeceſibus, nempe Romana & Italica

(g) *Ius, quo epiſcopi adigebantur* ad *synodos ordinarias frequentandas, ex ordinatione naſcebatur; ordinatio enim ordinatos ſubiiciebat ordinatori: & hinc profectum eſt, ut* pertinere ad ſynodum *&* ad conſecrationem *promiſcue & paſſim dicantur epiſcopi, qui a primatibus ſuis dependent*. Novel. CXXXVII. *V. Petr. de Marca* de concordia ſacerdotii & imperii lib. I. cap. 7. n. 3. *Ergo in Oriente & Romano patriarchatu metropolitani conveniebant ad ſynodum dioeceſanam iure ordinationis, quam a patriarcha accipiebant. Contra in Galliae & Hiſpaniae dioeceſibus, ubi nulli erant patriarchae, qui metropolitanos conſecrarent, non iure ordinationis metropolitani conveniebant, ſed potius iuſſu principis, qui concilium indicebat: & in Africa ad ſynodum primates cogebantur inſtituto confoederationis; primates enim Africani ab exarcho Carthaginienſi non ordinabantur, nec iuſſu principis invitabantur ad concilium.*

dica stricte sic dicta, coepit coalescere (*h*): & synodum generalem Africae primas Carthaginiensis indicebat, *can.* 96. *C. Afr. ap. Dionys. Exiguum*. Sed in Gallia & Hispania principes ipsi concilia generalia indicebant; non enim dioeceses illae habebant patriarchas, nec placuit tantum ius alicui metropolitanorum tribuere. V. Petr. de Marca *de concord. sacerd. & imperii lib. VI. cap.* 17. *seqq.* Integrum interim erat summo pontifici praecipere, ut in Gallia, aut Hispania concilium haberetur, si Ecclesiae necessitas postularet. Leo M. *ep. XV. ad Turrib. editionis Quesnelli*, Greg. M. *lib. XI. ep.* 10. At praecepta ista pontificum de habendis synodis regiam indictionem non excludebant. Greg. M. *lib. VI. ep.* 113. *seq.*

§. XXI. Quousque synodi dioecesanae fuerunt extraordinariae, arbitrio principum, prout caussae gravitas exposcebat, indicebantur; at ubi evaserunt ordinariae, quolibet anno habebantur: quod ius in Oriente & in Occidente statutum est, *Novel. CXXXVII. cap.* 4., *can.* 18. *C. Afric. apud Exiguum*, conc. Agath. *can. LXXI.* Verum quod annua celebratione episcopi fatigarentur, placuit patribus Africanis, ut tum solum generale Africae concilium celebraretur, si dioecesis totius necessitas postularet, *can.* 95. *cit. C. Afr.* Et in Hispania & Gallia regula de habendis unoquoque anno synodis in usum deducta non videtur, & potius pro necessitate ecclesiae indictae sunt. Verum dioecesana & nationalia concilia iamdiu celebrari desierunt (*i*).

§. XXII.

(h) *Synodus ordinaria Romani pontificis vel ab antiquo ex episcopis universae Italiae, quae a freto Siculo ad Alpes usque extendebatur, videtur coaluisse. Certe Iulius papa epistola ad Orientales, quae exstat apud Athanasium* Apol. II. *concilium Romanum ex episcopis Italiae conflatum docet. Quod vero provinciae urbicariae dioecesis & forte etiam Italiae sic stricte dictae, cuius metropolis erat Mediolanum, longo tempore nullos habuerint metropolitanos, synodus pontificis potius metropolitica, quam patriarchalis fuisse videtur. Sed deinceps ubi primum in Italica, & inde etiam in urbicaria dioecesi metropolitani instituti sunt, synodus Italiae patriarchalis evasit.*

(i) *Concilia dioecesana in Occidente summa auctoritate negotia ecclesiastica usque ad nonum seculum administrarunt, inde sensim fermè nullius usus evaserunt. Cui desuetudini multum contulerunt falsae decretales ea vulgata doctrina, concilia haberi non posse sine sedis apostolicae auctoritate, itemque illa, ad Romanum*

§. XXII. Quod vero ſpectat ad negotia, quae in conciliis dioeceſanis tractari ſolebant, ea in primis fuerunt cauſſae communes, quae ſcilicet ad totam dioeceſim ſpectabant, *can.* 15. *C. Afr.* ſive fidei, ſive diſciplinae eſſent. *Si cauſſa fidei eſt*, inquiunt patres concilii Toletani IV, *can.* 3., *aut alia eccleſiae generalis totius Hiſpaniae & Galliae ſynodus convocetur*. Ea vero ratione tantum cauſſae communes ad ſynodos dioeceſanas pertinebant, quod ſingulis provinciis ſua erant concilia provincialia, in quibus cauſſas ſingularum provinciarum tractari oportebat. Synodi quoque dioeceſanae canones, quibus ordinabatur diſciplina, pro iure ſuo condebant, & definitiva ſupremaque ſententia finiebant cauſſas omnes eccleſiaſticas, quae in dioeceſi exortae erant.

§. XXIII. Praeterea ſingulae provinciae eccleſiaſticae ſuam habent provincialem synodum, ad quam totius provinciae epiſcopi conveniunt. Eam indicit metropolitanus, qui ceteros provinciae epiſcopos auctoritate antecellit; nec enim ſine illius iuſſu & admonitione epiſcopis licet convenire. Conc. Nicaen. *can. V.*, conc. Antioch. *can. XX.* Idem porro metropolitanus, qui indicit, ſynodo praeeſt: qui enim principatu quodam inter iudices viget, neceſſario debet conſeſſui praeſidere. Metropolitani vero *προεδρία praeſidentia* nihil de iure epiſcoporum deminuit, atque ideo plurimorum ſententia debet praevalere: quod Nicaeni patres *can. VI.* ſtatuerunt.

§. XXIV. Concilio per metropolitanum ſtato die indicto epi-

num pontificem pertinere omnium eccleſiarum etiam ordinariam & epiſcopalem ſollicitudinem. Etenim ubi eiuſmodi doctrinae in uſum abierunt, concilia provinciarum Occidentis, neglecta regum iuſſione, habita ſunt praeſentibus Romanis legatis, qui ferme pro arbitrio negotia in conciliis diſponebant, aut ea tamquam difficilia, ſummo pontifici reſervabant unico ſuffragio ſuo, quod collectis totius ſynodi ſuffragiis aequivalebat. Petr. de Marca de concordia ſacerd. & imperii lib. VI. cap. 30. n. 3. *Sic deminuta & tantum non deleta epiſcoporum poteſtate, ſynodorum celebratio neglecta eſt, praeſertim quando iudicia a legatis in ſynodis lata per appellationem Romam deferebantur, ubi interdum parte altera inaudita mittebantur in irritum; quod ferme nullius uſus provinciarum ſynodos reddebat, ut Ivo Carnotenſis* epiſt. XCV. *obſervavit. Acceſſit nova diſciplina, quae uni pontifici cauſſas maiores reſervavit, & ita generalia provinciarum concilia celebrari deſierunt.*

episcopi provinciae tenentur interesse, nisi legitimis caussis, veluti infirmitate, aut iussione regia impediuntur, *can.* 17. *D.* 18.; absentes vero sine legitima caussa fraternae correptioni erant obnoxii, conc. Chalced. *can. XIX.* aut per integrum annum *missas facere interdicebantur*, conc. Aurelian. III. *can.* I., aut communione omnium episcoporum usque ad futuram synodum privari solebant, *can.* 14. *D.* 18. Si vero in provincia sint episcopi, qui nulli metropolitano subsint, aliquem vicinum metropolitanum semel eligere tenentur, in cuius synodo provinciali cum aliis debent interesse, & eius decreta observare. Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 2. Convenientes episcopi omnes iudices sunt, & suffragium ferunt, & inde *suffraganei* dicti. Provincialibus quoque conciliis provinciae abbates consecrati intersunt, & suffragium ferunt. Et iure decretalium, quibus vel per se, vel missis vicariis licet interesse, *cap.* 10. *ex. de his, quae fiunt a praelato sine consensu capituli*: & moribus locorum etiam canonici collegiatarum, archipresbyteri, aliique vocandi sunt. V. Espen. *par. I. tit.* 20. *cap.* I.

§. XXV. Ex veteris disciplinae regulis synodum provincialem semel & iterum quotannis in singulis provinciis celebrari oportebat, conc. Nicaen. *can. V.*, Antioch. *can. XX.*, primusque conventus pro varietate ecclesiarum habebatur vel ante quadragesimam, vel quarta hebdomada post festum paschae; alter mense Octobris, sive autumni tempore. Deinceps Iustinianus *novel. CXXXVII. cap.* 4. edixit, ut saltem quotannis in qualibet provincia synodus haberetur: quam disciplinam synodi Trullana *can. VIII.*, Nicaena II. *can. VI.* & Innocentius III. in concilio generali *cap. VI.* confirmarunt. Et demum Tridentini patres *sess. XXIV. de ref. cap.* 2. synodum provincialem tertio quoque anno celebrari iusserunt. Sed a pluribus seculis synodi provinciales raro admodum celebratae sunt: quae cessatio praesertim contigit, postquam synodalia iudicia frequenter retractari coepta sunt, caussae maiores solius pontificia Romani iudicio cesserunt.

§. XXVI. Synodus provincialis auditorium cuiusque provinciae in veteri disciplina constituebat, in quo caussae contra episcopos & omnia negotia maioris momenti, quae in provincia contingebant, tractabantur, sive ad fidem, sive ad disciplinam pertinerent. Hinc fidei quaestiones, iudicia contra episcopos, eorum translationes, cessiones, novarum cathedrarum erectiones, ut antiquarum divisiones, coadiutorium episcopalium constitutio in synodo provinciali tractabantur. Eadem quoque synodus pro iure suo canones ad disciplinam spectantes condit:

erra.

erratque profecto Gratianus initio *D. XVIII.*, dum docet, integrum esse conciliis episcopalibus caussas iudicare, & criminibus debitas poenas irrogare, non tamen posse novos canones condere; auctoritas enim canonum condendorum pendet ab Ecclesiae regimine, quod Christus episcopis demandavit. Haec origine sua erat synodi provincialis potestas, at in nova disciplina caussae maiores solius pontificis iudicio cesserunt, & potestas synodi provincialis ferme circa disciplinae emendationem & minuta episcoporum delicta versatur.

§. XXVII. Iam ut concilia provincialia rata & legitima sint, sufficit metropolitani indictio & auctoritas, qua *το κυρος firmitas* rebus agendis tribuatur; nec ex antiquis regulis ad ea celebranda iussu, aut adsensu summi pontificis opus erat. At ubi in scenam prodierunt falsae decretales, auctoritas metropolitanorum labefactari coepta est, nova proposita doctrina, non esse rata cuiuscumque generis concilia sine pontificis auctoritate celebrata, *can.* 1. *&* 2. 17. Una cum falsis decretalibus doctrina ista in usum versa est, praesertim post Gratianum, a cuius tempore vix ulla concilia provincialia, aut dioecesana in Occidente habita sunt sine Romani pontificis auctoritate, cuius legati in Occidentis ecclesias frequentes missi, & conciliis praesidebant, & negotia ferme omnia pro arbitrio procurabant. V. Petr. de Marca *de concordia sacerd. & imperii lib. VI. cap.* 30. Sed tandem decreto Tridentinae synodi *sess. XXIV. de ref. cap.* 2. antiqua libertas restituta est, datumque fuit metropolitanis pleno iure singulis trienniis synodos provinciales celebrare.

§. XXVIII. Sed an concilia provincialia, quae inscio pontifice in nova disciplina celebrantur, saltem ante publicationem confirmatione pontificis indigeant? Et nulla videtur opus esse confirmatione: etenim Tridentini patres statuerunt, ut singulis trienniis synodus provincialis libere celebretur. At hanc libertatem Sixtus v. quodammodo infregit, qui acta synodorum ante publicationem ad congregationem cardinalium, quae interpretandae synodi Tridentinae praeest, mitti praecepit, non quidem ad confirmationem, sed ad emendationem, ut nempe corrigerentur, si opus esset correctione. Ita per Sixti constitutionem *vis aperta* synodo Tridentinae illata est, inquit Petrus de Marca *de concordia sacerd. & imperii lib. VI. cap.* 14. *n.* 22. Ergo in ecclesiis Occidentis invaluit, ut concilia provincialia ante publicationem Romam mitterentur, & inde ut plurimum emendata redirent. Multi vero metropolitani ulterius progressi sunt, & suas synodos confirmandas Romam transmiserunt,

ferunt. V. Benedict. XIV. *de synodo dioeces. lib. XXIII. cap.* 2. *n.* 4.

§. XXIX. Synodi provincialis constitutiones de more publicatae per universam provinciam obligant; totius enim provinciae administratio metropolitano eiusque synodo competit. Ipsi exemti de episcoporum iurisdictione in rebus non exemtis etiam statutis synodi provincialis obedire tenentur. V. Fagnan. *ad cap.* etsi membra *ex. de his, quae fiunt a praelato sine consensu capituli*. Publicari vero debebant decreta synodi provincialis in synodis episcopalibus, *cap.* 25. *ex. de accusationibus*, quas, non secus ac concilia provincialia, singulis annis oportebat celebrari. Verum publicatio facienda non est, nisi praeviis regio adsensu & confirmatione.

§. XXX. Synodorum ultima species est episcopalis, sive *dioecesana*, ut in nova disciplina dicitur. Ea est conventus presbyterorum & clericorum unius parochiae episcopo praeside, in quo de rebus ad curam pastoralem pertinentibus tractatur & deliberatur. Quod vero synodorum celebratio spirituali potestati & iurisdictioni adhaeret, episcopus pro iure suo conventum indicit, celebratque, *can.* 16. *D.* 18., & quidem etiam antequam consecretur, modo confirmatus sit. Praelati quoque inferiores, qui dioecesim separatam & quasi episcopalem iurisdictionem habent, etiam synodum cogere possunt, modo expressum habeant sedis apostolicae privilegium, quod in usum deductum sit. Card. Petr. *tom. V. sect.* 2. *n.* 204. *seq.* Item vicario capituli sede vacante ius est celebrandae synodi, modo annus dilapsus sit a synodo per episcopum celebrata. V. Benedict. XIV. *de synodo dioeces. lib. II. cap.* 9. *n.* 6. Vicarius vero generalis tum synodum indicit, celebratque, si speciali episcopi mandato donetur.

§. XXXI. Non minus clerici, quam abbates ad synodum episcopalem vocandi sunt, *can.* 16. *D.* 18. Et clerici quidem in veteri disciplina praecipue erant parochi, qui generali *presbyterorum* nomine ad synodum vocantur, eisque praesentes exhibentur. Verum in nova disciplina praeter parochos ad synodum vocandi, qui dignitatem, aut personatum obtinent, item vicarius generalis, & sic dicti vicarii *foranei*, qui in pagis & oppidis episcopatus ad caussas levioris monumenti decidendas constitui solent. Vocandi quoque ex receptiore sententia ecclesiae cathedralis canonici, qui sena um ecclesiae repraesentant, itemque reliquarum collegiatarum canonici, & reliqui dioecesis beneficiarii, si id recepti mores habeant, aut de rebus ad universum clerum spectantibus tractandum sit. V. Benedict. XIV. *de synodo dioeces. lib. III. can.* 6.

§. XXXII.

§. XXXII. Abbates quoque, idest monachorum superiores, ad synodum episcopalem pertinebant; erant enim episcopo subiecti, *can.* 16. *C.* 18. *q.* 2., eique de spirituali monachorum cura rationem reddere tenebantur: quamvis in aliquibus ecclesiis abbates seorsum a clericis cum episcopo convenirent, & synodum celebrarent. Conc. Antissiod. *can. VII.* Sed ubi monachi de episcopali iurisdictione subtracti sunt, obligatio abbatum conveniendi ad synodum cessavit, nisi monachi ecclesias parochiales & decimas haberent; quia harum nomine episcopo reddere rationes cogebantur. Interim ex novis Tridentinae synodi regulis exemti omnes in dioecesi exsistentes, qui capitulis generalibus non subduntur, ad synodum accedere tenentur: quin ratione parochiarum & aliarum ecclesiarum secularium, etiam adnexarum, qui illarum curam gerunt, etiam monachi capitulis generalibus subiecti, synodo interesse coguntur. Trident. *sess. XXV. de ref. cap.* 2. Quicumque vero adesse debent, etiam exemti, ad officium poenis canonicis ab episcopo recte compelluntur.

§. XXXIII. Iam ex veteris disciplinae regulis episcopalis synodus bis in anno habenda est, idque ad exemplum synodi provincialis, cuius decreta in synodo episcopum publicare oportebat, *can.* 17. *D.* 18. Inde quum invaluisset, semel in anno synodum provincialem debere celebrari, una quoque invaluit, ut synodi episcopales semel quotannis haberentur, quamvis in aliquibus ecclesiis steterit disciplina de synodo bis in anno celebranda, *cap.* 25. *ex. de accusationibus*. Tandem synodus Tridentina *sess. XXIV. de ref. cap.* 2. annuam synodi episcopalis celebrationem praecepit. Sed proh dolor! nec usu viget Tridentinus canon: immo in multis ecclesiis nec spatio quinquaginta & amplius annorum ullae synodi celebratae sunt: & hinc nihil mirum, si in diem ecclesiastica disciplina novis abusionibus maculetur.

§. XXXIV. Satis ampla materiarum seges est, quas in synodis episcopalibus tractari & expediri canones iubent. Etenim in illis audiuntur, & ex bono & aequo componuntur lites omnes civiles, quas sive clerici, sive laici intendunt: expenduntur ea, quae ad cuiusque mores & conversationem spectant, & an unusquisque clericus recte officio suo fungatur, *can.* 16. *D.* 18., conc. Aurelian. VI. *can.* 4., & presbyteri de fide catholica episcopo reddunt rationes, capit. reg. Franc. *lib. VIII. cap.* 108. Lapsa quoque ecclesiastica disciplina instauratur, publicantur synodi provincialis decreta, *cap.* 25. *ex. de accusationibus*: creantur testes sic dicti *synodales*, qui in serpentia vitia inquirant, eaque in futura synodo emendanda episcopo ape-

aperiant; eliguntur sex examinatores synodales, quorum saltem tres una cum episcopo instituere debent sollemne examen in parochiis ex forma synodi Tridentinae conferendis. Trident. *sess. XXV. de ref. cap.* 18.: itemque creantur iudices synodales, quibus committi debent caussae a sede apostolica in partibus delegandae, Trident. *loc. cit. cap.* 10. Quod vero synodus episcopalis amplius quotannis non celebratur, episcopi extra synodum ex venia sacrae congregationis & cum capituli consensu examinatores & iudices synodales designant. V. Benedict. XIV. *de synodo dioeces. lib. IV. cap.* 5. & 7.

§. XXXV. Finita synodo, edita decreta ab episcopo debent publicari, alias vim obligandi non habent. Publicanda vero synodus non est, nisi praevio regio adsensu & probatione: & merito quidem; iamdiu enim in eiusmodi synodis quaedam tractari consueverunt, quae licet ad ecclesiastica officia spectent, aut ecclesiarum iura; temporalia tamen attingunt. V. Espen. *part. I. tit.* 18. *cap.* 4. Constitutionibus publicatis tenentur omnes christiani, qui in dioecesi morantur, nisi privilegio speciali de episcopi iurisdictione exemti sint. Sed exemtio generaliter non facit immunes regulares; nam in rebus non exemtis synodi decretis obligantur. Quin capitula canonicorum exemta tenentur decretis synodalibus, quae ad morum & disciplinae emendationem spectant. Trident. *sess. XXV. de ref. cap.* 6.

§. XXXVI. Clerici ad synodum convenientes episcopo praestant *synodaticum*, sive *cathedraticum*, certam nempe pecuniae summam in cathedrae episcopalis honorem & signum obedientiae debitam, etsi non defuerint ecclesiae, ubi pensio ista tempore visitationis dioecesis penderetur. Conc. Bracar. II. *can.* 2. Videtur institutum cathedraticum, ubi singulis ecclesiis sua bonorum portio perpetuo tributa est, ut ita de iure summi sacerdotis in ecclesiarum bona & ecclesias ipsas constaret. Summa huius pensitationis duobus aureis solidis per annum constabat, Conc. Bracar. II. *cit. can.* 2., Conc. Tolet. VII. *can.* 4., eamque pendunt omnes ecclesiae dioecesis seculares, item parochi & beneficiarii omnes, & ecclesiae pleno iure monasteriis adnexae: non tamen abbates; ex antiquis enim institutis monasteria ab episcoporum exactionibus sunt immunia *can.* 8. *c.* 10. *q.* 3. Debetur synodaticum singulis annis, etsi synodus non celebretur; quamvis enim in synodis pendi consueverit; debetur tamen propter cathedrae honorem & in obedientiae signum.

CAPVT X.

De regia in synodos potestate.

§. I. *Consensus principis necessarius ad habendas synodos.*
II. *Principes indicebant synodos extraordinarias.*
III. *Principes synodis praesidebant:*
IV. *Et ordinem rerum tractandarum praescribebant.*
V. *Magistratus qua ratione synodi praesentes?*
VI. *Ius erat principibus ex caussa suspendere synodorum sententias:*
VII. *Et earum decreta confirmare*
VIII. *Potestas principum in synodis erat civilis.*
IX. *Principum potestas in synodos deminuta est.*
X. *Quae est hodie principum potestas in synodos.*

§. I. QVamvis regulae conciliorum ad fidem & religionem pertinentes Ecclesiae potestati innitantur; tamen civilis potestas non uno nomine conciliis adhaeret, & in eorum celebratione partem habet. Principio ad synodos cogendas consensus principis requiritur; conventus enim hominum haberi prohibentur, *L. 1. & seqq. D. de collegiis*, ne de coeuntibus privatorum consiliis publicum malum aliquando erumpat (*a*). Consensus aut principis ad synodos habendas ne-

(a) *Apostoli & primorum seculorum episcopi nullo praecedente civilis potestatis adsensu concilia habuerunt: quo praeiudicio ad synodos habendas regius consensus non videtur necessarius. At apostolorum concilia ex adsensu civilis potestatis habita videntur. Sane dum Iudaei in ditionem Romanam transierunt, integrum retinuerunt suae religionis exercitium, & eorum collegia improbata non sunt; quod Cuiacius* lib. VII. observat. cap. 30. *probat. Et Romani primaevos christianos cum ipsis Iudaeis confundebant, eosque quasi quamdam Iudaeorum sectam reputabant; atque ideo ex generali legum concessione apostolorum concilia habita sunt. Similiter ubi res christianorum a Iudaeis omnino diversae ex omnium sententia erant, concilia tacito civilis potestatis adsensu & tolerantia ab episcopis ut plurimum habita; primis enim tribus seculis saepe in pace & quiete res christianorum fuerunt, & ubi persecutiones non desaeviebant, omnia ferme exercitia christianae reli-*

necessarius, aut expressus, aut tacitus est: & expressus quidem requiritur, si extraordinaria synodus celebretur; sufficit vero tacitus, si iure ordinario & statis temporibus cogatur: quando enim legibus publicis probati sunt canones, qui statis temporibus synodos habendas decernunt, legitimae sunt eiusmodi coitiones ex generali legum concessione. Moribus vero praesentibus etiam ad ipsas ordinarias synodos, utpote quae statis temporibus non habentur, expressus regius consensus requiritur.

§. II. Sed non tantum synodis habendis venia civilis potestatis opus est; verum etiam postquam christiani publica pace frui coeperunt, concilia ipsa extraordinaria, qualia erant generalia, & quae statis temporibus non erant addicta, iussu principum indici solebant. Socrat. *lib. V. in praef.* Fortasse indictio & convocatio non pertinet ad concilii naturam & constitutionem; quae in eo posita est, ut collecti episcopi rite & recte de rebus ecclesiasticis iudicent, quisquis demum sit, qui conventum indicat. Hinc quum extraordinaria concilia, utpote maiora, sine imperii & regnorum concussione & magnis sumtibus vix haberi possent, eorum indicendorum curam principes ad se revocarunt. Et hinc episcopi, si quando ea necessaria reputarent, principes adire solebant, qui aliquando eorum votis aurem non praebuerunt. Verum postquam, nulla superstite principatus communione, dissociatum est Occidentis imperium ab Orientali; convocatio conciliorum generalium ad pontificem transiit: qua de re superius dictum.

§. III. Porro principes synodis a se indictis praesidebant, quod pluribus productis monumentis Thomassinus *de conciliis diss. X. n. 14. seqq.* probat. Praesertim vero principes praesederunt synodis in Oriente habitis; nam quod spectat ad Occidentem, etsi reges saepe praesentes synodis fuerint, non tamen iis praefuisse leguntur, nisi necessitas urgeret. Spectabat *προεδρια praesidentia* ista principum ad ordinem exteriorem, fidei defensionem, & conventus tranquillitatem: nam in iis, quae erant fidei & religionis, summus pontifex conciliis generalibus semper praefuit. Ita in synodis generalibus duplex erat *προεδρια*, interior una & episcopalis, quae conciliis inerat; altera exterior & civilis, quae ad externum ornatum spectabat.

---

religionis scientibus magistratibus explicari solebant: idque praesertim eo nomine, quod iam constabat, conventus christianorum nihil mali continere.

bat. Conc. Chalced. *relat. ad Leonem M. ap. Harduin. tom. II. concil. col. 655.*

§. IV. Iure της προεδρίας *praefidentiae* aucti imperatores in conciliis ordinem rerum tractandarum praefcribebant, fecundum quem synodi actiones dirigi & haberi oportebat: quod Thomaffinus *de concil. difs. X. n. 19. & feq.* & Petr. de Marca *de concord. facerdotii & imperii lib. IV. cap. 3.* pluribus probant. Ex ordine divalibus litteris propofito cuique liberum erat fententiam dicere; & fuffragium ferre. Quod fi contra praefcriptum ordinem concilia haberentur, integrum erat principibus in irritum mittere, quae ordine neglecto gefta erant. V. Petr. de Marca *loc. cit.* Iudicantes vero principes de ordine non fervato, tantum ipfa facta expendebant, & iuris quaeftionem relinquebant integram.

§. V. Vt vero imperatores ius praefidendi fibi competens explicarent, ad concilia mittere confueverunt praecipuos magiftratus, quorum propterea munus erat synodi providere fecuritati, arcere fubortos tumultus, & praeeffe fervando ordini iam praefcripto. V. Petr. de Marca *loc. cit.* Sed ubi canonica contra epifcopos, aut clericos iudicia agitabantur, magiftratus praefidentes synodis non intererant, & eorum praefidendi praerogativa ceffabat: idque ea ratione factum eft, quod incongruum videbatur, laicos vitia propria clericorum nofcere: *neque enim fas eft*, inquit synodus VIII. generalis, *feculares principes fpectatores fieri rerum, quae facerdotibus Dei nonnunquam eveniunt.* Obtinuit haec difciplina praecipue in Oriente: nam in Gallia etiam regularibus contra clericos quaeftionibus principes intereffe confueverunt.

§. VI. Praeterea ius erat Romanis imperatoribus fententias per concilia latas fufpendere, fi ipfis videretur non iure, nec fervato ordine iudicatum. V. Petr. de Marca *de conc. facerd. & imperii lib. IV. cap. 4.* Et profecto Leo M. cum concilio Romano precibus egit apud Theodofium Iuniorem, ut executionem fententiae Latrocinii Ephefini (ita appellatur synodus fecunda Ephefina) fufpenderet, ufque dum oecumenicum concilium cogeretur, idque eo nomine, quod nullo fervato ordine & per vim & minas Diofcori Alexandrini, qui ex refcripto principis praeerat, synodus illa iudicaffet. *Ecce ego*, inquit fummus pontifex Leo *epift. XLI. edit. Quefnelli*, *chriftianiffime & venerabilis imperator, cum confacerdotibus meis obfecramus, ut omnia in eo ftatu effe iubeatis, in quo fuerunt ante omne iudicium, donec maior ex toto orbe numerus facerdotum congregetur.*

§. VII. Regiae quoque poteftatis eft decreta conciliorum,

 five

five ad fidem, five ad disciplinam pertinentia, confirmare; quod optimi quoque principes Constantinus M., ambo Theodosii, Marcianus, Iustinianus, aliique fecerunt, idque ipsis synodis exorantibus. Thomass. *de conciliis diss. X. n. 26. seqq.* Confirmari autem concilia a principibus consueverunt non sine praevia caussae cognitione, licet inquisitio diverso modo procederet, prout de fide & iudiciis canonicis, vel de disciplina ageretur. Decreta fidei & iudicia canonica extraiudiciali cognitione expendebantur, tantum ut innotesceret, an synodi in hoc rerum genere ex regulis canonicis cognovissent: contra canones exterioris disciplinae maturo examini ante confirmationem subiici solebant; huiusmodi enim canones res civiles saepe tangunt, & aliquando novam exterioris disciplinae formam constituunt, quae publicae tranquillitati & receptis moribus adversatur (*b*). Regia autem confirmatione fidei decreta & canones vim civilem & publicam nanciscuntur, & in nomo-canonem abeunt, quatenus ecclesiastica & civili potestate nituntur, *novel. VI. cap.* 1. §. 8. *novel. CXXXI.*

§. VIII. Quae quum ita sint, satis profecto ampla erat regia in synodos potestas: nam si excipias de fide quaestiones & decreta, & disciplinae interioris constitutionem, quae ad episcopos pertinebant, reliqua ferme omnia ab arbitrio & potestate principum pendebant. Haec vero principum in synodos potestas non erat sacerdotalis, (illi nimirum iure clavium destituuntur) sed civilis & regia, qua armati ad religionis & Ecclesiae defensionem adstringuntur, eoque nomine Deo reddere rationem tenentur, *can.* 20. C. 23. *q.* 3. Ipse Imperator Marcianus professus est, se non iure sacerdotis concilio Chalcedonensi interfuisse, sed potius ut episcopus exterior, ut ecclesiae & fidei defensor. Conc. Chalced. *act. VI.* Cuius exterioris

(b) *Principes, dum exterioris disciplinae canones confirmabant, limitationes & additiones quasdam addere solebant, in iis praesertim articulis, qui vim regiae auctoritatis & iurisdictionis infringebant: quod constat ex celebri edicto Clotarii Regis, quo multa capita concilii Parisiensis* v. *ad Regia iura & temporalem iurisdictionem spectantia in novam formam redacta sunt. V. Petr. de Marca* de concord. sacerdotii & imperii lib. VI. cap. 22. n. 7. *Quin ipsae synodi dum editos canones principibus confirmandos offerebant, eos rogabant, ut quae minus recta viderentur, emendarent. Conc. Moguntin.* in praefat. ad Carolum M., *conc. Cabilon.* II. praef. ad eumdem Carolum.

terioris episcopatus ratione imperatores in antiquis conciliis *pontifices* & *sacerdotes* saepe salutari meruerunt. V. Thomass. *de concil. diss. XII. n.* 40. *seqq.*

§. IX. Tanta principum potestas in synodos, praesertim iussu regio indictas, sensim in Occidente decrevit, ubi dissociata prorsus imperii Orientalis communione, regiones Occidentis proprium imperatorem habere coeperunt; quod sub Carolo M. primum factum est. Nimirum ab hoc tempore maximopere crevit pontificis Romani etiam in civilibus potestas, adeo ut ipsi reges pontifici etiam in civilibus subiecti crederentur. Hinc nefarium visum est, principes conciliis praeesse, seriem rerum tractandarum praescribere, magistratus ordini servando praeesse, principes sententias in synodis latas suspendere, & earum acta & decreta in irritum mittere. Hinc Romani pontifices coeperunt synodos generales in Occidente coactas moderari, & munia illa exercere, quae in veteri disciplina principes eorumque magistratus exercebant. Quin aetate posteriore adeo decrevit principum in synodos potestas, ut Romani pontifices a conciliis provincialibus regios legatos vellent exclusos. V. Benedict. XIV. *de synodo dioecesf. lib. III. cap.* 9. *n.* 6.

§. X. Per Occidentem oblanguit quidem regia in synodos potestas, at non per omnia defecit; nullum enim hodie concilium forte potest celebrari, nisi principes consentiant: nec iisdem denegatur magistratus delegare, qui synodis intersint, nihil obstantibus Romanae congregationis decisionibus. Item conciliorum decreta non publicantur, nisi ex principis concessione, quae praevia cognitione, & additis limitationibus concedi solet, aut omnino denegari. Sane ipsa synodus Tridentina, quod spectat disciplinam, in Gallia publicata non est, impediente regia potestate, quod multa contineret vetustis moribus, iuribus regiis, & ecclesiae Gallicanae libertatibus adversa. V. Petr. de Marca *de conc. sacerdotii & imperii lib. II. cap.* 17. Contra in Hispania, Belgio, & in regno Apuliae synodi illius publicationem praevio examine Philippus II. concessit; at ea moderatione, ut nullius usus essent, quae regia iura & vasallorum laederent, licet ea limitatio propter synodi reverentiam ipsi publicationi addita non sit. Hinc in regnis Regis catholici passim a magistratibus & regiis censoribus adnotata capita, quae ex Regis sententia admissa & probata non erant. Ea capita apud nos regens Villanus recensuit, qui tamen etiam aliqua omisit. V. Petr. Iannon. *hist. civil. regni Neapol. lib. XXXIII. cap.* 3.

CAPVT XI.

De iudicibus ordinariis.

§. I. *Iudex quis?*
II. *Iudex ordinarius quis?*
III. *Archidiaconi & decani iudices ordinarii.*
IV. *Vicarius generalis quis?*
V. *Exercet episcopi iurisdictionem pro arbitrio episcopi limitatam.*
VI. *Vicarius generalis multa non facit.*
VII. *Qui eligi possunt in vicarios generales.*
VIII. *Vicarius habet dignitatem.*
IX. *Qua ratione vicarius esse desinit.*

§. I. Nomine iudicis venire solet vir bonus. ad lites dirimendas publica auctoritate constitutus, atque ideo qui ex publica auctoritate cognoscit, iudicat, & iudicatum exsequitur. Sic descripti iudices iurisdictione aucti sunt, non tantum cognoscunt, & iudicant; quo sensu a magistratibus, qui ius dicebant, nihil differunt (a). Quod vero dictum est, iudicem esse virum bonum, id intelligendum est ex legum sententia, quae viros bonos iudiciis praeficiendos edicunt: etsi (quae est misera hominum conditio) saepe minus boni iudicis officio funguntur. Constituitur vero iudex ex publica auctoritate; consensus enim privatorum arbitrum potius, quam iudicem facit, *L. 3. C. de iurisdictione omnium iudicum.*

§. II. Iudices iure decretalium vel sunt ordinarii, vel delegati; exstatque duplex in decretalibus titulus, unus *de officio iudicis delegati*, alter *de officio iudicis ordinarii*. Iudices ordinarii dicuntur, qui iure sui officii quasi propriam iurisdictionem exercent, quales episcopi & metropolitani, qui vi suae ordi-

(a) *Et sane postquam ex Diocletiani constitutione magistratus ipsi iudicare iussi sunt, nisi publicis occupationibus, caussarum mole impedirentur*, L. 2. C. de pedaneis iudicibus, *dandorum iudicum, qui tantum de facto cognoscerent & iudicarent, non vero iudicatum exsequerentur, usus oblanguit, & iudex, & iurisdictio aeque late patere coeperunt, ipsique iudices & magistratus promiscue dicti sunt: quo spectat titulus* C. de iurisdictione omnium iudicum.

ordinationis & dignitatis iurisdictionem habent; item iudices omnes, qui iure officii sui lege probati iurisdictionem exercent, etsi officium illud alieno beneficio detur, quales in republica sunt magistratus, in Ecclesia legati pontificis. Iurisdictio vero ordinaria, quae ordinationem & dignitatem consequitur, alicui sine iusta caussa & citra iuris ordinem adimi non potest, immo nec restringi; adhaeret ipsi dignitati, quae perpetua & individua est; at quae consequitur officium, cum officio finitur. Ceterum licet omnes, qui in dioecesi perpetua iurisdictione augentur, dici queant iudices ordinarii; tamen *ordinarii* nomine episcopus venire solet.

§. III. Inter ordinarios iudices, qui iure dignitatis suae habent iurisdictionem, iure decretalium censentur archipresbyteri, decani rurales, & praesertim archidiaconi. Qui quidem iurisdictionem consuetudine adquisiverunt: nam initio meri episcoporum fuerunt delegati (*b*). Competens vero archidiaconis & decanis iurisdictio, utpote quae moribus & consuetudine accesserat, non eadem ubique fuit, *cap.* 10. *ex. de officio archidiaconi*. Sed ordinaria archidiaconorum & decanorum iurisdictio labentibus annis decrevit, paucique hodie sunt, qui pristinam iurisdictionem retinent. Vbi vero archidiaconi & decani pristinam iurisdictionem retinent, decreto synodi Tridentinae vetantur de caussis criminalibus & matrimonialibus cognoscere. Trident. *sess. XXV. de ref. cap.* 20. Quo decreto & beneficiarias & maiores omnes caussas contineri interpretes tradunt. Barbosa *collect. VI.*

§. IV. Vicarii quoque generales inter ordinarios iudices censentur, quatenus nimirum iure officii per legem, sive canonem probati exercent iurisdictionem: nam si ordinarium iudicem eo sensu intelligas, qui iure consecrationis, aut perpetuae dignitatis iurisdictionem habet, procul dubio vicarius alterius iurisdictionem exercet. Est vero vicarius generalis, qui alia

offi-

(b) *Nimirum mediis seculis episcopi a rebus spiritualibus distracti, aut negotiorum copia obruti, caussas ecclesiasticas, quae non amplius in presbyterio tractabantur, committere coeperunt archipresbyteris, decanis ruralibus, & archidiaconis, qui non iure officii, sed delegationis cognoscebant & iudicabant. At lapsu temporis adsiduis delegationibus, episcoporum absentia & oscitantia, quae erat mandata iurisdictio, in ordinariam convaluit, & archidiaconi & decani iudices ordinarii evaserunt: qui mores seculo decimo tertio iam recepti erant*, cap. 3. de appellationibus in 6.

officialis dici solet, qui vice episcopi contentiosae ac voluntariae iurisdictioni praeest. Et id quidem secundum Italiae mores, ubi unus idemque vicarius contentiosam & voluntariam iurisdictionem exercet: nam alias in plerisque transalpinis ecclesiis vicarius & officialis distant, ille nimirum praeest voluntariae, hic contentiosae episcopi iurisdictioni. Espen. *part. I. tit.* 12. *cap.* 4. *& seq.*

§. V. Constituitur vicarius generalis auctoritate episcopi, qua alicui sub generali officii commissione mandatur episcopalis iurisdictio in foro explicanda; ubi enim in adsiduum abiit usum, ut episcopi alterius ministerio iurisdictionem exercerent, sensim emersit vicarii officium, quod peculiari titulo in sexto decretalium explicatur (c). Constitutus autem vicarius ordinariam episcopi iurisdictionem administrat, & inde episcopi & vicarii unum censetur auditorium. Hinc caussae episcopo reservatae etiam per vicarium cognosci & iudicari possunt, nisi nominatim exprimatur, episcopum per se debere cognoscere: & a vicario in caussis generalis commissionis non ad episcopum, sed ad metropolitanum appellatur, *cap.* 3. *de appellationibus in* 6. Integrum vero est episcopo illud ipsum vicarii officium restringere, & aliqua officio comprehensa sibi reservare, aut ad certos actus, locum, aut tempus vicarium constituere: quibus casibus fines commissionis servandi sunt. Potest quoque episcopus pro rectiori regiminis ratione plures vicarios constituere; immo plurium constitutio aliquando videtur necessaria, veluti si episcopus duas simul iunctas regat dioe-

(c) *Archidiaconi & decani postquam ordinaria iurisdictione creverunt, in episcopos esse coeperunt contumaces, & ad coacervandas opes solliciti. Ergo episcopi sensim iurisdictionem revocarunt suam, & novos instituerunt officiales, quibus illam mandarent, non tamen in perpetuum, sed quousque ipsis mandantibus placeret. Hic mos seculo decimo secundo incepit; generatim vero usus vicariorum videtur invaluisse post synodum Lateranensem* IV., *ubi Innocentius* III. *episcopus hortatur, ut si negotia omnia per se expedire nequeant, eligant presbyteros, qui eorum vice fungantur. Hinc nihil mirum, si nec in decreta Gratiani, nec in decretalium Gregoriana compilatione vicariorum exstent vestigia. V. Thomass.* de vet. & nova eccles. discipl. par. I. lib. 2. cap. 7. *Tantum in sexto decretalium distinctius proponitur vicarii officium: quando enim ferme omnium episcoporum usu vicarii constituebantur, opportunum visum est eius officium explicare.*

dioeceses, vel unam Latinis simul & Graecis christianis mistam.

§. VI. Quamvis vero vicarius generalis ordinariae episcopi iurisdictioni praesit; multa tamen sunt, quae generali officio non continentur, quaeque ideo fieri ab eo nequeunt, nisi ex speciali concessione: generali enim mandato haud illa veniunt, quae non esset quis verisimiliter in specie concessurus, *cap. 3. de officio vicarii in 6.* Ita vi generalis mandati vicarius litteras dimissorias ad ordines non concedit, nisi episcopus in longinquis regionibus diu moretur, *cap. 3. de temporib. ordinationum in 6.*, nec cognoscit caussas criminales, aut matrimoniales, *cap. 2. de officio vicarii in 6.* Trident. *sess. XXIV. de ref. cap. 20.*, nec quaslibet alias soli episcopo reservatas, nec confert beneficia, *cit. cap. 3.*, nec eis permutandis, coniungendis, & fundandis adsensum impertitur, nec visitat dioecesim, nec synodum cogit, nec canonicorum collegium indicit. Trident. *sess. XXV. de ref. cap. 6.* Mandato quoque generali non continetur absolutio a casibus episcopo reservatis, *cap. 2. de poenitentiis & remissionibus in 5.*, nec relaxatio irregularitatum, quae ex crimine occulto proveniunt. Trident. *sess. XXIV. de ref. cap. 6.*

§. VII. Eligi autem debent in vicarios viri idonei, & in utroque iure, saltem canonico, versati, qui ab omni avaritia sint alieni, & amore iustitiae & pacis inter fideles conciliandae officium exerceant; qui litium tricas & strepitus forenses aversentur, nec iis, nisi coacti & amore iustitiae inducti, implicari sinant (*d*). Certe minus convenit ei, qui episcopi vices

(*d*) *Vicarii generales, sive officiales initio institutionis ab avaritia & tricis & versutiis forensibus notati. Certe Petrus Blesensis, scriptor seculi decimi secundi, vivis coloribus eorum malos mores depingit in* ep. XXV. Tota officialis intentio est, *inquit*, ut ad opus episcopi suae iurisdictionis commissas miserrimas oves, quasi vice illius tondeat, emungat, & excoriet. Isti enim episcopi sanguisugae, evomentes alienum sanguinem, quem biberunt. *Deplorat quoque eorum versutias & tricas forenses, quasi qui ad perdendam iustitiam instituti essent.* Officium officialium hodie est iura confundere, suscitare lites, transactiones rescindere, innectere dilationes, supprimere veritatem, fovere mendacium, quaestum sequi, aequitatem vendere, inhiare exactionibus, versutias concinnare. *His aliisque rationibus Blesensis non illepida adlusione officialium nomen interpretatur:* credo, hujusmodi officiales non ab officio nomine, sed ab officio verbo mutuasse vocabulum.

vices sustinet, ex officio quaestum facere, & lites superfluis tricis & dilationibus fovere. Item qui ad vicarii munus eligitur, ordinibus ecclesiasticis, saltem prima tonsura, debet esse initiatus. Nec eligi debent in vicarios, qui sunt de eadem dioecesi, item nec regulares ex ordine mendicantium, *Clement.* 1. *de regularibus*, nec clerici coniugati, aut bigami, nec minores viginti quinque annis, nec episcopi consanguinei, nec qui animarum curam habent.

§. VIII. Iure communi vicarius generalis aliquam dignitatem habere videtur, *cap.* 11. *de rescriptis in* 6., *Clement.* 2. *de rescriptis*. Et quia iure decretalium dignitas non tantum iurisdictione, sed etiam honoris praerogativa censetur: hinc vicarius generalis in synodis, processionibus, & choro omnes canonicos praecedit, nisi canonicus etiam sit, velitque quotidianas distributiones lucrari; nam in hoc casu in stallo suo inter canonicos sedere & procedere debet. Haec vero dignitas officio videtur adhaerens, nec in beneficium, nec in titulum possidetur, quo differt ab aliis dignitatibus, & cum alia dignitate recte retinetur, & cum ipso vicarii officio finitur.

§. IX. Vicarius generalis semel constitutus pluribus modis esse desinit, nec enim perpetuo titulo officium exercet. Ergo exspirat vicarii potestas mortuo episcopo, aut alias episcopatu abeunte, item mandati revocatione ab episcopo facta; constitutio enim vicarii etsi ordinariam iurisdictionem largiatur, tamen nudum mandatum est, id habens peculiare, quod etiam rebus non integris recte solvatur. Vbi vero contigit, vicarium revocari ab episcopo, revocatio evulganda est, & ipsi vicario denuntianda, alias interim gesta viribus constant, etsi revocatio illi innotescat. Gargias *de Benef. par. V. cap.* 8. Vicarius quoque esse desinit, si ipse officio renuntiaverit.

CA-

CAPVT XII.

De iudicibus delegatis.

§. I. Ordinario iudici opponitur delegatus, qui iurisdictionem non proprio iure, sed alterius mandato & beneficio exercet: atque ideo nihil proprii habet, sed eius, qui mandavit, vice fungitur. Sic ab interpretibus decretalium iudex delegatus describitur, qui tamen in iure Romano iudex, cui mandata est iurisdictio, saepe dicitur. Sunt vero mandatarii iurisdictionis vel generales, vel particulares, quatenus vel universa iurisdictio, vel species una, sive pars iurisdictio is mandatur, veluti in certas personas, aut in certa caussarum genera, aut in quamdam specialem caussam, *L.* 16. *& seq. D. de iurisdictione*. Si universa iurisdictio mandetur, omnia, quae iure magistratus competunt, translata censentur, non item quae speciali legis beneficio conceduntur: si pars tantum mandata sit, quatenus mandatum est, transit.

§. II. Ius delegandae iurisdictionis iis praecipue competit, qui constituendi creandique magistratus potestatem habent, a quibus iurisdictio tamquam a proprio fonte dimanat, itemque ipsis magistratibus, quorum propria iurisdictio est. Hinc certi iuris est, episcopos, metropolitanos, patriarchas, summum pontificem iurisdictionem mandare posse suam, *can.* 29. *C.* 11. *q.* 1. Item ipsi archidiaconi & decani, postquam ordinaria iurisdictione aucti sunt, eam suis officialibus mandarunt. Ceterum moribus praesentibus delegati pontificii frequentiores sunt, reliquorum vero iudicum ecclesiasticorum ferme desierunt, quod Espenius *par. III. tit.* 5. *cap.* 2. observat; & vicarii generales tantum quosdam actus, puta testium examen, non iurisdictionem delegant.

§. III. Delegati pontificii ferme dantur ad decidendas caussas sin-

singulares, quae ex regulis novae disciplinae magno numero ex toto Occidente, sive per appellationem, sive primo iudicio in aulam Romanam confluebant (*a*). Tales delegati plena donantur iurisdictione; a se enim delegatos iudices iisdem praerogativis pontifices auxerunt, quibus a principe delegati iure civili utebantur. Ergo habent adsessores, & in caussis sibi delegatis iudices dant, etiam episcopos: poenas irrogant, & coercitionem exercent, ut ea, quae ad caussam faciunt, expediant, *cap.* 4. *& seq. ex. de officio delegati*: item sententiam exsequuntur suam, & hoc amplius post latam sententiam retinent per integrum annum potestatem, quo facilius ea exsecutioni mandent, *cap.* 26. *ex. eod.* Praeterea delegati a pontifice in caussis sibi commissis non tantum iudicem dant, verum etiam sibi mandatam iurisdictionem, sive in totum, sive pro parte alteri mandare possunt, quod *subdelegare* dicitur, nisi ipsa personae qualitas electa fuerit, *cap. ult. ex. eod.* in quo delegati pontificii distant a principum delegatis, qui tantum iudicem dare poterant, *L.* 5. *C. de iudiciis*, non item sibi mandatam iurisdictionem, ne pro parte quidem, alteri mandare. Franc. Florens *comment. ad tit. de officio delegati*.

§. IV. Iure decretalium iudices a summo pontifice delegati nullis specialibus qualitatibus aucti esse debebant, atque ideo etiam simplicibus clericis pontificis iurisdictio mandabatur: quod dignitati sedis apostolicae parum conveniebat. Ergo Bonifacius VIII. statuit, ut tantum dignitate aut personatu praeditis, aut ecclesiae cathedralis canonicis caussae ab apostolica sede eiusque nuntiis delegari possint, *cap.* 11. *de rescriptis in* 6. Et quoniam inter designatos a Bonifacio etiam esse poterant minus idonei ad iudicandum, statuit synodus Tridentina *sess.* *XXV.*

(a) *Nempe in nova disciplina appellationes a synodis provinciarum ad pontificem admissae sunt: ipsa sedes Romana ordinarius iudex omnium exemtorum de episcopali potestate evasit: & porro admodum crevit caussarum numerus, quae primo iudicio apud pontificem, qui ordinarius in universa Ecclesia iudex putabatur, agitari poterant. Tot caussis discutiendis aula Romana impar erat, immo nec Romae ob locorum distantiam, a quibus probationes peti debebant, facile instrui poterant. Ergo necesse fuit, caussas iudicibus in partibus delegare: quae disciplina seculo decimo secundo antiquior non videtur; supponit enim caussas ecclesiasticas Occidentis, etiam minimas, sive per appellationem, sive primo iudicio apud sedem apostolicam tractari.*

XXV. de ref. cap 10. ut in synodo provinciali aut dioecesana designentur aliquot personae idoneae, quae habeant qualitates per Bonifacium expressas: & his tantum & locorum ordinariis sedes apostolica eiusque nuntii caussas delegandas committant. Atqui hi sunt iudices sic dicti *synodales*, quod in synodo designandi sunt, quorum saltem quatuor in singulis dioecesibus esse debent, electorumque nomina ad sedem apostolicam transmittenda sunt. Quod vero synodi admodum raro celebrantur, episcopi ex venia sacrae congregationis cum consensu capituli iudices designant. V. Benedict. XIV. *de synodo dioeces. lib. IV. cap. 7.*

§. V. Iudices a summo pontifice delegati ex sententia Innocentii III. non *ultra duas dietas* a dioecesibus litigantium constitui possunt, *cap.* 28. *de rescriptis*. *Dieta*, hoc est iter unius diei, iure civili continet viginti milliaria, *L.* 3. *D. de verbor. significatione*; at in hac caussa potius locorum mores inspiciendos glossator monet, & dierum itinera peculiaribus moribus aestimanda. Verum inde Bonifacius III. voluit, ut si actor & reus sint eiusdem dioecesis, aut civitatis, extra ipsas caussa non committatur, nisi in paucis speciebus: & si actor & reus sint diversarum dioeceseon, edixit, ut caussa committatur in rei dioecesi, vel in alia actoris non propria, si actor in dioecesi rei iudicem habere recuset, modo locus iudicis delegati ultra iter unius diei a dioecesis rei finibus non absit, *cap.* 11. *ex. de rescriptis in 6.* Ita ubi extra Romanam curiam caussae delegantur; nam alias iure decretalium liberum est de iisdem Romae iudicium instituí (*b*).

§. VI. Mos fuit summorum pontificum ad caussas decidendas unum aut plures, certos tamen, iudices dare. Et plures quidem vel simpliciter nulla addiecta clausula, qua mandatum modifi-

(a) *Ius hoc decretalium in multis regionibus non servatur; etenim in Gallia, Belgio, Hispania caussae pontificiae cognitionis necessario per iudices in provinciis delegatos tractandae & finiendae sunt: in his enim regionibus non sinunt recepti mores, aut populis concessa privilegia, ut civium caussae extra provinciam, aut regnum pertractentur, praestoque est regia potestas ad emendandam abusionem, si quis citetur, ut extra provinciam, aut regnum se sistat. Itaque decretalis Bonifacii, quae habet, in rei dioecesi, aut ab ea non ultra iter unius diei iudices in caussis dari debere, ea moderatione obtinet, modo iudices in provincia, aut regno instituantur. V. Espen.* par. III. tit. 5. cap. 3.

dificaretur, vel definite certis adiectis clausulis, quae procedendi modum constituerent. Si plures simpliciter delegati constituti sint, coniunctim dati censentur, nec unus sine altero recte procedit, *cap.* 16. *& cap.* 22. *ex. de officio delegati*, nisi unus alteri delegato, vel alii vices suas commiserit, *cap.* 6. *ex. eodem*. Sed si pluribus definite & adiectis modificationibus caussa commissa sit, delegatio ex clausulis iudicanda est, & secundum eas apparebit, utrum omnes, an vero duo, vel unus sine altero possit iudicare, *cap.* 13. *ex. de rescriptis*, *cap.* 8. *de officio delegati in* 6.

§. VII. Delegatus mandati fines servare tenetur; nec enim proprio iure, sed ex alterius delegatione iudex sedet, *cap.* 13. *& cap.* 15. *ex. de officio delegati*. Ergo ante omnia de mandato constare debet, eiusque exemplum citatoriis litteris inseri debet: & delegatio ultra expressas personas, vel articulos produci non potest, nisi ex communi partium praesentium consensu; nec enim sufficit, per procuratorem consentire, *cap.*32. *ex. eod.* Hoc ipso tamen haud vetatur delegatus de connexis cognoscere, aliaque peragere, sine quibus ipsa delegatio ad exitum perduci nequit, *cap.* 38. *ex. eod.*, *cap.* 13. *in* 6.

§. VIII. Delegati officium non est perpetuum, sed certis modis finitur. Ita finitur morte delegantis re adhuc integra, *cap.* 30. *ex. de officio delegati*, hoc est, si citatio nondum facta sit, *cap.* 20. *ex. eod.*; nam lite iam coepta, delegatorum iurisdictio evadit perpetua. Praeterea finitur delegati morte, item finito negotio; & si delegatio ad totam caussam a pontifice facta sit, sententiae exsecutione, *cap.* 9. *ex. eod.*: nam si iudex ab ordinariis, puta episcopo, delegatus est, sententiae prolatione eius officium definit. Franc. Florens *in tit. de officio delegati*. Finitur quoque delegatio lapsu temporis, quo inclusa est, nisi communi partium consensu prorogetur, *cap.* 4. *ex. eod.*; item revocatione, quae principi deleganti semper permissa est, *cap.* 28 § 1. *ex. eod.*; & demum recusatione proposita & admissa, *cap.* 5. *eod. in* 6.

§. IX. Praeter pontificias delegationes, quae expresso mandato nituntur, datur etiam delegatio vi ipsa canonis, sine speciali delegatione, qualem delegatam potestatem exercent episcopi in pluribus casibus, quos nova disciplina pontifici addixit, ut videre est in decretis concilii Tridentini, in quibus saepe episcopis conceditur, ut *tamquam apostolicae sedis delegati* procedant (c). In his casibus appellationes ab episcopis ad sum-

(c) *Speciosum sane iuris eurema, quod patribus Tridentinis Seba-*

summum pontificem proponuntur; vicarii generales vi generalis mandati non procedunt, & demum vacante sede haec delegata iurisdictio ad capitulum non devolvitur.

CAPVT XIII.

De fidei inquisitoribus.

§. I. *Episcopi primigenii inquisitores in rebus fidei.*
II. *Nova in caussis fidei instituta inquisitio.*
III. *Edicta imperialia contra haereticos.*
IV. *Fidei inquisitio ordinaria & perpetua.*
V. *Potestas inquisitionis extensa.*
VI. *Ordo iudiciarius in foro inquisitionis.*
VII. *Sollemnitas sic dicti Actus fidei.*
VIII. *Officium inquisitionis rationi & christianae mansuetudini adversum.*
IX. *Audientia inquisitionis in pluribus locis recepta:*
X. *In aliis constanter reiecta.*
XI. *Neapolitani Sanctum Officium semper reiecerunt.*

§. I. INter iudices, qui praesunt ecclesiasticae iurisdictioni, in nova disciplina censentur fidei inquisitores: & idcirco ratio susceptae tractationis postulat, ut etiam fidei inquisitionem enarremus: non quod in hoc Apuliae regno inquisitio ista vigeat, sed ut eius origo, ingenium, & procedendi methodus cognoscatur, & inde iudices ecclesiastici sibi caveant. Episcopi ex Christi institutione sunt primigenii fidei inquisitores; ratione enim sibi commissi regiminis, id in primis curare debent, ut in sibi commissis ecclesiis fides catholica vigeat, & ab omni erroris labe pura & integra conservetur.

Sebastianus Pighinus, unus ex Rotae Romanae auditoribus, proposuit. Multiplicatis exemtionibus, sive monachorum, sive ecclesiarum, sive clericorum de episcopali potestate, plura incommoda in rem ecclesiasticam irrepserunt, & episcopalis potestas ad angustos terminos redacta est. Ergo in comitiis Tridentinis de abolendis exemtionibus tractatum est, & inter contraria studia medium illud tandem placuit, quo, salvis exemtionibus, episcopi tamquam apostolicae sedis delegati de exemtis cognoscerent & iudicarent.

tur, Et profecto per duodecim ferme secula praeter episcopos Ecclesia nullos alios cognovit inquisitores, nullam specialem audientiam, cui id negotii datum esset, ut extraordinariis modis in haereticos inquireret, detectosque magistratibus puniendos traderet.

§. II. Verum enimvero post seculum decimum secundum exorta est nova fidei inquisitio, qua ex auctoritate pontificis fratres Dominicani, aut Franciscani una cum episcopis in caussis fidei iudices constituti sunt, & modis plane singularibus procedunt. Tempore Innocentii III. permulti haeretici ecclesiam Occidentis novis doctrinis lacerabant, praesertim vero Albigenses, quorum errores favore comitis Tolosani late per Franciae regiones personabant. Quapropter Innocentius ad hanc hydram fortius obtruncandam, Tolosam legatos misit, in primis vero opus novorum dogmatum exstirpandorum commissum S. Dominico eiusque familiae, quae tum primum ad opus fidei promovendum & haereticos persequendos instituta est. Sed Dominicani initio nulla aucti sunt iurisdictione, tantumque civitates circumibant, contra haereticos voce & scriptis utebantur, quam muneri suo adsidui essent episcopi, inquirebant, & principes & populos ad perdendos haereticos concitabant.

§. III. Nova haec contra haereticos inquisitio incrementum & severitatem suam praesertim debet Friderico II. imperatori, qui anno CIƆCCXXIV. Patavii immania edicta contra haereticos edidit, & in regionibus imperii valere praecepit. His edictis imperii magistratibus praecepit, ut haereticos ab Ecclesia indicatos punirent; obstinatis mortis poenam & ignem proposuit; haeresim inter publica crimina recensuit; poenae adversus perduelles & maiestatis reos ad haeresim produxit, & idcirco bonorum publicationem, & memoriae damnationem haereticis irrogavit. Fidei quoque inquisitores tuendos recepit, eos enixe commendavit, praecepitque omnibus imperii episcopis, ducibus, & magistratibus, ut eos omni auxilio foverent, & ab insidiis haereticorum tuerentur.

§. IV. Iam audientia inquisitionis (vulgo *tribunal S. Officii*) certis regulis ordinata & perpetua iurisdictione instructa, praecipue ab Innocentio IV. instituta est, qui leges Fridericianas contra haereticos confirmavit, Dominicanos & Fratres Minores, qui fidei & Ecclesiae utilissimam navasse operam videbantur, eximia armavit auctoritate, & episcopis, quibus cognitio de haeresibus competebat, adiunxit; simul etiam magistratibus mandavit, ut iudicio episcoporum & inquisitorum apparitores condaccerent, a quibus haeretici in carcerem compin-

pingerentur, & eorum bona occuparentur. Hac forma Innocentius in Langobardia & adiacentibus provinciis inquisitores ex ordine Dominicanorum instituit, quorum officio sustinendo ad rectores & consilia earum civitatum anno CIƆCCLII. bullam dedit, qua unum supra viginti capita continentur, omnia ad explicandum inquisitionis officium spectantia. Ex Langobardia perpetua & ordinaria fidei inquisitio in alias Occidentis provincias & regna permeavit, sed non ubique parem fortunam experta est.

§. V. Fidei inquisitio origine sua tantum in haereticos & fidei caussas iurisdictione armatur. Et ut tantam provinciam curis aliis soluti, eo melius inquisitores procurarent, vetiti sunt de divinationibus & sortilegiis quaerere, modo haeresim manifeste non saperent; itemque de quaestionibus usurarum, aliisque criminibus, quae a pertinaci in fidem errore longe absunt *cap* 8. §. 4. *seq. de haereticis in 6.* At lapsu temporis haeresibus ferme exstirpatis, inquisitores iurisdictionem suam produxerunt ad alia crimina, quae re vera ab haeresi longe distabant, machinis vero & interpretatione inquisitorum haeresis macula, aut suspicione adsperguntur; qualia blasphemiae contra Deum & sanctos, etsi ira, ignorantia, aut malo habitu prolatae, sortilegia, divinationes, nocturnae compotationes, & digamia, quae omnia potius ignorantia & humana fragilitate, quam pertinaci in fidem errore committuntur. Inquisitionis vero iurisdictio in omnes christianos quacumque dignitate eminentes se extendit, tantumque exemti sunt nuntii pontificii, episcopi, & alii quaesitores; ubi vero episcopi de haeresi suspecti sunt, inquisitores ad papam referre tenentur, *cap.* 16. *eod. in 6.*

§. VI. Ordo iudiciarius, qui in foro inquisitionis obtinet, omnino singularis est, & ab ordinariis iudiciorum regulis recedit; quod in gratiam fidei receptum est. Principio non desideratur libellus, sive sollemnis accusatio, nec accusator in crimen inscribit: quin, quod accusatio litibus implicat, ex *Directorii inquisitorum* placitis tantum denuntiatione, aut inquisitione iudicia instituenda sunt. Ipsa accusatio, aut delatio, etsi alias libera, in caussa fidei evadit necessaria: & hinc quilibet tenetur accusare, aut deferre, etiam fratrem, uxorem, patrem, filium. Raro adhibetur citatio, & si id fiat, caussa citationis non exprimitur. Non requiritur litis contestatio: confuso examini reus subiicitur, admoneturque generatim, ut conscientiam suam excutiat, & sponte fateatur, si quod crimen contra religionem admiserit: interim vero inquisitores adhibent blanditias & dolos ad confessionem eruen-

dam; & si rei convicti sint, & fateri nolint, aut vehementi suspicione gravantur, tormentis subiiciuntur. Nomina accusatoris & testium publicari non solent, admittuntur ad testimonium omnes, etiam excommunicati, socii criminis, periuri. Et contra sententiam nullum remedium, ne appellationis quidem, competit. Quae & alia huius furfuris, quae iudicio inquisitionis insunt, singulari opere *de singularibus in favorem fidei* Ioannes Royas exsequitur.

§. VII. Sic instructo iudicio ad sententiam devenitur, quam inquisitor ut plurimum adhibito episcopo, vel eius vicario generali in antecessum disponit, variasque poenas irrogat, prout nova disciplina in haereticos, aut de de haeresi suspectos iubet animadvertendum. Sententia pronuntiatur in loco publico, & magno sollemnitatum apparatu, quem vivis coloribus Limborchius in *hist. inquisit. lib. IV. cap.* 41. depingit. Atque hoc est, quod dicunt *actum fidei* (Hispanice *auto de fe*) quem ut multo celebriorem reddant, ad multos annos differunt, ut plures rei haberi possint, qui pompam faciant celebriorem (a). Pronuntiata sententia, abiurantur errores, excommunicati absolvuntur, relapsi, etiamsi poenitentes sint, itemque pertinaces magistratibus, qui praesentes sunt, traduntur.

(a) *Sollemnitas actus fidei haec ferme est. Ordinatis omnium sententiis certum diem festum habendae tragoediae inquisitor dicit: pridie vero eius diei comam & barbam rei deponunt, ut ita demonstretur, haereticos in eam formam, in qua nati sunt, hoc est in filios irae, rediisse. Dicto die post solis ortum ecclesiae cathedralis maior campana sonat, omnesque ad spectaculum invitat. Inde notarius S. Officii nomina reorum recitat eo ordine, quo singuli in processione ire debent, simulque vades ex honoratioribus civibus designat, qui eorum latera cingant. Pompae Dominicani cum vexillo inquisitionis praeeunt, magnus est populi concursus, comitatur clerus, item civitatis magistratus, quin & regius senatus, si ibi sit. Rei procedunt ordine suo nudi pedibus & capitibus, & peculiari veste induti: gestant nimirum poenitentes vestem subobscuram ante & retro crucibus distinctam, nigram vero pertinaces, quae flammas & diabolos habet depictos. Ubi ventum est ad locum, qui ecclesia, aut locus ei proximus esse solet, inquisitore cum suis administris pro tribunali sedente, sollemnis habetur sermo de fide & officio inquisitionis, in quo actus fidei praecipue consistere dicitur, & demum sententiae pronuntiantur.*

duntur, addita intercessione, qua inquisitor & episcopus magistratus exorant, ut citra mortis periculum sententiam moderentur. Discedunt inquisitores, & traditi rei statim in flammas ultrices ex sententia legum imperialium auctoritate magistratuum coniiciuntur: praestoque est excommunicatio, nisi magistratus statim leges exsequantur; ut hinc constet, intercessionem meram formulam esse, non ex animo adhiberi.

§. VIII. Officium inquisitionis in haereticos, etsi nomine ipso sanctitatem praeferat, tamen viris piis & sapientibus, etiam inter catholicos, christianae mansuetudini adversum reputatum est. Quae enim aequitas, quae iustitia esse potest, ubi indiscriminatim omnes ad accusandum, ubi omnes ad dicendum testimonium admittuntur? ubi accusatores, vel testium nomina ad defensionem reis aperiri non solent? ubi miseris contra sententiam negatur appellatio? Auget horrorem immanitas tormentorum, quibus plerumque contra veritatem quidquid inquisitoribus libet, miseri & innocentes rei, ut se cruciatibus eximant, fatentur. Nec tacendi doli, fraudes, & simulata humanitas, quibus quaesitores deludere solent reos, ut confiteantur, quae numquam admiserunt. Nec minus odio est inquisitio severitate poenarum, flammis ultricibus, & multitudine reorum, qui tragoediam tristiorem faciunt.

§. IX. Audientia inquisitionis suis singularibus instructa in pluribus Occidentis provinciis recepta est, saepe non sine Regum consensu & petitione; sed non ubique pari forma & severitate procedit. Venetiis a Nicolao IV. pontifice S. Officium institutum est; quod tamen a Romana inquisitione non pendet, nec soli inquisitores procedunt; in urbe enim tres senatores, extra urbem rectores civitatum in iudiciis adhibendi sunt. Hispanica inquisitio summo rigore & severitate armata, exclusis episcopis, iurisdictionem exercet in omnes Hispaniae regiones Regi catholico subiectas, & solum Regem superiorem habet; nullum enim ius in eam inquisitionem pontifici relictum dicitur, nisi quod generalem inquisitorem a Rege nominatum confirmet. Hispanicae inquisitioni similis est Lusitanica. Sed splendore non minus quam auctoritate ceteras longe praestat inquisitio Romana, quae *Congregationis S. Officii* nomine venit (b).

(b) *Romae etiam post receptam in aliis regionibus inquisitionem nulli fuerunt peculiares & stabiles iudices negotia fidei praepositi, sed ipse pontifex in haereticos inquirebat, adscitis pro arbi-*

§. X. Quamvis vero in his aliisque provinciis audientia inquisitionis instituta sit; in aliis tamen reiecta est, aliquando non sine publicis moribus, quos singularia inquisitionis & poenarum acerbitas exciverunt. Certe Gallia admissam inquisitionem non diu retinuit, vixque hodie tanti facinoris vestigium superest. Belgae Carolo v. & Philippo II. Hispaniarum Regibus non sine omnium ordinum commotione S. Officium omnino reiecerunt: quin inde nata occasio, ut Belgae post tot bella Hispanicam dominationem excuterent. Et Mediolanenses itidem Philippo II. Rege passi non sunt, inquisitionem Hispanicae similem Mediolanum invehi, etsi Rex ipse eius receptionem iussisset.

§. XI. Quod vero mirum videri debet, Neapolitani stabilem inquisitionem nunquam receperunt: quin regno ad Aragonenses Hispanos translato, odio plus quam Vatiniano sanctam inquisitionem coeperunt aversari, & ad eam patriis finibus excludendam tamquam pro aris & focis sibi pugnandum decreverunt (c). Ergo aperta vi restiterunt Petro de Toleto, qui

---

arbitrio ministris & adiutoribus: quod tradit Card. de Luca in relat. curiae Roman. disc. XIV. n. 3. *Inde exorta haeresi Lutherana, Paulus* III. *congregationem cardinalium instituit, quae summa potestate de haeresi similibusque criminibus cognosceret. Institutam congregationem sequentes pontifices Pius* IV. *& Pius* V. *novis praerogativis auxerunt: eique Sixtus* V. *inter reliquas congregationes principem locum dedit. Atque haec est congregatio S. Officii, quae etiam libros expendit, censura dignos proscribit, aut a doctrinis noxiis expurgat, itemque veniam legendi libros proscriptos concedit. Neapoli tamen huius congregationis auctoritas non adgnoscitur.*

(c) *Caussa tanti odii non illa fuit, quod Neapolitani nollent haereses exstirpari, & haereticos puniri: (legitimam formam nusquam respuerunt) sed potius ab abnormi procedendi forma & severitate poenarum, quibus Hispanica inquisitio saeviebat, profluxit. V. Iannon.* hist. civil. regni Neapolit. lib. XXXII. cap. 5. *Nec sane erat, cur aliter cogitare possent maiores nostri, apud quos facile reperiebantur, qui odio & vili quaestu falsa testimonia deponerent: atque ita intelligebant, arcanam inquisitionem ad evertendas omnium fortunas & flammas excitandas inservire. Sic animo conceptus horror veluti hereditate ad posteros transiit, & crevit eundo.*

qui vice regia in regno imperabat, & iussu Caroli v. inquisitionem inferre studebat; cui animorum obstinationi Reges nostri cesserunt, & Neapoli stabilis inquisitio numquam instituta. Interim Romana inquisitio ministerio episcoporum, aut missis delegatis iurisdictionem in regno exercebat, donec tandem Carolus vi. anno CIↃIↃCCXIX. omnem inquisitionem abolevit missis litteris, quibus praecepit, ut in caussis fidei tantum locorum ordinarii & ordinaria forma, in aliis delictis & caussis ecclesiasticis consueta, procedant. Sed sanctam inquisitionem eiusque singularia, quae in aliquibus foris supererant, anno CIↃIↃCCXLVI. Carolus olim Rex noster omnino contrivit, & ne novarum rerum timor deinceps esset, edixit, ut episcopi reos haeresis, aut alterius criminis ecclesiastici non citent, aut carceri tradant, nisi ipse Rex, visis prius informationis actis, citationem aut prehensionem concedat; nec inde plene instructo iudicio sententiam exsequantur suam, nisi iterum visis actis Rex annuat.

CAPVT XIV.

De Arbitris.

§. I. *Arbitri qui. Sunt duplicis generis.*
II. *Arbitri voluntarii compromisso sumuntur.*
III. *Qui in arbitros eligi possunt.*
IV. *Eligi possunt unus, vel plures.*
V. *in quibus caussis eliguntur arbitri.*
VI. *Arbiter susceptum arbitrium necessario debet implere.*
VII. *Arbitri non iurisdictionem, sed notionem habent.*
VIII. *An compromittentes arbitrio stare teneantur?*
IX. *Ab arbitri sumti sententia non datur appellatio.*
X. *Arbitri iuris.*
XI. *Sunt veri iudices.*

§. I. Non solum per iudices, sed etiam per arbitros lites finiri consueverunt. Arbiter in libris iuris civilis saepe est iudex a praetore datus, quandoque ab iudice distinguitur. V. Brisson. *de verbor. signif. v. arbiter.* Verum in praesenti arbitrorum nomine veniunt iudices extraordinarii ad cognoscendas & decidendas lites litigantium voluntate electi, sive electio ista ex libera partium voluntate, sive ex iuris dispositione fiat. Hinc arbitrorum alii sunt voluntarii, alii necessarii

 sive

ſive iuris, quorum illi ex libera partium voluntate, nullo cogente, eliguntur; iſti ſumuntur quidem ab ipſis partibus, ſed legis iuſſu praecedente.

§. II. Arbitri ſic dicti voluntarii ad lites cito finiendas partium compromiſſo ſumuntur, & hinc *compromiſſarii* dicti ſunt, *L. 4. D. de tutoribus*. Eos eligere poſſunt quicumque rerum ſuarum liberam habent adminiſtrationem. Compromiſſum vero, quo arbitri ſumuntur, eſt conventio, qua uterque litigantium promittit, ſe ſtare ſententiae, quam electus arbiter dixerit. Promiſſio iſta iure civili & ſtipulatione, & nudo pacto fieri conſuevit, *L. 11. §. 3. D. de receptis, qui arbitrium*; *L. 5. C. de receptis arbitris*, addita quoque ex partium arbitrio poena pecuniaria, qua compromittentes fidem ſuam vinculo firmiore adſtringunt. Item iure Romano iurisiurandi religione compromiſſa muniebantur, tum id fieri Iuſtinianus vetuit, ne homines, qui ſtare arbitrio ſua intereſſe non putarent, peierare cogerentur. *Novel. LXXII. cap. 11.* Iure decretalium poena compromiſſo addi poteſt, itemque iusiurandum, ut ei maior vis concilietur, *cap. 2. & cap. 9. ex. de arbitris*.

§. III. Omnes, qui iudices eſſe non prohibentur, ferme in arbitros ex partium compromiſſo eligi poſſunt, niſi quod iure civili etiam libertinus & infamis in arbitros eligi poſſint, *L. 7. De receptis, qui arbitrium*, & filius in cauſſa patris, *L. 6. D. eodem*. Itaque iure civili vetantur eſſe arbitri ſervi, pupilli, minores; item mulieres, quamvis iure decretalium mulieres arbitrium poſſint recipere, ſi ordinaria iuriſdictione augeantur, *cap. 4. ex. de arbitris*. Laici quoque in cauſſis eccleſiaſticis & ſpiritualibus vetantur in arbitros eligi, *quia non decet, ut laicus in talibus arbitretur, cap. 8. ex. eod.*

§. IV. Compromitti poteſt tam in unum, quam in plures, & ſi in plures, conſultius eſt, ut in impares numero compromittatur, ut ſi diſſentiant, plurimorum ſententia litem finiat. Si in plures compromiſſum ſit, non adiecta clauſula, ut ſi unus abſit, reliqui procedant; iure civili omnes coniunctim iudicare debent, *L. 17. §. 7. D. de receptis qui arbitrium*; at iure decretalium eo modo facta electione poſſunt praeſentes arbitri in cauſſa procedere, ſi unus citatus, nec impeditus, adeſſe nolit; idque placuit, ut controverſiis celerius finis imponatur, *cap. 2. de arbitris in 6*. Quod ſi duo arbitri ſumti ſint, & in iudicando inter ſe diſſentiant, iure civili tertium in compromiſſo deſignatum eligunt; nam eo non nominato nullum cenſetur compromiſſum, quia poſſent arbitri in

in eligendo dissentire, *cit. L.* 17. §. 5. & 6. Verum moribus praesentibus semper licet arbitris, quo casu in iudicando non conveniant, alium arbitrum, etsi a partibus non nominatum, sumere.

§. V. Tantum vero in caussis, quae privati arbitrii sunt, quaeque privata cognitione componi possunt, non generatim in omnibus caussis, licet arbitros sumere: quae enim tantum a iurisdictione dependent, aut ad ius publicum spectant, non admittunt arbitrii notionem. Ita nullum est compromissum in caussis restitutionis in integrum, item in caussis status, videlicet ingenuitatis, libertatis, natalium, utpote quae iurisdictionem, qua arbitri destituuntur, requirunt, *L.* 34. §. 7. *D. de receptis, qui arbitrium, cap.* 9. *ex. de arbitris*. Nec in caussis matrimonialibus, nec criminalibus, quae criminaliter aguntur, licet compromittere; nec enim pro arbitrio suo licet compromittentibus matrimonio abire, & imperii est poenas irrogare. Nec valet compromissum de statu ecclesiae, veluti de exemtione, quia de iure alieno, pontificis nempe, agitur, *cap.* 5. *de arbitris*.

§. VI. Compromisso electus arbiter tantum volens recipit, idest acceptat, arbitrium; est enim haec res libera & soluta, & extra necessitatem iurisdictionis posita, *L.* 3. §. 1. *D. de receptis, qui arbitrium*. Videtur vero arbiter arbitrium recepisse, qui iudicis partes suscepit, finemque sua sententia controversiis impositurum pollicetur. Semel vero receptum arbitrium necessario implendum est: & si arbiter implere detrectet, magistratus iurisdictione compellitur, *L.* 32. §. 12. *D. eod.*, nisi iusta caussa subsit recepti arbitrii abiiciendi, veluti si compromissum nullum, aut incertum sit, si litigantes arbitrum infamaverint, si spreta eius auctoritate ad alium arbitrum iverint. V. Huber. *praelect. ad pandectas lib. IV. tit.* 8. *n.* 7.

§. VII. Arbitri quocumque modo partium compromisso sumti nullam sic proprie dictam habent iurisdictionem, nec proprie iudices sunt, sed partes iudicis suscipiunt, *L.* 13. §. 2. *D. de receptis, qui arbitrium*, & ab eis dicta sententia proprie sententia non est, sed ab iurisconsultis vocatur *arbitrium*, *L.* 9. *D. qui satisdare coguntur*, & praesenti usu fori *laudum* audit, idque a *laudare*, quod sequiore latinitatis aevo erat iudicare. V. Hotom. *de verb. feudalib.* Nec arbitrium in rem iudicatam abit, nec inde datur actio iudicati, nec irrogatur infamia. Itaque arbitri puram notionem habent, qua de caussa cognoscunt & arbitrantur, notio vero ista & potestas ex compromisso pendet, nec aliud iis facere licet, quam quod in eo con-

conventum est, & quatenus placuit, *L.* 32. §. 13. *D. de receptis, qui arbitrium*. Ceterum etsi arbitri iurisdictione destituantur; tamen arbitria ferme sollemni iudiciorum more instituuntur.

§. VIII. Quamvis vero arbitri sententia rei iudicatae auctoritatem non consequatur, nec inde iudicati actio detur; tamen tenentur compromittentes arbitrio stare, sive illud aequum, sive iniquum sit, *L.* 27. §. 2. *D. de receptis, qui arbitrium*; sibi enim debent imputare, qui compromiserunt, danturque propterea actiones, quibus illi per indirectum arbitrio stare compelluntur. Ergo iure Romano si stipulatione compromissum initum sit addita poena, ex stipulatu ad poenam agitur: poena vero non adiecta, agitur in incertum, hoc est, ad id, quod interest, *cit. L.* 27. §. 7. Et Iustinianus, compromisso per nudum pactum inito, dedit actionem in factum ad sententiae exsecutionem, itemque exceptionem, modo decem dierum spatio partes expresse vel tacite eam probaverint: nondum vero elapsis decem diebus licere voluit utrique parti impune resilire, *L.* 5. *C. de receptis arbitris*. At iure canonico vi maiore arbitria donantur; etenim si poena adiecta sit compromisso, eius metu partes sententiae stare coguntur, *cap.* 4. & *cap.* 9. *ex. de arbitris*; sin minus, & actio in factum ad eius exsecutionem, & exceptio statim dantur, *cap.* 5. & *cap.* 9. *ex. eod.*, etiamsi nudo pacto compromissum sit.

§. IX. Quacumque vero actione compromittentes arbitrio stare coguntur, appellationis auxilio non iuvantur; non enim ab arbitri compromisso sumti sententia datur appellatio: quod non minus iure civili, quam canonico cautum est, *L.* 1. *C. de receptis arbitris*, *can.* 33. *C.* 2. *q.* 6.; repugnat enim rationi, qua itur ad arbitros, appellatio: (itur nempe ad arbitros, ut lites cito & compendio expensarum finiantur) itemque sibi imputare debet, qui compromisit, & veluti transegit, si minus aequum arbitrium videatur. Ceterum usu fori passim receptum est, ut sententia arbitri, si iniqua videatur, reducatur ad arbitrium boni viri: quae reductio parum ab appellatione distat, & ita arbitria apud iudicem ordinarium deferuntur.

§. X. Haec de arbitris voluntariis, dicendum nunc de arbitris iuris, qui citra compromissum a partibus eliguntur, at iussu legis vel canonis, qui eos sumendos iubet. Ita iure civili si delegati iudices suspecti esse dicantur, eligi debent arbitri, qui de ipsa principe caussa cognoscant, *L.* 16. *C. de iudiciis*. Et in ecclesia Africana, ubi placuit, quotannis non celebrari synodum universalem, eligi debebant arbitri, qui de ap-

appellatione a ſententia synodi provincialis cognoſcerent, *can.96. C. Afric. ap. Dionyſium Exiguum*. Et iure decretalium ſi delegati iudices tamquam ſuſpecti reiiciantur, eligi debent arbitri, qui de ſuſpicione, non de cauſſa cognoſcunt, *cap. 39. ex. de off. delegati*, licet contra iure civili cautum ſit.

§. XI. Arbitri iuris utpote iuſſu legis, vel canonis ab ipſis partibus conſtituti, veri iudices ſunt; cenſentur enim ab eo, qui electionem iuſſit, principe nempe, aut praetore dati, *L. 16. C. de iudiciis*. Hinc veram habent iuriſdictionem, & eorum ſententia rei iudicatae auctoritatem conſequitur, & ab eis recte appellatur: quod & civili & decretalium iure cautum eſt, *L. 9. D. qui ſatisdare cogantur*, *L. 23. D. de appellationibus*, *cap. 11. de officio delegati in 6.* Sed ſi ita eſt, cur arbitri dicuntur, non iudices? quia ſcilicet conſenſu partium eliguntur, ideo arbitri nomen datur, quum tamen veri iudices ſint, ut arbiter pro ſocio, tutelae. V. Cuiac. *in L. 16. C. de iudiciis*.

CAPUT XV.

De iudiciis & eorum ordine generatim.

§. I. *Iudicium quid?*
II. *Vel eſt eccleſiaſticum*, *vel ſeculare*:
III. *Vel civile*, *vel criminale*:
IV. *Vel* petitorium *vel* poſſeſſorium:
V. *Vel* ordinarium, *vel* ſummarium.
VI. *Ordo iudicarius*.
VII. *Iudicia criminalia eccleſiaſtica legibus civilibus olim ordinata*.
VIII. *Iudicia civilia olim ex bono & aequo apud epiſcopos peracta*:
IX. *Sed deinceps forenſibus tricis involuta*.
X. *Quo temporis ſpatio cauſſae finiendae*.

§. I. Leges in republica & canones in Eccleſia nullius eſſent uſus, niſi per judicia ad dirimendas controverſias applicarentur. Iudicii nomine venit legitima diſcuſſio inter actorem & reum apud iudicem competentem litis finiendae, vel maleficii puniendi cauſſa. Convenit haec definitio non minus civili, quam eccleſiaſtico externi fori iudicio; nam in foro interno ex nova diſciplina tantum iudex & reus iudicio adſunt. Ita in quolibet externi fori iudicio judex, actor, & reus inter-

terveniunt; at certe iudicia dicta sunt a iudicibus, qui iuris inter partes controversi disceptatores legitimi sunt.

§. II. Multae sunt iudiciorum species pro varia negotiorum, quae disceptantur, indole, & pro varia, qua instituuntur, ratione. Principio iudicium aliud est ecclesiasticum, aliud seculare. Ecclesiasticum in foro ecclesiae disceptat caussas ecclesiasticas, sive illae natura sua spirituales sint, sive temporales, puta caussae clericorum civiles. Seculare iudicium est, in quo apud seculares iudices caussae temporales disceptantur. Vtrimque veluti participat misti fori iudicium, in quo ecclesiasticus, aut civilis iudex, qui praevenerit & caussam veluti occupaverit, cognoscit, cuius generis iudicia antiquitati ignota sunt.

§. III. Praeterea iudicia alia sunt civilia, alia criminalia; omnia enim iudicia aut distrahendarum controversiarum, aut puniendorum maleficiorum caussa reperta sunt. Civilia ad privati iuris, sive commodi, & privatae iniuriae persecutionem spectant; criminalia vero crimina persequuntur, & poenam in publicae pacis violatae ultionem irrogant. Sed ecclesiastica criminalia iudicia origine sua non tam ad publicam vindictam, quam ad reorum conversionem spectant.

§. IV. Iudicium quoque dividitur in *petitorium*, & *possessorium*, ut receptis vocibus utar. Petitorium, quod *dominii litem* iurisconsultus appellat, *L.* 8. *D. de usuris*, est, in quo de proprietate agitur, vel de alio iure in rem ipsam competente. Iudicium possessorium, quod per interdicta iure civili exercetur, in sola possessione versatur, quaeriturque, utrum quis possideat, an non; item de adipiscenda, retinenda, vel recuperanda possessione, quaestione dominii, sive iuris ad maturius examen reiecta. Itaque finito possessionis iudicio, & ubi data possessione, onus victo incumbit ius suum in proprietatis iudicio probandi, quo non probato, res manebit apud possessorem, §. 4. *instit. civil. de interdictis*.

§. V. Sed a forma procedendi iudicium aliud est *ordinarium*, aliud *summarium*. Illud acta omnia & sollemnia, quae in iudiciis leges praescribunt, servat, tam circa ea, quae pertinent ad intrinsecam iudicii naturam, quam circa sollemnia. Hoc vero, omissis sollemnibus, ea tantum servat, quae intrinseca iudiciis sunt, ea nempe, sine quibus de veritate & iustitia non constat. Inde vero dictum videtur summarium, quod in legibus Romanis iudices saepe praecipiuntur *summatim* procedere, *L.* 5. §. 8. *D. de adgnoscendis & alendis liberis*, *L.* 15. §. 4. *D. de re iudicata*.

§. VI. Iudiciales disceptationes ordine procedere debent; con-

confusione enim obscurantur potius, quam explicantur partium iura. Ordo iste *iudicium* etiam dicitur, passim *processus* audit: est vero idonea dispositio actorum iudicialium semet praescripto modo subsequentium, ut in lite coram iudice mota omnis confusio evitetur, veritas factorum eruatur, & suum cuique tribuatur. Et profecto ordo iudiciarius est legibus praescriptus, iudicisque est ordinem procedendi dirigere per interlocutiones, ne partes a tramite iustitiae declinent, *cap.* 19. *ex. de iudiciis*, *cap.* 22. *ex. de accusationibus*: qua in re nihil pro arbitrio, sed omnia auctoritate legum & canonum iudex constituere debet.

§. VII. Iam iudicia canonica, in quibus agebatur de criminibus puniendis, olim ex legum civilium forma Ecclesia ordinare consuevit. V. Petr. de Marca *de conc. sacerdotii & imperii lib. IV. cap.* 20. *n.* 7. & Feuret. *de abusu lib. I. cap.* 9. Sane Iulius papa *epist. ad Orientales* nullam esse contendebat damnationem Athanasii in Tyrio concilio peractam, quod absente reo, idest non evocato ad testium prolationem, adversus ordinem legibus constitutum decreta esset. Et Gregorius M. *lib. XI. epist.* 54. sententias ab episcopis Hispanis latas nullas esse probat, quod non servatis legum sollemnibus prolatae essent. Sequebatur vero Ecclesia in re criminali ordinem iudiciarium legibus probatum in iis, quae intrinseca iudiciis erant, quaeque ab Ecclesia in usum verti poterant, nam tormenta & quaestiones in foro civili receptas olim Ecclesia numquam usurpavit, utpote quae erant ab ecclesiastica mansuetudine alienae.

§. VIII. Sed quod spectat ad iudicia civilia, ea in veteri disciplina, posthabitis legum sollemnibus, ex bono & aequo apud episcopos peracta sunt. Nimirum in caussis pecuniariis episcopi potius ut arbitri, quam iudices cognoscebant, idque curabant unum, ut sedatis animorum moribus, litigantes cito in concordiam redirent. Vetus haec iudiciorum forma exstat apud auctorem constitutionum apostolicarum *lib. II. cap.* 47., qui iudicia ex bono & aequo procul fori ambagibus ab episcopo inter presbyteros sedente expeditas exhibet. Stetit eadem iudicandi forma etiam postquam clerici in caussis civilibus de magistratuum iurisdictione exemti sunt: Iustinianus enim tanti privilegii auctor edixit, ut episcopi sine scriptura sollemni & de more sacerdotum caussas pecuniarias clericorum celeriter definirent, idque ne illi litibus implicati ab altaris ministerio avocarentur, *novel. LXXXIII.*

§. IX. Sed decursu temporis methodus, qua in caussis tractandis Ecclesia utebatur, pro maxima parte mutata est, &

ordo

ordo iudiciarius in civilibus per forenses ambages explicari coeptus est, in criminalibus vero novas multasque adiectiones admisit. Tantae mutationis caussam praesertim praebuit studium iuris civilis, quod in Italia seculo decimo secundo florebat, & in academiis publice docebatur. Huic enim studio in primis operam dederunt clerici, qui legum scientia non contenti eas in usum deducere voluerunt, atque ita ordinem iudiciarium ipsis legibus, saepe etiam earum glossis, inaedificarunt. Operi perficiundo accesserunt Romani pontifices, qui Romanas leges statim amplexi sunt, & earum auctoritate uti coeperunt; qua de re conqueritur S. Bernardus *lib. I. de consid. cap.* 4. in aula pontificis quotidie personare leges Iustiniani, non Christi. Et profecto Alexander III. & Innocentius III. & deinceps successores earum legum peritia imbuti, inde responsa dederunt, inde ordinem iudiciorum dictarunt, multa innovarunt, saepe etiam contra expressas leges statuerunt. Hinc bona pars libri primi decretalium Gregorii IX. & integer liber secundus nihil aliud continent, nisi modum & formam caussas civiles instituendi & decidendi (*a*).

§. X. Iam ex regulis Romani iuris caussae civiles triennio, criminales vero biennio a die contestationis finiri debent, quibus

(a) *Ordo iudiciarius decretalium auctoritate procusus non solum in ecclesiastico, sed etiam pro maxima parte in civili foro receptus est: quod Cuiacius* praef. in lib. IV. decretalium *observat. Nimirum apud gentes, quae in Occidente nova regna fundarunt, non tricis forensibus iudicia constabant, sed potius veritas demonstrari credebatur vanis probationibus per aquam calidam, frigidam, ferrum candens, duellum, aliosque consimiles modos, quibus miraculo opus erat ad eruendam veritatem; obtinebantque probationes istae non minus in re criminali, quam civili. Sed demum populi deliria ista respuerunt, eorumque loco formam iudicandi in foris ecclesiasticis, quam cognitam habebant, adoptarunt, praesertim quando ecclesiasticae formae ipsi laici, qui in plerisque caussis media aetate apud episcopos conveniebantur, erant adsueti. Eo etiam contulerunt clerici, qui ubi desueverunt vulgares probationes, iudicibus laicis in iure dicundo adsessores accesserunt: iudices enim laici, utpote milites & nobiles nulla litterarum & legum peritia imbuti erant; & idcirco clericos necessario adsciscebant in consilium.* Fleury inr. eccles. par. III. cap. 6. n. 1. *Et ita clerici iudicibus laicis adsidentes, decretalium formulas in civile forum intulerunt.*

bus spatiis exactis instantia iudicii perimitur, *L.* 13. *C. de iudiciis*, *L.* 3. *C. ut intra certum tempus*; interest nimirum reipublicae, lites & odia diutius non differri. Iure decretalium eadem iurisprudentia repetita videtur, *cap.* 20. *ex. de iudiciis*, quamvis ex ipsis decretalium placitis vix erat, ut instantia triennio, aut biennio finiri posset; decretales enim ab omni gravamine & quavis interlocutione appellari permittunt, & porro multa alia impedimenta ad lites in longum trahendas proponunt. Itaque Tridentini patres *sess. XXIV. de ref. cap.* 20. statuerunt, ut caussae omnes fori ecclesiastici coram ordinariis locorum saltem biennio a die motae litis terminentur. At regula ista in usum deducta non videtur: & in ipso civili foro ob litium multitudinem lapsu temporis instantia non perimitur.

C A P U T XVI.

De ordinario iudicio civili ecclesiastico, in primis de citatione.

§. I. *Citatio quid?*
II. *Libellus.*
III. *Citatio vel simplex, vel peremtoria.*
IV. *Citatio debet nomen iudicis continere:*
V. *Et locum, quo reus venire debet:*
VI. *Et diem, quo reus se sistat.*
VII. *Caussa quoque citationis exprimenda.*
VIII. *Citatio reo manifestanda.*
IX. *Effectus citationis.*

§. I. **ORdo iudiciarius in decretalibus statutus ab iuris canonici tironibus non debet ignorari**, licet forenses tricae a purioribus disciplinae regulis longe distent. Iudicium civile late sumtum ab in - ius vocatione, sive citatione exordium sumit. Est autem in ius vocatio, sive citatio iure civili novo actus iudicialis (*a*), quo ad instantiam actoris ab iudice com-

(a) *Veteri Romano iure* in ius vocatio & citatio *differebant. Actor ipse reum privata auctoritate in ius vocabat, eumque, nisi confestim iret, aut vadimonium promitteret, vi facta in ius rapiebat. V. Heinec.* antiq. lib IV. tit. 6. §. 14. seq. *Sed citatio fiebat iussu iudicis per praeconem, interdum etiam per edictum:* nec

competente ex caussa adiecta reus vocatur in iudicium litis instituendae & peragendae caussa. Omni autem iudicio inest citatio, & ad eius intimam naturam pertinet, *L.* 4. *C. de sententiis & interlocutionibus*; vetat enim non minus naturalis, quam civilis ratio, quempiam indefensum & inauditum damnari.

§. II. Instantia actoris in caussis civilibus libello conventionali continetur. Libellus est brevis scriptura, qua actoris petitio clare & distincte proponitur. Veteri iure Romano actiones certis & sollemnibus formulis erant inclusae, easque antequam actores agerent, a praetore debebant impetrare: inde iure novo formulae earumque impetrationes sublatae sunt, *L.* 1. *& L.* 2. *C. de formulis sublatis*, & genus futurae litis libello comprehendi coepit, in quo speciem, genus, & nomen actionis necesse erat exprimere, si vera Cuiacius in *cap.* 6. *ex. de iudiciis* observat. At iure decretalium non admodum desideratur expressio nominis actionis, & satis est pure & simpliciter factum ipsum enarrare, & in factum agere, congrua tamen ipsi facto adiecta petitione, *cap.* 15. *ex. de iudiciis.* Debet vero ita concipi libellus, ut inde reus de caussa plene instruatur, eoque edito deliberet, utrum cedere velit, an contendere. Hinc libellus clarus, certus, & aptus esse debet: quas qualitates interpretes pluribus enarrant. Ceterum libellus in omnibus civilibus caussis adhibendus est, nisi sint leviores ac breviores, quae summario iudicio tractandae sunt. *Clement.* 2. *de verbor. signif.*

§. III. Iam in ius vocatio, sive citatio alia simplex est, alia peremtoria. Simplex continet merum praeceptum, ut reus intra certum tempus iudici se sistat, nec ante reum facit contumacem, nisi tertio repetatur, quod legis mansuetudo introduxit. Contra peremtoria praestituta die reum comparere iubet, eamque,

---

nec tantum reus, verum etiam actor, patroni, & testes in iudicium citabantur. Brisson. de verbor. signif. *At labentibus annis, ubi iura democratiae penitus interciderunt, potestas in ius vocandi actori ablata est, & nova invaluit in ius vocandi ratio, quae fit auctoritate iudicis, quaeque eadem est ac citatio. Latius vero patet citatio, quam in ius vocatio; illa enim usurpatur in quavis iudicii parte, dum singuli actus iudiciarii litigantibus manifestantur, haec vero restringitur ad primam citationem, unde iudicium incipit.* V. *Vinn.* ad §. 3. inst. de poena temere litigantium.

eumque, si non veniat, facit contumacem; in peremtorio enim comminatur iudex, etiam absente parte adversa se cogniturum, nec passurum, ut adversarius ultra tergiversetur, *L.* 31. *D. de iudiciis*, *cap.* 6. *ex. de dolo & contumacia*. Edictum peremtorium iure civili post tres simplices citationes impetratur, aliquando post unam & alteram, aliquando statim, quod appellatur *unum pro omnibus*; pendetque arbitrio iudicis pro caussae, personae, aut temporis conditione ordinem & compendium edictorum moderare, *L.* 70. *& L.* 72. *D. eodem*. Intervalla vero inter unam & alteram citationem iure decretalium arbitrio iudicantis pro locorum & temporum ratione statuuntur, *cap.* 7. *ex de dolo & contumacia*.

§ IV. Ut vero citatio legitima sit, plura debet continere, nomen nempe iudicis citantis, diem, & locum, quando & quo reus se sistere debet, nec caussa citationis omittenda est. Et iudicis quidem nomen decreto citationis contineri necesse est, tum quia in ius vocatio iure novo ab iurisdictione descendit, tum etiam ut videat reus, num ad proprium iudicem vocetur. Quoniam vero delegatus iudex alienam exercet iurisdictionem, citationis decreto inferendum est exemplum litterarum, quibus ei mandata caussa est, *cap.* 2. *ex. de dilationibus*; nec enim alias de eius iurisdictione reo constare potest. Quod si iudex in ius vocans incompetens sit, debet etiam reus comparere, privilegia sua allegaturus: iudicis enim est aestimare, num sua iurisdictio sit, *L.* 5. *D. de iudiciis*, nisi manifestum sit, iudicem esse incompetentem, quo casu vocatus non tenetur se iudicio sistere.

§. V. Certus quoque locus, quo reus venire, & se sistere iudici praesentem debet, litteris citationis exprimendus est: quod praecipue obtinet, si iudex delegatus sit, non item si sit ordinarius; hic enim suum certo loco tribunal habet, ille non habet. Sed si ordinarius iudex velit extra locum solitum ius dicere, locum etiam oportet designari, *L.* 59. *D. de iudiciis*. Locus vero, in quem reus vocatur, ipsius citantis iurisdictioni subiectus esse debet, & praeterea ipsi citato tutus: contra naturam enim videtur esse, cogi reum ad locum non tutum venire, *Clement.* 2. *de sententia & re iudicata*: quod idem ius est, si locus, per quem reus transire debet, tutus non sit, *cap.* 4. *ex. ut lite pendente nihil innovetur*. At inquies, ubi tutus non est iudicii locus, potest reus per procuratorem respondere. Video, sed hoc ipso excusatur reus, quod ei per se respondere non licet.

§. VI. Praeterea dies, quo reus iudici se sistere praesentem debet, certus sit oportet, eumque arbitratu viri boni iudex

ipse praestituet, spectatis locorum, temporum, & personarum adiunctis. Praestitutus vero dies feriatus esse non debet. Feriati dies sunt, quibus lite vacant aures, sive quibus fora conquiescunt, eorumque alii religionis caussa, alii ad humanum usum sunt instituti; quorum hi sunt feriae messis & vindemiarum, illi sunt dies devotionum, sive festi dies, quibus religioni vacandum est. Acta iudicialia in feriis humanis ex partium consensu recte expediuntur; in feriis vero religionis omnino nulla sunt, etsi partium consensu expedita, *L. 1. §. 1. de feriis*, *L. 2. in fine C. de feriis*, *cap. ult. ex. de feriis*. Sed summus pontifex etiam ipsa dominica die acta iudicialia recte expedit, *cap. 6. ex. de dolo & contumacia*, *cap. 15. ex. de accusationibus*.

§. VII. Item in litteris citatoriis caussa, cur reus vocatur, exprimi debet, ut ille deliberare possit, num cedere, an contendere velit. Veteri iure Romano ubi demum in ius, sive apud praetorem ventum erat, edebatur actio, & ita caussa vocationis reo innotescebat. V. Heinec. *antiq. lib. IV. tit. 6. §. 19.* Inde iam sublato veteri in ius vocationis ritu, edixit Iustinianus, ut in ipsa vocatione libellus conventionalis reo tradatur, *novel. LIII. cap. 4.*, & ita in ius vocatio & actionis editio in unum iudicialem actum coaluerunt. Iure decretalium non admodum necessarium est vocationis caussam exprimere, aut simul libellum reo offerre; at iam paene omnium locorum statutis cautum est, aut usu fori receptum, ut caussa citationis decreto ipso exprimatur, vel libellus simul reo offeratur.

§. VIII. Decreta per iudicem in ius vocatio reo manifestanda est, quae denuntiatio apparitoris, idest publici nuntii opera solet expediri. Denuntiatur autem vel in ipsam rei faciem, vel ad domum; in faciem, si rei copia haberi possit, alias ad domum, ubi habitat, aut si plures domos habeat, in qua frequentiùs residet, aut residere tenetur. Quod si reus absit, & ubi sit ignoretur, per edictum publico loco adfixum evocandus est, *cap. 10. ex. de dolo & contumatia*, ut ita reus absens per propinquos aut amicos, quibus edictum patet, admoneatur. Si vero reus degat in alieno territorio, auctoritate iudicis illius loci opus est ad citationem faciendam. Quacumque vero ratione citatio facta sit, nuntius id in acta referre debet, & quidem die, loco, modo factae citationis, aliisque adiunctis expressis.

§. IX. Iure facta citatio plures effectus producit. Sane facit, ut caussa coram iudice, qui in ius vocavit, pertractanda sit, etsi reus postquam adesse iussus est, alterius fori esse coeperit,

L. 7.

L. 7. D. de iudiciis, *cap. 19. ex. de foro competenti*; item perpetuat iudicis delegati iurisdictionem etiam post delegantis mortem, *cap. 20. ex. de officio delegati*. Item citatio praescriptionem triginta annorum usurpat, *L. 3. & L. 7. C. de praescriptionibus triginta annorum*; & litis pendentiam inducit, modo in ea talia sint expressa, quibus reus plene de caussa instrui possit, *Clement. 2. ut lite pendente*. Hinc facta citatione res evadit litigiosa, nec potest alienari, *cap. 3. ex. ut lite pendente*, nec aliquid aliud usque ad caussae finem innovandum.

CAPVT XVII.

De contumacibus.

§. I. *Contumacia quid?*
II. *Actor contumax quomodo punitur?*
III. *Reus quomodo punitur?*
IV. *Aliae poenae contra contumaces.*

§. I. IVdici legitime vocanti parendum est, nisi vocatus contumaciae notam subire velit. Contumacia est contemtus & inobedientia, qua quis iudici praecipienti sive initio litis, sive in persecutione non obtemperat, qualis censetur, qui tribus edictis, aut uno pro tribus in iudicium vocatus, venire neglexerit, *L. 53. §. 1. D. de re iudicata*, item qui impedit ne citatio ad reum possit pervenire, *cap. 5. §. 1. ex. ut lite non contestata*, item qui venit in iudicium, aut iudici obtemperare recuset, *L. un. D. si quis ius dicenti non obtemperaverit*, aut sine illius venia susceptum iudicium deserat, *cap. 4. ex. de dolo & contumacia*.

§. II. Non minus reus, quam actor esse potest contumax; quin actoris contumacia maior & foedior censetur, quam ipsius rei, cuius est fugere & subterfugere iudicium. Vtrique autem impune non ferent, quod iubenti iudici non obtemperaverint. Et actor quidem iure decretalium si eo termino, ad quem adversarius citatus est, iudici se sistere negligat, condemnatur in expensas, & ad aliam citationem non admittitur, nisi praestita cautione se iudicio sisti, *cap. 1. de dolo & contumacia in 6.* Immo si citatus actor non compareat, ad caussam proceditur, & definitiva sententia profertur, *can. 3. ex. de dolo & contumacia*. Quod si contestata iam lite actor contumax evaserit, eius procurator, si quem reliquerit, vocatur; vel si ne-

nemine m reliquerit, aut procurator venire contemserit, ipse absens per edictum domui eius adfixum vocatur, & inde caussa expeditur, *cit. cap.* 3.

§. III. Quod vero spectat ad reum contumacem, interest, num is nondum contestata lite, an vero postea contumax fiat. Si primum, in actione in rem actor mittitur in possessionem bonorum, de quibus quaestio est: in actione personali mittitur actor in possessionem bonorum mobilium ipsius rei vel immobilium, si forte mobilia desint, pro debiti quantitate. Quae quidem possessio non tam possessio est, quam custodia, ut taedio affectus reus veniat responsurus. Intra annum veniens contumax cautione praestita iudicio sisti, & refectis expensis possessionem recuperat: qua cautione intra annum non oblata, actor novo decreto verus possessor constituitur, *cap.* 5. §. 6. *ex. ut lite non contestata* Si alterum, nempe si reus contestata lite contumax evadat, & ex actis liqueat de caussa, iudex sententia sua litem definiet: si non liqueat, actor in veram possessionem mittitur, salva reo dominii lite, *cap.* 4. *ex. de dolo & contumacia*. Sed in caussis beneficiariis ob rei contumaciam missio in possessionem non decernitur, ne in beneficia vitiosus detur ingressus, *cap. un. de eo, qui mittitur in possess. in* 6.

§. IV. Sunt aliae poenae, quibus iure decretalium contumacia praesertim rei coercetur, quales multae dictio, sequestratio possessionis, condemnatio in expensas, in primis vero excommunicatio, quae tum praecipue locum habet, si caussa talis sit, in qua missio in possessionem decerni non possit, *cap.* 3. *ex. de dolo & contumacia*. Ex poenis vero iure in contumaces propositis unam, quae magis timeri debeat, initio iudex seligat, ad aliam nihilominus processurus, si protervitas contumacis mereatur, *cap.* 5. §. 8. *ex. ut lite non contestata*. Verum novissimo Tridentini iure in *sess. XXV. de ref. cap.* 3. tum demum reus contumax excommunicatione coercetur, si persona, aut re coerceri nequeat.

CA-

CAPUT XVIII.

De exceptionibus & mutuis petitionibus.

§. I. Quod si reus vocatus in iudicium veniat, velitque litigare; se defendere debet; idque fit, vel negando actionis fundamentum, vel caussam fatendo quidem, sed exceptione adiuncta. Exceptio proprie & stricte sumta est *actionis exclusio*, *L.* 2. *D. de exceptionibus*, vel clarius est defensio rei, quae actioni alioquin constitutae opposita eam ob aequitatem elidit. Ita exceptio supponit efficacem actionem, quam impugnat, & inefficacem reddit, veluti si actioni ex stipulatu metus obiiciatur, actio alioquin iure civili efficax eliditur, § 1. *inst. civil. tit. de exceptionibus*. Ceterum allegationes, quibus ipso iure actio denegatur, veluti compensationis, solutionis, exceptiones lato sensu dici possunt.

§. II. Sunt vero exceptiones duplicis generis, aliae dilatoriae & temporariae, aliae perpetuae & peremtoriae. Dilatoriae principalem caussam non perimunt, sed ad tempus differunt, quales exceptiones iudicis incompetentis, feriarum, libelli obscuri, petitionis ante diem. Contra peremtoriae semper agentibus obstant, & caussam omnino perimunt, quales exceptio doli mali, metus, pacti de pecunia omnino non petenda. Sed peremtoriarum aliae esse dicuntur *litis finitae*, aliae simpliciter *peremtoriae*, quarum illae impediunt litis ingressum, quales transactionis, rei iudicatae; hae litis contestationem non impediunt, quales exceptio doli, metus.

§ III. Exceptiones dilatoriae inter exordia litis, hoc est ante litem contestatam opponendae sunt, quae utriusque iuris regula est, *L.* 12. *& seq. C. de exceptionibus*, *cap.* 20. *ex. de sententia & re iudicata*; contra peremtoriae opponuntur quandocumque ante latam sententiam, *L.* 4. *& L.* 8. *C. eod.*; immo quae appellantur litis finitae, etiam post sententiam in actione iudicati recte opponuntur, veluti si opponatur, rem

 alias

alias fuisse iudicatam. V. Cuiac. *in cap.* 29. *ex. de testib. & attestationibus*. Sed inter dilatorias prima opponi debet praescriptio fori: nam si sciens, iudicem tibi incompetentem esse, aliam prius opponas, iam hoc ipso in eum consentis, & eius iurisdictio prorogatur, *L.* 1. *& seq. D. de iudiciis*, nisi clericus in laicum iudicem consentiat, *cap.* 12. *ex. de foro competenti*. Aliquando tamen etiam post litem contestatam dilatorias opponere licet, si exceptiones ipsae, vel earum notitia post contestationem suboriatur, *cap.* 21. *ex. de officio delegati*. Sed ne reorum malitia lites in longum trahantur, debet iudex certum dilatoriis exceptionibus opponendis diem dare, post quem illae tantum rite opponentur, quas reo nova obtulit caussa, quasve reus sibi non fuisse cognitas iuratus dixerit, *cap.* 4. *ex. de exceptionibus*; itemque illae, quae omissae iudicium nullum reddunt, *cap.* 4. *ex. de procuratoribus*, & quae gravamen perdurans continent, veluti exceptio loci non tuti, *Clement.* 2. *de sentent. & re iudicata*. Sola exceptio maioris excommunicationis in quacumque litis parte opponi potest, quod iure singulari cautum est, ne quis cum periculo animae suae cogatur cum excommunicato communicare, *cap.* 12. *ex. de exceptionibus*, *cap.* 1. *eod. in* 6.

§. IV. Quemadmodum vero reus ad excludendam actionem exceptione utitur; ita quoque fas est actori replicatione exceptionem a reo propositam excludere, & suam actionem confirmare. Est enim replicatio exceptionis exclusio, *L.* 2. *D. de exceptionibus*: atque ideo quamvis a parte actoris veniat, tamen potius est exceptio, quam actio, quia excipienti reo opponitur, reus vero *in exceptione actor est*. ut recte Vlpianus in *L.* 1. *D. eod.* observat. Item si contra actoris replicationem aliquid opponere reus habeat, duplicationem proponit, atque ita deinceps ex regulis iuris civilis triplicationes & quadruplicationes usurpantur. Verum in foro ecclesiastico duplicationibus, aut triplicationibus locus non est, sed iudex ex officio iis modum imponit.

§. V. Nec tantum exceptionibus, verum etiam mutuis petitionibus contra actorem reo uti licet in sui defensionem. Mutua petitio sive reconventio est actio, quae a reo convento in eodem iudicio contra actorem instituitur, idque sive actione in personam, sive actione in rem reus conventus sit, sive eadem, sive diversa caussa sit. Hinc mutua petitione reus non excludit actoris intentionem, quod proprium exceptionis est; sed potius intendit specie quadam compensationis se tueri, & ipsam actionem retundere. Proposita ante litem contestatam reconventio, utraque caussa simul tractatur: at si iam

iam contestata lite proponatur, prorogatur quidem iudicis iurisdictio, ut de mutua petitione cognoscere possit, at utraque caussa uno iudicio non tractatur. Gonzalez *in cap. 1. ex. de mutuis petitionibus*.

§. VI. Reconvenire licet omnibus, quibus agendi ius est; est enim reconventio vera actio, quam reus contra actorem intendit. Hinc excommunicatus inutiliter mutuo agit: quamvis enim recte contra actionem excipiat, ne indefensus damnetur; non tamen eidem agere licet, *cap. 5. ex. de exceptionibus*. Actoris autem & rei mutuo agentis par esse conditio debet; atque ideo si actori ex rescripto pontificis iudex datus sit, qui *remota appellatione* cognoscat, delegatus iudex etiam sine appellatione in caussa mutuae petitionis cognoscere debet, *cap. 2. ex. de mutuis petitionibus*; non enim debent actor & reus diverso iure iudicari, *L. ult. C. de fructibus & de fraudibus & litium expensis*.

§. VII. Proponenda est reconventio apud eumdem iudicem, apud quem instituta actio est, sive iudex ordinarius, sive delegatus sit, *cap. 3. de rescriptis in 6.*: quod certo iure comprehensum est ea ratione, quod aequum est, ut actor reconventus eumdem habeat iudicem, *cuius in agendo observat arbitrium*, *L. 14. C. de sententiis & interlocutionibus*, seu quem ipse sponte sua contra reum adiit. Hinc clericus, qui apud iudicem laicum actiones suas proposuit, apud eumdem recte reconvenitur, licet clericus in laicum iudicem vetetur consentire; reconventio enim non tam clerici consensu, quam legum auctoritate nititur. Verum apud iudicem delegatum tum recte mutuo agitur, quum ille datus est ad preces reconventi; non item si *motu proprio*, ut dicitur, electus fuerit, quum actor iudicem istum non elegerit, sed fortuito sortitus sit. V. Gonzalez *in cap. 1. ex. de mutuis petionibus n. 10.*

§. VIII. Sunt multae caussae, quibus mutuae petitiones obiici nequeunt, sive quod natura sua seorsum tractandae sunt, sive quod iudex conventionis in reconventione iudex omnino esse vetatur. Tales sunt caussae criminales, nam innocentia, non relatione criminis reus purgatur, *L. 5. D. de publicis iudiciis*; caussa depositi, *cap. ult. ex. de deposito*, tanta est depositi fides: caussae, quae coram arbitris ex compromisso aguntur, *cap. 6. ex. de arbitris*; & caussae super interdicto unde vi, sive de restitutione spoliatorum, ut habent decretales: etenim qui vi possessorem deiecit, conventus frustra mutuo agit; nec quidquam habere prius debet iudex, quam ut per vim deiectum restituat, *cap. 1. ex. de restitutione spoliatorum*. Et demum

mum non licet reconvenire de re spirituali apud iudicem laicum, cuius iurisdictio ad spiritualia proferri nequit.

CAPVT XIX.

De litis contestatione.

§. I. *Litis contestatio de iure Romano:*
II. *Quomodo fiat iure decretalium? Positiones quid?*
III. *Litis contestatio est fundamentum iudiciorum, licet aliquae caussae eam expresse non requirant.*
IV. *Effectus contestationis litis.*

I. SI quae opponuntur exceptiones, nullae sint, aut oppositae satis discussae & reiectae, aut ad caussae decisionem reservatae, ad litis contestationem veniendum est, unde proprie lis initium habet; nec enim ante lis proprie erat, sed controversia. Iure Romano novo litis contestatio fit per petitionem actoris in iure propositam, & rei contradictionem & responsionem, *L.* 14. §. 1. *C. de iudiciis* (*a*). Contradictio vero debet esse certa & specialis, non ambigua, nec conditionalis, quaeque continet contradictionem eius, quod petitur: nec enim alias status controversiae vere determinatur.

§. II. Iure decretalium etiam petitione apud iudicem proposita, eique facta responsione lis contestatur, *cap. un. ex. de litis contestatione*. Responsio autem negativa esse debet, quae ex certa scientia procedat, & quae litem de re principali cum actore suscipiendi animum contineat. Sed hoc iure responsio non necessario debet esse specialis, sed sufficit generalis, qua reus intentioni actoris contradicat. Ita facta generali respon-

(a) *Veteri iure Romano lis contestata dicebatur, ubi ordinato iudicio, idest statu controversiae apud praetorem partibus praesentibus determinato, partes dicebant, testes estote: quod tradit Festus* v. contestari. *Itaque a testibus dicta est litis contestatio:* contestari *enim erat testibus adhibitis aliquid declarare*. L. 1. §. 12. De adgnoscendis & alendis liberis. *Ritus advocandi testes inde desuevit, & contestatio per petitionem in iure propositam & contradictionem adiectam facta est.*

responsione status caussae non bene constituitur & definitur: & hinc iure decretalium *positiones* inductae sunt, quibus status controversiae distincte constituatur. Etenim positiones sunt quaedam propositiones ex libello deductae, & iudici ab actore oblatae, ut reus ad singula libelli memента speciatim respondeat. Oblatis positionibus utraque pars iureiurando interrogatur, an vera credat, quae thesibus illis comprehensa sunt. Facta responsione caussae status distincte constituitur, & lis perfecte contestatur, *cap. 2. ex. de iuramento calumniae*. Ceterum ad litem contestandam saltem iure decretalium utriusque partis praesentia opus esse non videtur.

§. III. Litis contestatio ex principiis iuris initium & fundamentum iudiciorum est, & negotium ante non proprie lis, sed controversia censetur. Per contestationem enim status controversiae definitur: & nondum constituto caussae statu, qui iudicium esse potest? Ergo nulla est sententia, si litis contestatio non praecesserit, L. 4. *C. de sententiis & interlocutionibus*. Interim sunt quaedam caussae, quae expressam litis contestationem non desiderant, quales summariae, caussae appellationis, item quae sine libello recte expediuntur, & ubi ius agentis contra certam personam non dirigitur. Sed ubi litis contestatio requiritur, eam ultra viginti ab oblato libello dies actor differre non debet.

§. IV. Iam litis contestatio plures & insignes effectus producit. Sane malam fidem omnino inducit, L. 25. §. 7. *D. de petitione hereditatis*, *L. 10. C. de adquirenda possessione*: interrumpit usucapionem & praescriptionem, L. 10. *C. de praescriptione longi temporis*, hoc saltem effectu, ut si usucapio post litem contestatam impleatur, reo non proficiat, si condemnetur: exceptiones dilatorias praecidit, iudicisque recusandi potestatem adimit, *L. ult. C. de exceptionibus*, nisi postea caussa suspicionis emerserit: & mandatam iurisdictionem facit perpetuam, *cap. 19. ex. de officio delegati*. Item litis contestatione quasi contrahitur & novatio fit, L. 19. §. 1. *D. de novationibus*; qui enim in iudicium consentiunt, etiam praesumuntur velle stare iudicis sententiae, atque ideo quasi contrahere. Hinc actio temporalis fit perpetua, morte peritura transit in heredes, & poenalis fit rei persecutoria, L. 6. §. *ult. D. de re iudicata*.

CAPVT XX.

De iureiurando propter calumniam.

§. I. *Iusiurandum propter calumniam quid? Iusiurandum* malitiae. II. *An iusiurandum calumniae necessario deferendum?* III. *Qui iurant de calumnia.* IV. *In quibus caussis de calumnia iuratur.*

§. I. POst litem contestatam iusiurandum de calumnia praestandum est, quo litigantes ipso iudice deferente profitentur, se in caussa ex fide bona procedere, & ideo litigare, quod caussam suam bonam esse putant, *L. 2. C. de iureiur. propter calumniam*, itemque se nullam probationem exacturos, nisi eam, quam pro caussa adstruenda necessariam duxerint, *auth.* in isto *C. eod.* Sic descriptum sacramentum generale est; at datur praeterea calumniae iusiurandum speciale, quod in singulis actis iudiciariis, prout iudici videbitur, defertur, eoque iurans adfirmat, se non ex calumnia petere damni infecti cautionem, aut describendi testamenti facultatem. Atque hoc iusiurandum *malitiae* a Bonifacio VIII. dictum est, *cap. 2. §. 2. de iuramento calumniae in 6.*, ut ita a sacramento generali calumniae distingueretur.

§. II. Iusiurandum propter calumniam non pro commodo privatorum, sed pro communi utilitate introductum est, *L. 2. §. 4. C. de iureiur. propter calumniam*, ut nempe iniecta sacramenti religione captiosa consilia & versutiae a foro procul arcerentur. Hinc iure civili iusiurandum hoc per iudicem exigi necessitatis est, *cit. L. 2. §. 4.*, eoque omisso iudiciarium ordinem vitiari boni legum interpretes docent. Verum iure decretalium tacite omitti potest, eoque tacite omisso ordo iudiciarius viribus constat, *cap. 1. §. 1. de iuramento calumniae in 6.* Nisi velit actor iurare, protinus caussa cadit, nisi velit reus, confessi & iudicati loco est, *cit. L. 2. §. 6. & 7.*, *cap. ult. §. 1. ex. de iuramento calumniae*. Ceterum moribus praesentibus in multis provinciis de calumnia non iuratur, quod bene & sapienter introductum est.

§. III. Praestant vero calumniae sacramentum non modo ipsi litigatores, verum etiam eorum advocati, procuratores, tutores, curatores. V. Gonzalez in *cap. ult. ex. de iuram. calumniae.*

mniae. Clerici etiam iurant de calumnia, at opus est venia summi pontificis, si episcopi, antistitis vero proprii, si inferiores clerici iurare debent, *cap.* 1. *ex. eodem.* Videtur vero necessaria superioris venia, si clerici per se iurare velint, non item si iurandi officium aliis demandent. Hoc distant a clericis laici, quod hi *tactis*, illi *propositis* tantum evangeliis iurant, *cap. ult. ex. eod.* Quicumque vero sint, qui iurare tenentur, iure decretalium etiam per procuratorem id facere possunt, modo specialis procurator constituatur, *cap.* 3. *eod. in* 6.; qua in re discesserunt decretales ab iure civili, quo propter calumniam ab ipsis litigantibus iurandum est, *L.* 2. *C. de iureiur. propter calumniam.* Oldekopius *de iureiurando in alterius animam.* Ceterum moribus praesentibus advocati & procuratores de calumnia non iurant.

§. IV. Quod vero ad integritatem iudiciorum sacramentum calumniae iure civili spectat, iurandum de calumnia in omnibus caussis, in quibus probationes requiruntur, *L.* 1. *C. de iureiur. propter calumniam*, licet non desint iuris interpretes, qui in caussis criminalibus sacramentum hoc non praestandum teneant, idque quia in criminalibus sufficit subscriptio accusatoris in crimen, & reo conservandae salutis caussa omnia honesta sunt. V. Cuiac. *in cap.* 1. *ex. de iuram. calumniae.* In caussis spiritualibus olim de calumnia iuratum non videtur, *cap.* 2. *ex. eod.*, sed deinceps placuit Bonifacio VIII. etiam in spiritualibus de calumnia iurari, quod experientia constaret, etiam in spiritualibus calumnias frequenter adhiberi, *cap.* 1. §. *ult. eod. in* 6. Porro de calumnia etiam in caussis appellationis iurandum, etsi alias primo iudicio iuratum fuerit, *cap.* 2. *eod. in* 6.

CA-

CAPVT XXI.

De probationibus.

§. I. Lite contestata & sacramento calumniae utrimque praestito, probationes faciendae sunt, quibus de veritate facti controversi constet; nec enim iudici sententiam ferre licet, nisi cognita factorum veritate, *can.* 10. *C.* 30. *q.*5. Est in hac caussa probatio actus iudicialis, quo iudici per argumenta idonea facti controversi veritas demonstratur. Probatio plerisque interpretibus vel plena & perfecta, vel semiplena & imperfecta est. Plena facti veritatem evincit & extra dubium ponit, quatenus in re iudiciaria sufficit. Semiplena dubiam rem relinquit, potestque esse maior, vel minor, prout magis minusve ad plenam probationem accedit.

§. II. Probari vero debent facta dubia, si controversiae finiendae inserviant, idque sive affirmentur, sive negentur; etenim non minus probare debet, qui adserit, sibi centum deberi ex mutui caussa, quam substitutus, qui petit hereditatem, quod scriptus heres eam non adierit. Probantur vero negantes propositiones non directo, quia negationi nulla subest caussa, atque ideo *per rerum naturam rei factum negantis probatio nulla est*, *L.* 13. *C. de probationibus*, *cap.* 11. *seq. ex. de probationibus*: sed tramite quodam occulto & ab adiunctis temporis, loci, & qualitatis ducto argumento, aut ex propositionibus adfirmantibus, quae saepe negantibus insunt, velut si dicatur, filium non esse in patris potestate, probata emancipatione etiam pro-

probatum habetur, filium non esse in potestate. Tantum negatio pura, *indefinita* vulgo dicta, idest quae nullis loci, temporis, aut alterius adminiculi adiunctis circumscribitur, natura sua omnem probationem excludit: qui enim generaliter negat, nihil po it, quo negationis ratio reddi possit.

§. III. Iam probandi onus illi incumbit, qui adserit, proponitque quaestionem facti dubiam, cui veluti stabili fundamento petitio & conclusio innititur; quisque enim suae petitionis fundamentum probare debet. Hinc regulariter actor, non reus probare debet, quae utriusque iuris regula est, *L.* 2. *D. de probationibus*, *cap.* 25. §. 2. *ex de electione*; actor enim est, qui adfirmat, idest tamquam vera proponit facta dubia, quibus petitio innititur; reus vero saepe proposita tantum negat. Quin actoris est probare non tantum ea, quae adfirmaverit, verum etiam quae negaverit, si negatio fundamentum petitionis contineat, *cap.* 5. *ex. de renuntiatione*, *cap. ult. ex. de praesumtionibus*. Quod si reus non simpliciter neget, sed simul contra actoris petitionem excipiat, eius est exceptionem probare, *L.* 9. *D. de probationibus*: reus enim excipiendo aliquid adfirmat, aut negat, quod suae exceptionis fundamentum constituit.

§. IV. Species probationis, sive argumenta, quibus facta dubia probari possunt, censentur confessio alterius partis, testes, instrumenta, iusiurandum, praesumtiones, & ocularis inspectio. Et confessio quidem sive rei, sive actoris potissima est probationis species: quid enim expressius optabiliusque esse in iudicio potest, quam eum confiteri, quem negare oportebat? Hinc confessum pro iudicato esse, seque sua sententia quodammodo damnare Paulus adfirmat, *L.* 1. *D. de confessis*. Confessio autem tum plene probat, si fiat coram iudice competente, *cap.* 3. *ex. de iudiciis*, & ex certa scientia & libertate. Quod vero partes confessione seipsos quodammodo damnant; hinc iure decretalium introductae sunt *positiones*, idest breves quaedam propositiones, quibus actor & reus scripto exprimunt facta in iudicio allegata, ut super iis pars adversa iureiurando in iudicio respondeat. Si qui iussus est respondere, recuset, vel per contumaciam absit, super articulis, in quibus noluit respondere, pro confesso habetur, *cap.* 2. *de confessis in* 6. Verum non tenetur litigator respondere positionibus obscuris, captiosis, dubiis, aut ad caussam non pertinentibus: pertinetque ad iudicis officium videre, num positiones admittendae sint, an potius reiiciendae. Facta responsione, qui positiones exhibuit, ab onere probandi ex parte levatur,

vatur, prout pars adversa in ipsis positionibus adfirmaverit, aut negaverit.

§. V. Frequentissimo iudiciorum usu ad probanda facta a partibus allegata testes adhibentur, personae nempe fide dignae, quae facti controversi veritatem possint manifestare. Ad probandum in iudicio ad minimum duo testes requiruntur, *L.* 12. *D de testibus*, *cap.* 23. *ex. de testibus & attestationibus*, modo idonei sint & concordes. Vnus testis, quamvis omni exceptione maior, non probat, tantumque facit, ne quid fiat, quod temere fieri sine flagitio non potest, *can.* 112. *D.* 4. *de consecratione*, *cap.* 22. *ex. eod.* Quod si leges & canones in aliquibus caussis maiorem testium numerum requirant, praescriptus numerus adhibendus est, *cit. L.*12., *cit. cap.* 23. *ex. eod.* Interim quod testium fides ex parte potest debilitari, prohibitum non est, immo saepe expedit, ad firmiorem probationem plures testes adhibere, modo superflua testium multitudo non producatur, quo adversarius sumtibus fatigetur. Hinc iure civili iudicis est pro prudentia sua numerum testium moderari, *L.* 1. §. 2. *D. de testibus*, & iure decretalium vetitum est, ex utraque parte testes supra quadraginta produci, *cap.* 37. *ex. eod.*

§. VI. Testes in iudiciis plene probant, si fide digni sint, idest si necessaria scientia & probitate praediti sint: qui enim fide digni non sunt, iure ad dicendum testimonium prohibentur. Et quidem multi vetantur in iudiciis esse testes tamquam omnino inhabiles in omnibus caussis, alii vero in certis tantum caussis & contra quasdam personas. Tamquam omnino inhabiles repelluntur amentes, impuberes, minores viginti quinque annis in criminalibus, item iudaei, ethnici, haeretici contra catholicos, excommunicati, periuri, infames, servi, & liberi fortuna tenues. Quin iure decretalium a testimonio repelluntur criminosi, etsi nondum damnati, sive quod accusati sint, sive quod de crimine convinci possint, *cap.* 10. *& cap.* 54. *ult. ex. de testibus & attestationibus*. Mulieres iure civili in criminalibus testes esse vetantur, si corpore quaestum faciant, *L.* 2. §. 5. *D. de testibus*; at iure decretalium generatim vetantur esse testes in criminalibus, nisi veritatem alias eruere non licet, & nisi agatur de criminibus atrocioribus, qualia haeresis, simonia, in quibus alias inhabiles ad testimonium admittuntur. V. Gonzalez *in cap.* 3. *ex. de testib. & attestationibus*.

§. VIII. Praeterea multi vetantur esse testes in certis caussis, & contra quasdam personas. Ita nemo idoneus testis esse potest

est in caussa propria, *L.* 3. *De de testibus*, ideft unde sperat emolumentum; nec testes esse possunt, qui sunt de familia, nisi probatae sint fidei & opinionis, *L.* 3. *C. de testibus*, *cap.* 24. *ex. de testib. & attestationibus*, vel nisi agatur de re, cuius veritas vix per alios haberi possit, veluti si agatur de probanda cognatione, legitimis natalibus, aetate. Nec porro dicunt testimonium amici & inimici in caussis amicorum & inimicorum, *L.* 3. *D. eod.* Laici quoque contra clericos a dicendo testimonio in caussis criminalibus iure decretalium repelluntur, *cap.* 14. *& cap.* 23. *ex. eodem*, quod ex receptis iamdiu moribus solent esse clericis infesti, *can.* 5. *C.* 2. *q.* 7. Item clerici & monachi in rebus profanis testimonia coram laico iudice non dicunt, nisi alias veritas commode demonstrari non possit: uno casu ex sui antistitis venia testes admittuntur, aut eorum testimonia iudex ecclesiasticus recipit.

§. VIII. Fide digni testes legitime examinandi sunt, quo eorum testimonia fidem in iudicio mereantur. Ergo probaturus testes producit, quos inde competens iudex debet advocare; ultroneo enim testi non creditur. Citanda insuper pars ex adverso, *cap.* 2. *ex. de testib. & attestationibus*, cui integrum est exceptiones contra testes proponere. Inde producti & citati testes ab ipso iudice interrogari & examinari debent, nisi ex iusta caussa venire ad iudicem impediantur, quo casu mittetur ad eos, qui interroget, *L.* 15. *D. de iureiurando*, *cap.* 8. *ex. eod.* Antequam vero testes dicant testimonium, iudice deferente, iurare debent, se non ex amore, aut odio, aut commodo aliquo veritatem dicturos, *L.* 9. *C. de testibus*; iniuratis enim testibus non creditur, nisi eis iusiurandum adversarius remittat, *cap.* 31. *ex. eod.* Sic vero iurati testes tam in civilibus, quam in criminalibus praesente adversario interrogabantur, *L.* 19. *C. eod. cap.* 1. *ex. eod.* V. Cuiac. *in cit. cap.* 2. At iamdiu obtinet in foro, ut testes clam ab iudice interrogentur, tantumque prius citatur adversarius, ut adsit, quando iurant (*a*).

§. IX. Testes ad dicendum testimonium citati, si testificari recu-

(a) *Fortasse hic abnormis usus originem habuit ex male intellectis Zenonis imperatoris verbis in* L. 14. C. de testibus, intrare *testes* iudicantis secretum, *hoc est tribunal & iudicii locum*, *ut bene Folletus* histor. fori Romani lib. V. cap. 12. *interpretatur*. *At interpretes ignorantia Latini sermonis inde concluserunt*, *testes secreto interrogandos & examinandos*.

recusent, cogi possunt. Veteri Romano iure in caussis criminalibus testes ad dicendum testimonium cogebantur, in civilibus sponte sua deponere solebant, *L.* 4. & *L.* 19. *C. de testibus*. Inde Iustinianus imperator statuit, ut etiam in caussis pecuniariis testes cogi possint, *L.* 16. & *L.* 19. *C. de testibus.* Quod vero vim facere proprium erat civilis imperii, Romana ecclesia testes hortari & monere consuevit, non cogere, *cap.* 1. & *cap.* 3. *ex de testibus cogendis*. Tantum ecclesiasticus iudex invito testimonium denuntiat, si is *odio, vel gratia, vel timore* testari renuat, *cit. cap.* 1. atque alia probatio deficiat, *cap.* 5. & *cap. ult. ex. eod.* Cogit vero iudex ecclesiasticus laicos invitos ad testimonium excommunicatione (*b*), clericos vero suspensione ab officio & beneficio, itemque excommunicatione, aut depositione, si isti contemta suspensione venire recusaverint, *cap.* 1. 2. 5. & *ult. ex. eod.* Quod si quis se non dicturum testimonium iuratus promiserit, nulla sacramenti vis est, *cap.* 18. *ex. de testib. & attestationib.*

§. X. Instrumentis quoque in iudiciis probatio fit, quae ubi legitime confecta sunt, aequalem cum testibus vim probandi habere censentur, *L.* 15. *C. de fide instrumentorum*. Nomine *instrumenti* generaliter veniunt omnia, quibus caussa instrui possit, atque ideo etiam testimonia, *L.* 1. *D. de fide instrumentorum*; at in specie instrumenta sunt scripturae ad fidem faciendam idoneae. Sunt instrumenta, sive scripturae, aliae publicae, aliae privatae. Publicae proprie sunt, quae publica auctoritate a personis ad id deputatis conficiuntur, quales censuales tabulae, acta iudicialia, instrumenta rite per publicos tabelliones confecta, scripturae ex publico archivo desumtae, & a persona publica confectae. Publica quoque censentur instrumenta, quae sigillo publico & authentico signata sunt, veluti episcopi, capituli, universitatis: in quem censum etiam referuntur libri parochiarum, in quibus baptismata & contracta matrimonia describuntur, itemque tituli lapidibus, columnis, & monumentis inscripti. Contra privatae scripturae a privatis con-

(b) *In regno nostro vetantur ecclesiastici iudices sine laici iudicis venia testes laicos ad dicendum testimonium in rebus temporalibus vocare; nec possint in citationibus excommunicationem contra laicos comminari; & si laici venire ad dicendum testimonium detrectent, ministerio magistratus compellendi sunt: quod regiis litteris pridie nonas Ianuarii* CIƆIƆCCLXX. *ad archiepiscopum Hydruntinum comprehensum est.*

conficiuntur, quales chirographi debitorum, apochae, antapochae, codices rationum a mercatoribus confecti, epistolae.

§. XI. Publica instrumenta ex forma & sollemnitate iuris confecta plenam faciunt probationem, modo authentica ipsa, idest originalia producantur, *cap. 2. ex. de fide instrumentorum*: exemplo enim non facile creditur, nisi legitime cum authentico conferatur, constetque cum eo probe convenire, *cap. 1. ex. eod.* Contra privatae scripturae tantum contra scribentem probant, modo de scriptura constet, & caussa debiti expressa sit, L. 25. §. *ult. D. de probationibus*, *cap.* 14 *ex. eodem*. Excipitur ab hac regula liberatoria confessio, ubi creditor profitetur, sibi fuisse solutum; haec enim probant contra scribentem, etsi caussa adiecta non fuerit, L. 40. *D. de pactis*. Porro libri mercatorum ex receptis hodie moribus etiam pro scribentibus saltem minus plene probant, si qui illos producunt, viri integrae vitae sint, rationes propria ipsorum manu conscriptae, & caussa obligationis expressa fuerit: quod ad faciliorem commerciorum explicationem inductum est.

§. XII. Species quoque probationis habentur etiam praesumtiones, idest anticipata de rebus dubiis iudicia ex caussarum adiunctis & iudiciis plus minusve evidentibus deducta. Earum duae sunt species, una *hominis*, sive *iudicis*, altera *iuris*. Praesumtiones hominis nulla certa lege consignatae sunt, sed pro hominis recte iudicantis arbitrio ex factis & indiciis hauriuntur, probantque plus minusve, prout sunt indicia, quibus innituntur. Contra praesumptiones iuris certa lege vel canone consignatae sunt, & extra iudicis arbitrium positae; sed pro diversa ratione, qua proponuntur, aliae *iuris tantum*, aliae *iuris & de iure* esse dicuntur. Illae per leges & canones probantur, & tamquam verae proponuntur, donec contrarium probetur: atque hinc verbis *videri*, *existimari*, *intelligi*, *censeri* proponi solent: cuius generis est, filios ex iustis nuptiis natos censeri legitimos, L. 6. *D. de his, qui sui, vel alieni iuris sunt*. Istae ita certae reputantur, ut in contrarium probationem non admittant: qualis iure decretalium est praesumtio de iam contracto matrimonio, ubi quis concubuit cum muliere, cum qua prius sponsalia contraxerat, *cap.* 30. *ex. de sponsalibus*.

§. XIII. Praeterea vim probandi in iudicio habet iusiurandum, quod iure civili maximum remedium ad lites expediendas existimatur. Dirimuntur lites iure civili iureiurando, vel ex pactione ipsorum litigatorum, vel iudicis auctoritate delato sacramento, L. 1. *D. de iureiurando*. Hinc pertinet iusiurandum, quod nulla litigantium pactione praecedente, ab iudice

 in

in dubiis caussis defertur, *L.* 31. *D. eodem*, *L.* 3. *C. de rebus creditis*: quod sacramenti genus *suppletorium* dici solet, nam eo semiplena probatio suppletur. Dubiae caussae ex saniore sententia sunt illae, in quibus semiplene probatum est, puta quod testes omni exceptione maiores non sint, aut graves praesumtiones adsint, quae tamen non per omnia concludunt. Defertur iusiurandum ei, qui semiplene probavit, modo personarum & caussae ratio habeatur, *cap. ult. ex. de iureiurando*; & si utrimque aeque semiplene probatum sit, defertur reo, quod in re dubia rei caussa potior habetur, *L.* 125. *D. de regulis iuris*.

§. XIV. Probationes in iudicio aliquando ipsa iudicis inspectione constant, quod nempe alias de re dubia, certum iudicium ferri nequeat. Eius praecipuus usus est in iis, quae oculis subiiciuntur, velut in iudicio finium regundorum, in novi operis nuntiationibus, in aetate ex habitu corporis finienda, aut ubi de vi coniugum ad coniugium dubitatur. Sed in his caussis iudex non solus rem ipsam oculis lustrat, sed viros eius rei, de qua agitur, peritos adhibet, aut iis solis iudicium committit. Quin iudicium de coniugum impotentia necessario peritis viris, & matronis bonae opinionis, & in opere coniugali expertis committendum est: atque ideo virum medici, mulierem honestae matronae & obstetrices inspiciunt, *cap.* 4. *& cap.* 14. *ex. de probationibus*, *cap.* 6. *& seq. ex. de frigidis & maleficiatis*.

§. XV. Iam ad faciendas probationes certa dilatio, ideft terminus dari consuevit, qui iure decretalium determinatus non est, sed ab iudice finiendus inspectis caussarum, personarum & locorum adiunctis, *cap.* 24. *ex. de officio delegati*, *cap.* 15. *ex. de sententia & re iudicata*. Ergo qui probare intendunt, intra terminum in eam rem datum nomina testium una cum articulis iudici debent exhibere. Sunt articuli facta praecipua, quae claris & conceptis verbis expressa probari debent: tantumque in eo distant a positionibus, quod super istis ipsi litigantes interrogantur, super illis testes deponunt. In caussis ecclesiasticis, aut civilibus super iisdem articulis regulariter produci novi testes possunt etiam tertia vice, raro vero quarta, *novel. XC. cap.* 4. *cap.* 15. *ex. de testibus & attestationibus*. Verum instrumentorum productio etiam post litem contestatam usque ad conclusionem in caussa fieri potest, *cap.* 9. *ex. de fide instrumentorum*.

§. XVI. Absoluto ab utraque parte testium examine, recepta testimonia, citatis partibus, & die praefixo, publicari debent, quae deinceps litigantibus exhibentur. Facta publicatione integram

grum est partibus de veritate, aut falsitate testimoniorum disputare, *cap. 15. ex. de testibus & attestationibus*; in quam rem adiuncta loci, temporis, scientiae, quibus illa circumscribuntur, argumenta suppeditant: nec enim iure decretalium facta publicatione licet contra personas testium excipere, eosque veluti criminosos & infames reiicere, quamvis receptus fori usus aliter habeat. Inde sequitur *conclusio in caussa*, eaque iudex decernit, caussam satis instructam esse, nec aliud requiri, quam ut sententia proferatur.

CAPVT XXII.

De summario iudicio.

§. I. *Summarium iudicium intrinseca iudiciorum continet.*
II. *Respuit sollemnitates.*
III. *Quae caussae summatim tractantur.*

§. I. Multo brevius ordinario est summarium iudicium, in quo ferme omnia, quae tamquam sollemnia in iudiciis reputantur, omittuntur, tantumque adhibentur, quae iudiciis sunt intrinseca. Itaque initio exhibetur qualiscumque actoris petitio, quam excipit rei conventi citatio. Inde si reus per contumaciam absit, contumaciae arguitur, & iudicium ulterius procedit: & idcirco singuli actus absenti, tamquam praesenti, ad valvas curiae nuntiantur. Veniens reus exceptiones pro iure suo proponit: nec eidem vetatur in ipso litis exordio contra actorem mutuo agere. Adhibetur calumniae iusiurandum, praesertim si a partibus petatur. Probationes inde faciendae sunt praemissis positionibus & articulis: daturque in eum finem certa dilatio, nisi aliud inter partes placuerit. Iudex etiam sive ad instantiam partium, sive ex officio, quandocumque id aequitas suadeat, partes interrogare potest, & testium reprobationem partibus petentibus iure concedit. Deinceps citatis partibus, licet nullo expresso peremtorio, iudex stans, vel sedens in scriptis sententiam profert, idque etiam, si ei videbitur, non facta conclusione.

§. II. Contra quae sollemnitatis sunt, in summario iudicio omittuntur, atque ideo non desideratur libellus sollemnis & in scriptis, sed sufficit qualiscumque petitio, quae actis inseritur Non desideratur litis contestatio, sollemnis utique & ordinaria; nam alias audiendus est reus, eiusque qualiscumque re-

 spon-

sponsio pro contestatione est. In feriis ad humanas necessitates institutis iudicium licet agitare, ut exceptio feriarum nihil obturbet. Lis, quantum fieri potest, abbreviatur, & inde exceptiones altioris indaginis excluduntur, nec admittuntur dilatoriae appellationes. Sollemnis quoque testium citatio omittitur, eorumque superflua multitudo per iudicem cohibetur: nec necessaria est sollemnis actorum publicatio, nec conclusio in caussa, nec requiritur, ut iudex sedens sententiam ferat. *Clementin. 2. de verbor. signif.*

§. III. Quod vero spectat ad caussas, quae summario iudicio tractari debent, eae vel iure tales sunt, vel extrinsecus tales fiunt. Et iure quidem summariae caussae censentur, quae moram ferme non admittunt, quales iure civili sunt caussae alimentorum, missionis in possessionem, item de testamentis exhibendis, de adeunda suspecta haereditate, de vilibus rebus aut personis, aliaeque multae in libris iuris recensitae, *L. 1. & seqq. D. de feriis*, *L. 3. §. 4. D. de Carboniano edicto*, *L. 3. §. 15. D. de venire in possessionem mittendo*. Iure decretalium summario iudicio tractandae caussae electionum, postulationum, beneficiorum, nuptiarum, decimarum, usurarum, *Clement. 2. de iudiciis*, quamvis recepto fori usu in aliquibus locis eiusmodi caussae ordinario iudicio tractari soleant. Extrinsecus ordinarii iuris caussae summatim tractantur pontificis vel principis rescripto.

CAPVT XXIII.

De veteri iudicio criminali ecclesiastico.

§. I. *In iudicio criminali necessaria olim erat accusatio. Qui poterant accusare.*
II. *Accusator inscribebat & subscribebat in crimen.*
III. *Accusatus vocabatur, qui debebat ipse comparere.*
IV. *Praesente reo iudicium instruebatur, & inde ferebatur sententia.*

§. I. Ordo iudiciarius ecclesiasticus in criminali, quousque vetus disciplina stetit, ferme idem fuit cum eo, qui iure Romano obtinebat. Ergo accusatio, sive querela, scriptis consignata, episcopo vel synodo pro accusati qualitate exhibebatur: neque enim vetus Ecclesia sine accusatore & libello iudicia instituebat. August. *lib. quinquaginta homiliar. hom. ult.*, Optat. Milevit. *lib. VII. in fine*. Tantum si crimina

mina publica essent, aut criminosi sponte sua delictum faterentur, & se deferrent, Ecclesia sine accusatore procedebat. Accusare vero poterant omnes, modo essent idonei, & rectae fidei & bonae famae, qui non humanis adfectibus, sed potius pro ipsius accusati & Ecclesiae bono accusationes instituerent.

§. II. Accusatio autem non recipiebatur, nisi scripto proposita, & inscriptione & subscriptione in crimen instructa, non secus ac iure civili de accusatoribus cavebatur. Iure civili inscriptione profitebatur accusator, se ex hac, vel illa lege Titium deferre, cavebatque, se perseveraturum in accusatione usque ad sententiam; subscriptione vero se adstringebat ad talionis, idest reciproci poenam, nisi delata crimina probaret. Vbi in republica omnibus permissum erat accusare, inscriptionis & subscriptionis metu deterreri debebant homines, ne temere ad accusandum prodirent. Simili iure utebatur Ecclesia, in qua etiam omnibus accusare licebat; & inde Eusebius Dorylaei episcopus, Eutychetis accusator, in synodo Constantinopolitana 1. sancti Flaviani *act.* 1. libello se paratum exhibuit, *illum convincere falso habere catholicum nomen, & alienum omnino esse a recta fide*: idemque *act. V.* etiam vereri se non obscure ostendit, ne per fraudem Eutychetis poenam talionis subeat. Et in synodo Chalcedonensi *act. III.* Theodoro diacono, qui Dioscorum accusaverat, poena talionis intimatur, si obiecta crimina non probaverit. Subscriptione excludebatur procurator, atque ideo accusator ipse praesens accusationem peragere debebat; in quo etiam forum ecclesiasticum cum civili conveniebat.

§. III. Recepta accusatione, delatus vocandus erat, nec enim quemquam inauditum damnare licebat: qua in re canones etiam cum iure civili conveniunt. Vocabatur vero reus tribus vicibus; quin aliquando etiam quarta evocatio decreta est, ut videre est in synodo Ephesina, quae quater Nestorium evocavit. Conc. Ephes. *act. I.* Vocabantur vero episcopi per episcopos, saltem duos, clerici per clericos, laici per laicos. V. Christ. Lupum in *append. ad Ephs. Latrocinium act. I.* Si vocatus adesse detrectaret, prehensio non decernebatur; Ecclesia enim imperio destituta, nec ius prehendendi, nec carceres ad reorum custodiam habebat: interim accusatus in contumaciam damnabatur. Vocatus vero reus ipse debebat comparere, nec admittebatur procurator, qui illius vices ageret, nisi ad reorum absentiam excusandam: in quo etiam inter ecclesiasticum forum & civile conveniebat.

§. IV. Iam praesente reo, aut in contumaciam absente, iudicium instruebatur, in quem finem recipiebantur testes, in-

ſtrumenta, & concurrentia indicia. Praeſens reus de criminibus, quorum delatus erat, interrogabatur, reſpondebatque: contra ſe productos teſtes audiebat, inſtrumenta inſpiciebat, & ſi quid excipiendum haberet, libere proponebat (b). Inde ubi ſatis inſtructa erat cauſſa, ferebatur ſententia, quae ſollemniter ſolebat publicari, & reo abſenti per litteras inſinuabatur. Interim dum inſtruebatur iudicium, praeſentes notarii omnia dicta, ſive a iudicibus, ſive a partibus diſtincte ſuis ipſorum verbis per notas ſcribebant: quae acta apud epiſcopum adſervabantur, ut apud poſteros de iudicii integritate conſtaret.

CA-

(a) *Plena probatio etiam contra ipſos epiſcopos duobus, aut tribus idoneis teſtibus conſtabat, & ad irrogandam poenam ſufficiebat*, can. epiſt. LXXV. *conc. Bracar.* 11. can. 8., ap. Grat. can. 1. C. 2. q. 4. *Hinc mirum videri debet, quod duo concilia Romana, unum ſub Silveſtro pontifice, & alterum ſub Leone* IV. *abnormem in damnandis clericis teſtium numerum requirunt: edicunt enim, epiſcopum niſi ſeptuaginta duobus teſtibus, presbyterum niſi quadraginta quatuor, diaconum cardinalem urbis Romae niſi viginti ſeptem, reliquos vero clericos niſi ſeptem damnari non debere*, can. 2. & ſeq. C. 2. q. 4. *Verum concilium Romanum ſub Silveſtro fictitium eſt: quo etiam vitio laborant Sinueſſanae ſynodi acta, ubi dicitur, ad damnandum Marcellinum pontificem, ſeptuaginta duos teſtes adhibitos fuiſſe. Unde vero falſarii miſcelliones eam abnormem diſciplinam hauſerint, non facile dictu eſt. Crediderim tamen ſeptuaginta duos teſtes contra epiſcopos deſumtos fuiſſe ex numero ſeptuaginta duorum iudicum, qui ad damnandos epiſcopos aliquando adhibiti ſunt. V. Iac. Gothofr.* L. 20. C. Th. quorum appellationes non recipiantur. *Falſarii ſcilicet veterem diſciplinam non intelligentes, (mediis ſeculis in Occidente epiſcopi damnabantur in ſynodis provincialibus etiam multo minori iudicum numero) ex numero ſeptuaginta duorum iudicum numerum teſtium ad epiſcopos damnandos interpretati ſunt; & inde habita proportione de numero teſtium ad reliquos clericos damnandos edixerunt. Quidquid vero huius rei ſit, lapſu temporis Leo IV. requiſitos per Silveſtri Romanam ſynodum teſtes bona fide probavit, & ita invaluit diſciplina, ad damnandos clericos duorum aut trium teſtimonia non ſufficere.*

CAPUT XXIV.

De purgatione canonica & vulgari.

§. I. Ecclesiasticus iudiciorum in criminalibus ordo labentibus annis novas crimina probandi rationes admisit, nempe purgationes canonicas & vulgares. Purgatio in re ecclesiastica est propriae innocentiae de obiecto crimine demonstratio, qua non tantum culpa removetur, verum etiam factum ipsum negatur, & falsum esse ostenditur. Eius duplex species, una canonica, altera vulgaris. Et canonica quidem purgatio sic dicta, quod canonum auctoritate probata fuerit, est sollemnis praestatio iurisiurandi, quo in inopia probationum innocentia de obiecto crimine demonstratur. Vulgaris vero erat demonstratio innocentiae, aut alterius facti controversi, quae modis vulgi auctoritate receptis peragebatur, veluti duello, ferro candenti; & inde vulgaris dicta est.

§. II. Et quod spectat ad canonicam purgationem, ea moribus christianorum videtur invaluisse; iure enim Romano in caussis criminalibus usurpatum non videtur fuisse iusiurandum, quo casu plena probatio deerat, ut eius pondere semiplena probatio suppleretur. V. Ant. Matth. *de criminib. lib. XLVIII. D. tit.* 15. *cap.* 7. Nimirum inde a quarto seculo sepulcra & reliquiae martyrum etiam miraculis celebrata sunt, sensimque communis percrebuit opinio, ad martyrum reliquias occulta quaevis vi divina deregi & palam fieri. August. *epist. LXXVI. novae edit. Paris.*, Gregor. M. *hom. XXXII. in evangelia.* Hac opinione undique diffusa & in dies crescente, facile christianis fuit, ad sanctorum reliquias sacramenta usurpare, qui-

quibus occulta veritas detegeretur (a): quem usum episcopi & pontifices de vi miraculorum non dubitantes probarunt. Ita recepta in probationem sacramenta, & tamquam divina iudicia, quibus Deus veritatem demonstraret, habita sunt. Hinc ut esset locus sacramento, ad innocentiae probationem non requirebatur aliqua criminis, licet imperfecta, probatio; sed sufficiebat vel solus sinister rumor, vel accusatio, *can.* 5. *& seq.* C, 2. *q.* 5. Sed labentibus annis sine reliquiis sacramenta praestita sunt: quod generatim videtur invaluisse, ubi opinio de vi reliquiarum decreverat.

§. III. Principio soli laici de criminibus accusati ad innocentiam sacramento demonstrandam adstricti fuisse videntur, non item clerici, qui ex veteris ecclesiae institutis nec seculo quinto iurare solebant; sed deinceps etiam clericis necessitas imposita est, sibi obiecta crimina sacramentis eluere. Nimirum ex veteribus regulis clericos vitae integritate & puritate conspicuos esse oportebat, hactenus ut nedum aperta vitia, sed ne criminis suspicionem in iis Ecclesia toleraret, *cap.* 2. *ex. de purg. canonica*. Ergo ubi clerici alicuius criminis infamia laborabant, nec convicti erant, opportunum visum est, eos ad martyrum reliquias iurare, ut innocentiam demonstrarent suam, quod canones probarunt, *can.* 5. *&* 7. *C.* 2. *q.* 5., *cap.* 5. *& cap.* 10. *ex. eod.*: quamvis summi pontifices de criminibus accusati sponte sua, non aliquo canone iubente id facere solerent, *can.* 10. *C.* 2. *q.* 5. Ceterum non semper clerici macula criminis adspersi iurabant, sed aliquando mera respon-

---

(a) *Pluribus veterum patrum testimoniis constat de vi illa maiori, qua ad martyrum reliquias occulta sacramentis revelare credebantur*. Nos novimus, *inquit Augustinus* epist. LXXVI. Mediolani apud memoriam sanctorum, ubi mirabiliter & terribiliter daemones confitentur, furem quemdam, qui ad eius locum venerat, ut falsum iurando deciperet, compulsum fuisse confiteri furtum, & quod abstulerat, reddere. *Et apud Gregorium Turonensem* lib. II. de mirac. cap. 19. *litigantium unus ad exortam inter eas litem finiendam ita alterum provocat*: Vsque quo uterque contendimus? sub iudicio omnipotentis Dei ponamus. Eamus ad tumulum martyris, & quod sub sacramenti interpositione dixeris, discernat virtus sancti patroni. *Quin persuasum erat, sanctos, ad quorum reliquias iurabatur, mox periuriorum vindices futuros*.

responsione ad tumulos martyrum facta criminis infamiam eluebant, *can.* 8 *seq. eod.*

§. IV. Quoniam vero qui iureiurando se a criminis suspicione eluebant, veluti in propria caussa sedebant iudices, ac propterea facile erat, ut ad debitas poenas evadendas peierarent; mos inductus est, ut etiam alii testes adhiberentur, qui iurarent, se credere infamatum vera iurasse. Adhibiti testes dicebantur *compurgatores*, *coniuratores*, *sacramentales*, eiusdemque cum reo ordinis, conditionis, & viciniae esse debebant, ac porro viri honesti ac boni, ut verisimile videretur, eos nolle amore, odio, aut lucri spe peierare, *can.* 12. & *seq. C.* 2. *q.* 5., *cap.* 7. 9. & 11. *ex. de purgatione canonica*. Compurgatores erant tres, quinque, aut septem: interdum etiam plures, si qui se purgabat, laicus esset, aut clericus, qui magni alicuius criminis infamia laboraret, *cap.* 1. & *cap.* 10. *ex. eodem*: quo spectant illae formulae in antiquis monumentis frequentes, *tertia*, *quinta*, aut *septima manu iurare*, hoc est, adhibitis tribus, quinque, aut septem sacramentalibus. V. Car. Dufresne *gloss. mediae & inf. latinit.* v. iurare. Iurantes vero sacramentales non adseverabant, innocentem esse infamatum; sed potius se credere, illum vera iurasse, *can.* 17. *C.* 2. *q.* 5. *cap.* 5., *ex. eod.* Lapsu temporis canonica purgatio ob periurii periculum in plerisque ecclesiis desuevit.

§. V. Canonicam purgationem excipiunt vulgares, modi nimirum vulgi auctoritate recepti, nulla vero ratione suffulti ad veritatem in caussis dubiis detegendam, quales praecipuae fuerunt *duellum*, *ferrum candens*, *aqua calida*, & *frigida*. Per duellum innocentia demonstrari credebatur, si qui se innocentem dicebat, indicto duello victor remaneret: contra reus habebatur, si victus cecidisset. In iudicio ferri candentis suspectus de crimine nuda manu ferrum ignitum stringebat, quae si illaesa ab igne remaneret, innocens; si adusta, nocens habebatur. In iudicio aquae ferventis suspectus de crimine nudum brachium in aquam ferventem immittebat, quod si illaesum extraheret, innocens; si contrarium, reus censebatur. Probatio per aquam frigidam hoc modo fiebat: accusatus in aquam magna copia conclusam mergebatur, & si enataret, reus; contra si in imum descenderet, omni culpa vacuus pronuntiabatur (*b*). Ne vero in aquam mersis periculum vitae crea-

---

(b) *Satis absurda videri posset sic instituta per aquam frigidam probatio. Quod enim proprio pondere homines in aquam mer-*

crearetur, probandi fune ligabantur, ut si in imum descenderent, tempestive extrahi possent, teste Hincmaro Remensi, *de divortio Lotharii*.

§. VI. Vulgares isti probandi modi ethnicam sapiunt superstitionem, & a barbaris populis, qui quinto & sequentibus seculis in Occidente religionem christianam receperunt, in occupatas provincias illati sunt (*c*). Nimirum barbarae gentes miris probandi modis adsuetae, eos ad Christum conversae non deposuerunt, quin potius ex moribus tum apud christianos receptis auxerunt, & certiores reputarunt. Ea tempestate Occidentis provincias tetra ignorantiae nox occupabat, iamque christiani supra modum miraculis tangebantur. Hinc novi christiani ex patriis institutis plura retinuerunt ipsius Christi doctrinae parum convenientia, quae sensim ex genio seculi magis magisque propagata sunt, & a rudibus populis veluti manifesta signa, quibus Deus occulta manifestaret, habita sunt. Atque inde vulgares omnes probationes *iudicia Dei* dicta sunt, etiam ipsum duellum, quod a Christi doctrina quam ma-

---

mergantur, etiam ipsi rei habebantur innocentes. Sed & in hac & in aliis vulgaribus probationibus iudicia Dei & miracula homines requirebant: & hinc qui enatabant in aquis, quod vi divina fieri credebatur, habebantur rei: contra innocentes, qui in imum descendebant. Quamquam etiam ex caussis naturalibus fieri possit, ut homines in aquis suspensi haereant, & veluti inambulent.

(c) *Miras occulta demonstrandi rationes apud ethnicos fuisse receptas a viris doctis probatum est. Testis est Eustathius* de amorib. Ismeniae lib. VIII. & IX. *Artycomide & Daphnopoli fontes fuisse, quibus virginum pudicitia probabatur. Celtae quoque iudicia per aquam usurpabant: praesertim vero Rhenensis tractus accolae in more habuisse dicuntur, infantes recens natos flumini imponere, qui si enatassent alveum, legitimi habebantur; contra illegitimi, si aquis & flumini cederent; quod Barthius* in Claudian. lib. II. in Rufin. v. 100. *observat. Item cognita & usurpata gentibus erant iudicia per ignem: constat enim ex Sophocle* in Antigone, *occulta scelera per ferrum candens manibus impositum detegi consuevisse. Et ut alia multa mittam, apud Germanos aliasque septemtrionis gentes receptissima erant iudicia per duellum ad occultam veritatem detegendam: qua de re Basnage multa congessit in historico de duellis tractatu lingua Gallica scripto.*

maxime abhorret. V. Car. Dufresne *gloss. med. & infim. latinit.* v. iudicium Dei. His moribus instructae barbarae gentes, deinde scriptis legibus vulgares probationes confirmarunt, easque tamquam plenas probationes in iudiciis sive criminalibus, sive civilibus adhibuerunt. Et ne quid deesset ad barbariem & superstitionem confirmandam, accessit peculiarium synodorum & multorum episcoporum auctoritas, qua deliramenta illa probata sunt, *can.* 15. *C.* 2. *q.* 5.

§ VII. Quoniam vero per vulgares probationes Deus ipse editis signis veritatem demonstrare credebatur, facile earum usus sacer evasit, & ante iudicium varii sacri ritus adhibiti, tamquam si negotium omne ex Dei voluntate susciperetur. Itaque iudicio aquae, aut ignis innocentiam suam probaturus, post trium dierum ieiunium ad ecclesiam adducebatur, ibique super eum in genua provolutum & orantem plures per sacerdotem recitabantur preces: tum missa celebrabatur in hanc rem propria, quae *missa iudicii* dicebatur. Inde iudicium subituro corpus & sanguis Christi dabantur, & quidem speciali formula, quae habebat, corpus & sanguinem Christi ei in purgationem esse. Expleta missa, sacerdos aquam benedicebat, pergebatque ad locum, ubi iudicium fieri debebat, & ex illa probaturus bibebat. Tum aquae, aut ferri fiebat adiuratio, ad fugandam ab illis omnem diaboli potestatem, & simul ad vim divinam, qua veritas demonstraretur, communicandam. Inde probaturus propriis vestibus se exuebat, evangelium, & Christi crucem exosculabatur, aqua benedicta adspergebantur omnes praesentes, & iudicium fiebat. Suis etiam consimilibus sacris ritibus instructa erant reliqua Dei iudicia, etiam ipsum duellum: quos ritus & orationes Delrio, Baluzius, Martene, Goldastus, aliique collegerunt.

§. VIII. Vulgares probationes in iudiciis mediae aetatis receptae nedum vanae erant, verum etiam religioni christianae adversabantur, utpote quae Deum ad edenda miracula, ubi nulla erat necessitas, cogebant. Hinc ea ipsa aetate, qua christiani his deliramentis capiebantur, non defuerunt, qui iudicia Dei tamquam vana exploserunt, veluti Agobardus Lugdunensis archiepiscopus, & Ludovicus Pius. Extant quoque apud Gratianum fragmenta sub nomine Gregorii M. & Stephani v. pontificum, quibus iudicia per aquam calidam, & frigidam, & ferrum candens tamquam superstitiosa, & vana reprobantur, nec amplius fieri permittuntur, *can.* 7. *& can.* 20. *C.* 2. *q.* 5. Sunt quidem monumenta ista falso pontificibus adscripta, at interim demonstrant, fuisse viros in religione instructos, qui recepta deliramenta reiicerent. Verum haec tanti

tanti non fuerunt, ut recepta iudicia christiani desererent. Tandem ubi litterarum & legum Romanarum studia florescere coeperunt, adnitentibus Romanis pontificibus, Alexandro III., Innocentio III. vulgares probationes tamquam vanae & superstitiosae reiectae sunt, *cap.* 10. *ex. de excessib. praelatorum*, *cap.* 3. *ex. de purgatione vulgari*, invaluitque opera praesertim pontificum in iudiciis criminalibus & civilibus nova iudicandi methodus rationi & legibus Romanis conformior.

CAPUT XXV.

De hodierno iudicio criminali ecclesiastico.

§. I. *Accusatio quid? Libellus quomodo concipiendus.*
II. *Qui accusare prohibentur.*
III. *Accusator per se, non per procuratorem accusat.*
IV. *Publicus ad accusandum minister.*
V. *De denuntiatione.*
VI. *De inquisitione.*
VII. *Iudicii criminalis fundamenta.*
VIII. *De rei prehensione, vel citatione.*
IX. *Reus non auditur per procuratorem.*
X. *Reus qui fit contumax?*
XI. *Reus examinandus.*
XII. *Testes repetendi.*
XIII. *Rei defensio.*
XIV. *Quaestiones in foro civili receptae:*
XV. *Receptae tandem etiam in foro ecclesiastico.*
XVI. *De confessione in tormentis elicita.*
XVII. *An ex indiciis indubitatis reus ad poenam ordinariam damnandus.*

§. I. IVre decretalium tribus ferme modis iudicia criminalia instituuntur, *accusatione* nempe, *denuntiatione*, & *inquisitione*. Accusatio est criminis alicuius apud competentem iudicem ad publicam vindictam scripto, idest libello accusatorio, facta delatio. Libellus clare & districte concipiendus, eoque comprehendi debent iudicis, accusatoris, & accusati nomina, itemque criminis species, locus, & dies, quo delatus se crimine obstrinxit: nec omittenda inscriptio, & subscriptio in crimen, *cap.* 16. *ex. de accusationibus*, quarum illa ex forma veterum legum accusator profitetur, se Seium vel Titium de aliquo crimine deferre, eumque peracturum reum; hac vero se ad talionis, idest reciproci poenam obstringit, nisi obiectum crimen probaverit. Verum moribus praesentibus subscriptio & poena talionis desueverunt: tantumque calumnio-
sis

lis accusatoribus & tergiversatoribus pro iudicis arbitrio poena solet irrogari.

§. II. Accusatio etiam iure decretalium publica censetur, & inde omnes, qui expresse per leges & canones non prohibentur, possunt accusare. Prohibentur vero accusare infames, criminosi, excomunicati, impuberes, mulieres: item haeretici, iudaei, ethnici, quibus fideles accusare omnino non licet. Nec porro liberi adversus parentes, nec fratres adversus fratres & sorores ad accusandum admittuntur. Item iure decretalium ab accusando arcentur inimici capitales, *cap.7. ex. de accusationibus*, & laici clericos accusare prohibentur, *cap.14. ex. de testibus & attestationibus*: quod demum auditum est, ubi invaluit doctrina, laicos clericis infestos esse, *can. 1. seqq. C. 8. q. 7.* (a). Praeterea status conditio clericis & monachis accusare non permittit, praesertim in criminibus gravioribus, quae poena sanguinis puniuntur, *cap 9. ex. ne clerici vel monachi*, ne morte, vel mutilatione secuta a canone sint alieni. Hi omnes tantum ad publicam vindictam accusare vetantur: nam ad iniurias sibi illatas persequendas omnes alias inhabiles (non tamen excommunicati) ad accusandum admittuntur, modo si clerici sint, expresse edicant, se sanguinis poenam non intendere.

§. III.

(a) *Laicos ab antiquis usque temporibus infestos clericis fuisse Bonifacius* VIII. *docet*, cap 3. de immunit. ecclesiarum in 6. *Et tamen per plura secula inter clericos & laicos mira fuit concordia, mutuus inter utrosque amor: nec alias poterat evenire, quamdiu clerici spirituali curae laicorum tantum solliciti fuerunt. In falsis decretalibus opera Isidori Mercatoris evulgatis fortasse primum occurrit, clericos quibusdam laicis odio esse*, can. 5. &, can. 14. C. 2. q. 7. *Quo tempore putidae Mercatoris merces prodierunt, hoc est noni seculi initio, odia inter clericos & laicos coeperunt ob malos clericorum mores, & fortasse etiam ob ecclesiastica bona iure quodam feudi a laicis possessa, quae ubi nullae erant reipublicae necessitates, ecclesiis restitui debere aequum videbatur. Labentibus annis irarum caussae & odia increbuerunt, praesertim ubi exorta sunt inter sacerdotium & imperium diffidia; & iura sua a clericis usurpata laici repetere coeperunt. Item odii materiam suppeditavit fastus beneficiariorum, qui res Ecclesiae tamquam proprium patrimonium procurabant, & in pauperes parum, aut nihil conferebant. Verum receptis moribus odia ista refrixerunt, & clerici plerosque laicorum sibi devinctos habent.*

§. III. Quicumque vero ſit, qui accuſat, etiam iure decretalium per ſe reum deferre tenetur, non per procuratorem. Nimirum per litis conteſtationem procurator fiebat dominus litis, *L. 22. ſeq. C. de procuratoribus*: atque ideo tamquam principalis accuſator in crimen inſcribere tenebatur, & talionis poena ſe obſtringere, ſi crimen non probaret; procuratorem vero pro alieno crimine puniri, alienum a ratione viſum eſt, *cap. 5. ex. de procuratoribus*. Sed univerſitates, quae propter multitudinem difficulter congregari, atque in iudicio adeſſe poſſunt, per procuratorem accuſant: quo eodem iure utuntur perſonae illuſtres, ſi in cauſſis iniuriarum velint accuſare, *L. ult. C. de iniuriis*. Ceterum praeſenti fori uſu, quo fictio dominii litis per conteſtationem adquiſiti nullius uſus eſt, accuſatio etiam per procuratorem admittitur.

§. IV. Moribus praeſentibus non promiſcue omnibus licet in publicam vindictam accuſare; ſed in utroque foro publicum accuſandi munus miniſter, ſive *promotor fiſcalis* ſuſtinet, & inſtitutas accuſationes exſequitur; quod munus poſteriore demum aetate inſtitutum eſt, quando vix erat, ut ſtare poſſent leges Romanae, quae ex principiis democratiae deductae omnibus accuſandi poteſtatem faciebant. Accuſat miniſter fiſcalis ferme in omnibus criminibus, tantumque iure municipali noſtro excipiuntur ſtuprum & adulterium, in quibus ſine partis offenſae querela iudicium inſtitui vetitum eſt, ne familiarum ſtatus turbetur. Quod vero fiſcalis ex officii neceſſitate accuſat, in crimen ſubſcriptio & poena talionis ceſſant, tantumque extra ordinem punitur, ſi commiſſa ſibi poteſtate in privatorum perniciem abutatur.

§. V. Alter in criminalibus procedendi modus iure decretalium denuntiatio eſt, qua occulti criminoſi etiam ſecreto & ſine libello ad epiſcopum deferuntur, non ad poenam irrogandam, ſed ut eius admonitionibus ad bonam frugem convertantur. Quiſque poteſt denuntiare, etſi alias accuſare vetetur: delator ad criminis probationem non adſtringitur: & porro non inſcribit & ſubſcribit in crimen, *cap. 16. ex. de accuſationibus*. Inſtituitur vero denuntiatio poſt privatam & chriſtianam admonitionem, eaque accepta; epiſcopus cauſſa cognita non procedit, ſed denuntiatum clam corripit; nec ultra procedit, ſi ille in negando perſiſtat, niſi de impediendo futuro crimine agatur, *cap. 13. ex. de deſponſat. impuberum*. Verum moribus praeſentibus iudicia criminalia etiam per denuntiationem inſtituuntur; illa enim habetur loco diffamationis, & iudici ad inquirendum ex officio viam aperit. Sic mutata ſcena denuntiatio accedit ad accuſationem, & fieri debet

debet a personis non suspectis, & quidem de ipso crimine, additis in specie adiunctis & argumentis, quae gravare possunt denuntiatum.

§. VI. Tertius iure decretalium caussas criminales instituendi modus inquisitio est, qua iudex ecclesiasticus sine ullo accusatore ex officio inquirit in veritatem criminis admissi, cuius quis per publicam famam insimulatur, *cap. 24. de accusationibus*. Ignota hoc sensu inquisitio veteribus patribus fuisse videtur; vetus enim ecclesia non facile quemquam sine accusatore damnabat, *can. 18. C. 2. q. 1.*, nisi crimen esset manifestum, aut sponte ab ipsomet reo delatum. Fortasse primus Innocentius III. inquisitionem invexit, eique caussam dedisse videntur corrupti clericorum mores, contra quos non facile accusatio poterat institui, tum propter subscriptionis discrimen, tum etiam quod laici clericos accusare vetarentur. Verum moribus hodiernis modus procedendi per inquisitionem censetur ordinarius, quod publici accusatores non solent nisi praevia inquisitione accusationem instituere.

§. VII. Iure accusatione, aut criminis delatione recepta, aut patrati criminis fama existente, iudex, audito fisci patrono, in crimen inquirit: quod forensi voce *informatio* audit. Hac autem praevia inquisitione duo ad liquidum iudex redigere debet, delictum nempe fuisse admissum, & quisnam illud admiserit, quorum illud *dictum in genere*, hoc *in specie* forenses dicunt. Quae duo iudicii criminalis fundamenta sunt, quorum unum si deficiat, iudicium nullum esse potest. Nisi constet; crimen fuisse admissum, nihil est, quod iudex iudicium instituat, *L. 1. §. 24. D. ad senatusc. Silanianum*, *cap. 14. ex. de desponsat. impuberum*: quin nec locus poenae esse potest, etsi reus crimen fateatur, *L. 14. D. ad L. Aquiliam*: & deinde crimine probato, nisi eius auctor innotescat, frustra iudex ulterius procedet.

§. VIII. Praeviis inquisitionibus expletis, iudicis est decernere, utrum reus in carcerem detrudi debeat, an fideiussoribus vel sibi committi, an potius tantum citari, ut in iudicium se exhibeat, *L. 3. C. de exhibendis reis*. Id vero iudex decernit spectatis criminis admissi & probationum qualitate, rei ipsius dignitate & fortunarum modo; quod Vlpianus docet, *L. 1. D. de custodia reorum*; nec alia est decretalium sententia, *cap. 15. de sententia excommunic. in 6*. Citatio autem usu fori vel *personalis* est, vel *simplex*; in quarum illa iudex decernit, reum citari ad informandum & capi, in hac vero tantum vocari ut veniat. Ita personalis citatio ipsi capturae adfinis est. Sed haec omnia usu fori melius innotescent.

§. IX.

§. IX. Reus iure citatus intra terminum ei datum in iudicio se sistere praesentem debet, nec admittitur, si absens velit per procuratorem respondere: iure enim civili & decretalium procurator litis contestatione fit dominus litis, *L.* 22. *C. de procuratoribus*, *cap.* 13. *ex. de procuratoribus*, atque ideo in eum sententia profertur, *L.* 1. *C. de sententiis & interlocutionibus*: quod ab iudiciis criminalibus, ubi poena criminum auctores tenere debet, alienum est. Non tamen repellendus, si quis etiam sine mandato veniat absentium excusationes allegaturus, L. 13. §. 1. *D. de publicis iudiciis*. Tantum illustribus personis iure civili concessum, ut in caussis iniuriarum accusare & se tueri possint per procuratorem, L. *ult. C. de iniuriis*. Et iure regni nostri in caussis criminalibus licet universitatibus & mulieribus nuptis sive ad accusandum sive ad se tuendum vicaria alterius opera uti, *const.* generalia iura *tit. ut universitas accusata*; itemque recte ad defensionem absentium procurator intervenit, si plures quam decem de eodem crimine accusentur, exceptis tamen haeresis & laesae maiestatis criminibus, quod a Rege Roberto in *cap. eodem studio* statutum est.

§. X. Iure citatus reus, nisi intra dictos dies sui praesentiam faciat, nec interim excusetur, contumax declaratur, & in contumaciam punitur. Iure Romano absentibus per contumaciam pecuniariae poenae, vel quae existimationem contingunt, decerni poterant usque ad relegationem; non vero si quid gravius irrogandum fuisset, veluti in metallo, vel capitis poena, L. 5. *D. de poenis*. Verum iure ecclesiastico absentes in contumaciam damnari consueverunt: quod Gratianus *post can.* 13. *C.* 3. *q.* 9. observat. Et iam moribus invaluit, ut in caussis fidei & reliquis fori ecclesiastici rei citati, si per contumaciam absint, excommunicentur etiam pro ipsa principali caussa.

§. XI. Reus in iudicio constitutus legitimum examen subire, suoque iudici iure interroganti debet respondere: nec enim quemvis praesentem, vel manifesti criminis reum, damnare licet, nisi prius illum iudex audiat, L. 6. §. 1. *D. de custodia reorum*. Ante examen reo iusiurandum de veritate dicenda ab iudice deferri solet: etsi multi hunc usum minus probent, quod periuriis viam pandat. Instituitur examen praesente fiscali ministro: reus vero sine ulla mora interrogationibus tenetur respondere, neque datur aliqua dilatio ad deliberandum; usuque obtinet, ut reus examinetur, antequam dentur defensiones, aut iudicia in eum congesta manifestentur. Quod si crimen admisisse reus neget, & graviora in eum iudicia urgeant,

geant, ea omnia ei deteguntur, quibus mendacii & periurii coarguitur, & simul monetur, non minus humano, quam divino iure adstringi ad veritatem iudici aperiendam. Absoluto examine lis inter fiscum & reum sollemniter contestatur, quorum ille adfirmat, reum constitutum crimen admisisse, hic vero negat.

§. XII. Lite contestata testes, qui in inquisitionibus praeviis auditi sunt, rursus debent examinari & quidem ex integro, tamquam si alias testimonium non dixissent. Etenim testes, qui in praevia informatione inscio reo auditi sunt, nullam fidem faciunt, utpote qui reo non citato testimonia sua deposuerunt, *novel. XC cap. 9.*, *cap. 2. ex. de testibus & attestationibus*. Itaque iterum testes citantur, & inde coram ipso reo, vel alio ab ipsomet substituto iurant de dicenda veritate, & inde clam reo sua testimonia deponunt. Sed fit aliquando, ut testes coram ipso reo debeant sua testimonia instaurare, veluti si testes nomen & cognomen rei ignorent, quem tamen adfirmant, se in delinquendo vidisse. Verum licet reo sine iudicii vitio testium repetitioni renuntiare: quod in foro ecclesiastico *salvo iure repetendi* fieri consuevit.

§. XIII. Post depositiones instauratas reo concedendum, ut seipsum tueatur; nec enim quemquam indefensum damnare licet: in quem finem certa dilatio datur, & simul etiam publicantur acta iudicialia in reum congesta, eique manifestantur, ut inde possit capita defensionis instruere, *cap. 22. ex. de accusationibus*. Deinceps reus articulos suae defensionis testesque examinandos producit. Iussu iudicis citantur producti testes, uti & privatus accusator & minister fiscalis, ut testes iurare videant. Pars autem reo adversa ius habet postulandi articulos defensionis ad concipiendas interrogationes, quibus examinandi testes cogantur respondere. Quin fiscali ministro, & privato accusatori in termino, reo ad defensionem dato, licet suas probationes augere: & hinc alii testes producuntur, quos iudex advocat, & simul reum ad videndum eos iurare citat. Concedenda vero reo defensio est, etiamsi crimen ultro fateatur; poterit enim contra suam confessionem excipere, eamque tamquam erroneam & falsam traducere, vel probabiles ad minuendum crimen adferre excusationes.

§. XIV. Finito ad defensiones, sive ad offensam pinguiorem testium examine, acta decreto iudicis publicantur. Quod si post auditas rei defensiones adhuc gravia adversus eum urgeant indicia, in foro seculari quaestiones & tormenta adhibentur, quibus addictus reus vel invitus veritatem fateri cogi-

tur (*b*). Adhibentur vero quaestiones non promiscue in omnibus criminibus, sed tantum in gravioribus, L. 1. 8. *& seq. D. de quaestionibus*, quae poena ultra relegationem punienda sunt, & si in reum argumenta & suspiciones urgeant, *cit.* L. 1. 1. § 4., saltem semiplenam probationem exaequantes, quas reus auditus in suis defensionibus non diluerit. Verum multi, etsi graviorum criminum rei, iure Romano tormentis eximuntur, quales milites, nobiles, & illustres viri, decuriones civitatum, eorumque filii usque ad pronepotes, nisi maiestatis aut alterius criminis atrocissimi rei sint, *L.* 4. *C. ad L. Iuliam maiestatis*: item impuberes & mulieres praegnantes, quo usque praegnantes sunt.

§. XV. Vetus Ecclesia ad eruendam in dubiis criminibus veritatem quaestiones non usurpavit; erant enim ab humanissimo Ecclesiae ingenio omnino alienae, nec potestate gladii spiritualis comprehensae. Et certe supposititia est decretalis sub nomine Eusebii papae apud Gratianum *can.* 1. *C.* 23. *q.* 5., qua tormentorum usus contra testes suspectos probatur. Sed in nova disciplina forum ecclesiasticum, invita canonica iurisprudentia, quaestiones recepit, cui innovationi caussam praesertim videntur praebuisse ficta Eusebii decretalis, & Alexandri III. auctoritas; hic enim pontifex clericum furti pecuniae depositae

(b) *Non desunt viri alioquin gravissimi, qui tormentorum usum ad eruendam ab ipsis reis veritatem, tamquam iniquum & a ratione omnino alienam traducunt, quales S. Augustinus, Ludovicus Vives, Ant. Matthaeus, Montesquius, & novissime auctor libelli Italia lingua scripti* de criminibus & poenis. *Et profecto a naturali aequitate & pactis socialibus omnino abhorret, cruciari quemquam, antequam constet, nocentem esse.* Quum quaeritur, *inquit Augustinus* lib. XIX. de civit. Dei cap. 6. utrum sit nocens, cruciatur: & innocens luit pro incerto scelere certissimas poenas, non quia illud commisisse detegitur, sed quia non commisisse nescitur; ac per hoc ignorantia iudicis plerumque est calamitas innocentis. *Porro quaestiones medium non sunt idoneum ad detegendam veritatem; ut enim recte observat Ulpianus in* L. 1. §. 23. D. de quaestionibus, *plerique corporis duritie tormenta contemnunt, alii tanta sunt impatientia, ut quidvis mentiri quam pati tormenta velint. Haec mala, quae quaestionibus insunt, admodum gravia sunt, & nescio an compensentur cum utilitate, quam ex tormentis in rempublicam invehi iuris interpretes praedicant.*

positae reum *duris quaestionibus* subiiciendum respondit, *cap. 1. ex. de deposito*. Receptis in foro ecclesiastico quaestionibus, plerique interpretes tenuerunt, etiam clericos posse torqueri; licet exemplo militum clericos non posse torqueri Gonzalez *in cit. cap.* 1. contendat.

§. XVI. Confessio tormentis elicita ut satis sit ad reum condemnandum, debet extra tormenta confirmari; vis enim aspera tormentorum vim adimit confessioni, quae propterea confirmatione extra tormenta opus habet. Iul. Clarus *pract. crim. lib. V. §. fin. q.* 24. *n.* 4. Itaque saltem post viginti quatuor horas interrogatur reus, an quae dixerit in tormentis, vera sint: & si persistet in confessione, ex recepto fori usu alius terminus, ut se defendat adversus confessionem in tormentis elicitam, datur. Quod si extra tormenta interrogatus, quae in tormentis confessus sit, negaverit, iterum atque tertio torquebitur, ut in confessione persistat. Interim si reus in tormentis obdurato animo crimen admisisse negaverit, aut iterum tortus ut in confessione tormentis elicita perseveret, etiam negare pergat, liberari debet: quae est communis sententia, quod urgentia indicia per torturam satis credantur & infamia abstersa, nisi post superatas quaestiones urgentiora prioribus indicia emerserint, aut nisi ab initio satis gravia essent indicia, & tortus corporis firmitate valeat: nam in his casibus tenent multi rerum forensium magistri, quaestiones repetendas.

§. XVII. Quod si indicia & argumenta adsint, quae simu congesta reum negantem plane convincant, quaestionibus quidem locus non est: at disputatur inter doctos, an inde reus damnari possit. Communis interpretum schola ferme negat, reos ex indiciis indubitatis damnari posse: alii vero sentiunt, in his casibus extraordinarias poenas esse irrogandas. Contra Ant. Matthaeus, Gilckenius, aliique docent, reos indiciis & argumentis convictos ordinaria poena plecti posse, quae sententia aperte in legibus confirmatur, *L. ult. C. de probationibus*, *L.* 24. *C. ad L. Iul. de adulteriis*. Interim invita iurisprudentia communis interpretum sententia in plerisque provinciis praevaluit, receptumque, non licere ex indiciis indubitatis reos damnare. Apud nos vero iure cautum est, ut regiae Audientiae provinciales, collegia iudicum, & Magna Curia Vicariae ex indiciis indubitatis ordinariam poenam possint irrogare, non item alii inferiores iudices, etiam regii, *pragm.* 13. *de off. iudicis*. Et quod spectat forum ecclesiasticum, non desunt, qui docent, ex congestis & indubitatis argumentis recte censuras infligi.

CAPUT XXVI.

De sententia & re iudicata.

§. I. *Sententia quid? Eius species.*
II. *Iudici non licet sententiam, quam ipse dixit, revocare.*
III. *Iudex debet indicare secundum leges:*
IV. *Et secundum acta & probata.*
V. *Sententia ex scripto ferenda:*
VI. *An ab ipso iudice, vel eius officiis?*
VII. *Iudex sedens sententiam ferre debet.*
VIII. *Sententia qua lingua proferenda.*
IX. *Sententia debet esse generalis.*
X. *Res iudicata quid.*
XI. *Caussae, quae non transeunt in rem iudicatam.*

§. I. IAm partibus auditis & caussa perorata, per competentem iudicem sententia pronuntianda est. Nomine sententiae iure decretalium generatim venit iudicis pronuntiatio, quae caussam sive principalem, sive incidentem definit. Hinc sententia duplex est: alia *definitiva*, alia *interlocutoria*: quarum illa principalem controversiam absolutione vel condemnatione perimit; haec vero perimit articulos, qui principali controversiae incidunt, ordinatque iudicii seriem. Sed iure civili sententia est pronuntiatio, quae principalem controversiam perimit: cetera vero iussa & mandata iudicis, quae articulos incidentes definiunt, & iudicii seriem ordinant, *interlocutiones* ferme dicuntur. Hinc titulus *C. de sententiis & interlocutionibus*.

§. II. Prolatam semel sententiam iudex revocare vetatur, potest vero revocare interlocutiones: quod Vlpianus docet, *L. 55. D. de re iudicata*, non de magistratu, sed de iudice pedaneo loquitur iurisconsultus: iudex nimirum pedaneus notionis caussa datus erat, eiusque officium dicta sententia exspirabat; & inde sententias revocare non poterat, revocabat vero interlocutiones, quod his dictis iudex esse non desinebat. Iurisprudentia de iudicibus pedaneis nec iure decretalium, nec presentibus moribus obtinet; & tamen in decretalibus leges confirmantur, valetque regula, qua vetatur iudex sententiam retractare, non vero interlocutiones, quas interpellatus recte revocat, idque etiam post appellationem, *cap. 30.* ex.

ex. de appellationibus, *cap.* 10. *eod. in* 6., nisi fortasse appellationem admiserit, vel superior iudex cognitionem inhibuerit. Conf. Gonzalez *in cit cap.* 60.

§. III. Sententiam dicturus iudex, rem in utramque partem prius debet expendere, rationes utrimque adductas inspicere, & tum non ex amore & odio, sed ex legibus & canonibus iudicare: etenim iudices sunt meri legum exsecutores & custodes, non arbitri. Itaque iudex ubi lex perspicua est, etsi aliquanto asperior videatur, secundum eam debet pronuntiare: & si illa aliquid dubitationis habeat, & locus est interpretationi, se legis interpretem praestabit, praeferetque semper summo iuri aequitatem. Quod si caussa ipsa utrimque admodum dubia sit, sententia pronuntianda est, prout in ea specie leges iudicare praecipiunt, veluti si utrimque in caussa civili aequales probationes adsint, reus absolvendus est, quod ita legibus cavetur, L. 128. *D. de regulis iuris*, *cap.* 3. *ex. de probationibus*.

§. IV. Nec tantum ex legibus, aut canonibus iudices sententiam ferre debent, verum etiam *secundum acta & probata*, alioquin illa contra *ius litigatoris* lata dicitur: actis enim ad liquidum deducuntur facta controversa, ex quibus partium iura promanant. Quod si acta privatae iudicis conscientiae adversentur, multi docent, iudicem magis ex privata scientia, quam ex actis debere iudicare. Sed cuius effectus erit eiusmodi sententia? Nullius sane, quippe quae mox per appellationem secundum acta reformabitur. Iudici quoque extra acta non creditur: & si eius conscientiae in iudicando standum esset, nulla profecto foret iudiciorum sanctitas: nam obtentu privatae conscientiae liceret iudicibus, prout vellent, iudicare Nec tamen probaverim, iudicem iudicare contra conscientiam. satiusque videtur, ut ex bono & aequo litigantes componere, satagat, vel rem ad iudicem superiorem deferat, & sententiam ferre supersedeat, vel falsitatis actorum victum certiorem faciat, ut hic saltem in iudicio appellationis falsitatem detegere valeat.

§. V. Ferri autem debet sententia ex scripto, & sine scripto prolata *ne nomen quidem sententiae meretur*: quae utriusque iuris regula est, *L.* 3. *C. de sententiis ex periculo recitandis*, *cap. ult. de sent. & re iudicata in* 6., fortasse ob eam rationem recepta, quod verba ore pronuntiata menti illudant, non item quae litteris consignata sunt: periculosum vero est, iudicem in definienda caussa labi, quod sententiam semel latam corrigere, vel mutare vetatur. Hinc iudex deliberatione prius habita de negotio sententiam concipit, conceptamque in libel-

lum ſive brevem chartam referre debet, *L. 2. C. de ſententiis ex periculo recitandis*. Sed ſi cauſſae ſint breves & maxime vilium perſonarum, aut epiſcopus cognoſcat inter ſuos ſubditos, ſcripturae neceſſitas remiſſa eſt: quod Iuſtinianus ſtatuit, *novel. VII. cap. 3.*, *auth. niſi breves C. eod.*, licet hodie iam mutata diſciplina etiam epiſcopi inter ſuos ſubditos iudicantis ſententia ex reſcripto recitanda ſit. V. Eſpen. *par. III. tit. 9. cap.* Nec neceſſaria eſt ſcriptura in interlocutionibus, quas iudici ore proferre licet, inde vero actuarius in ſcripturam rediget.

§. VI. Redacta in breviculum ſententia ab ipſo iudice pronuntianda eſt, & quidem partibus praeſentibus, aut ſaltem in eam rem vocatis, quae eſt ſententia iuris civilis, *L. 2. C. de ſententiis ex periculo recitandis*, in decretalibus confirmata, *cap. ult. de ſent. & re iudicata in 6* Tantum praefectis praetorio, aliiſque illuſtribus magiſtratibus iure civili conceſſum eſt, ut per officia ſua ſententias ex tabella recitent, *cit. L. 2.* Et ad exemplum illuſtrium magiſtratuum Bonifacius VIII. epiſcopis conceſſit, per alios ſententiam proferre, *cit. cap ult.* Sed iam ferme obtinet, ut ſententiae non ab ipſo iudice, ſed ab eius officiis, iudice tamen praeſente, recitentur, teſte Gudelino *de iure noviſs. lib. IV. cap. 12.*

§. VII. Praeterea ex regulis iuris civilis iudex ſedens ſententiam ferre debet, idque ad denotandam iudicis auctoritatem videtur inductum. Etiam decretales ab iudice ſedente proferri ſententiam iubent, & praeterea addunt, ſententiam ab iudice non ſedente dictam nullius momenti eſſe, *cap. ult. de ſent. & re iudicata in 6.* quod nunquam leges civiles ſtatuerunt. Tantum in iudiciis ſummariis ſedendi neceſſitas iudici remiſſa eſt, *Clement. 2. de verbor. ſignificatione*. Sedere vero debet iudex ſententiam dicturus publice, non in ſecreto, nulliuſque effectus ſententia eſt, ſi in ſecreto dicatur, *L. 6. C. de ſententiis & interlocutionibus*. Et magiſtratus quidem pro tribunali ſedet, non vero iudex datus, ſive pedaneus, qui tribunal non habebat. V. Pollet. *hiſt. fori Rom. lib. I. cap. 6.* Tribunal erat locus editus in hemicycli ſpeciem introrſum curvatus, quo per gradus adſcendebatur. Eccleſia in ſuis iudiciis tribunali caruit, ferebantque olim epiſcopi ſententias in presbyterio ſedentes, nec iure decretalium umquam epiſcopis tribunal tribuitur.

§. VIII. Lingua vero, qua ſententiam concipere oportet, ex iure Romano tantum Latina erat, *L. 48. D. de re iudicata*: quippe qua leges ferebantur, & acta publica concipi ſolebant. Nec tantum in urbe, verum etiam in provinciis hoc ius obtinuiſ-

dnuisse videtur, etsi popularis sermo diversus esset. August. *de civit. Dei lib. XIX. cap.* 7. Inde Arcadii & Honorii rescripto magistratibus provinciarum facultas facta est, ut *tam Latina, quam Graeca lingua sententias proferre possent, L.* 12 *C. de sentent. & interlocutionibus*. Ecclesia tamen etiam ante Arcadium in iudiciis suis sive Latino, sive Graeco sermone usa est, prout popularis loquendi usus postulabat: perrexitque etiam ecclesia Occidentalis sententias Latine dicere, etiam postquam popularis Latini sermonis usus defecit. Et quod mirum videri debet, forum seculare in multis locis linguam Latinam, etsi prorsus inconditam & barbaram, usurpat.

§. IX. Sententia definitiva, utpote quae absolutione aut condemnatione controversiam definit, generalis esse debet, & per omnia partium disceptationem perimere. Hinc non tantum super negotio principali, sed etiam super accessoriis, qualia sunt expensae in litem factae, & fructus percepti, pronuntianda est; post absolutum enim dimissumque iudicium nefas est, litem alteram exoriri ex litis primae materia, *L.* 3. *C. de fructibus & litium expensis*. Et quia pars caussa cadens, praesumitur iniuste litem movisse, communis regula est, victum victori in expensas contemnandum, *L.* 5. *C. eod*, praesertim si constet, victum per calumniam litem movisse, aut pervenisse ad reluctandum. Condemnatio vero ad restitutionem fructuum ad eos praecipue spectat, qui post litem contestatam percepti sunt, aut percipi poterant: nam ex quo res in iudicium deducta est, omnes incipiunt malae fidei possessores esse, *L.* 2. *C. eod.*

§. X. Sententiae latae & publicatae effectus est res iudicata, quae demum facit, ut illa exsecutioni mandari possit. Res iudicata definitur Modestino Iurisconsulto, *quae finem controversiarum pronuntiatione iudicis accipit, L.* 1. *D. de re iudicata*: res enim iudicata proprie est, quae controversiae finem imponit, non item sententia, quae tantum condemnat, vel absolvit. Transit sententia in rem iudicatam, si legitimo dierum spatio non appelletur: qui enim intra legitimum tempus non appellavit, iam latae sententiae videtur adquievisse. Tantum in rem iudicatam abit sententia, non item interlocutiones, etiamsi praeiudicium principi caussae faciant, *cap.* 60. *ex. de appellationibus, cap.* 12. *eodem in* 6. Quod vero res iudicata controversiae finem imponat, inter ipsos litigantes ius facit, *L.* 1. *C. quibus res iudicata non nocet*, & pro veritate habetur, sententia censetur bene prolata, nec facile potest retractari.

§. XI. Sunt vero multae caussae, in quibus sententiae in

rem iudicatam non transeunt, etsi non appellatur, & idcirco recte retractantur. Ita carent rei iudicatae auctoritate sententiae nullae, quae scilicet ab incompetente iudice dictae sunt, aut a competente quidem, sed contra solitum iudiciorum ordinem, quaeque contra expressam iuris constituti dispositionem proferuntur, *L.* 1. §. 2. *D. quae sententiae sine appellatione rescindantur*, veluti si dixerit iudex, ad tutelae excusationem numerum filiorum non prodesse. Non valet quoque ipso iure, & in rem iudicatam non transit sententia, quae prolata est contra priorem, quae abiit in rem iudicatam, *L.* 1. *C. quando provocare non est necesse*. Rei quoque iudicatae auctoritate carent sententiae ex falsis instrumentis vel testimoniis latae, si iudex circumventus eorum fidem secutus fuerit, *L.* 3. *C. si ex falsis instrumentis*: item quae ab iudice pecunia corrupto dictae sunt, *L.* 7. *C. quando provocare non est necesse*: item sententiae criminales, in quibus rei condemnati sunt, si, vel maxime poenae, quae restitutionem admittit, subiecti fuerint: & ex communi doctorum doctrina nec transeunt in rem iudicatam sententiae de vi matrimonii, quibus illud valere, vel non valere pronuntiatur.

CAPVT XXVII.

De sententiae exsecutione.

§. I. QVemadmodum leges in republica nullius sunt utilitatis, si in usum non deducantur; ita sententia inutilis erit, nisi exsecutioni demandetur. Ergo ubi sententia in rem iudicatam transiit, intra tempus ab iure statutum eius exsecutio facienda est. Et quidem in actione in rem statim fit exsecutio, si res ipsa, quae exstat, tradi possit: at in actione in personam iure civili imperatoris Iustiniani quatuor menses conceduntur, qui a die condemnationis, vel si provocatum fuerit, a die confirmationis sententiae, numerantur, *L.* 2. *C. de usuris rei iudicatae*: quae quadrimestres in-

Induciae etiam fideiussoribus & mandatoribus prosunt, *L. ult. C. eod.* Iure decretalium eaedem quadrimestres induciae probatae sunt, *cap. 26. ex. de officio iudicis ordinarii*, nisi tamen iudex duxerit praescriptum tempus producere, vel coarctare, *cap. 15. ex. de sentent. & re iudicata*.

§ II. Iam rem iudicatam exsequitur iudex, qui sententiam dixit, si habeat iurisdictionem; exsecutio enim sententiae aliquam coactionem involvit, atque ideo est pars misti imperii, quod iurisdictioni cohaeret, *L. 3. D. de iurisdictione*. Hinc iudex ordinarius & iudex a principe, vel summo pontifice datus rem iudicatam exsequuntur, utpote qui plena donantur iurisdictione: quin delegati a summo pontifice eam post sententiam integro anno retinent, ut facilius rem iudicatam exsequantur, *cap. 7. & cap. 26. ex. de officio delegati*. Item iudex, cui a magistratu mandata est iurisdictio, suam ipse exsequitur sententiam; mandata enim iurisdictione, etiam imperium mistum transit, *L. 5. D. de officio eius, cui mandata est iurisdictio*. Sed datus iudex & arbiter, quod nudam notionem habent, rem iudicatam non exsequuntur, sed ab eis lata arbitria magistratus exsequitur, *L. 15. D. de re iudicata*. Vtitur vero iudex rei iudicatae exsequendae gratia officiis, idest apparitoribus, quos inde *exsecutores litium* appellant.

§. III. Ordo exsecutionis iure communi statutus hic est, ut si quis rem certam restituere damnatus sit, ea ipsa, si exstet, auferatur etiam manu militari, si necessarium videatur, *L. 68. D. de rei vindicatione*. Quod si res ipsa perierit, aut propter debitam pecuniam exsecutio facienda sit, mobilia primum capiuntur, inde immobilia, postremo iura & nomina debitorum, semper pro debiti mensura, *L. 15. D. de re iudicata*. Iure vero speciali cavetur, ne exsecutio, nisi in subsidium, fiat in stipendia, arma, & equos militum, *L. 4. C. de exsecutione rei iudicatae*: item iure speciali exsecutio fieri vetatur in instrumenta ad agriculturam necessaria, *L. 7. & seq. C. quae res pignori obligari possunt*.

§. IV. Quod si neque bona, neque nomina debitorum reperiantur, quibus iudicato satisfiat, extremum contra iudicatos remedium erit, ut in carcerem detrudantur. Iudicati autem in carcerem detrusi, tantum in custodia, donec iudicato satisfecerint, detinentur, nec creditoribus servire coguntur. Quo spectare videtur constitutio Diocletiani & Maximiani, *ob aes alienum servire liberos creditoribus iura compelli non patiuntur*, *L. 12. C. de obligationibus & actionibus*. Solae mulieres iure novissimo Iustiniani carceri nequeunt mancipari, ut in re civili iudicato satisfaciant, *novel. CXXXIV. cap. 9.*

Quod

Quod ius hodie non aeque in omnibus provinciis obtinet.

§. V Sed non deest debitoribus carceris declinandi facultas, si nempe bona sua omnia creditoribus cedant, quod est extraordinarium beneficium ex commiseratione per legem Iuliam introductum, *L. 6. C. qui bonis cedere possunt*: quae cessio ex lege Theodosii sola professione & nuda voce etiam sine iudicis venia peragi potest, *L. 6. C. eodem*. Cessis bonis, facultas est creditoribus ea iudicis auctoritate vendendi, ut ex eorum pretio, servata temporis & creditorum praerogativa, singulis satisfiat. Tantum cessio prodest debitoribus, ne iudicati detrudantur in carcerem: namque si creditores ex bonis venditis solidum non acceperint, illi non liberantur: & idcirco si deinceps alia bona adquisierint, etiam creditoribus satisfacere tenentur, sed quatenus commode facere possunt; nec enim quotidianis alimentis privari debet, *L. 6. D. de cessione bonorum*. Beneficium hoc ex commiseratione concessum est, & inde eo tantum iuvari possunt, qui infortunio suis bonis ceciderunt, non item decoctores, & qui bona sua in fraudem creditorum dissipant, nec qui dolo cum suis creditoribus usi sunt, utpote qui sciebant, se solvendo non esse. Henr. Zoesius *ad cit. tit. D.*

§. VI. Sunt nonnulli, qui ad evitandum carcerem cessione non indigent, quod speciali aucti sunt privilegio, ut ultra id, quod facere possint, non teneantur: quod *beneficium competentiae* dicunt. Tales iure civili sunt parentes, patroni, socius, maritus ad dotis restitutionem ab uxore, donator a donatario conventus, §. 37. *& seq. instit. civil. de actionibus*. Idem privilegium etiam clericis Gregorius IX. concessit quodam rescripto, ubi mandat, ut Odoardus clericus, qui suis creditoribus solvere damnatus, & ob rerum inopiam ad solutionem impar a suo episcopo excommunicatus erat, a censura absolvatur, *recepta prius ab eo idonea cautione, ut si ad pinguiorem fortunam devenerit, debita persolvat*, *cap.* Odoardus 3. *ex. de solutionibus*. Ex hoc rescripto docent interpretes, clericis competere beneficium, ut tantum in id, quod facere possint, damnentur, nec requiri, ut illi prius bonis cedant; quod Fagnanus *ad cit. cap.* 3. *n.* 58. probat, etsi ex antiquis interpretibus aliqui tenuerint, cessionem esse necessariam.

§. VII. Antiqua est Ecclesiae disciplina, qua ecclesiastica potestas ad exsequendas canonicas sententias in reos damnatos auxilium a civili potestate petere consuevit, si quando opus esse intelligeret, contumacibus vim adhiberi. Euseb. *lib. VII. cap.* 30., conc. Antioch. *can. V.*, *can.* 51. *& can.* 67. *C. Afr. ap. Dionysium Exiguum*. Nimirum Ecclesia tantum gladio

dio spirituali armata vim per se facere non potest: ac propterea, ubi vi opus erat, eam a civili potestate debebat implorare. Lapsu temporis etiam cogendi facultas Ecclesiae accessit, eaque utitur saltem contra clericos. Verum civilis potestatis officium est imploratam opem non denegare; sic enim civilis potestas Deo servit, *can.* 20. *C.* 23. *q.* 5. & Ecclesiae matris spiritalem gladium munit & sustentat.

CAPVT XXVIII.

De appellationibus.

§. I. Rei iudicatae auctoritas suspenditur per appellationem, quae contra sententiam victis ordinarium remedium suppeditat. Venit nomine appellationis provocatio ab inferiore iudice ad superiorem, ut is de caussa amplius cognoscat, & prius latam sententiam corrigat, & in melius reformet. Dividitur vero appellatio iure decretalium in *iudicialem*, & *extraiudicialem*, quarum illa adversus actum iudicialem interponitur, postquam iudicium citata parte incepit: haec vero inter-

terponitur a gravamine per privatos, vel per iudicem extra iudicium illato, vel inferendo, veluti si privatus alimenta neget, aut si iudex de facto, non caussa cognita iudicet. Si appelletur a gravamine per privatum illato, potius provocatio ad caussam, quam vera appellatio est, *cap. 5. ex. de appellationibus*: accedit vero ad veram appellationem provocatio, quae adversus actum iudicis extra iudicium gravantis interponitur, *cap. 8. de appellationibus in 6.*

§. II. Secundum veteris disciplinae regulas a sententia episcopi in caussis ecclesiasticis provincialis synodus iure ordinario appellabatur. Conc. Nicaen. *can. V.* Verum per appellationem ad synodum provinciae delatae caussae, & ibi definitae, ad maiorem synodum nova interposita appellatione non deferebantur: idque verum erat, etiamsi episcopi primo iudicio accusati & damnati essent: sic enim ferebat primorum seculorum disciplina, ut in provinciis exortae caussae ibi finirentur. Sane synodus Antiochena edicit, ut si in damnando episcopo synodus provincialis non conveniat, vicinae provinciae episcopi advocentur, qui cum episcopis comprovincialibus exortam quaestionem finiant; at si concordibus synodi suffragiis episcopus damnetur, *is ne amplius ab aliis iudicetur, sed provinciae episcoporum firma maneat sententia*. Conc. Antioch. *can. XIV. & XV.* Praeterea tamquam a synodo Nicaena cautum docent Africani patres, ut caussae omnes ecclesiasticae, ubi ortae sunt, finiantur, nec ab ipso pontifice iterum tractentur, *Can.* 138. *C. Afr. ap. Dionys. Exiguum*. V. Dupin. *diss. II. de antiq. eccles. discipl. cap.* 1. *& seq.* (*a*).

§. III.

(a) *Vno tantum casu in synodo provinciali finitae caussae in maiori synodo videntur potuisse retractari, si id divalibus, idest imperatoris rescriptis concederetur, quod pluribus exemplis constat. Ita Athanasii & Marcelli Ancyrani episcopi caussa in synodo Sardicensi iussu imperatorum Constantii & Constantis iterum iudicata est: quod constat ex epistola synodica ad Iulium papam. Item Photinus in synodo Sardicensi, velut novae haereseos auctor damnatus, a Constantio imperatore obtinuit, ut iterum caussa in synodo Sirmiensi agitaretur. Epiph.* haer. LXXI. *Et qui alias poterat maius concilium celebrari, nisi id imperator concederet? quarto enim seculo tantum in adsiduam & ordinariam iurisdictionem synodi provinciales abierant, maiores vero sine principis concessione non poterant celebrari. V. Petr. de Marca* de conc. sacerdotii V imperii lib. VII. cap. 2.

§. III. Disciplina, quae habet, a synodo provinciae iure ordinario maiorem synodum non appellari, in ecclesiis Orientis stetit usque ad synodum Constantinopolitanam anno CCCLXXXI. celebratam, in qua ecclesia Orientalis in quinque dioeceses divisa est, & unicuique dioecesi proprius patriarcha, sive exarchus datus, qui in synodo episcoporum dioecesis negotia administraret, ita tamen ut primum de caussis episcoporum iudicium in synodo provinciae agitaretur. Conc Constantinop. *can. II.* Ita in Oriente receptum, ne a synodo provinciali synodus dioecesana ordinario iure appellaretur. Nova haec disciplina per synodum Chalcedonensem confirmata est, sed non sine aliqua mutatione; arbitrio enim conquerentium permissum, ut metropolitani vel apud suae dioecesis exarchum, vel apud thronum Constantinopolitanum deferantur & accusentur. Conc. Chalced. *can. IX. & XVII.* Et Iustinianus in *novel. CXXIII. cap.* 22. habet, ut caussae episcoporum in synodo provinciali iudicentur, appellatio vero ad patriarcham deferatur.

§. IV. Magna interim controversia est inter viros doctos, an ex veteri disciplina in caussis ecclesiasticis sive episcoporum, sive clericorum, quas in synodis provincialibus & dioecesanis iudicabantur, receptae erant ad summum pontificem appellationes. Petrus de Marca, Launoius, Gerbasius, Quesnellus, Dupinus, aliique negant, veteri iure appellationes ad pontificem fuisse usurpatas. Contra cardinales Bellarminus & Perronius, item Davidius, Christianus Lupus, Natalis Alexander, aliique plures eas veluti consectaneum primatus Romani pontificis tuentur: & inde docent, semper licuisse in iudiciis ecclesiasticis pontificem appellare, praecipue si de episcoporum caussis ageretur. Quaestio ista salva fide, qua christiani sumus, agitatur; & modum profecto excessit Lupus, vir alioquin multae, sed indigestae eruditionis, qui veluti profanos & novatores traducit, quotquot appellationes ad pontifices ex veteris disciplinae regulis non admittunt. Quod ad me attinet, libens adgnosco, ius appellandi Romanam sedem a synodorum inferiorum iudiciis, tamquam consectaneum primatus Romani pontificis in universam Ecclesiam haberi posse; est enim Romanus pontifex ceteris episcopis superior: naturalis vero ratio dictat, ab inferioribus ad superiorem appellandum.

§. V. Verum enimvero non semper hoc iure appellationum sedes apostolica usa est: ecclesiastica disciplina constitui coepta est eo tempore, quo per persecutiones iura omnia primatus explicari non poterant: disciplina vero semel constituta longo tempore deinceps stetit. Et profecto quarto seculo recepta

cepta videtur fuisse sententia, quae habebat, caussas in synodis Orientalibus iudicatas non posse in synodis Occidentis, multo minus a solo pontifice, retractari, Conc. Antioch. *epist. ad Iulium papam*. V. Petr. de Marca *de concordia sacerd. & imperii lib. VII. cap.* 4. Synodus quoque Chalcedonensis *can. IX.* gradus ecclesiasticae iurisdictionis recensens, adversus sententiam synodi dioecesanae aut sedis Constantinopolitanae nullum damnatis proponit remedium, propositura profecto, si alium superiorem iudicem damnatis liceret appellare, quemadmodum fecit in caussis clericorum & episcoporum, qui a suo episcopo vel metropolitano laesi erant. Et Iustinianus *novel. CXXIII cap.* 22. conceptis verbis edicit, ab iudicio synodi dioecesanae omnino non dari appellationes. Et ut alia multa mittam, ex monumentis ecclesiae Africanae aperte constat, in veteri disciplina pontificem appellari non consuevisse: canones nimirum Africani damnant eos, qui ad transmarina appellandum putaverint, *can.* 28. *C. Afr. ap. Dionysium Exiguum* (*b*).

§. VI. Iam vetus disciplina, qua caussae ecclesiasticae in synodis provinciarum finiebantur, in synodo Sardiensi mutata est, ex qua mutatione data est occasio, ut tandem appellationes ad pontificem reciperentur. Sane ea synodus statuit, ut si damnatus episcopus sibi iniuriam illatam autumet, scribatur episcopo Romano, ut si is putaverit, concilium renovandum, det iudices, & quidem vicinae provinciae episcopos, ita tamen ut pontifex legatum quoque mittere possit novo iudicio praefuturum, si ipsi visum fuerit, aliquem mitti oportere: contra si putaverit, negotium iterum tractari non de-

(b) *Verba canonis Africani sunt*: ad transmarina qui putaverit appellandum, a nullo intra Africam in communionem suscipiatur, sicut & de episcopis saepe constitutum est. *Exstat hic canon in concilio Milevitano, sive potius Carthaginiensi quod anno* CCCCXVIII. *celebratum est, sed omissis verbis ultimis, quae caussas episcoporum complectuntur*, can. 125. C. Afr. *Sed verba illa addita videntur in concilio sexto Carthaginiensi, ubi canones antecedentium Africanorum synodorum relecti & probati sunt. Transmarina ecclesia Africanis Romana erat; & certe risum movet exceptio, quam modo relato canoni Gratianus adiecit*, nisi forte Romanam sedem appellaverit, can. 25. C. 2. q. 6., *quasi Afri ad transmarina appellantes, aliam quam Romanam sedem appellarent.*

debere, res iudicata suum robur obtineat. Conc. Sardic *cap. III. & VII.* Renovatio iudicii ex verbis canonum fieri debet per iudices vicinae provinciae; at hac sententia non excluduntur episcopi provinciae, qui primo iudicarunt, sed potius ex utrisque ad caussam tractandam synodus coalescet. Ita per canones Sardicenses non ius appellandi pontificem confirmatur, aut instituitur; sed potius eidem conceditur ius decernendi, an iudicium in provincia renovandum sit. V. Petr. de Marca *lib. VII. de concordia Sacerd. & imperii cap.* 3. & Dupin. *de antiqua eccles. discipl. diss. II. cap.* 1. §. 3. Huic vero novae disciplinae statuendae caussam praebuere iudicia quaedam in synodis Orientis in episcopos orthodoxos vi & iniuria agitata, quale Athanasii & sociorum eius iudicium.

§. VII. Disciplina per canones Sardicenses statuta in ecclesia Orientali numquam recepta est, & in ipso Occidente sero tandem admissa. Sane Ecclesia Africana initio quinti seculi Sardicenses canones, quos Zosimus papa in caussa Apiarii tamquam Nicaenos laudavit, cognito errore, reiecit, & canonibus Nicaenis adhaesit, *can.* 138. *C. Afr. ap. Dionysium Exiguum*. Similiter in Hispania seculo sexto adhuc vigebat vetus disciplina, qua caussae episcoporum synodi provincialis iudicio finiebantur, & quidem accitis finitimis episcopis, si provinciae episcopi inter se non convenirent, ut constat ex Martino Bracarensi *cap. XIII.* Et ecclesia Gallicana similiter longo tempore canones Sardicenses ignoravit, & ex antiquis canonibus a iudiciis synodalibus appellari non licere professa est: quod multis Quesnellus *diss. V. in S. Leonis M. opera cap.* 16. *& seqq.* probat. Adhaerebant vero ecclesiae receptae disciplinae, etsi Romani pontifices observantiam canonum Sardicensium numquam non urgerent (*c*).

§. VII.

(c) *Sed contra hactenus dicta proferri solent multa iudiciorum exempla, in quibus vel ante, vel post synodum Sardicensem damnati episcopi tam ex Oriente, quam ex Occidente sedem Romanam appellarunt. Ita Athanasius primum in synodo Tyria, inde in Antiochena damnatus ad Iulium papam confugit. Similiter Chrysostomus in synodo damnatus, Innocentium* I. *appellavit Eutyches quoque in Constantinopolitana S. Flaviani synodo damnatus ad iudicium maiorum episcoporum, in primis Leonis M. provocavit: ad quem etiam confugerunt S. Flaviani patriarcha & Theodoritus episcopus Cyri, quos synodus Latrocinii Ephesini damnavit. Quibus aliisque multis exemplis Gelasius pontifex in* epist.

§. VIII. Verum enimvero seculo sexto & sequentibus canones Sardicenses in ecclesiis Occidentis sensim admissi sunt, idque opera Romanorum pontificum, qui eorum observantiam urgebant. Quin pontifices in eam sententiam eos canones interpretati sunt, quasi in suamet esset potestate caussas per appellationes ad sedem apostolicam delatas vel Romae iudicare, vel in provinciis iudicandas transmittere, misso a latere legato, Gregor. M. *lib. II. ep 6. & 45.* Item post seculum decimum ulterius res processit: nam etiam inferiorum clericorum appellationes ad pontificem admissae sunt, & praeterea caussae depositionis episcoporum synodis provincialibus ablatae primo iudicio sedi Romanae cesserunt. Tanta mutatio putidis Isidori Mercatoris mercibus debentur, in quibus edicitur, clericos omnes Romanam sedem libere posse appellare, *cap. 4. & 8. C. 2. q. 6.*; & de caussis episcoporum statuitur, episcopos inconsulta Romana sede non esse damnandos. Ex qua doctrina deinceps in magna seculi decimi & sequentis confusione episco,

---

epist. ad episc. Dardaniae *docet*, *sedem apostolicam potestate auctam esse de caussis per synodos iudicatis cognoscere.*

Longioris esset operis, si haec & alia, quae adferri solent, appellationum ad summum pontificem exempla sigillatim expendere vellem: tantum generales quasdam observationes proponam, unde facile constet, cuius ponderis eiusmodi appellationes fuerint. Principio ab exemplis canonicus appellationum usus vix erui posse videtur, quando canones extant, qui antiquam iudiciorum formam eam fuisse demonstrant, ut caussae in provinciis finiri debeant. Praeterea in veteri disciplina episcopi damnati saepe confugiebant ad pontificem, non proprie appellantes, sed potius eius auxilium implorantes, utpote qui in synodis per vim damnati erant, ut Athanasii & Chrysostomi exemplis constat: & hinc non ad solum pontificem recurrebant, sed ad aliarum magnarum sedium episcopos, ut omnes veluti coniunctis viribus oppressos tuerentur. Item appellati ab episcopis damnatis pontifices de caussa proprie non iudicabant, nec latas sententias rescindebant; sed illas saepe improbabant, veluti quae contra canones latae ipso iure nullae erant, quod non solum praesidi apostolico facere licet, sed & cuicumque pontifici, *ut Gelasius papa* epist. ad Faustum *loquitur. Demum appellati pontifices id agere solebant, ut per principes generalia concilia cogerentur, in quibus latae sententiae possent retractari, ut in caussa Chrysostomi videre est.*

episcoporum depositiones pontifici reservatae sunt. Gregor. VIII. *dist. cap.* 3.

§. IX. Iure civili tantum a sententia definitiva licebat appellare, non item ab interlocutionibus, nisi istae vim sententiae haberent, aut grave & irreparabile damnum inferrent, *L.* 39. *D. de minoribus*, *L.* 2. *D. de appellationib. recipiendis L.* 18. *C. Th. quorum appellationes non recipiantur*. At iure decretalium & a sententia, & a quavis interlocutione etiam simplici, qua acta iudicialia ordinantur, admittitur appellatio, *cap.* 12. *ex. de appellationibus*. Quin eodem decretalium iure ulterius res processit, & appellationes etiam admissae ab actibus extraiudicialibus, *cap.* 8. *de appellationib. in* 6. Frequentia ista appellationum ecclesiasticae disciplinae ruinam promovit: inde enim in longum lites productae, gravissima scelera praesidio appellationum nec emendata, nec castigata, & nervus censurarum fractus: quae incommoda S. Bernardus *lib. III. de considerat.* & Hildebertus Turonensis *ep. LXXXII. ad Honorium II.* recensent & deplorant.

§. X. Iam licentia appellandi etiam ab omnibus interlocutionibus diu stetit; tandem vero in concilio Tridentino emendata est edito decreto, ne appellationes ab ordinariis interpositae a superioribus quibuscumque recipiantur, *nisi a definitiva, vel definitivae vim habente, & cuius gravamen per appellationem a definitiva reparari nequit*, Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 20. Atque ita sublatae appellationes a quacumque interlocutione, passimque tradunt interpretes, hac in parte ius canonicum ad terminos iuris civilis redactum esse. Verum quis crederet! etiam post hoc decretum frequentia appellationum ab interlocutionibus interpretatione doctorum remansit. Nam quum synodus Tridentina ab interlocutionibus, quae gravamen inferrent per sententiam haud reparabile, appellari permitteret; interpretes plus aequo regulam hanc extendentes, docuerunt, idem ius esse, si damnum per sententiam reparari quidem possit, sed cum magna difficultate, aut partis praeiudicio, aut tantum ex parte. V. Espen. *par. III. tit.* 10. *cap.* 1.

§. XI. Multum vero interest inter appellationem a definitiva, & ab interlocutione. Principio appellatio a definitiva iudicis, unde appellatum est, omnino iurisdictionem suspendit, *L.* 3. *C. de appellationib. cap.* 7. *de appellationibus in* 6.; at appellatio ab interlocutione iudicis inferioris non suspendit iurisdictionem, nisi hic interpositae appellationi detulerit, aut iudex superior litteras inhibitionis dederit, *cap.* 5. *& cap.* 7. *eod.*, aut interlocutio damnum irreparabile contineat. Item in appellatione a definitiva caussam, cur appellatum sit, ex-

 pri-

primi non est opus, *L. 2. D. de appellationibus*: in appellatione ab interlocutione caussa exprimenda est, *cap. 59. ex. de appellationibus*. Item appellatio a definitiva, si in continenti fiat & apud acta, etiam nuda voce & simplici verbo *appello* fieri potest, *cit. L. 2.*: contra appellatio ab interlocutione omnino in scriptis proponenda est, *cap. 2. eod. in 6.* Porro qui appellat a definitiva, etiam non expressas caussas prosequitur, & appellationem novis probationibus instruit; at qui appellat ab interlocutione, non potest alias caussas prosequi, quam in appellatione dumtaxat expressas, *Clement. 5. de appellationibus*, nec novis probationibus utitur.

§. XII. Licet vero appellare non tantum damnato, aut alias iniqua iudicis sententia gravato; verum etiam omnibus, quorum interest, sententiam latam non esse, *L. 4. D. de appellationibus*, *cap. 16. ex. de electione*. Ita si emtor de proprietate victus est, & cesset, venditori licet provocare: nam eius caussa agitur, quum emtori possit esse contra venditorem regressus: qua eadem ratione iure appellat fideiussor, si principalis debitor victus cesset. Quilibet quoque potest appellare pro eo, qui capite damnatus est, etiamsi damnatus perire festinans, appellationi reluctetur, *L. 6. D. eod*: ratio enim communis officii ab hominibus poscit, cives in discrimine vitae positos in iudiciis tueri.

§. XIII. Appellatio inter appellatoria tempora proponenda & peragenda est: quae tempora etiam *fatales dies* dicuntur, quod eorum lapsu veluti fato quodam illa perimatur. Sunt vero eiusmodi appellatoria tempora quatuor, unum est tempus ad appellandum, alterum ad petendos libellos dimissorios, tertium ad introducendam appellationem apud iudicem superiorem, & quartum ad eam prosequendam & finiendam. Et quod spectat ad primum iure civili imperatoris Iustiniani appellari debet intra decem dies *a sententiae recitatione* numerandos, *novel. XXIII. cap. 1.*: quod ius Innocentius III. confirmavit, *cap. 15. ex. de sententia & re iudicata*. Ait quidem Iustinianus, appellandum esse intra decem dies *a sententiae recitatione*: at id tempus nequaquam currit ignoranti, nec ei, cui interim deest, coram quo appellet, *L. 1. §. 7. & ult. D. quando appellandum*. Et fortasse id statuit imperator, quod partes sententiae recitationi praesentes supponeret. Currit vero concessum tempus a momento ad momentum, & idcirco potest evenire, ut decimus dies in undecimum desinat.

§. XIV. Appellatione proposita appellans petere debet dimissorios libellos, idest litteras, quae ab iudice inferiore ad superiorem dantur, quibus scribens significat, a sententia, quam

quam ipse dixit, fuisse appellatum, & simul caussam ad superiorem dimittit. Libelli dimissorii etiam *apostoli* dicti sunt, quasi libelli missi, *L. un. D. de libellis dimissoriis*. Apostoli intra triginta dies *ex die latae sententiae* petendi sunt, & ab iudice, & quo appellatum est, litigatoribus exhibendi: quod & civili & decretalium iure cavetur, *L. 24. C. de appellationibus*, *cap. 6. de appellationibus in 6.* Verba vero illa *ex die latae sententiae*; multi ita accipiunt, quasi scriptum sit, *ex die scientiae. latae sententiae*, quae doctrina verior est. Sed potest iudex, a quo appellatum est, certum tempus ad petendos & recipiendos apostolos litigantibus statuere, *Clement. 2. de appellationibus*, modo legitimum tempus contrahat. Intra hoc tempus litigator *instanter & saepius* petere apostolos debet, ne appellationi renuntiasse videatur. Sed moribus praesentibus praesertim in foro seculari ferme nullus est apostolorum usus, & appellatio proponitur apud iudicem superiorem, qui recepta appellatione iudici inferiori praecipit, ne ulterius in caussa procedat, & acta transmittat.

§. XV. Acceptis litteris dimissoriis, qui appellavit, adire maiorem iudicem debet, eique litteras offerre: idque iure civili pro varia locorum & iudicum ratione non eodem temporis spatio faciendum erat, *L. 1. 2. & ult. C. de temporibus appellationum*. Sed hoc varium tempus gentium moribus vix servari potuit, nec ea de re aliquid certi in decretalibus habetur. Itaque id tempus iudex, a quo appellatum est; pro arbitrio suo spectatis locorum & temporis adiunctis praestituet, *Clement. 4. de appellationibus*. Exhibitis vero iudici maiori libellis dimissoriis, appellans instat, ut appellatio recipiatur, pars adversa ad certum terminum citetur, & iudex, a quo appellatum est, inhibeatur.

§. XVI. Introducta apud maiorem iudicem appellatio iure civili & decretalium anno, & ex iusta caussa biennio instrui & finiri debet, *L. ult. §. 4. C. de temporibus appellationum*, *cap. 3. ex. de appellationibus*. Vnde id tempus incipiat, non convenit inter iuris civilis interpretes; at iure decretalium ab interposita appellatione incipit, *cap. 8. ex. eod. Clement. 3. de appellationib.* Sed nimia caussarum frequentia facit, ut praescripto tempore caussae appellationum finiri nequeant.

§. XVII. Appellatio iure interposita iudicis, a quo appellatum est, iurisdictionem suspendit, & caussam ad maiorem iudicem devolvit, *L. 32. §. 4. de appellationibus*, *cap. 55. ex. de appellationibus*. Et hinc pendente appellatione iudex inferior nihil potest innovare: & si quae innovaverit, a maiore iudice ante omnia in pristinum reducuntur, *L. un. D. nihil innovari*

 appel-

appellat. interposita, *cap. 7. de appellationibus in 6.* Suspenditur vero iudicis inferioris iurisdictio, si a definitiva appelletur: nam appellatio ab interlocutione tum id operatur, si maior iudex illi prohibuerit, ne ulterius in caussa procedat, *cit. cap. 7.* Verum aliquando nec appellatio a definitiva inferioris iudicis iurisdictionem suspendit, veluti si appelletur a sententia irrogatarum censurarum, *cap. 53. ex. de appellationibus*, *cap. 20. de sententia excommunicationis*, itemque si appelletur in caussis emendationis morum, nisi formam in talibus servandam antistites excesserint, *cap. 3. ex. de appellationib.* Et in his casibus appellatio dicitur habere effectum *devolutivum*, non vero *suspensivum*.

§. XVIII. Ex regulis iuris civilis ante Iustinianum receptis semel tantum in una eademque caussa licebat provocare. At ex lege Iustiniani uni eidemque litigatori in eadem caussa & in iisdem articulis semel, atque iterum appellare concessum est, non item tertio, *L. un. C. ne liceat in una eademque caussa*: quae regula in decretalibus confirmatur, *cap. 39. ex. de appellationib.* Et certe qui tertio provocat ab eadem sententia, videtur malam caussam sustinuisse, & praeterea modum aliquem litibus esse oportebat. Quod vero unicuique litiganti semel & iterum licet provocare, in una eademque caussa quatuor appellationes possunt interponi: quod ubi fiet, ea sententia exsecutioni datur, quae bis confirmata est.

§. XIX. Appellatio autem interponi debet ab iudice, qui sententiam dixit ad superiorem, & quidem proximum: appellationes enim gradatim interponendae sunt, & si appelletur per saltum, omisso iudice intermedio, ad eum remittitur appellatio, qui appellari debuisset, quod iure civili cavetur, *L. 21. D. de appellationib.* Semel enim recepti iudicum & iurisdictionis gradus custodiendi sunt, ne iudicia incerta fiant. Nec aliter habent pontificum decretales, si de iudicibus pontifice inferioribus agatur, *cap. 66. ex. de appellationib.*: nam eodem decretalium iure ad summum pontificem eiusve legatum etiam omissis iudicibus intermediis appellationes permittuntur, *cap. ult. ex. de foro competenti*, *cap. 7. ex. de appellationib. cap. 1. ex. de officio legati* (d).

§. XX.

(d) *Praerogativa ista summi pontificis primum proposita videtur in falsis decretalibus sub nomine Sixti, Marcelli, Zephirini ac Iulii pontificum*, can. 4. seqq. C. 2. q. 6., *quibus edicitur, licere omnibus in sui defensionem libere sedem apostolicam appellare*,

§. XX. Sunt vero nonnullae caussae, in quibus appellare non est necesse, aliae in quibus appellatio iure denegatur. Et quidem toties superfluum est appellare, quoties sententia est ipso iure nulla: quod enim nullum est, rescindi nequit: & omnis appellatio supponit sententiam valere, & aliquod gravamen inferre, licet sit iniqua. Interest quippe utrum sententia sit nulla, an iniusta: nam illa iure non consistit, ac ideo resciffione non indiget; haec vero iure valet, & hinc per appellationem rescindenda venit. Ergo superfluum est appellare, si sententia ab incompetente iudice lata sit, *L. ult. C. si non a competente iudice*, aut si a competente quidem, sed contra receptum iudiciorum ordinem, *L. 4. C. de sententiis & interlocutionibus*, aut si directo contra leges prolata expressum iuris errorem contineat, veluti si iudex dixerit, testamentum ab impubere conditum valere, *L. 1. §. 2. D. quae sententiae sine appellatione*. Ita contra sententias nullas sufficit nullitates proponere, vel contra eas de nullitate excipere.

§. XXI. Caussae vero, ubi appellationes non recipiuntur, sunt illae, in quibus moratoria potius, quam ex caussa iniquitatis appellatio interposita videtur. Ergo denegatur appellatio in notoriis, *cap. 5. §. ult. & cap. 13. ex. de appellationibus*, a sententiae exsecutione, nisi in ea modus excedatur, *L. 5. C. quorum appellationes non recipiantur, cap. 15. ex. de sententia & re iudicata*, & in caussis disciplinae & emendationis morum, *cap. 3. & cap. 32. ex. de appellationibus*, nisi nimius excessus adsit. Item non auditur appellans, qui testibus & argumentis convictus crimen fatetur, *L. 2. C. eod.* item qui ob veram contumaciam damnatus est, *L. 1. C. eod.* & qui sententiam quoquo modo probavit, *cap. 2. ex. de offic. delegati*, vel se non appellaturum iuravit, *cap. 2. ex. de appellationibus*: nec appellat qui tribus conformibus sententiis damnatus est, *L. un. C. ne liceat in una eademque caussa, cap. 65. ex. eod.*

lare, quae veluti communis mater omnes excipit, & ab oppressionibus tutos facit. Tota vero ista appellandi ratio ad pontificem omisso medio ex Espenii sententia originem ducit ex doctrina illa, quae habet, Romanum pontificem esse ordinarium ordinariorum, sive auctoritatem etiam episcopalem & metropoliticam in omnes particulares ecclesias habere.

aliae societates, quae iure minorum censentur, intra quadriennium a tempore cognitae laesionis, *cap. 2. de restitut. in integrum in 6.* Quod si legitimum tempus elapsum sit, ecclesia non restituitur, nisi praevaricationis, aut manifestae fraudis commentum intervenisse probet, aut aliam caussam alleget, quae iudicem ad restitutionem concedendam movere possit, *cap. 1. eod. in 6.* Currit vero tempus, tam si actione, quam si exceptione restitutio petatur, *cit. cap. 1.*, quamvis enim regulariter omnes exceptiones perpetuae sint; tamen haec regula locum non habet in iis, quae per modum actionis proponi possunt.

§. IV. Effectus postulatae in integrum restitutionis est, ut omnia in suo statu stare debeant, donec cognitio finiatur, *L. un. C. in integrum restitut. postulata, ne quid novi fiat:* ideoque impeditur sententiae executio, perinde ac si appellatio interposita fuisset. Restitutione inde impetrata, omnia in pristinum statum reducuntur, laesio aboletur, & quisque quae sua sunt, recuperat, L. 24. §. 4. *D. de minoribus*: etenim restitutio impetrata non tantum impetranti prodest; verum etiam ei, contra quem conceditur, sua iura restituit.

CAPVT XXX.

De apostasia.

§. I. *Crimina vel ecclesiastica, vel civilia, vel mista.*
II. *Apostasia quid?*
III. *Vitruvei apostatae, qui transibant ad ethnicos:*
IV. *Qui ad iudaeos transibant, triplicis generis.*
V. *De* thurificatis *&* sagrificatis.
VI. *De* libellaticis.
VII. *Poenae in apostatas.*

§. I. Crimina externi fori habita ratione vel *ecclesiastica*, vel *civilia*, vel *mista* sunt. Ecclesiastica fidem & religionem directe laedunt, eorumque natura ex sacris canonibus determinatur, qualia apostasia, haeresis, schisma, simonia, sacramentorum profanatio, sigilli sacramentalis fractio, & huius generis alia. Civilia sunt, quae directe laedunt rempublicam, nec aliquid habent spirituale, nisi criminis in foro interno absolutionem & poenitentiam, qualia homicidium, peculatus, plagium, furtum. Et demum mista, quae eodem tempore rempublicam & religionem laedunt, qualia esse dicuntur

tur adulterium, concubinatus, sodomia, sacrilegium, sortilegium, crimen usurarum. In veteribus canonibus & decretalibus Gregorii IX. ferme de omnibus criminibus tractatur, sed quatenus spectat canonicas poenas, & eas, quae in iudiciis ecclesiasticis irrogabantur. Nos hic tantum de praecipuis ecclesiasticis criminibus agemus, non vero de civilibus & mistis; ecclesiastica enim crimina propria sunt iuris canonici, eorumque natura tantum ex canonibus aestimatur & definitur.

§. II. Maximum inter ecclesiastica crimina apostasia est. Generatim apostasia est desertio, apostata vero desertor: at speciali notione praesertim apud Graecos patres apostasia denotat a fide christiana, quam quis in baptismo professus est, desertionem. Quin latiore sensu apostasiam etiam admittere censebantur catechumeni, qui a catachesi descisсentes, ad aras & templa transibant, *L. 2. C. Th. de apostasia*; licet longe maius crimen esset illuminatorum, idest fidelium apostasia. Nempe in veteri disciplina catechumeni, edito christianae religionis suscipiendae desiderio, generale christianorum nomen consequebantur, eorumque multi, etiam finito catechesis tempore, baptismum adhuc differebant, & interim tamquam christiani in multis rebus habebantur. Vt vero apostasia admittatur, sufficit christianam religionem reliquisse, nec requiritur ad aliam transitus: & profecto apostatis peiores videri possunt, qui Christo relicto nullam deinceps religionem profitentur, Deum non esse impie delirantes.

§. III. In veteri ecclesiae disciplina apostatae duplicis generis erant; alii enim sponte sua & taedio christianae religionis adfecti, alii metu coacti a Christo deficiebant. Et quod spectat ad ultroneos apostatas, ii vel ad ethnicos, vel ad iudaeos, a quibus ad Christum conversi erant, ut plurimum transibant. Qui ad ethnicam superstitionem revertebantur, a magistratibus vocati, ut plurimum Deorum imagines venerabantur, & Christo maledicebant: quae erat eiuratio christianae religionis ab ethnicis exigi solita, ut ex Plinio Iuniore *lib. X. ep. 97.* constat, qui de christianis, qui sponte sua ad idola transierant, ita ad Traianum refert: *Omnes & imaginem tuam deorumque simulacra venerati sunt, ii & Christo maledixerunt.*

§. IV. Qui deserta christiana religione ad iudaeos transibant, non omnes eiusdem conditionis erant. Alii nempe, christiana religione prorsus eiurata, iudaicam amplectebantur. Alii christianam religionem non penitus abiiciebant, sed eam cum iudaica commiscebant, & inde veluti hybridam religionis speciem comminiscebantur: quod Cerinthianos, Nazaraeos, Ebio-

Ebionaeos, aliosque haereticos fecisse Augustinus *de haeresib. cap. VIII. seqq.* testatur. Alii demum nullum iudaicae religionis dogma amplectebantur, sed in remotioribus quibusdam ritibus & consuetudinibus iudaeis adhaerebant, ac ita in sabbato otiabantur more iudaico, convivia cum iudaeis agitabant, eos adibant ad recipienda philacteria & amuleta pro morbis curandis, in quibus iudaei peculiarem & potentiorem artem possidere credebantur.

V. Venio nunc ad eos, qui metu coacti & vi tormentorum oppressi a religione christiana desciscebant, & proprio nomine *lapsi* dicebantur. Erant lapsi vel *thurificati*, vel *sacrificati*, vel *libellatici*: quae vocabula in operibus Cypriani saepe occurrunt. Thurificati dicebantur, qui diis *thure & vino supplicaverant*, ut Plinius Iunior *lib. X. ep.* 97. habet: thuris enim suffitus, & vini libatio duae erant partes sacrificiorum, quae diis offerebantur, & inde evidens desertae christianae religionis signum thurificatio habebatur. Sacrificati erant, qui *sacrilegis contactibus manus suas atque ora maculassent*, ut Cyprianus *ep. XV. al. XX. ad clerum Roman.* loquitur, hoc est carnes diis immolatas comederant: signum enim idololatriae erat idolothyta, idest res idolis immolatas, praesertim in templo, comedere. Sed non omnes sive thurificati, sive sacrificati eamdem apostasiam admittebant, maius enim, aut minus crimen ex adiunctis censebatur: intererat enim, utrum laeti & vestibus pretiosioribus induti, & primo impetu fracti, an potius toti ad moestitiam compositi, & longioribus tormentis compulsi a Christo defecissent.

§. VI. Libellatici nec thure, nec sacrificio professam religionem deserebant, at rei erant apostasiae, quod libellis religionem abnegarent. Eorum tres species ex receptiore sententia videntur fuisse. Nonnulli magistratibus se non esse christianos aperte profitebantur, religionem suam vel voce, vel libellis negantes, seque idolis sacrificare paratos esse adfirmabant, si a magistratu iuberentur. Alii nec abiurabant, nec libellum abiurationis ipsi exhibebant, sed vel amicum ethnicum, vel servum mittebant, ut ipsorum nomine sacrificaret, & hoc ipso libellum securitatis a magistratu ipsis impetraret, quasi fecissent, quod ipsorum nomine alii fecerant. Alii demum aperte Christum profitebantur, & perspicientes, quod praesidis ira pecunia & muneribus exstingui posset, muneribus datis sibi libellos securitatis impetrabant, in quibus dicebatur, quod iam sacrificaverant, etsi id numquam fecissent. Primi & secundi generis libellatici veri apostatae erant: at qui professa christiana religione iram iudicis pecunia extinguebant,

bant, rei tantum erant, quod in libello diceretur, illos iussu praesidum sacrificasse. V. Kortold. *de persecut. eccles. primit. cap. VIII.* §. 10. (a).

§. VII. Quod vero spectat ad poenas in apostatas ab Ecclesia decretas ii praesertim si idololatriae rei essent, ante Cypriani aetatem non solum ecclesia eiecti; verum etiam in fine vitae communione, idest absolutione donari non solebant, quae severissima disciplina in ecclesiis Romana, Hispaniensi, & Africana servabatur. Tertullian. *de pudicitia cap. V.*, Conc. Illiber. *can. I.* Hac severitate fideles Ecclesia admonitos voluit, ut a lapsu summopere sibi caverent: tempore enim persecutionis necessarium visum est intendere rigorem, *ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu*, ut Innocentius 1. papa loquitur *epist. III. ad Exuperium*. Sed deinceps ab hac severitate Ecclesia descivit, & apostatis, qui poenitentia ducti ad religionem revertebantur, absolutionem dedit. Hinc in canonibus varia poenitendi tempora longiora, aut breviora praescripta sunt; quae varietas a varietate criminis & adiunctorum, quae illud comitabantur, dependet. V. Bingh. *orig. eccles. lib. XVI. cap.* 4. §. 5.

CA-

(a) *Apostatis proprie sic dictis accedebant, qui superstitiosos gentium ritus adiuvabant, vel imitabantur: hi enim idolatriae rei quodammodo erant, & veluti susceptae religionis proditores. Tales erant christiani, qui flaminis, idest sacerdotis ethnici munus in se recipiebant, conc. Illiber.* can. III. *flaminis enim munus erat populo exhibere ludos & spectacula, quae in deorum cultum edebantur, & ritibus idolatricis scatebant. Item omnes scenici, histriones, aurigae, qui currus in publicis spectaculis agitabant, tamquam fautores & auditores idolatriae habiti, conc. Illiber.* can. LXII., *Arelat.* 1. can. 4. & 5., *theatrum enim & publici ludi partes erant pompae & cultus Satanae, cui christiani in baptismo renuntiabant. Eodem crimine se adstringebant idolorum artifices, quique aedificabant, vel ornabant gentium aras, & qui victimas & thus ad idololatriae usum vendebant, V. Bingh.* orig. eccles. lib. XVI. cap. 4.

CAPVT XXXI.

De haeresi.

§. I. *Haeresis quid?*
II. *Vt sit haeresis, requiritur error in fide:*
III. *Quae ab Ecclesia catholica proposita est:*
IV. *Item requiritur pertinacia.*
V. *Dubius in fide haereticus est.*
VI. *Suspecti de haeresi.*
VII. *Poenae ecclesiasticae in haereticos.*
VIII. *Poenae civiles in haereticos.*
IX. *Poena mortis in haereticos an probata ab Ecclesia?*
X. *De receptione haereticorum, qui ad Ecclesiam revertuntur.*

§. I. Haeresis Graecum nomen est, quod sectam denotat, eaque voce Graeci & Latini scriptores etiam ecclesiastici & in bonam & in malam partem utuntur. At frequentiore usu in ecclesiasticis monumentis male sonat: quid vero proprie sit, difficile visum fuit veteribus patribus definire. August. *lib. de haeresib. in praef.* (a). Interim expensis omnibus, quae haereticum hominem constituunt, sic haeresis describenda videtur; est error in rebus fidei, quo homo christianus sciens prudens doctrinam aliquam, quam Ecclesia catholica tamquam fide divina credendam proponit, deserit, novamque doctrinam sibi effingit. Tria ergo ad haeresim constituendam necessaria sunt. Vnum: christianus homo debet errare in fide: alterum, doctrina, quae negatur, debet esse ab Ecclesia catholica ad credendum proposita: tertium, neces-

(a) *Huius difficultatis ratione idem Augustinus* epist. CXXII. ad Quodvultdeum *putat evenisse, cur Philastrius Brixiensis episcopus & Epiphanius de haeresibus scribentes, de haereseon numero non convenerint. Ille enim haereses populi iudaici ante natum Christum viginti octo numeravit, post Christum vero centum viginti octo; hic vero utriusque temporis haereses octoginta recensuit. Et tamen Epiphanius Philastrio doctior erat. Itaque in ea disceptatione, quid sit haeresis, non idem ambobus videbatur.*

cessaria est scientia & pertinacia, qua christiana doctrina ab Ecclesia proposita reiiciatur.

§. II. Quod spectat ad primum, ut haeresis dici possit, requiritur error in iis, quae doctrinae & fidei christianae sunt. Ergo ante omnia videndum, quae sit christiana doctrina, ut quidquid ei adversatur, tamquam haeresis materia haberi possit. Continetur christiana doctrina in verbo Dei scripto, vel tradito; apostoli enim non omnia scripto consignarunt, sed multa etiam ore docuerunt, quae quasi per manus Ecclesia accepit, & omni tempore docuit. Sed non omnia, quae continentur in verbo Dei, pertinent ad doctrinam religionis, sed tantum ea quae ad dogmata fidei, & morum regulas spectant; in rebus enim naturalibus verbo Dei comprehensis Deus locutus est linguam filiorum hominum: nec inde res physicae, geographicae, astronomicae, medicae certo deciduntur. V. Murator. *de moderat. ingenior. lib. I. cap.* 23.

§. III. Praeterea error in rebus fidei tum haeresis est, si pars illa verbi Dei, quam errans impugnat, ab Ecclesia catholica tamquam fide divina credenda proposita sit. *Illud omne & solum est de fide catholica*, inquit Veronius in *reg. fidei cathol. cap. I. §.* 1., *quod est revelatum in verbo Dei*, & *propositum omnibus ab Ecclesia catholica fide divina credendum*. Nimirum quum verbum Dei interpretatione indigeat, nequaquam haeresis dicenda est, si quis dissentiat ab aliqua doctrina fidei verbo Dei comprehensa, quando adhuc Ecclesia catholica, cui doctrinae depositum concreditum est, illam non declaraverit & credendam proposuerit. Ex qua doctrina veteres patres tamquam veros haereticos habebant, quotquot conciliorum generalium definitionibus non adquiescebant, quod Ecclesiae catholicae iudicium ex comitiis illis habebatur. Et quoniam depositum fidei integrius servabatur in ecclesiis principibus & apostolicis, maxime in ecclesia Romana; hinc mos fuit veteribus, eos catholicos dicere, qui cum ecclesiis Romana, Alexandrina, & Antiochena in fide consentirent, *L.* 2. *C. Th. de fide catholica* (*b*).

§. IV.

(b) *Atque ex his omnibus intelligitur, cur olim complusculi patres dogmata nonnulla tenuerint, quae verbo Dei adversantur, nec tamen inter haereticos relati sint. Sane ante exortam haeresim Arianam quidem ex patribus de Christo & sacrosancta Trinitate minus caute scripserunt: itemque multi veterum doctrinam de regno Christi mille annorum in terris tenuerunt. Nimirum Ecclesia* ca-

§. IV. Item ad haeresis constitutionem pertinacia requiritur, ut nempe quis sciens prudens doctrinam, quam Ecclesia catholica veluti in verbo Dei comprehensam & credendam proponit, abiiciat, & in oppositam sententiam pertinaci animo feratur. Nam si quis in fide per simplicitatem aut ignorantiam erret, putans esse de fide & Ecclesiam ita tenere, nec dici, nec iudicari potest tamquam haereticus, *can.* 29. *C.* 24. *q.* 3. Quo spectat Augustini sententia, *errare possum, sed haereticus non ero*; quia scilicet non ero in errore pertinax, sed eo cognito in sinum matris me coniiciam. Hinc recte synodus Lateranensis sub Innocentio III. damnatis abbatis Ioachimi opinionibus, ipsum nihilominus ab haeresi absolvit: Ioachimus enim omnia scripta sua iudicio sedis apostolicae approbanda, aut corrigenda supposuit, *cap.* 2. *ex. de summa Trinitate & fide catholica*.

§. V. Nec tantum haeretici sunt, qui pertinaci animo doctrinis fidei contraria sentiunt, verum etiam qui in fide dubitant. *Dubius in fide infidelis est*, inquit Stephanus papa, seu quisquis sub eo nomine latet, *cap.* 1. *ex. de haereticis*. Sane qui sciens dubitat de fide Ecclesiae catholicae, hoc ipso ex pertinacia peccat in fidem, quae docet, extra dubitationem esse, quae catholica Ecclesia veluti fide divina credenda proponit. Dubius vero in fide non tantum dicitur, qui de universa christiana doctrina dubitat; verum etiam qui aliquem fidei articulum in dubitationem adducit.

§. VI. Praeter crimen haeresis datur etiam crimen suspecti de haeresi, cuius rei sunt, qui ex coniecturis & indiciis in fide obstinato animo errare praesumuntur. Est vero suspicio de haeresi triplex, levis, vehemens, & violenta. Levis deducitur ex signis externis operum, vel verborum, ex quibus raro admodum haeresis praesumi potest, veluti si quis semel haereticorum conventiculis interfuerit. Vehemens desumitur ex argumentis saepe concludentibus, quae proinde iuris praesumtionem inducunt, & nisi contrarium probetur, fere plenam efficiunt probationem, veluti esus carnium die prohibito, & errorum prolatio in rebus fidei. Violenta demum suspicio operatur iuris & de iure praesumtionem, contra quam nulla ad-

catholica nondum omnia ad Christum eiusque regnum pertinentia ventilaverat, nec apertis conceptisque formulis doctrinam christianam proposuerat.

admittitur probatio, & sufficit, ut quis tamquam haereticus damnetur, veluti si quis haereticorum conventicula frequentarit, & si qui suspecti de haeresi nolint iureiurando se purgare, vel haeresim abiurare, & inde excommunicati per annum in excommunicatione persistant, *cap.* 13. §. 2. *ex. de haereticis*, *cap.* 7. *eod. in 6.*

§. VII. Multae in haereticos poenae tam ab Ecclesia, quam a civili potestate statutae sunt. Et Ecclesia quidem sollemne anathema in haereticos dixit, eosque christiana communione privavit. Id autem fecit Ecclesia, ut christiani melius sibi ab haereticis caverent: nam alioquin haeretici errorum monstris & pervicacia sua ab Ecclesiae communione separationem fecerant. Praeterea ex Ecclesiae regulis haeretici, si clerici sint, omnibus officiis ecclesiasticis privantur, & perpetuo deponuntur: & generatim haeretici sunt a canone alieni, sive in haeresi baptizati sunt, sive post baptismum in catholica fide acceptum in haeresim inciderint; reversi enim in catholicam Ecclesiam tamquam laici recipiuntur, sacri ministerii in perpetuum expertes. Conc. Illiber. *can. LI.*, Innocent. 1. *ep. XVIII. ad Alexandr. Antioch.* Quin iure decretalium etiam liberi haereticorum paternae lineae usque ad secundum gradum, maternae usque ad primum, ab omnibus ecclesiasticis beneficiis excluduntur, si parentes haeretici persistant, aut in haeresi decesserint, *cap.* 15. *de haereticis in 6.*

§. VIII. Poenae civiles a summis imperantibus in haereticos decretae plures sunt, & varii generis, nec omnes in cuiusvis sectae haereticos latae sunt. Generatim vero ex legibus Romanis haeretici infamia notati, item intestabiles facti, id est testamenti condendi in quamcumque personam criminis societate coniunctam, vel ex aliorum testamentis capiendi ius iis denegatum. Item donandi, donationesve capiendi iure multi haereticorum privati: multi quoque poenae pecuniarie subiecti, nisi ad catholicam Ecclesiam redirent. Et ut alias consimiles poenas mittam, iure Romano etiam nonnulli haereticorum ultimo supplicio adfecti, quales Encratitae, Saccophori, & Hydroparastatae, qui omnes Manichaeorum erroribus conspurcati erant, *L.* 9. *C. Th. de haereticis*: item qui quemquam de ministris Ecclesiae catholicae rebaptizarent, tum & ipsi rebaptizati, si criminis per aetatem capaces essent, *L.* 2. *C. ne sanctum baptisma iteretur*. Auxit vero in haereticos severitatem Fridericus II. imperator, qui haereticos omnes morte & igne persecutus est, si in haeresi essent pervicaces; haeresim inter publica crimina recensuit, & eorum bona publicari iussit,

fit, ut ex eius edictis apud Petrum de Vineis & Goldaftum conftat (*c*).

§. IX. Quamvis vero poenae, quae falva vita in haereticos irrogantur, utiles effe poffint (*d*); tamen poena mortis cum Ecclefiae doctrina & humanitate parum convenit. Ecclefiae eft difperfas oves Deo lucrari, ac proinde potius fpatium ad poenitentiam & converfionem haereticis deprecari, quam, eorum accellerata morte, fpem converfionis omnino amputare. *Nullis bonis in catholica* Ecclefia *hoc places*, inquit Auguftinus *lib. III. contra Crefcon. cap.* 50. : *fi ufque ad mortem in quemquam, licet haereticum, faeviatur*. Quod fi olim ob haerefim aut alias ecclefiafticas cauffas magiftratus reos capite damnarint, aut imperatores legibus fuis in haereticos poenam mortis ftatuerint; iudicia & leges iftas numquam Ecclefia probavit. Et fi in pofteriori difciplina ecclefiaftici iudices reos haerefis magiftratibus morte puniendos tradere confueverint; vitia ifta funt hominum, non Ecclefiae.

§. X. Iam fi haeretici poenitentia ducti in finum catholicae Ecclefiae reverti velint, recipiuntur quidem, fed ante omnia ex veteribus inftitutis perverfam doctrinam debent eiurare, & catholicam fidem profiteri. Conc. Nicaen. *can. VIII.*, conc. Conftantinop. 1. *cap.* 7. Facta eiuratione, qui in haerefi nati & baptizati erant, recipiebantur non per poenitentiam, fed per

(c) *Huiufmodi conftitutiones ad imperium pertinent, at praeterea Fridericus peculiarem conftitutionem in regno Siciliae valituram edidit, qua eafdem poenas contra haereticos propofuit. Exftat haec peculiaris conftitutio in libris conftitutionum regni fub titulo* de haereticis & patarenis. *Friderici aetate haeretici Occidentis generali nomine* Patareni, *vel* Patarini *dicebantur, fortaffe a patiendo, quod dura quaevis pati vellent ad fuorum dogmatum defenfionem: licet alii alias originationes praeferant.*

(d) *Nimirum haeretici harum poenarum metu perterriti melius in rationes fuorum dogmatum inquirunt, & ita doctiores facti in finum Ecclefiae revertuntur. Conftat quidem, multos inter anguftias & afflictiones bonam mentem induiffe, quod malis veluti excitatis acrius in res fuas animum intenderint, eafque nullo fundamento nixas invenerint. Ipfe Auguftinus, qui vim adhiberi ob errorem Donatiftis initio aequum non effe putabat, inde experientia victus adgnovit, utiles effe contra haereticos poenas pecuniarias, Auguft.* epift. L. ad Bonif. & epift. LXVIII. ad Ianuar.

per manuum impositionem, & si in haeresi chrismate uncti non essent, etiam per sacri chrismatis unctionem. V. Petr. de Marca *not. in conc. Claromont. can. XXVIII.* Ex veterum enim sententia baptismi apud haereticos suscepti efficacia in suspenso erat, & tum demum operabatur, si haeretici, depositis erroribus, ad Ecclesiae unitatem reverterentur. August. *de bapt. lib. VI. cap. 9.*, Gregor. M. *lib. IX. epist. 61.* Hinc ubi in haeresi baptizati ad Ecclesiam catholicam transibant, per baptismi olim suscepti vim gratia implebantur, nec poenitentia indigebant. Contra qui baptizati & educati in fide catholica in haeresim lapsi essent, si in catholicam revertebantur, per poenitentiam recipi solebant. Bingh. *orig. eccles. lib. XVI. cap. 6. §. 17. seqq.*

CAPUT XXXII.

De schismate.

§. I. *Schisma quid? In haeresim solet degenerare.*
II. *Schisma internum;*
III. *Et externum.*
IV. *Poenae contra schismaticos.*

§. I. Schisma etiam Graecum nomen est, & scissuram & divisionem denotat. At in re ecclesiastica schisma stricte sic dictum est dissociatio unitatis ecclesiasticae ex intestinis discordiis contingens, integra tamen christiana doctrina remanente. Hinc Pelagius papa recte ait, schismaticos *corpus Christi, hoc est sanctam Ecclesiam, lacerare*, *can.* 43. C. 23. *q.* 5. Quod vero schisma integram relinquit Ecclesiae doctrinam, schismatici proprie haeretici non sunt, *can.* 26. C. 24. *q.* 3.; at schisma, si diu Ecclesiam dilaceret, in haeresim solet degenerare; nam pervicaciae continuatio Ecclesiae auctoritatem contemnit, ipsique schismatici obstinato animo profitentur, extra Ecclesiae unitatem esse posse salutem: quod Ecclesiae catholicae doctrina non patitur. Quin Hieronymus *cit. can.* 26. observat, schismaticos proprium aliquod dogma sibi confingere solere, ut ab Ecclesia recte recessisse videantur.

§. II. Quod vero schisma Ecclesiae unitatem abrumpit, & unitas Ecclesiae in eo consistit, quod cum sua quisque ecclesia, & ecclesiae ipsae particulares inter se coniunctae & subordinatae esse debent; hinc veluti duo schismatis genera constitui possunt, internum unum, alterum externum. Et internum

num quidem, si quis ab ecclesia sua secessionem faciat, eamque, excitatis turbis, in diversos coetus dissolvat. Ita dissidii interni reus censetur presbyter, qui, contemto episcopo suo, seorsum congregationem faciat, & aliud altare figat, *can. ap. XXXII.* Separationem istam presbyteri ab episcopo suo *schismaticorum ortus atque conatus* Cyprianus *ep. LV. al. LIV. ad Cornel.* appellat. Tum vero ex veterum sententia schismaticus est presbyter, qui ab episcopo suo seorsum congregationem facit, si ob contemtum, aut invidentiam, aut avaritiam separatio contingat: nam si episcopus in pietate & iustitia peccet, christiani a peccatore praeposito recte se separabunt, Cypr. *ep. LXVIII. al. LXVII.*

§. III. Externum schisma est, ubi ecclesiae particulares, quae mutuis foederibus & subordinatione inter se connexae sunt, communionem inter se propter intestinas discordias abrumpunt, nec amplius unam maiorem Ecclesiam componunt, sed potius tot coetus, quot sunt ecclesiae, invicem diffidentes. Atque hoc schisma tum universale est, si ecclesia aliqua, vel aliqui christiani ab universitate totius Ecclesiae catholicae recedant, quales fuerunt olim Donatistae. Censentur vero recessisse a communione totius Ecclesiae, qui recedunt ab omnibus, aut maxima parte particularium ecclesiarum, quae Ecclesiam catholicam componunt. Qua ratione Optatus Milevitanus *lib. I. advers. Parmenian.* Donatistas schismaticos esse probat, quod ab ecclesiarum totius orbis communione discesserant. *Videndum est*, inquit, *quis in radice cum toto orbe manserit, quis foras exierit* (a).

§. IV.

(a) *Quoniam vero ecclesia Romana centrum est ecclesiasticae unitatis, eiusque antistes reliquorum episcoporum caput est constitutus ad schismatum occasiones tollendas, ut habet veterum patrum doctrina; profecto schismatici dici non possunt, qui summo pontifici tamquam capiti totius Ecclesiae adhaerent, & ei communione iunguntur; & contra schismatici audiunt, qui ab eo unitatis centro recedunt. Sed si qui cum ecclesia Romana, ut particularis ecclesia est, non communicans, nequaquam tamquam universalis schismatis rei argui possunt, modo cum aliis ecclesiis communionem foveant: quod Nicolius* de unitate eccles. lib. II. cap. 10. *& Espenius* part. III. tit. 4. cap. 2. *docent. Quo sensu schismaticae fuisse non videntur Asianae ecclesiae, quae ob dissidium de tempore celebrationis paschae ab ecclesiae Romanae communione per Victorem pontificem exclusae sunt. Etenim etsi*

§. IV. Quod ſpectat ad poenas contra ſchiſmaticos, Eccleſiae canones de ſchiſmate & haereſi eodem ferme modo loquuntur, & utroſque iiſdem ferme poenis adficiunt. Etenim licet ſchiſma poſſit eſſe ſine haereſi, tamen ut plurimum haereſim coniunctam habet, aut in eam erumpit. At ſi ſchiſma purum eſt, canones apoſtolici deponunt clericos, qui ab epiſcopo ſuo ſeparationem faciunt, laicos vero extra eccleſiae communionem proiiciunt, *can. apoſt. XXXII.*, nec deſunt canones, qui clericos ſchiſmatis reos excommunicatione plectunt, *can.* 43. *C.* 23. *q.* 5. Ordinationes quoque a ſchiſmaticis & haereticis factas, & dignitatum & beneficiorum conceſſiones, & alienationes bonorum eccleſiaſticorum Eccleſia irritas dixit, & omni firmitate carere voluit, *cap.* 1. *ex. de ſchiſmaticis*.

CAPVT XXXIII.

De ſimonia.

§. I. *Simonia quid? Eius origo a Simone mago.*
II. *Simoniae ſpecies.*
III. *Notio rei ſpiritualis.*
IV. *Notio pecuniae.*
V. *Sponte oblata in rerum ſacrarum adminiſtratione iure accipiuntur.*
VI. *Licet Eccleſia eorum acceptionem improbet.*
VII. *Simoniam eſſe poteſt etiam inſcio eo, qui accipit ſpiritualia.*
VIII. *Simonia tegitur larva pietatis:*
IX. *Et quod temporalia dantur pro reditibus.*
X. *Simonia tegitur larva honorarii;*
XI. *Et redemtione vexationis.*
XII. *Poena contra ſimoniacas ordinationes:*
XIII. *Et contra ſimoniacas beneficiorum collationes.*
XIV. *Rigor poenarum noviſſimo iure mitigatus.*

§. I. PRoximum haereſi crimen eccleſiaſticum ſimonia eſt, qua res ſpirituales & ſacra officia non gratis, ſed per pecuniam conferuntur nefario prorſus commercii genere, quo

Aſiani non communicabant cum eccleſia Romana, tamquam particulari eccleſia, tamen cum pleriſque aliis eccleſiis etiam Occidentis in communione perſtiterunt.

quo Dei dona inaestimabilia in turpem quaestum adducuntur contra expressam Christi sententiam, qua voluit, ut gratis accepta spiritualia dona apostoli gratis impertirent: *gratis accepistis, gratis date*. Originem habet hoc crimen a Simone mago, qui ab apostolo Petro Spiritus sancti dona sibi emere volebat, deinceps vero semper infecit ecclesiasticos: praesertim post datam christianis pacem, quando Ecclesia dives, potens, & honorata evasit, simonia frequentior facta est: nam tribus primis seculis quando nullis divitiis auctae erant ecclesiae, & officia ecclesiastica plus oneris, quam commodi invehebant, admodum rara esse debuit simonia.

§. II. Communis est apud doctores nostros simoniae partitio in eam, quae perfecta utrimque est, conventionalem, & mente conceptam. Quae perfecta utrimque est, admittitur, si reapse per pecuniam spiritualia data sint, & pecunia itidem numerata. Conventionalis pacto constat, ut si pactum initum sit de danda re spirituali non gratis, & nulla vel tantum ex una parte traditio accesserit. Mente vero concepta est simonia, si quis per simulationem officii rerum spiritualium dispensatori aliquid offerat spe beneficii ab eo impetrandi; quae simonia quum interius lateat, solum Deum vindicem habet, *cap. 33. & seq. ex. de simonia (a)*.

§. III. Quando autem ut simonia admittatur, spiritualia per pecuniam dari debent, quid rei spiritualis, quid pecuniae nomine in hac caussa veniat, explicandum est. Et rei spiritualis nomine veniunt proprie sic dicta spiritualia, qualia dona miraculorum, Spiritus sancti gratia, potestas ecclesiastica, & sacramenta, quibus Deus salutem nostram operatur. Item spiritualia sunt consecratio ecclesiarum, sacrarum virginum, professio religiosa, sepultura ecclesiastica, ministeria Ecclesiae suis reditibus instructa, & sacra omnia officia. Praeterea inter spiritualia censentur, quae tantum lato sensu spiritualia dici possunt, & veluti per reductionem, veluti pallii archiepiscopalis

S 2 datio,

(a) *His speciebus addunt simoniam, quae* per confidentiam *fieri dicitur, veluti si beneficium recipiam eo pacto, ut fructus illius alteri reddam, aut certo post tempore illud in alicuius favorem resignem, aut si usque ad certam infantis aetatem alicui amico beneficium conferatur, ut illud adulto resignet: in omnibus his speciebus pactio, fiducia quadam innixa, continetur, & de rebus spiritualibus pacisci simoniacum censetur*, cap. 5. ex. de rerum permutatione.

datio, & in beneficiis electio & praesentatio. Tam late patet notio rei spiritualis, atque ideo qui vel spiritualia proprie sic dicta, vel spiritualibus adnexa pretio dat, vel adquirere praesumit, simoniacus est (b).

§. IV. Nomine pecuniae in caussa simoniae non venit tantum pecunia numerata, sed quidquid pretio aestimatur; semper enim verum est, rem spiritualem non gratis dari, ubi non propter merita accipientis, sed propter aliquod temporale commodum confertur. Hinc veteres patres in primis Hieronymus & Gregorius M. docuerunt, tria esse, quae in materia simoniae pecuniae nomine veniunt, *munus a manu*, *munus a lingua*, *& munus ab obsequio*, *can.* 6. *C.* 8. *q.* 1. & *can.* 114. *C.* 1. *q.* 1. Sane horum quodlibet vel ipsa pecunia est, vel eius vicem subit. Et quidem munere a manu continetur pecunia largo sensu dicta, ideft omne id, quod homines in terra possident. Munus a lingua favor est, veluti si aliquid spiritualis eis detur, *pro quibus maiorum quisquam rogaverit*, ut loquitur Hieronymus in *cit. can.* 114. Favor autem & gratia apud homines & maxime potentes pretio & quidem summo aestimatur; experientia enim compertum est, saepe plus valere gratiam & favorem potentiorum, quam summos & honestos labores. Munus ab obsequio est servitus indebite impensa: servitia vero pretio aestimantur. Itaque si spiritualia dentur, sive propter pecuniam, sive ad favorem potentiorum promerendum (c), sive propter indebita servitia, semper verum est, non gratis, sed per pecuniam data fuisse.

§. V.

(b) *Quamvis vero tam late pateat simoniae materies, tamen nullibi frequentius vitium hoc admissum est, quam in sacris ordinationibus & ecclesiasticis beneficiis: seculi enim commoda inhiant in Ecclesia homines profani, quae praesertim ex sacris ordinibus & beneficiis consequi posse credunt. Interest autem inter veterem & novam Ecclesiae disciplinam: namque in veteri disciplina damnantur simoniacae ordinationes, nulla ferme facta beneficiorum mentione; contra, in nova saepe damnatur simonia in beneficiis, raro in sacris ordinationibus. Nimirum per decem ferme priora secula clerici in ordinatione ius ad proventus ecclesiasticos adquirebant; inde ordinatio ministrorum a beneficii collatione separata est; & ordinatio tantum potestatem spiritualem contulit: ius vero ad temporalia beneficio adhaesit.*

(c) *Quod si preces potentiorum tantum moveant antistites, ut in merita commendatorum inquirant, & inde tantum ob vera me-*

§. V. Verum serio distinguenda sunt sponte oblata ab iis, quae in eum finem dantur, ut recipiantur spiritualia. Sponte oblata in rerum spiritualium administratione recte accipiuntur: quod Thomassinus *de vet. & nova eccles. discipl. par. III. lib. 1. cap. 69. seq.* pluribus exsequitur; sunt enim potius media, quo sacri ministri vitam sustentant, quam rerum spiritualium pretium. Christus apostolos suos ad praedicandum evangelium misit, postquam illi terrena omnia reliquissent. Hinc voluit, ut de evangelio viverent, non quod eis temporalia, quasi sui ministerii merces, iure deberentur; sed potius quod defutura non essent media, quibus vivere possent. Ex qua doctrina sive in administrandis sacramentis, sive in aliis ecclesiasticis officiis sponte oblata quovis tempore sine vitio Ecclesia recepit. Eodem cum sponte oblatis iure censentur reditus ecclesiastici, quos propter officium Ecclesiae ministri percipiunt: sunt nimirum reditus isti media vitae sustentandae, non pretium rerum spiritualium, nec merces laborum, qui in Ecclesiae ministeriis impenduntur. Quae quum ita sint, certe profani sunt clerici illi, qui reditus ecclesiasticos sibi debitos pro laboris mercede credunt.

§. VI. Quamvis autem sponte oblata in administrandis sacramentis & reliquis sacris officiis accipere simoniacum non sit; tamen omnis avaritiae turpisve quaestus suspicio ab altaris ministris procul esse debet. Hinc synodus Illiberitana *can. XLVIII.* statuit, ne de more catechumeni tempore baptismi numos in concham mitterent, *ut sacerdos quod gratis accepit, pretio distrahere videatur*. Non malum, sed mali species canoni dedit occasionem: adeo scilicet ab omni avaritiae & turpis lucri suspicione ecclesiae ministri liberi & immunes esse debent. Qua ratione Tridentini patres in sacris ordinationibus nec sponte oblata ab episcopis eorumque ministris accipi voluerunt. Trident. *sess. XXI. de ref. cap.* 1. Cui disciplinae adhaerens S. Carolus statuit, ne quis presbyterorum pro administrandis sacramentis ne obtentu quidem eleemosynae quidquam accipiat, teste Iussano in *vit. S. Caroli lib. VIII. cap.*

merita conferant ecclesiastica officia, alioquin non daturi, nulla est simonia, quamvis preces intercesserint, quae est S. Thomae doctrina 2. 2. q. 110. *Qui etiam recte observat, simoniacum apud Deum esse, qui confert quidem digno res spirituales, si id faciat potius favore precum, aut timore rogantis, quam meritis accipientis.*

cap. 4. E bene profecto esset, si legitima auctoritate saltem in ecclesiis, quae status reditus possident, abolerentur consuetudines omnes, quae in administrandis sacramentis, in danda mortuis sepultura, & aliis sacris officiis aliquid offerre praecipiunt.

§. VII. Iam ut admittatur simonia, non requiritur, ut accipiens spiritualia datae in eum finem pecuniae conscius sit; sed sufficit, ut collator spiritualium illam acceperit, quicumque tandem sit, qui dederit, *can.* 3. *C.* 1. *q.* 5. Quapropter electio vel collatio beneficii ipso iure nulla est, si quocumque modo simoniaca fuerit, etiamsi ipse beneficiarius vitium ignoret, *cap.* 27. *ex. de simonia*. Sane semper verum est, non gratis dari Ecclesiae ministeria, si collator aliquid acceperit, etiam inscio beneficiario, qui in hac specie tantum nullius culpae reus est. Verum si qui dederint temporalia, id fecerint in fraudem & dispendium eius, qui eligendus erat, electio sustinetur, quum malitiis hominum non sit indulgendum, *cit. cap.* 27.; licet qui temporalia acceperint, simoniae rei sunt.

§. VIII. Nunc sophismata & larvas, quibus simoniaci suam pravam agendi rationem tegere studuerunt, aperiamus oportet: profani enim homines, qui in simoniae vitium proclives sunt, ne nundinationis donorum divinorum facile convincerentur, mysteria quaedam verborum & larvas excogitarunt, quibus seipsos excusarent, & simoniam, ut nostri loqui amant, *palliarent*. Sed sophismata ista pereunt omnia ad Christi doctrinam collata, *gratis accepistis, gratis date*. Harum astutiarum illa videtur antiquissima, qua sub specie pietatis tegitur simonia: ubi videlicet temporalia pro spiritualibus accipi dicuntur, ut illa in usus pietatis, veluti in eleemosynas & ecclesias aedificandas, impendantur. At qui ita spiritualia administrat, licet pietatem exercere intendat, certe non gratis dispensat. Et deinde non licet peccata gravissima admittere, ut pietas exerceatur. Vt enim recte Gregorius M. observat, *aliud est propter peccata eleemosynas facere, aliud propter eleemosynas peccata committere*, *can.* 27. *C.* 1. *q.* 1. Illud nempe tamquam iustum & pium Ecclesiae semper commendavit; hoc vero tamquam nefarium semper damnavit.

§. IX. Non minus speciosa est illa simoniae larva, qua temporalia dari dicuntur non propter ipsa sacra ministeria, sed pro opibus & reditibus, qui inde percipiuntur. Ita quidem cappellani Gothofredi ducis apud Petrum Damianum *lib. I. ep.* 13. & *lib. V. ep.* 13. se non esse simoniacos dicebant, quod non ipsum sacerdotium, sed possessionem praediorum pecu-

pecunia redemerant. Sed quum reditus ecclesiastici sacro ministerio adhaereant, & inde pendeant (beneficium datur propter officium); qui pecuniam pro ipsis reditibus donat, & pro ipso ecclesiastico officio dedisse censetur. *Quisquis horum alterum vendit*, inquit Paschalis papa in *can.* 7. *C.* 1. *q.* 3., *sine quo nec alterum provenit*, *neutrum invenditum derelinquit*.

§. X. Praeterea non defuerunt scriptores, qui nullam simoniae labem esse docuerunt, si pecunia non tamquam pretium rei spiritualis, sed potius tamquam honorarium, vel tamquam caussa impellens detur, ut dispensator spiritualium ad dandum excitetur & moveatur. Sed apage manifestas inquitates. Sane admissa hac doctrina, in Ecclesia prorsus nulla esset simonia; quilibet nempe daret non tamquam pretium, sed potius ad impellendum collatorem, & ad gratum animum demonstrandum. Ad haec, rationes, unde moveri debent Ecclesiae ministri ad dispensanda spiritualia, non sunt lucra temporalia, sed personarum merita & Ecclesiae utilitas. Et qui spiritualia ex doctrina Ecclesiae procurant, a Deo tantum procurationis suae praemium debent exspectare.

§. XI. Inter larvas, quibus simonia tegitur, etiam referri solet redemtio vexationis, qua temporalia dari dicuntur, ne ad obtinendam consecrationem, sive beneficium opponatur impedimentum. Hac in re videtur distinguendum; num ille, qui impedimento est, ius habeat, vel non habeat ad spiritualium collationem. Si primum, vera est simonia, pecunia enim datur ei, qui partem habet in rei spiritualis administratione, *cap.* 23. *ex. de simonia*. Si alterum, nulla videtur esse rerum sacrarum nundinatio: etenim qui alteri, a quo spirituale non consequitur, pecuniam dat, ne impedimento sit, ad rei spiritualis adquisitionem, gratis accipit, maxime si ius perfectum adquisierit; licet ille, qui ne impedimento sit, pecuniam accipit, iniuste faciat. Quoniam vero in hac specie latere simonia potest, & periculosum est, nos in re nostra iudices sedere, scite S. Carolus nemini licere statuit, *ad redimendam vexationem ne in casibus quidem iure permissis pecuniam dare*, *quidquamve pacisci*, *aut transigere*, *nisi episcopi consensus accesserit*. Conc. 1. Mediol. *tit. de constitut. contra simoniacos*.

§. XII. Poena contra simoniacas ordinationes secundum veteres canones est depositio contra clericos, tum ordinantes, tum ordinatos: excommunicatio vero contra laicos tanti criminis sequestres & interpretes, Conc. Chalced. *can. II.*, Aurelian. 11. *can.* 4., Trullan. *can. XXII.* Sed unus ex sic dictis canonibus apostolorum etiam ab Ecclesiae communione

ordinantem & ordinatûm exturbat, *can. apost.* XXX. Depositio ista clericorum perpetua erat, nec per poenitentiam licebat simoniacis amissos gradus recuperare, *can.* 5. *C.* 1. *q.* 7. Et quid quaeso iustius, quam ut gradu & ordine suo perpetuo caderet, qui illum in quaestum abiecit, & existimavit, sacerdotii gratiam per pecuniam posse adquiri? Sic vero depositi simoniaci in monasterium *sub perenni poenitentia* detrudebantur, *can.* 7. *C.* 1. *q.* 1. idque ex veteri disciplina, quae depositos clericos monasteriis ad poenitentiam includebat.

§. XIII. Perpetua depositio in antiquis canonibus proposita proprie spectabat ad simoniacas ordinationes, quibus olim beneficia erant adnexa; at ubi beneficia seorsum ab ordinibus conferri coepta sunt, depositio etiam comprehendit simoniacas beneficiorum collationes, eoque veteres canones extensi sunt, *can.* 9. *C.* 1. *q.* 3. Quin collationes beneficiorum per simoniam omnino nullae sunt & inanes, *extravag.* 2. *de simonia inter communes*: idque locum habet, tam si utrimque simonia perfecta sit, quam si conventione nitatur, *can.* 5. *C.* 1. *q.* 4. , ac sive pecunia ab ipso electo, sive ab eius amicis & parentibus, eo ignorante, data sit, vel promissa, *cap.* 27. *ex. de simonia*. Hic tenentur simoniaci dimettere beneficia, quae nullo iure tenent, & suos non faciunt fructus, si quos interim percipiant (*d*).

§. XIV. Vetus depositionis poena, qua ordinantes & ordinati per simoniam perpetuo adficiebantur, in nova disciplina desuevit, eiusque loco suspensio successit. Et ordinantes quidem iure decretalium suspenduntur a quorumcumque ordinum collatione per triennium; ordinati vero ab ordinis suscepti usu, quousque veniam a summo pontifice impetraverint, *cap.* 45. *ex. de simonia*. At ex decretali Pii v. *cum primum*, qui ordinati sunt per simoniam, ab ordinum exercitio sunt ipso iure suspensi per decennium, & carceribus ad annum mancipantur. Item in nova disciplina simoniaci omnes, etiam tanti criminis sequestres, excommunicationi latae sententiae summo pontifici reservatae subiiciuntur, *extravag.* 2. *de simonia inter comm.* Remissus fuit depositionis rigor ex frequentibus indul- gen-

(d) *Quod si simonia tantum mente concepta sit, non tenetur beneficiarius ad beneficii dimissionem, tantumque haec simoniae species per poenitentiam apud Deum eluitur*, cap. ult. ex. de simonia. *V. Fagnan.* ad cap. *ex parte* ex. de officio delegati n. 19.

gentiis, quas in magna peccantium multitudine summi pontifices & episcopi concesserunt, ut per simoniam ordinati gradus suos recuperarent: quod Christ. Lupus *diss. de simonia cap. ult.* observat.

CAPVT XXXIV.

De poenis & censuris ecclesiasticis generatim.

§. I. Ecclesia, quae hominum societas est, ad spiritualem animarum salutem instituta, certe iure divino potestatem habet poenas fini suo congruas irrogandi. Sane apertis constat apostoli verbis, in Ecclesia esse regimen aliquod a Christo institutum, & apostolis demandatum, *Act. XX.* 28.; regimen vero omni coactione destitutum nullius usus est. Deinde Christus conceptis verbis Ecclesiae ius infligendarum poenarum concessit, dum ei claves dedit, quibus solveret, & ligaret, & in sontes animadverteret, Matth. *XVIII.* v. 15. *seqq.* (a).

§. II. Verum enimvero poenae ecclesiasticae longe differunt a poenis civilibus, quae hominibus nequam in civitate irrogan-

(a) *Atque ex his constat, divinae institutioni adversari Pfaffium & Boehmerum, qui contendunt, Ecclesiam nulla iurisdictione, nullo sacro imperio ex Christi institutione ad poenas irrogandas auctam esse, poenasque ecclesiasticas initio veras poenas non fuisse, sed potius pactitias, ex confoederata disciplina pendentes, qua initis pactis christiani se adstringebant ad societatis leges sancte servandas, eosque iure fraternitatis & officio privandos, qui ex regulis societatis non viverent;*

gantur: illae spirituales sunt, utpote quae tantum animarum & Ecclesiae salutem respiciunt: istae vero corporales sunt, & praesentis vitae commodis privant. Ex societatum finibus poenas, quibus illae reguntur & sustinentur, metiri oportet. Qui in civitatem coalescunt, praesentis vitae commoda intendunt & securitatem: qui vero coalescunt in Ecclesiam, alterius tantum vitae, quae tota spiritualis est, adquisitione tanguntur. Hinc civiles poenae terrorem & dolorem in delinquentes inferunt, aut bonis, aut iure civitatis, aut vita privant, & per equuleos, ungues, laminas, laqueum, carnifices exercentur. Contra ecclesiasticae animam, non corpus adficiunt, & quae iis inest coactio, potius in privatione alicuius boni ad religionem pertinentis, quam in irrogatione corporei mali consistit (*b*). Et recte spiritualium poenarum ratione Ecclesiae potestatem Cyprianus *gladium spiritualem* dixit *epist: LXII. al. IV. ad Pompon.* Itaque poena ecclesiastica natura sua est irrogatio mali spiritualis, quod iure sacerdotii infligitur christianis invitis ob delictum admissum in punitionem & emendationem deliquentis, & Ecclesiae salutem.

§. III. Poenae ecclesiasticae alio nomine *censurae* dictae sunt (*c*), & origine sua continentur omnes in privatione eccle-

(c) *Itaque coactio, quam in puniendo adhibet Ecclesia, non est proprie sic dicta vis externa, sed potius vis indirecta, qua boni spiritualis privatione delinquentes coguntur. Ecclesia, ut pote civili imperio destituta, vim facere non potest. Hinc hortatur, suadet, docet; & ubi exhortationes ad frangendam contumaciam non sufficiunt, contumaces extra communionem proiicit, & Satanae relinquit: quae proiectio per indirectum coactionem continet. Nihil quippe tam debet formidare christianus, quam privari iure fraternitatis, quae ecclesiastica omnia bona impertitur. Atque ex hac doctrina intelligendi sunt veteres patres, qui hoc inter reges & episcopos discrimen ponunt; quod illi,* nolentibus, *hi vero* volentibus *imperent. Hieronym.* epist. III. ad Nepotian. *Chrysost.* hom. ult. ad Hebraeos. *Nimirum ideo volentibus Ecclesiam imperare veteres patres tenent, quod illa vi externa destituitur; nam alioquin ecclesiasticae poenae sui generis coactionem continent.*

(c) *Si rem in origine sua attentius spectemus, apparebit, poenis ecclesiasticis* censurae *nomen potius convenire. Censura apud Romanos in privatione iuris, vel dignitatis consistebat: etenim notatio censoria procedebat, ut qui senator esset, senatu eiicere.*

clesiasticae communionis, qua ex veteribus regulis delinquentes vel in totum Ecclesia, tamquam ethnici & publicani, eiiciuntur, vel sacro ministerio in perpetuum, vel ad tempus cadunt, aut alias communibus precibus & eucharistiae participatione prohibentur. Item poenitentiae, quae peccatoribus invitis irrogantur, sunt verae poenae, iisque peccatores communibus precibus & eucharistiae participatione excludebantur. Poenalia vero opera libenter suscepta & tolerata verae poenae dici vix poterant, iisque potius ipsius criminis malitia eluebatur, quam delinquentis frangebatur contumacia; poena enim id natura sua postulat, ut imponatur invitis.

§. IV. Suis finibus adstricta diu stetit potestas ecclesiastica, atque ideo spiritualibus poenis contenta a civilibus abstinuit. Hinc si quando intelligebant episcopi, opus esse civilibus poenis, vel ad cohibendos haereticos, vel ad clericos & laicos in officio continendos, eiusmodi poenas ab imperatoribus exorare consueverunt, *can. 62. & 93. L. Afr. ap. Dionys. Exiguum*. Verum labentibus annis scena mutata est, & in canonibus passim additae poenae civiles, quibus delinquentes infamia notantur, aut privatione civilis dignitatis puniuntur: cuius generis poenae in falsis decretalibus saepe occurrunt (*d*). Quin nonnullae poenae ecclesiasticae speciem civilium poenarum induerunt: idque sensim contigit, postquam ecclesiasticae poenae in foro externo per iuris ambages irrogatae sunt.

§. V.

---

ceretur, qui eques equum publicum perderet, qui plebeius in Caeritum tabulas referretur. Nota ista censoria species erat poenae, sive coactionis, quae ad vitia legibus non interdicta spectabat, eratque in civitate recte instituta omnium magistratuum sententiis acerbior, quod Bodinus de republ. lib. V. cap. 26. *observat. Huiusmodi naturae origine sua sunt poenae ecclesiasticae, quae vel iure fraternitatis, vel communione precum & eucharistiae, vel dignitate omnino privant. Ceterum in Ecclesia praeter censuras non erant aliae poenae canonibus comprehensae: qua in re a republica Ecclesia distabat.*

(d) *Videtur huic mutationi multum contulisse canon synodi Carthaginiensis anno* CCCCI. *celebratae, qui in alienum sensum detortus est. Genuinus canon exstat in* C. Afric. can. 62. apud Exiguum, *& ab imperatoribus petendam decernit, ut* poena damni, pecuniae, atque honoris *statuatur in eos, qui damnatos clericos defenderent. At canon iste a falsariis mediae aetatis corruptus est, & quod petendum erat a principibus, veluti a syn-*

§. V. Apud veteres patres admodum simplex & plana de poenis & censuris ecclesiasticis loquendi ratio: nec illi poenas a censuris & irregularitatibus scrupulose distinguunt, quin potius censuras & poenas promiscue solent usurpare. At postquam scholastica philosophia rebus sacris intexta est, de poenis & censuris ecclesiasticis per logicas subtilitates disputari coeptum est, invaluitque tandem doctrina, poenas ecclesiasticas stricte sic dictas distingui a censuris: censuras esse tantum tres, excommunicationem, suspensionem, & interdictum: irregularitates esse impedimentum canonicum, non censuras. V. Morin. *de administr. poenit. lib. VI. cap. 25. n. 12.* Huic novae doctrinae caussam videtur Innocentius III. dedisse, qui interrogatur, quidnam nomine *censurae* in rescriptis apostolicis intelligeretur, respondit, per eam non solum interdicti, sed & suspensionis, & excommunicationis sententiam intelligi, *cap. 20. ex. de verbor. signif.*

§. VI. Hac recepta distinctione, solliciti fuerunt theologi scholastici & decretalium interpretes, propriis notis & characteribus poenas ecclesiasticas & censuras describere: qua in re inter omnes non convenit. Communior tamen & receptior sententia ita habet, poenam ecclesiasticam esse privationem bonorum spiritualium, quae in criminis punitionem fontibus infligitur; censuram vero esse privationem spiritualium bonorum, quae ad rei emendationem irrogatur. Quapropter inter se conveniunt poena ecclesiastica & censura, quod utraque privat usu spiritualium bonorum; distant vero, quod illa in punitionem & vindictam criminum, ista vero imponitur in emendationem & medicinam: item illa natura sua perpetua est; haec vero, utpote in emendationem imposita, ab ecclesiastica potestate iure ordinario tolli potest. Ex quibus notis constat, censuras degenerare in poenas, si non in emendationem, sed in punitionem criminum irrogentur.

§. XII. Poenae ecclesiasticae ex veteribus regulis in eodem foro, quo christiani a criminibus solvebantur, irrogari solebant. Vt enim recte vidit Morinus, forum ecclesiasticum, quod ad criminum punitionem eorumque medelas spectat, in veteri disciplina unum fuit, in quo idem sive episcopus, sive pre-

---

do decretum exhibuit. Hinc factum docet Petrus de Marca de collect. canoc. cap. VIII. n. 6., ut plures mediae aetatis pontificum constitutiones damno honoris & privatione dignitatum adficiendos iubeant, qui suis decretis reluctati fuerint.

presbyter poenas irrogabat, & a peccatis & irrogatis poenis solvebat, idque vi potestatis clavium, quae sacerdotio cohaerebat. Sed ubi forum externum ab interno & sacramentali separatum est, irrogatio censurarum, earumque relaxatio ad forum externum coeperunt pertinere: & simul receptum, auctoritatem fori externi & iudicialis nec rationem sacramenti, nec remissionem culpae in foro interno attingere, sed tantum ad ligamen & relaxationem in foro externo spectare: & absolutum in sacramento poenitentiae adhuc remanere fori externi vinculis irretitum, donec in foro iudiciali censura relaxetur. Cumque tantum inter se distarent duo ista Ecclesiae fora, theologi etiam docuerunt, forum internum potestate ordinis stricte sic dicta niti: forum externum sola iurisdictionis potestate armari; nec ad exercendam iurisdictionem satis esse, ut quis in foro interno remittendi & retinendi peccata habeat potestatem.

§. VIII. Quando autem irrogatio censurarum in nova disciplina potestati clavium, quae in foro exteriori exercetur, adhaeret; illi tantum censuras licet infligere, cui vel proprio iure, vel alterius delegatione iurisdictio ecclesiastica in foro exteriori competit. Ita dubium non est, posse episcopos, licet non consecratos, sed tantum confirmatos censuras ferre, quod secundum novam disciplinam confirmatio episcopis iurisdictionem tribuat. Quin potestas irrogandarum censurarum etiam simplici clerico, utpote qui ecclesiasticae iurisdictionis capax est, competere potest, veluti si ab episcopo vicarius generalis constituatur. Quod vero ordinis clericalis omnino expertes exercitii spiritualis potestatis, quae ab iure clavium descendit, omnino incapaces sunt; nec laici, nec femminae, quamvis in ecclesiastica dignitate constitutae sint, potestate irrogandarum censurarum umquam possunt augeri: quod doctores communiter docent post Innocentium III., qui ita rescripsit: *licet beatissima virgo Maria dignior & excellentior fuerit apostolis universis; non tamen illi, sed istis Dominus claves regni caelorum commisit*, *cap.* 10. *ex de poenitentiis & remissionibus*.

§. IX. Censuris tantum obstringi possunt homines baptizati, qui gravioris criminis rei sunt, & potestati eius, qui censuras irroget, subiecti. Itaque ethnici, iudaei, ac etiam catechumeni censuris non innodantur. *Quid mihi de iis, qui foris sunt, iudicare?* inquit apostolus 1. *ad Cor. V.* v. 12. Sane per censuras communio ecclesiastica, sive in totum, sive pro parte prohibetur, & qui iam foris sunt, qui extra communionem abiici possunt? Sed in haereticos, schismaticos, & apostatas Ecclesia recte censuris animadvertit, ut ita ad fidem & obedientiam,

tiam, a qua defecerunt, revertantur. Quod si in eos, qui subditi non sunt, censura feratur, nulla & irrita est defectu iurisdictionis. Ne vero propter exemtiones de iurisdictione episcoporum censurae episcopales a regularibus contemnantur; statuit synodus Tridentina *ses. XXV. de regularibus cap.* 12. ut censurae & interdicta ab ordinariis lata ex mandato episcopi a regularibus in suis ecclesiis publicentur atque serventur.

§. X. Quaeres, num christianis in ecclesiae communione defunctis possint anathema & censurae irrogari, si constiterit, eos, dum adhuc erant in vivis, crimina admisisse, quae censuris plecti deberent? Et quidem si agatur de censuris proprie sic dictis, eae in mortuos nequeunt irrogari; non enim ecclesiastica communione sive in totum, sive pro parte recte excluduntur, qui amplius inter vivos non versantur. At non vetatur Ecclesia mortuos exsecrari & detestari ob ea, quae viventes plane senserunt, vel fecerunt: quo sensu iam mortui anathemate feriuntur, & eorum memoria in Ecclesia non celebratur. Cypr. *epist. LXVI. al. I. ad cler. Furnit.*; *can.* 81. *C. Afr. ap. Exiguum*. V. Dupin. *de antiq. eccles. discipl. diss. III. cap.* 2. Dum vero mortui anathemate feriebantur, eorum nomina a diptychis, idest libris mortuorum, Ecclesia eradebat, ut ita eorum nomina non amplius inter synaxes recitarentur, nec pro iis oblatio fieret.

CA.

CAPUT XXXV.

De excommunicatione.

§. I. Potissima censurarum species excommunicatio est, unde veluti totidem rivuli suspensiones, & interdicta manarunt. Excommunicatio vi nominis eadem est ac eiectio de Ecclesiae communione, diciturque etiam in antiquis monumentis *segregatio*, *abstentio*, *abiectio*, aliisque vocibus, quae separationem significant. Communio autem ecclesiastica consistit in exercitiis religionis, quibus christiani, velut unius Ecclesiae membra, inter se communicant, & in unam societatem coalescunt. Sunt religionis exercitia sacramenta, & reliqua ecclesiastica officia, a quibus christiani vel in totum, vel pro parte possunt excludi. Ecclesiae item particulares inter se mutuo com-

communicant, ex qua communione Ecclesia catholica oritur. Explicabatur vero communio ista inter ecclesias duobus praecipue modis, litteris nempe formatis, quas episcopi sibi mutuo dabant, & admissis ad sacra officia alterius ecclesiae christianis, qui litteris communicatoriis instructi extra suas ecclesias peregrinabantur. V. Dupin. *de antiq. eccles. discipl. diss. III. cap. 1.*

§. II. Quoniam vero communio ecclesiastica suos habet gradus, variae quoque in veteri ecclesia excommunicationis species fuerunt, quae tamen ad duas referri possunt, excommunicationem nempe *maiorem*, & *minorem*. Maior excommunicatio, quae *mortalis*, & *anathema* veteribus dicebatur, christianos Ecclesiae communione prorsus exturbat, ferturque in reos criminum graviorum, qui Ecclesiam admonentem non exaudiunt. Minor excommunicatio, veteribus *medicinalis* dicta, ferebatur in eos, qui peccata sua adgnoscebant, & poenitentiam & pacem postulabant; hi enim, accepta poenitentia, communibus precibus & communione eucharistica ad tempus removebantur tam in medicinam, quam ad exemplum aliorum; non vero ab Ecclesia tamquam ethnici & publicani pellebantur, Auguft. *lib. post. collat. contra Donatist.* Et recte observat Morinus *de administ. poenit. lib. VI. cap. 25. n.* 13. tot olim fuisse species medicinalis excommunicationis, quot erant publicae poenitentiae gradus.

§. III. Species quoque minoris & medicinalis excommunicationis illa etiam veteribus erat, qua episcopi, aut ecclesiae se a mutua communione separabant, atque inde non mittebant, aut missas reiiciebant litteras formatas: nec a se excommunicatae ecclesiae filios in suam communionem admittebant, etsi litteris commendatitiis sui episcopi instructi venirent. Locum habebat haec excommunicatio, si aliqua ecclesia aut episcopus in altera ecclesia aliquid perversum vel in fide doceri, vel in disciplina fieri arbitraretur. Ita Epiphanius Ioannis episcopi Hierosolymitani reiecit communionem, quod Origenis errores illum defendere sciret. Epiph. *epist. LX. inter Hieronym.* Interim haec ecclesiarum mutua excommunicatio, si ecclesiae sibi invicem subiectae non essent, proprie censura ecclesiastica non erat; sed potius nuda communionis subtractio, quam una ecclesia alteri, cui subiecta non erat, poterat denegare.

§. IV. Hae & aliae minoris excommunicationis species apud veteres occurrunt, quae labentibus annis, mutata ecclesiastica disciplina, nullius usus evaserunt. At in nova disciplina minor excommunicatio ea dicitur, qua innodatus sacramenta suscipere vetatur, nec ad beneficia potest promoveri. Contrahitur haec

haec excommunicatio, ubi quis cum excommunicato & prorsus Ecclesia eiecto extra crimen communicat. Ignota veteribus fuit hoc sensu minor excommunicatio, & forte de ea primus Gregorius IX. loquitur in *cap. ult, ex. de clerico excommunicato ministrante*, *& cap. 56. ex, de sententia excommunicationis*; stante enim veteri disciplina, qui cum excommunicato communicabat, eamdem omnino excommunicationem incurrebat. Sed excommunicationis istius in plerisque locis vix aliquis reliquus usus est..

§. V. Iam in veteribus monumentis generali excommunicationis nomine frequenter medicinalis, sive particularis intelligitur: veteres enim canones & patres, dum aliquem excommunicatum dicunt, aperte indicant, eum tamquam ethnicum & publicanum Ecclesia eiectum non esse; sed tantum communibus precibus & eucharistiae communione prohiberi *can.* 12. *C.* 3. *q.* 4. *can,* 41. *C.* 11. *q.* 3. Maior, sive mortalis excommunicatio a veteribus proprio nomine *anathema* dicta est, eaque percussi *anathematizati*. Anathema usu scripturarum rem exsecrabilem & exitio dignam denotat, & qui Ecclesia tamquam ethnici & publicani eiecti erant, exsecrabiles & flammis aeternis digni censebantur. V. Dupin. *de veteri eccles. discipl. diss. II. cap.* 2. Verum in nova disciplina, desuetis excommunicationis medicinalis speciebus, excommunicatio simpliciter dicta mortalem designat: quod Gregorius IX. respondit in *cap.* 59. *ex. de sententia excommunicationis*: & inde quae excommunicatio a Christi corpore non separat, minor dicta est.

§. VI. Hac inducta vocum nova significatione excommunicatio simpliciter dicta, sive maior, sensim a theologis & canonistis veluti diversa ab anathemate haberi coepit, creditumque fuit, per anathema ipsam excommunicationem intendi & veluti augeri. Ita ex eorum sententia excommunicatio est, quae fertur sine ulla sollemnitate; anathema vero, si sollemnitas addatur, atque ita anathematismus est veluti auxesis & aggregatio detestationis, quae excommunicationem auget non vi separationis, sed potius maiorum exsecrationum horrore. Exstant huius novae disciplinae vestigia in quadam Caelestini III. vel Clementis III. decretali in *cap.* 10. *ex. de iudiciis*. Et in pontificali Romano triplex excommunicationis species proponitur, *minor*, *maior*, & *anathema*.

§. VII. Praeterea in nova disciplina excommunicatio est vel *ferendae*, vel *latae sententiae*. Illa ministerio iudicis per sententiam irrogatur; haec vero ipso facto, sive admissione delicti sine iudicis sententia ab ipso canone infertur, incurriturque ipsa canonis transgressione. Ex formulis, quibus canones utun-

 tur,

tur, quae sit ferendae, quae latae sententiae excommunicatio facile dignoscitur; illa enim his similibusque formulis exprimi solet, *excommunicetur*, *segregetur*, vel, *praecipimus sub poena excommunicationis*; haec vero, *sit ipso facto excommunicatus*, vel, *ipso iure excommunicationem incurrat*. Excommunicatio latae sententiae ignota veteribus fuit, & demum circa seculum decimum secundum coepit innotescere; at temporis decursu mire percrebuit (a).

§. VIII. Iam mortalis & maioris excommunicationis iure divino effectus est omnimoda ab Ecclesia separatio, ita ut eiectus eius membrum amplius non reputetur. Fratrem contumacem *tamquam ethnicum & publicanum* Christus ipse habendum edixit, Matth. *XVIII.* 15. *seqq.* Ethnici autem & publicani, utpote a sacris iudaicis alieni, a synagogis, idest sacris iudaeorum conventibus, excludebantur (b). Itaque excommunicati in Ecclesia tamquam ethnici & publicani habendi sunt; & inde omni iure, quod per baptismum adquisierant, cadunt, sa-

(a) *In tota Gratiani Concordia, quae seculo decimo secundo medio in lucem prodiit, vix unum excommunicationis latae sententiae exemplum occurrit, modo verba illa* anthematis vinculo subiaceat, *quibus synodus Lateranensis sub Innocentio* II. *plectit clericorum & monachorum dolosos percussores*, cap. 29. C. 17. q. 4. *latae sententiae excommunicationem contineant*. *Deinceps usque ad annum* CIↃCCXCVIII., *quo Sextus Decretalium editus est, ex Navarri supputatione ferme triginta sex eius excommunicationis exstabant exempla, quae tamen ad viginti sex redigi possunt. Porro eodem supputante Navarro, solus Sextus Decretalium habet exempla triginta duo, Clementinae quinquaginta: & ita porro innumera alia exempla recentiores canones & decretales invexerunt*.

(b) *Ethnici iudaeis erant gentes omnes, quae iudaica sacra non profitebantur: publicani ut plurimum erant equites Romani, qui publicas res conducebant, in primis tributorum & vectigalium exactiones. Hinc Cicero* pro lege Manilia cap. II. & VII. *publicanos* honestissimos viros & fundamentum ceterorum ordinum *appellat*. *Ethnici iudaeis de more gentis antiquo erant odio; publicani vero, etsi Romae summo honore haberentur; tamen gentibus omnibus, quae erant in imperii provinciis, odio habebantur, & praesertim iudaeis, qui eos tamquam pestem reipublicae & generis humani propudium abominabantur; nec fortasse iniuria propter vexationes, quas in exigendis tributis inferebant;*

sacramentis, sacris officiis, ecclesiastica potestate, suffragiis communibus, totoque fraternitatis commercio privantur (c). Interim bene Ecclesia aut christiani pro excommunicatis orare possunt ad eorum conversionem; quod id non est in sacris communicare, sed potius merum misericordiae officium: quod S. Thomas *in IV. sentent. dist. 11. q. 1. art. 4.* recte observat.

§. IX. Apud iudaeos ethnici & publicani synagoga, idest sacris conventibus, non item civili societate excludebantur. Hinc vi verborum Christi excommunicatio mortalis sacris conventibus, non civili commercio officiisque privat. Verum ab ipsa apostolorum aetate ad aliorum exemplum, & ad maiorem excommunicati confusionem receptum est, ut quaedam civilia officia excommunicatis denegarentur, qualia profecto fuerunt officia libera, veluti amicitia, salutationes, mutuus convictus, Ioan. *epist. II. v. 10. seq.* 1., 1. *ad Cor. VII. 11.*, *ad Rom. XVI. 17.* (d). Nam, ut scite Dupinus *de antiq. ec. eles. discipl. diss. III. cap. 3.* observat, officia civilia, quae necessitate iuris debentur, veluti coniugum habitatio, parentum in liberos, liberorum in parentes officia, magistratibus debita obedientia, & huius generis alia non videntur excommunicatis per apostolos denegata. Sane praecipit apostolus, ut christiani principibus, etsi infidelibus, obediant: item edicit, ne mulier fidelis virum infidelem relinquat: & vult, ut servi fideles dominis serviant suis; quia scilicet haec omnia officia erant necessaria.

T 2 §. X.

(c) *Apostoli fideles excommunicatos, aut ad humilem poenitentiae locum redactos* Satanae in interitum carnis *tradere solebant*, 1. ad Cor. V. 5., 2. ad Cor. XII. 21., & 1. ad Timoth. I. 20. *Qua traditione excommunicati ex saniorum interpretum sententia potestati Satanae obiiciebantur, a quo veluti obsidebantur, & variis cruciatibus vexabantur. Et sane ipse apostolus indicat, etiam carnis interitum & macerationem passos esse, qui ab eo Satanae traditi erant: & hoc sensu Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, aliique veteres Satanae traditionem intellexerunt: V. Grot.* in 1. ad Cor. V. 5. *& Bingh.* orig. eccles. lib. XVI. cap. 2. §. 15. *Sed hoc donum fuit extraordinarium, quod cum ipsis apostolis cessavit.*

(d) *Descendit quidem ab apostolorum doctrina devitatio excommunicatorum in officiis civilibus liberis, at docent theologi id humano potius, quam divino iuri deberi. Dupin.* loc. cit.

§. X. Verum enimvero lapsu temporis haec excommunicatorum in civilibus officiis devitatio latissime extensa est, ut etiam in civilibus officiis necessariis locum haberet. Itaque inculcatum, neminem posse in civili conversatione quavis ratione communicare cum excommunicato, ne uxorem quidem, liberos, domesticos; neque excommunicato licere jura sua in iudicio persequi: excommunicatum quoque omni honore & muneribus publicis cadere, & subditos a subiectione & fide regibus extra Ecclesiam eiectis debita solutos esse, *can.* 4. *& can.* 5. *C.* 15. *q.* 6. Invaluit tantus excommunicationis rigor post seculum decimum, ubi frequentiores factae sunt excommunicationes, iisque episcopi & pontifices usi sunt, ad tuenda sua iura etiam temporalia contra principes eorumque magistratus. Nimirum ut ex voto negotia caderent, visum est, interdictionem in civilibus latissime extendere, ut excommunicati omnibus iuribus & officiis privati, episcopis necessario obedirent. Espen. *tract. de censuris cap VII.* §. 3.

§. XI. Conversatio cum excommunicato sive in sacris, sive civilibus severa poena puniebatur; etenim qui commercia cum excommunicatis fovebant, eadem censura ligabantur. Quae disciplina primum obtinuit, ubi quis in sacris cum excommunicato communicabat, tum extensa est ad eos, qui colloquia & convivia agitarent (e). Sane qui conversabantur cum excommunicatis, Ecclesiae auctoritatem parum curare videbantur, contumaciae eiectorum vim addebant, & praeterea peccandi periculo se exponebant; malorum enim consuetudo corrumpit bonos mores. *Recedendum est a delinquentibus*, inquit Cyprianus *de unit. Ecclesiae*, *vel immo fugiendum, ne dum quis male ambulantibus iungitur, & per itinera erroris & criminis graditur, a via vera itineris exerrans, pari crimine & ipse teneatur*. Scabiosum istud contagium ex veteri disciplina tantum eos videtur infecisse, qui cum ipso excommunicato communicabant; inde ulterius serpere coepit, & in infinitum productum est: quo factum, ut una excommunicatio saepe plures inveheret.

§. XII.

(e) *Et sane canon apostolicus* XIII., *synodus Antiochena* can. II. *& Carthaginiensis* IV. can. 73. *tantum abstineri iubent quotquot cum excommunicatis oraverint, aut eos in ecclesiam receperint: at recentiores synodi, veluti Toletana* I. can. 15. *Epaonensis* can. XV. *& Antissiodorensis* can. XXXIX. *etiam iis abstentionem minantur, qui colloqui & convivari cum excommunicatis deprehenduntur.*

§. XII. Disciplina, quae commercium cum excommunicatis etiam in civilibus officiis necessariis prohibebat, & contagiosum commercium in infinitum extendebat, ubi excommunicationes evaserunt frequentiores, rempublicam non minus, quam Ecclesiam turbavit. Itaque ad evitanda maiora mala, seculo undecimo & sequenti rigor interdicti civilis commercii moderatus est in pluribus casibus, qui ad tres restringi possunt: nempe permissum est cum excommunicato conversari, si officium aliquod iure debitum sit; si necessitas aut utilitas, sive ipsius excommunicati, sive aliorum commercium exigat; itemque si aliquem esse excommunicatum ignoretur, *can.* 103. *C.* 1. *q.* 3. V. Espen. *tract. de censur. cap. VII.* §. 4. *(f)*. Mitigatum quoque est excommunicationis contagium, quo cum excommunicatis commercia exercentes, eadem lepra, adficiebantur, statutumque, ut tantum minorem excommunicationem incurrant, qui extra crimen cum excommunicato communicarent, *cap. ult. ex. de clerico excommunicato ministrante*, *cap.* 59. *ex. de sententia excommunicationis*, nec ulterius scabiosum contagium procederet.

§. XIII. Porro in nova disciplina mitigatus est magna ex parte rigor excommunicationis etiam eo nomine, quod non omnes excommunicatos & in divinis & in humanis evitare oportet; sed tantum eos, in quos excommunicationis sententia est *a iudice publicata vel denuntiata specialiter & expresse*; itemque eos, qui sacrilegas manus in clericos palam iniecerint, qui etsi ab iudice denuntiati non sint, evitari debent. Cautum id est in quadam decretali, quam veluti a Martino V. in concilio Constantiensi editam primus S. Antoninus in *sum. par. III. tit.* 25. *cap.* 23. exhibuit, & ex eius fide universa Ecclesia recepit. Hinc inductum discrimen inter excommunicatum *vitandum* & *toleratum*: & inde illius in divinis & hu-

(f) *Gregorius* VII. *primus rigorem excommunicationis hac ratione imminuit, & quidem in specie particulari, hoc est quousque mala ob anathema Henrico imperatori dictum Ecclesiam & rempublicam concutiebant. Moderatio semel adhibita inde in constantem regulam abiit: quod factum videtur opera Gratiani, qui temporarium illud decretum Concordiae suae inseruit.*

Exceptos ab excommunicatione ob commercium cum excommunicatis scholastici his versiculis expresserunt:

Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse;
Haec quinque solvunt, anathema ne possit obesse.

humanis, non vero istius communicatio vetita est. Vt vero quis tamquam vitandus habeatur, necesse est, ut sententia ab iudice *publicata vel denuntiata sit specialiter & expresse*, hoc est nominatim lata sit, & praeterea ipsi excommunicato denuntiata. Vtrumque enim requiri docent theologi & canonistae, qui ideo vocem *vel* pro coniunctione accipiunt (e). Valet eadem regula etiam in interdicto & suspensione, quod ipsius decretalis verbis comprehensum est. Quo tempore frequentiores evaserant censurae, praesertim latae sententiae, necessaria erat ista moderatio, secus in tanto excommunicatorum numero viros bonos angi necesse erat, si nulla praecedente saltem declarante sententia, evitare in sacris & civilibus deberent, quos ipso iure canones extra communionem proiecissent.

§. XIV. Quando autem excommunicatio mortalis a Christi corpore omnino abscindit, certe maxima est inter poenas ecclesiasticas. Et quid quaeso peius christiano homini potest evenire, quam Ecclesiae communione tamquam ethnicum & publicanum omnino excludi, atque ideo sacramentorum usu & totius fraternitatis commercio privari, & in eum statum conjici, in quo constituti homines spe aeternae salutis destituuntur? *Summum*, inquit Tertullianus *apol. cap. XXXIX.*, *futuri iudicii praeiudicium erat, si quis ita deliquerat, ut a communione orationis, & conventus, & omnis sancti commercii relegaretur*. Hinc ex patrum sententia nihil tam debet formidare homo christianus, quam ab Ecclesia separari: & inde Augustinus *de corrept. & gratia cap. XV.* excommunicationem poenam *gravissimam* dixit.

§. XV. Quae quum ita sint, non debet profecto excommunicatio decerni, nisi ob grande crimen: & qui levibus ex caussis anathema infligit, abutitur ecclesiastica potestate, non secus ac si magistratus ob leves culpas homines morte puniret. *Anathema*, inquit synodus Meldensis apud Gratianum *can. 41. C. 11. q. 3.*, *est aeternae mortis damnatio, & non nisi pro mortali debet imponi crimine*. Et synodus Arvernensis apud eumdem Gratianum *can. 42. eod.*, *nullus sacerdotum quem-*

(g) *Particula* vel *apud scriptores mediae aetatis saepe pro coniunctione usurpatur: quod Iac. Gothofredus in* glossar. ad C. Theodosianum, *Io. Chiffletius in* Anastasii Childerici cap. VII. *& Petr. de Marca* de concord. Sacerd. & imperii lib. IV. cap. 5. *observarunt*.

quemquam rectae fidei hominem pro parvis & levibus caussis a communione suspendat. Quod si antiqua monumenta aliquos ob leves caussas excommunicatos memorant, id non de mortali excommunicatione accipiendum est, sed de medicinali, quam veteres simpliciter excommunicationem dicebant.

§. XVI. Nec tantum grave sit oportet delictum ad irrogandam excommunicationem, verum etiam manifestum, aut per iudicem legitime probatum; separat enim illa christianum ab Ecclesiae consortio. *Ubi peccatum non est evidens*, inquit Origenes *hom. XX. in Iosue*, *eiicere ab Ecclesia neminem possumus, ne forte eradicantes zizania, eradicemus & triticum*. Et Augustinus *lib. L. homiliar. hom. ult.* docet, neminem plecti posse aut medicinali, aut mortali excommunicatione, *nisi aut sponte confessum, aut in aliquo sive saeculari, sive ecclesiastico iudicio nominatum atque convictum*. Hinc multoties in canonibus praecipitur, excommunicationem non irrogari, nisi caussa probata, aut manifesta fuerit, *can.* 11. *C.* 2. *q.* 1., *cap.* 48. *ex. de sententia excommunicationis*.

§. XVII. Porro nec ubi crimen grave & probatum est, decerni facile potest excommunicatio, nisi adsit contumacia, qua criminosus obstinato animo in peccatis haereat, quod in evangelio aperte edicitur; fratrem enim criminosum tum demum tamquam ethnicum & publicanum habendum Christus docuit, si post duas privatas admonitiones nec Ecclesiam admonentem audierit. Matth. *XVIII. v.* 15. *seqq.* Inde usu receptum, ante excommunicationem criminosum semel, iterum, atque tertio admoneri debere: quam trinam admonitionem *secundum sacros canones* esse synodus Chalcedonensis docet. Et quoniam trina ista admonitio satis erat ad probandam contumaciam, hinc *competens* & *canonica* dicta est, *cap.* 48. *ex. de sentent. excommunicationis*, *cap.* 5. *eod. in* 6. Concessit quidem synodus Lugdunensis sub Gregorio x. iudicibus sive tres admonitiones, sive unam pro omnibus adhibere; at haec una admonitio instar omnium erat: nam aliquot dierum intervalla synodus adhiberi voluit, nisi facti necessitas ea suaderet moderanda, *cap.* 9. *eod. in* 6. Quod vero lapsa ecclesiastica disciplina iudices ecclesiastici etiam non admonitos excommunicarent, synodus Tridentina *ses. XXV. de ref. cap.* 2. tam immane arbitrium coercuit; & saltem duas monitiones statuit praemittendas.

§. XVIII. At hic nodus vindice dignus occurrit, etenim trina admonitio iure divino ad irrogandam excommunicationem necessaria, non bene videtur convenire cum excommunicatione latae sententiae, qua innodamur nulla praemissa admoni-

tione statim ac crimen sub ea poena vetitum committimus. Vidit difficultatem Gersonius, eamque evasurus docet, excommunicationem latae sententiae id tantum operari, ut iudex probato crimine statim possit excommunicationis sententiam publicare, nulla alia adhibita sollemnitate. Alii vero respondent, satis esse contumacem, qui canoni praecipienti non obtemperat: lege enim ipsa continuo admonemur & impellimur ad officium. Verum nescio, an responsiones istae nodum solvant; Christus enim praeter peccatum in legem, requirit animi obstinationem in peccato, & expressam repetitamque admonitionem. Illud verum est, excommunicationes latae sententiae lapsa demum ecclesiastica disciplina fuisse invectas, & potius auctoritate Ecclesiae, quam Christi sententia niti.

§. XIX. Praeterea etsi caussa legitima & contumacia adsit, non tamen gladius spiritualis statim exserendus est, & criminosus fraternitatis consortio exturbandus; sed tum demum cum dolore & aegritudine putrescentis membri abscissio decernenda est, si omnia alia remedia ad sanationem necessaria adhibita fuerint, & ab excommunicatione maius malum in Ecclesiam erumpere non videatur. Ita ex veterum sententia ad excommunicationem non facile licet excurrere, si excommunicandus sociam habet multitudinem, ne inde schisma in Ecclesia generetur. August. *lib. III. contra epist. Parmen. cap.* 2. Similiter ob maioris mali periculum non facile reges & magistratus excommunicari possunt; nam illi si parum pii sint, aut alias faciles ad iram, sacris eiecti plus mali, quam boni in Ecclesiam inferre solent, praesertim si ob temporales caussas excommunicentur: qua in re mediis seculis episcopi peccarunt. Quis enim nescit turbas & bella, quae rempublicam non minus, quam Ecclesiam agitarunt, quod magistratus & principes subinde extra Ecclesiae communionem proiecti sunt?

§. XX. Si excommunicatio iusta caussa destituatur, & idcirco qui censura tamquam nocens obstringitur, revera innocens est, haec excommunicatio *iniusta* a doctoribus appellatur, nec per eam christianus coram Deo ligatur; ministri enim Ecclesiae potestatem non habent in caelis aliquem ligandi, qui non prius proprio crimine se obstrinxerit: quod veteres patres, in primis Origenes, & Augustinus docent, *can.* 4. *c.* 24. *q.* 3. & *can.* 87. *C.* 11. *q.* 3. Hinc evenire potest, ut ille, qui foras pellitur, intus sit: & ille foras, qui intus retineri videtur. Interim iniusta censura christiano etiam timenda est, pertinetque ad eius officium videre, an sua culpa, quam ipse non satis advertit, talem poenam commeruerit. Quo sensu intelligenda sunt verba Gregorii M. apud Gratianum in *can.*

1. C.

1. C. 12. q. 3., *sententia pastoris sive iusta, sive iniusta semper timenda est*, ut ex integro homiliae Gregorianae contextu constat. At si censura reapse iniusta sit, & iniustitia omnibus innotescat, tum regula Gelasii papae locum habet: *sed si iniusta sit, tanto eam curare non debet, quanto apud Deum & Ecclesiam eius neminem potest iniusta gravare sententia*, can. 46. eod.

§. XXI. Ex veteris disciplinae regulis excommunicatio nullo certo sollemnique ritu, nec specialibus conceptisque formulis ferebatur; sed episcopus in presbyterio peccatores contumaces non sine dolore Ecclesia eiiciebat, *const. apostol. lib. II. cap.* 37. *seq.* Verum postquam lapsu temporis censurae ob frequentiam & parum iustas caussas contemni coeperunt, ad earum auctoritatem sustinendam certi ritus, & formulae diris & exsecrationibus plenae inductae sunt, quibus sollemni apparatu excommunicatio infligeretur, ut videre est in pontificali Romano *tit. de ordine excommunicandi*. Non tamen in omni excommunicatione praescripta sollemnitas adhibetur; sed tantum in ea, quae in nova disciplina *anathema* dicitur. Illud vero inest omni excommunicationi, ut non nisi scripto & caussa expressa ferri possit, *cap.* 1. *de sententia excommunicat. in 6.*

§. XXII. Lata excommunicationis sententia ab una ecclesia in aliis quoque servanda est, ut habet vetustissima regula in synodis saepe confirmata, Conc. Nicaen. *can. V.*, Antioch. *can. VI.* Id certe postulabat mutuum foedus & harmonia, quae inter ecclesias intercedebat, quaeque id operabatur, ut unaquaeque ecclesia rata haberet omnia disciplinae acta, quae in sontes aliae ecclesiae fecissent. Excommunicationes quoque facile contemnebantur, si ab una ecclesia eiecti ab aliis impune recipi possent. Hinc mos inolevit, ut ecclesiae de iis, quos extra communionem proiecerant, alias scriptis litteris encyclicis, idest circularibus, facerent certiores. Socrat. *lib. I. cap.* 6. conc. Tolet. 1. *can.* 11. Nec alia est hodierna disciplina, ut videre est in pontificali Romano (*h*).

CA-

(h) *Excommunicationes, sive a sacris electiones apud omnes fere gentes religiosas in usu fuerunt; naturale enim erat, ut sacris eiicerentur, qui ex regulis receptae religionis non vivebant, licet interdum eiectio a sacris etiam civili commercio privaret. Et iudaei quidem duplicem excommunicationem habuerunt, minorem scilicet, a Rabbinis* Niddui *dictam, qua delinquens a synagoga & ci-*

CAPUT XXXVI.

De interdicto.

§. I. *Interdictum quid?*
II. *Variae interdicti species.*
III. *Caussae & sollemnitas in irrogando interdicto.*
IV. *Interdicta generalia rationi vix congrua.*
V. *Effectus & mala generalis interdicti.*
VI. *Rigor interdictorum mitigatus.*
VII. *Poena contra violantes interdictum.*
VIII. *De cessione a divinis.*

§. I. INterdictum stricte sumtum, & ab excommunicatione & suspensione distinctum, est censura ecclesiastica, quae in emendationem privat usu quarumdam rerum sacrarum, qua res sacrae sunt & fidelibus communes. Nimirum tum rerum sacrarum interdictus usus inter censuras numeratur, si in emendationem & resipiscentiam irrogetur: nam si in vindictam criminis decernatur, potius poenae, quam censurae ex regulis novae disciplinae rationem habet. Interdictum quoque sic stricte dictum privat usu rerum sacrarum, prout usus est; nam si res sacrae spectentur veluti quaedam communicatio cum fidelibus, interdictus usus potius excommunicatio est. Nec interdictum privat usu omnium rerum sacrarum, sed tantum earum, quae in canonibus exprimuntur: quo etiam distat ab ex-

---

& civili aliorum commercio ad tempus prohibebatur, ut a via sua mala resipisceret: & maiorem Cherem *dictam, quae horrendis instructa diris a synagogae & reipublicae communione omnino exturbabat: eaque irrogabatur, si intra tempus legitimum minori excommunicationi subiectus absolvi non curasset, vel si delicti qualitas statim maiorem postularet: Apud Graecos homicidae, adulteri, militiam detrectantes, aliique criminosi a cunctis templis & sacris arcebantur. Apud Romanos aqua & igni interdicti, & a civili commercio, & a sacris excludebantur. Et apud Gallos Druidae scelestos & commercio religioso & civili eiiciebant; quae poena apud Gallos gravissima habebatur, teste Caesare* de bello Gallico lib. VI. cap. 13. *Quas omnes excommunicationes Seldenus* de synedriis lib. I. *pluribus exsequitur.*

excommunicatione. Et demum interdictum privat usu quarumdam rerum sacrarum, prout fideles omnes iis uti possunt: quo distat a suspensione, quae privat usu rerum sacrarum, sed uti ipsis clericis proprio. Descriptio ista interdicti tot logicis subtilitatibus instructa novae disciplinae debetur: nam ex veterum simplicitate interdictum veluti species excommunicationis habebatur.

§. II. Multae sunt interdicti species, est enim vel *personale*, vel *locale*, vel *mistum*. Personale personas directe adficit, easque usu quarumdam rerum sacrarum, quocumque eant, privat; qua ratione dici solet *ambulatorium*. Locale directe fertur ad locum, tantumque in eo res sacras celebrari vetat. Mistum utrimque participat, & personis & locis usu rerum sacrarum interdicit. Personale autem & locale interdictum vel generale, vel particulare est, prout collegium aliquod personarum, puta clerus, populus, aut quidam peculiares christiani usu rerum sacrarum prohibentur: itemque prout regnum, provincia, dioecesis, civitas, aut ecclesia aliqua interdicto supponatur (*a*). Sed si interdicto populus subiiciatur, eo nomine clerus

---

(a) *Quae fuerit origo generalis interdicti, quo ob unius aut paucorum crimina pluribus ecclesiis, aut integris civitatibus, aut regnis sacra interdicuntur, non una est omnium sententia. Hubertus* in archierat. *scribit, generalia interdicta quarto seculo apud Graecos cognita fuisse, idque auctoritate S. Basilii, qui* epist. CCXLIV. *respondit, pagum a precibus & orationum communione debere prohiberi, quod raptorem cum rapta susceperat, nec reddiderat. Alii exeunte seculo sexto interdictorum generalium usum incepisse docent: aliquot enim Gregorius Turonensis refert exempla, quibus ob paucorum crimina civitatibus aut ecclesiis sacrarum rerum celebratione interdictum est. Verum eiusmodi exempla rara sunt, & praeterea eius aetatis interdicta ferme in peculiares ecclesias ferebantur. Hinc rectius Dupinus* de antiq. eccles. discipl. diss. III. cap. 2. *docet, interdicta generalia, quibus integrae provinciae & regna rebus sacris prohibentur, tempore Gregorii* VII. *in usum frequentem abiisse. Certe Ivo Carnotensis* epist. XCIV. *interdictum* remedium insolitum *appellat, quod scilicet tum primum in usu esse inceperat. Deinceps vero generalia interdicta in controversiis inter imperium & sacerdotium semper adhibita sunt; at post Paulum V., qui Venetorum rempublicam interdicto supposuit, exemplum ferme nullum occurrit.*

clerus non venit; nec si sacris clero interdicatur, populus comprehensus censetur, *cap. 16. de sentent. excommunicationis in 6.* At si interdicto supponatur civitas, aut ecclesia, etiam suburbia, & capellae, & coemeterium ecclesiae adiacentia interdicto continentur, *cap. 17. eod.* Item, non secus ac excommunicatio, interdictum vel est ferendae, vel latae sententiae, prout scilicet vel sententia iudicis, vel ipso iure usus rerum sacrarum prohibetur.

§. III. Interdicta non nisi ex gravi caussa & cum magna prudentia decerni debent, praesertim si generalia sint; nec enim exiguum malum est, in ecclesiis sacra officia cessare, & sacramenta fidelibus non administrari. Quin interdictum etiam ob aliena crimina irrogari consuevit, veluti si ob peccatum patris, aut paucorum civium, universae familiae, aut pago, aut civitati sacris interdicatur. Porro interdictum iisdem sollemnibus, quibus excommunicatio, ferri debet: nam praemittendae tres monitiones, & sententia scripto pronuntianda, & caussa exprimenda: irrogatur nimirum in emendationem, & contumaciam supponit.

§. IV. Iam interdicta illa, quibus ob paucorum crimina, & praesertim ob peccata a regibus & magistratibus admissa, integrae provinciae & regna usu rerum sacrarum privantur, vix defendi posse videntur. Etenim non patitur recta ratio, ob unius aut paucorum peccatum universas societates puniri. Qua ratione Augustinus *epist. LXXV.* carpit Auxilium iuniorem episcopum Africanum, qui ob crimen a patre admissum universam familiam excommunicaverat. *Doceat, quomodo recte anathematizetur pro patris peccato filius, aut pro mariti uxor, aut pro domini servus.* Deinde ex veterum patrum sententia censurarum vis cessare debet, nec gladius spiritualis exserendus, si ex censuris schisma, aut aliud grave malum in Ecclesiam immineat. Et si S. Basilius in integro pago, qui raptorem cum rapta receperat, nec reddiderat, preces & orationes haberi vetuerit; id fortasse recte fieri potuit, quod plerique illius pagi cives peccaverant: deinde aliud est unum pagum, aliud integras provincias & regna interdicto supponere.

§. V. Interdicta generalia origine sua id efficiebant, ut in ecclesiis interdicto subiectis divina omnia officia, duobus ferme exceptis, parvulorum baptismo & morientium poenitentia, cessarent. Hinc plus damni, quam utilitatis Ecclesiae & reipublicae adferre consueverunt, praesertim si longo tempore stetissent: quae mala ipse Bonifacius VIII. recenset: *tunc excrescit indevotio populi, pullulant haereses, & infinita pericula anima-*

rum

rum insurgunt, ac ecclesiis sine culpa earum debita obsequia subtrahuntur, cap. ult. de sent. excommunic. in 6. Nec a ratione videtur alienum, quod de quodam loco in Marchia, qui diu interdicto obstrictus fuerat, se audivisse auctor glossae *in cit. cap. ult.* testatur, quod facta relaxatione homines triginta & quadraginta annorum, qui numquam audierant missam, sacerdotes celebrantes deriderent.

§. VI. Quae quum ita sint, Romani pontifices de malis interdictorum experientia edocti, eorum severitatem in diem emollierunt. Ergo praeter parvulorum baptismum & morientium poenitentiam Innocentius III. permisit, ut tempore interdicti praedicatio evangelii ad populum fieret, & confirmatio parvulis baptizatis daretur; *cap. 43. ex. de sententia excommunicationis*. Item concessit viaticum decedentibus & sepulturam ecclesiasticam clericis, qui servaverant interdictum, sed nullis adhibitis sollemnibus, & poenitentiam crucis signum recipientibus (b) & aliis peregrinis, etiamsi bene valerent, *cap. 11. ex. de poenitentiis & remissionibus*. Inde Gregorius IX. etiam permisit, ut in unaquaque hebdomada celebraretur privata missa, silentibus tamen campanis, voce submissa, ianuis clausis, & excommunicatis & interdictis exclusis, ut corpus Domini, quod decedentibus in poenitentia non negatur, conficeretur, *cap. 57. ex. de sent. excommunicationis*. Et demum Bonifacius VIII, poenitentiam sanis omnibus dari permisit, & divina omnia officia portis clausis & silentibus campanis quotidie celebrari, exceptis festis Natalis Christi, Paschae, Pentecostes, & Adsumtionis B. Virginis, (quibus festum Corporis Christi eiusque octavam Martinus V. addidit) in quibus etiam concessit divina officia sollemniter celebrari, sed exclusis excommunicatis, & admissis interdicto subiectis, modo qui caussam interdicto dederint, ad altare non

(b) *Crucem adsumere dicti sunt, qui ad sacra bella profecturi crucis symbolum palliis suis adsuebant & adfigebant, in signum votivae illius expeditionis: cuius rei origo concilio Claromontano adscribitur, in quo expeditio Hierosolymitana decreta est. Sacrae expeditiones inde etiam contra haereticos, immo aliquando & contra principes indictae. Verum peregrini non eadem ratione in omnibus expeditionibus crucem vestimentis suis adfixere. Eam in expeditione contra Albigenses & contra Mauros Hispanos in pectore, in aliis alia ratione cruce signati prodiderunt. V. Dufresne* gloss. med. & infim. Latinit. v. *crucem adsumere*.

non appropinquent, *cap. ult. de sententia excommunicat. in 6*.

§. VII. Violantes interdictum ex iusta & canonica caussa, & ordine legitimo latum gravis criminis rei sunt, utpote qui Ecclesiae auctoritatem in re gravi transgrediuntur. Clerici vero, qui in loco interdicto celebrant, a canone sunt alieni, nec ad eligendum cum aliis admittuntur: cuius irregularitatis tantum summus pontifex veniam potest indulgere, *cap. 18. §. 1. de sentent. excommunic. in 6.*, ubi etsi tantum sermo sit de sola *celebratione*, quae ad missae celebrationem restringi solet; tamen celebratio hoc loco ex interpretum sententia complectitur officia omnia, quae tempore interdicti celebrari vetantur. Item qui interdicto subiectos in loco sacro sepeliunt ipso facto in excommunicationem incurrunt, cuius relaxatio episcopo reservata est, *Clement. 1. de sepulturis*. Excommunicantur quoque regulares etiam exemti, qui interdictum generale aut locale a pontifice, vel ab episcopo latum non servaverint, *Clement. 1. de sentent. excommunicationis*.

§. VIII. Interdictum ex regulis novae disciplinae distat a *cessatione a divinis*, quae inter censuras non censetur. Per cessationem a divinis ipso iure vetantur divina officia celebrari in ecclesia, quae homicidio, aut adulterio, aut alio admisso crimine polluitur, *cap. ult. ex. de consecratione ecclesiae*, ut populo salutaris terror & criminis horror incutiatur. Non ergo infligitur in emendationem; at divina officia nequeunt celebrari, nisi ecclesia reconcilietur. Violatio cessationis a divinis gravis culpa est; at non facit a canone alienos, *cap. 18. ex. de senten. excommunic. in 6.*, excommunicantur vero regulares, qui in ecclesia, ubi a divinis cessatur, celebraverint, *Clement. unic. de sentent. excommunic. in 6.*

CA-

CAPVT XXXVII.

De suspensione.

§. I. SVspensio, quatenus ab excommunicatione & interdicto distinguitur, est censura ecclesiastica, qua clericus in emendationem exercitio potestatis ecclesiasticae, quam ratione officii vel beneficii habet, salva dignitate, abstinetur. Ita distat ab excommunicatione, quae privat ecclesiastica potestate, non quod competat ratione officii aut beneficii, sed potius quod ad communionem cum reliquis fidelibus spectet. Item suspensio distat ab excommunicatione, quod haec & in clericos & in laicos, illa tantum irrogatur in clericos, quibus solis exercitio ecclesiasticae potestatis officio aut beneficio ecclesiastico cohaerentis potest interdici. Porro suspensio distat ab interdicto; hoc enim clerici prohibentur usu rerum sacrarum, sed ea ratione, quod istae fidelibus omnibus communes sunt, quando suspensis usus earum interdicitur, quod ab officio aut beneficio dependent.

§. II. Tres suspensionis species distingui solent, una ab officio, altera a beneficio, & tertia simul ab officio & beneficio. Suspensio ab officio clericum abstinet ab omnibus officiis ecclesiasticis, quae vel ab ordine, vel ab iurisdictione dependent, modo sint vera officia ecclesiastica: nam ea, quae clericis & laicis communia sunt, qualia ingressus in ecclesiam, sacramentorum susceptio, suspensis ab officio non prohibentur. Suspensio a beneficio clericum excludit a fructuum beneficii perceptione, & aliis inde pendentibus, non item ab officio: odiosa enim stricte esse accipienda doctores tradunt. Suspensio demum ab officio & beneficio clericum & a sacris officiis, & perceptione fructuum beneficii privat. Num vero suspensi ab officio etiam beneficio, quod propter officium datur, abstenti intelligantur, disputant doctores: cuius quaestionis ratione factum

ctum est, ut iudices ab utroque suspendere volentes, verba *ab officio & beneficio* sententiae inserant.

§. III. Praeterea quaevis suspensionis species vel irrogatur in totum, vel pro parte, vel in perpetuum, vel ad tempus, quin etiam ad certum locum potest limitari pro culpae admissae ratione. Clerici suspenduntur in totum, si omni functione clericali; pro parte, si tantum missae celebratione, aut habendis ordinationibus prohibeantur. Perpetua est suspensio, quae, salva dignitate, perpetuo sacris officiis celebrandis interdicit; temporaria, quae ad certum tempus limitatur, veluti si episcopus per annum ab ordinum collatione suspendatur. Suspensio restricta ad certum locum facit, ut clerici in eo loco officia, a quibus sunt abstenti, nequeant exercere; at in aliis locis non prohibentur sacris operari, aut iurisdictione uti. Porro suspensio cuiusvis speciei vel est ferendae, vel latae sententiae, quarum illa iudicis sententia, haec vero auctoritate iuris ipso facto irrogatur, non secus ac de excommunicatione dictum est.

§. IV. Censurae stricte sic dictae ex regulis novae disciplinae in emendationem, non in poenam criminis irrogantur. Hinc non omnis suspensio censura est, sed ea tantum, quae nulla temporis limitatione coercetur, utpote quae in emendationem infligitur: quae vero perpetuo, vel ad certum tempus decernitur, potius poena, quam censura reputatur. V. Suarez *de censur. disput. VII. sect.* 1. Hinc suspensio tamquam censura irrogata non tollitur, nisi per canonicam relaxationem, quae tum concedi debet, si abstentus resipuerit: contra suspensio ad certum tempus restricta ultra tempus non profertur, sed eo elapso expirat ipso iure sine relaxatione: quae inter doctores recepta sententia est. Quin observat auctor glossae *in Clement. 1. de decimis*, suspensionem hac formula latam *donec satisfecerit*, ipso iure sine ulla relaxatione evanescere, statim ac iudex satisfactum fuisse declaraverit (a).

§. V.

(a) *Quidquid vero de suspensione sive tamquam censura, sive tamquam poena habet nova disciplina, id etiam apud veteres obtinuit. Clerici enim omni aetate sive in totum, sive pro parte sive ad tempus, sive in perpetuum sui ordinis exercitio prohibiti sunt, salvo gradu & dignitate, qua aucti erant. Item in veteri disciplina occurrunt clerici, qui, sui ordinis retentis officiis, tantum redituum portione sibi debita, idest stipendiis & sportulis clericalibus, abstinentur. Cyprian.* epist. XXVIII. al. XXIXX.

ad

§. V. Iam clerici sacris officiis, aut ecclesiasticis stipendiis suspensi dignitatem & beneficium non amittunt, sed tantum ordinis & dignitatis suae functionibus, vel perceptione fructuum beneficii, & aliis inde pendentibus abstinentur, Cyprian. *ep. XVI. al. X.*, conc. Ancyr. *can. I.*, Neocaesar. *can. IX.* Ita suspensio, licet perpetua, differt a depositione, quae non tantum ab exsecutione officii & beneficii prohibet; verum etiam depositum omnino ab altaris ministerio exturbat, & officio & beneficio omnino privat, titulumque aufert, adeo ut sine nova collatione & titulo ad officium vel beneficium redire nequeat. V. Espen. *par. III. tit.* 11. *cap.* 11.

§. VI. Quod vero suspensio sive ab officio, sive a beneficio poena ecclesiastica est, sine caussa non debet irrogari, quamvis non adeo gravis culpa requiratur ad suspensionem, ac ad excommunicationem & interdictum. Nimirum suspensio est partialis excommunicatio, qua clerici ecclesiastica communione, quae strictius accepta tantum clericalia officia complectitur, pro parte aut in totum privantur. Et reapse in veteri disciplina saepe occurrunt excommunicationes, idest suspensiones pro levibus culpis clericis irrogatae, *can. LVI. & seq. apostol.* Sed si suspensio tamquam censura ferendae sententiae decernatur, debet praecedere contumacia & competens admonitio. Item suspensio, non secus ac excommunicatio & interdictum, in scriptis ferenda est, & quidem expressa caussa, ob quam irrogatur, *cap.* 1. *de sentent. excomm. in 6.*

§. VII. Si clerici in suspensione functiones ordinis, aut beneficii, a quibus suspensi sunt, exerceant, a canone sunt alieni, *cap.* 1. *de sententia & re iudicata in 6.* Immo si presbyter ab ordine suspensus minorum ordinum functiones exerceat, ex sententia Fagnani *ad cap.* 2. *ex. de clerico excomm. ministrante n.* 14. etiam a canone alienus censendus est; functiones enim minorum ordinum sacerdotio insunt, & inde, vel-

---

ad cler., *conc. Cartag.* IV. can. 48. & seq. *Tantum apud veteres suspensio, quae nunc tamquam propria censurae species reputatur, erat veluti medicinalis excommunicatio, quod clerici ecclesiastica communione, quae illis propria erat, plus minusve pro ratione culpae excludebantur, quod Albaspinaeus* observat, lib. I. 2., *Habertus* in archierat., *aliique observant. Hinc suspensio in antiquis monumentis του αφορισμων* separationis & excommunicationis *nomine designatur. V. Suicer.* thes eccles. v. αφορισμος

veluti totidem rivuli a fonte, manarunt, modo tamen functiones illas suspensus presbyter exerceat tamquam clericus, cui functio propria est. Hinc quod in plerisque ecclesiis functiones ordinum minorum a clericis necessario ordine non insignitis, aut etiam a laicis solent exerceri; presbyter ab ordine suspensus non videtur a canone alienus, quod functiones minorum ordinum obeat: nam functiones exercet, tamquam si ab ordine non penderent. V. Espen. *de censuris cap. X.*

CAPVT XXXVIII.

De absolutione a censuris.

§. I. *Absolutio a censuris quid?*
II. *Ea est duplex, vel in foro interno, vel externo.*
III. *Qui absolvit a censuris ab iudice latis.*
IV. *Qui absolvit a censuris latae sententiae.*
V. *Aliquando cessat censurarum reservatio.*
VI. *Absolutio* ad cautelam;
VII. *Et* reincidentiam.
VIII. *Pax excommunicatis post mortem datur.*

§. I. Semel irrogata censura non tollitur, nisi per absolutionem, seu relaxationem, *cap.* 28. *ex. de sentent. excommunicationis*: quum enim per censuras iuridica & canonica Ecclesiae potestate christiani a communione sive in totum, sive pro parte prohibeantur, non videntur nisi eadem potestate in externam Ecclesiae communionem restitui posse. Absolutio a censuris, quae *pax*, *relaxatio*, *venia*, *communio* in antiquis monumentis dicitur, est relaxatio poenae, sive vinculi secundum Ecclesiae formam concessa. Forma vero Ecclesiae id ante omnia postulat, ut ademta communio non facile restituatur, sed ubi de emendatione constat, *can.* 33. *C.* 23. *q.* 4.

§. II. Ex veteris disciplinae regulis, quibus unum erat Ecclesiae poenitentiale forum, internum nempe, relaxatio censurarum etiam una erat, & eiusdem interni fori pars habebatur, & ab eodem sive episcopo, sive presbytero, qui poenitentiis praeerat, concedi solebat. V. Morin. *de administr. poenit. lib. I. cap.* 10. (1). Sed ubi duplex in Ecclesia forum in-

(a) *Quamvis autem relaxatio excommunicationis interni fori pars*

invaluit, internum nempe, & externum; duae species absolutionis a censuris distinctae sunt, una in foro interno, quae Deo reconciliat, altera in foro externo & contentioso, quae praecedente iudicis sententia externam pacem restituit. Vtraque proprij fori limitibus coercetur, nec ulterius operatur: quin saepe contingit, ut qui potest censuras in foro externo relaxare, in foro interno absolvere nequeat, & e contrario. Hinc absolutio in foro interno etiam vi iubilaei data ad tollendos actus fori iudicialis satis esse non censetur. Necessaria vero est relaxatio in foro externo in iis praecipue casibus, quibus censura ab iudice fertur & denuntiatur, alioquin interna relaxatio sufficit. Espen. *tract. de censur. cap. XI.* §. 2.

§. III. Iam a censuris ab episcopo vel alio iudice ecclesiastico per sententiam latis ille iure absolvit, qui eas irrogavit, conc. Nicaen. *can. V.*, vel eius in munere successor, aut eius delegatus, *cap. 20. ex. de officio ordinarii*, aut denique superior, veluti metropolitanus, si querela de iniquitate censurae ad ipsum deferatur. Sed metropolitanus nemini potest pacem impertiri, nisi legitime & plene ipsi constiterit de episcopalis censurae iniquitate; contra si certum appareat, excommunicationem esse iustam, superior iudex excommunicatum ad iudicem, qui excommunicavit, remittere debet, non vero pacem dare, nisi periculum in mora sit, vel excommunicator requisitus absolutionem satisfacere parato per malitiam denegat. Quod si dubitetur, an censura iusta sit, superior eam relaxare bene potest, quamvis rectius sit, si ad proprium antistitem remittat, *cap. 7. §. 3. de sententia excommunic. in 6.*

§. IV. Quod vero spectat ad censuras latae sententiae haec regula recepta est; si summus pontifex, aut canonis conditor earum relaxationem sibi expresse non reservavit, absolvi unusquisque potest vel a proprio episcopo, vel a proprio sacerdote, *cap. 29. de sententia excommunic.* Nomine proprii sa-

---

pars esset; tamen seorsum & diversa formula a peccatorum absolutione dabatur: excommunicati enim in pacem recipiebantur in ipsa poenitentiae datione; peccata vero remittebantur per absolutionem sacramentalem, quam demum emensis poenitentiae spatiis peccatores accipiebant. Relaxabatur vero excommunicatio non sine sollemnitate, quam synodus Arausicana proponit, can. 108. C. 11. q. 3.

cerdotis etsi parochus veniat, tamen in hac caussa etiam tamquam proprius sacerdos habetur quisquis confessionibus praeest. Quod si summus pontifex, aut alius canonis conditor absolutionem sibi reservaverit, ipse aut quilibet sacerdos ex illius delegatione relaxat censuram. Censentur vero aucti delegatione ad relaxandas in foro interno censuras papae, aut episcopis reservatas etiam illi, qui ab iisdem absolvendi a peccatis reservatis generalem potestatem habent.

§. V. Sunt interim casus, in quibus generalis censurarum reservatio cessat, & relaxatio etiam sine speciali delegatione ab inferioribus ministris conceditur. Et sane episcopi in foro conscientiae rite absolvunt subditos suos a casibus occultis etiam papae reservatis, Trident. *ses. XXIV. de ref. cap. 6.* Praeterea episcopi relaxant censuras papae reservatas, ubi censura obstricti impares sunt ad Romanum iter, quales sunt mulieres, senes, valetudinarii, *cap. 13. ex. de sententia excommunic.* Et generatim cessat omnis reservatio, & presbyteri quique absolvunt, si mortis periculum urgeat Trident. *ses. XIV. de sacramento poenit. cap. 7.*, quamvis inde evanescente periculo sic absoluti Romano pontifici, vel eius legato se sistere debent, eius mandata accepturi; aliter in eamdem censuram incidunt, *cap. 22. de sentent. excommunic. in 6.*

§. VI. Relaxatio censurarum cognita veteribus patribus una & absoluta erat, quae post emendationem, aut finitam caussam dabatur; at in nova disciplina datur etiam absolutio *ad cautelam*, ut vocatur, quod ad maiorem cautionem dari consuevit. Ea locum habet, ubi de vi latae censurae dubitatur, daturque petenti de illius validitate adhuc pendente controversia, *cap. 40. ex. de sentent. excommunicationis*: item praemittitur absolutioni sacramentali ab omnibus sacerdotibus, qui foro interno praesunt, idque ne absolutio sacramentalis ob censuram iure illatam & ignotam frustranea fit: & porro inseritur omnibus bullis & rescriptis apostolicis, ut eo salutari remedio concessa gratia impetrari possit (*b*).

§. VII.

(b) *Absolutio ista ad cautelam demum post seculum decimum inventa est, ubi excommunicationes frequentiores esse, & illarum caussae per fori dinbages tractari coeperunt; durum enim visum est, excommunicatum tamdiu extra Ecclesiae communionem manere: & ita recepta disciplina, ut pendente quaestione de vi censurarum absolutio ad cautelam daretur. Inde censuris latae sententiae eatenus multiplicatis, ut saepe nesciant fideles an censuris*

§. VII. Absolutioni a censuris *ad cautelam* non absimilis est absolutio sic dicta *ad reincidentiam*, antiquis patribus etiam ignota, quae ubi de censura certo constat, datur ad definitum tempus, aut ad certum actum, ut illo tempore elapso, aut actu peracto sic absolutus rursus incidat in censuram. Solet haec absolutio concedi sub certo modo sive obligatione, videlicet satisfaciendi parti laesae, vel exercendi certum pium opus, aut itineris Romani suscipiendi: qui modus intra praefixum tempus impleri debet, aliter tempore elapso, & modo non impleto, censura vim suam resumit, nisi per absolutum non steterit, quominus modum impleret, nec eius nova culpa adsit.

§. VIII. Nec tantum relaxantur excommunicationes, dum adhuc excommunicati vivunt, verum etiam post mortem; fieri enim potest, ut excommunicatus, qui signa poenitentiae & emendationis dederat, ante acceptam pacem moriatur, aut etiam ut quis post mortem excommunicetur. Pax post mortem in veteri disciplina facto potius (c), quam conceptis precibus dabatur; sed labentibus annis eo res devenit, ut in utraque ecclesia certa verborum formula tribueretur, *cap.* 28. *ex. de sententia excommunic.* Quin a nonnullis falso creditum, per istam absolutionem mortuos ab aliquibus poenis liberari; excommunicationes enim & absolutiones mortuis datae eorum animabus nec prodesse, nec nocere possunt, sed eorum tantum memoriae. V. Dupin. *de vet. eccles. discipl. diss. III. cap.* 2. (d).

suris obstricti sint: necesse fuit, absolutionem ad cautelam sacramentali absolutioni praemitti, & omnibus gratiae rescriptis inseri. V. Espen. tract. de censur. cap. XI. §. 3.

(c) *Veluti si mortuorum exsecratorum nomina in sacris diptychis, ex quibus antea expuncta fuerant, iterum restituerentur: itemque si oblationes mortuorum nomine factae ab Ecclesia acciperentur. Bingh.* orig. eccles. lib. XVI. cap. 3. §. 12. *Quo facto iterum mortuorum nomina in sacris precibus recitabantur, & Ecclesia pro eorum dormitione preces faciebat.*

(d) *Fuit in veteri disciplina absolutio, quae oeconomia quadam dabatur excommunicatis, qui in gratiam apud reges recepti aut regiae mensae participes facti erant: quod synodus Toletana* XII. can. 3. *de iis, qui* contra regem, gentem, vel patriam *egerant, decernit. Idem vero veluti in capitularibus generatim de omnibus excommunicatis cautum Ivo Carnotensis* decr. part. XVIII. cap.

CAPVT XXXIX.

De depositione & reliquis poenis ecclesiasticis.

§. I. *Depositio quid? Eius species.*
II. *Differentia inter depositionem & degradationem:*
III. *Quando invaluit.*
IV. *Iudices depositionis in veteri disciplina.*
V. *Novo iure episcopi deponuntur a pontifice.*
VI. *Presbyteri & alii inferiores clerici iure novo a quibus deponuntur.*
VII. *Sollemnitas degradationis.*
VIII. *Depositio ob delictum irroganda.*
IX. *Degradatio ob quae crimina irrogatur.*
X. *Depositio perpetua est.*
XI. *De* laica communione.
XII. *Depositi clerici olim curiae addicti.* Curia *quid?*
XIII. *Iure novo clerici degradati traduntur curiae puniendi.*
XIV. *Poena ecclesiastica erat etiam* regradatio:
XV. *Et verberum coercitio.*
XVI. *De* communione peregrina.
XVII. *Detrusio clericorum in monasterium:*
XVIII. *Et in alias strictiores custodias.*
XIX. *Multae dictio.*
XX. *An ecclesia possit exilia damnare?*

§. I. Satis de censuris, nunc de poenis ecclesiasticis stricte sic dictis agendum, inter quas principem sibi locum *depositio* vindicat, Graecis *καθαίρεσις* dicta. Definitur poena ecclesiastica, qua clerici propter crimen in perpetuum ordinum exercitio, sacris functionibus, & beneficiis in totum exsuuntur. Vna erat in veteri disciplina depositio, quae etiam *degradatio* di-

cap. 334. *testatur, quamvis in eam sententiam nullum hodie exstet capitulare. Mos iste obtinuit in Germania, Francia, Hispania, & Anglia: quod Seldenus* de synedr. lib. I. cap. 10. *probat. Nimirum id obsequii Ecclesia tribuit principibus, ut censuras suas relaxaret, si illi in suam gratiam excommunicatos recepissent. Etiam apud gentes homicidii reus, qui & a sacris & a communi consortio arcebatur, expiatus, sive absolutus tum demum maxime habebatur, si a rege quopiam exceptus hospitio purgaretur. V. Selden.* loc. cit.

dicebatur; at ex regulis novae disciplinae depositionis duae sunt species, una simplex & verbalis, quae *depositio* stricto sensu dicitur: altera sollemnis & actualis, quae *degradationis* nomine venit. Simplex depositio per nudam iudicis sententiam clericum gradu suo, nulla adhibita sollemnitate, exturbat: sollemnis vero & actualis verbis & re peragitur; est enim actus ipse, sive sollemnis caerimonia, qua clericus sola iudicis sententia prius depositus reapse sacris indumentis & insignibus spoliatur, & ad laicos abiicitur.

§. II. Multa inter depositionem & degradationem intercedunt discrimina; praecipua vero sunt: depositus adhuc retinet privilegia clericalia, degradatus vero ea omnino deperdit, & deinceps velut laicus reputatur: depositus item ablegatur ad poenitentiam; degradatus traditur iudici seculari puniendus: depositus denuo deponi nequit, at potest degradari. Discrimina ista sunt ex nova disciplina, quae inter depositionem & degradationem distinguit; nam secundum veteres regulas per ipsam depositionem clerici privilegia clericalia una cum ordinum exercitio amittebant, & statim ad laicam communionem transibant: depositi clerici magistratibus puniendi ab episcopis non tradebantur; nec poterat evenire, ut depositus degradaretur.

§. III. Inter depositionem & degradationem distinctio invaluit, ubi clerici de magistratuum iurisdictione etiam in civilibus delictis omnino exemti sunt, & respublica atrociores & sanguinis poenas, quae in novis Europae regnis frequentes non erant, recepit. Nimirum in hoc rerum statu aliquando clerici canonicis poenis in officio retineri non poterant: atque ideo in delictis atrocibus magistratibus puniendi tradi debebant, ne in Ecclesiae & reipublicae perniciem nequiores evaderent. Ita non sufficiebat, clericum deponi per nudam sententiam, quae eum nec clericalibus privilegiis spoliabat, nec foro seculari addicebat. Ergo necesse fuit inter simplicem & sollemnem depositionem distingui, ut depositi clerici per degradationem ad laicos redacti magistratibus tradi possent (*a*).

 Eius-

(a) *In veteri disciplina etiam deponebantur clerici, antequam pro delictis civilibus a magistratu punirentur*, *Iustin.* novell. LXXXIII. in praef. §. 2. *Verum depositio ista non eo spectabat, ut illi in iudicis laici potestatem transirent; sed potius ad eos altaris ministerio exturbandos: integra tum erat in clericos communium criminum reos magistratuum iurisdictio: atque ideo non*

Eiusmodi discrimen aut induxit, aut iam inductum exeunte seculo decimo secundo Clemens III. seu Caelestinus II. probavit, *cap.* 10. *de iudiciis*.

§. IV. Ex regulis veteris disciplinae episcopi in synodo provinciali, presbyteri, & reliqui inferiores clerici a proprio episcopo in ecclesiae senatu deponebantur. Conc. Antioch. *can. IV. & XV.* Sed Africani patres in re tanti momenti solum episcopum in presbyterio sedentem vix sufficere putantes, in deponendis etiam diaconis & presbyteris plurium episcoporum praesentiam adhiberi voluerunt. Itaque statuerunt, ut diaconus a tribus vicinis episcopis cum proprio episcopo arguatur, presbyter a sex, episcopus vero a duodecim episcopis damnetur, *can.* 3. *& seqq. C.* 15. *q.* 7. Tum vero haec disciplina obtinuisse videtur, si contingeret, extra sollemne habendae synodi tempus episcopum deferri, & negotium moram non pateretur: nam alioquin etiam secundum Africanos canones episcopi in ordinariis synodis deponebantur, *can.* 4. *eod.* Disciplina ab Africanis patribus statuta etiam in aliis Occidentis ecclesiis recepta est.

§. V. Verum labentibus annis depositiones sive episcoporum, sive presbyterorum, & diaconorum per alios iudices ab iis, qui in antiquis canonibus designantur, factae sunt. Et quidem depositiones episcoporum una cum reliquis caussis maioribus ad summum pontificem devolutae sunt. Huius novae disciplinae primordia debentur falsis decretalibus, quae initio noni seculi opera Isidori Mercatoris vulgatae sub nomine Eleutherii, Iulii, aliorumque pontificum edicunt, non licere synodis provincialibus praeter sententiam Romani pontificis episcopos damnare: quod veteribus canonibus & veteris disciplinae usui adversatur; synodi enim provinciales per plura secula episcopos inscio pontifice damnarunt. Quae nova doctrina diu dubia haesit: tandem vero exeunte decimo seculo & deinceps una cum falsis decretalibus in Occidente recepta est; & quia synodi provinciales rariores evaserant, eo deventum, ut episcoporum caussae, tamquam maiores, primo iudicio sedi apostolicae reservarentur: quod supra *cap. VIII.* uberius expositum est.

§. VI.

---

non poterat evenire, ut episcopi ipsi reos magistratibus puniendos traderent, ut mittam, quod tum eiusmodi traditiones ecclesiae mansuetudini adversae censebantur.

§. VI. Quod vero ſpectat ad meram depoſitionem, maiorum clericorum, diaconos, & presbyteros etiam a tribus aut ſex epiſcopis una cum proprio epiſcopo Bonifacius VIII. deponi voluit, tamumque permiſit, ut clerici minores poſſint ſola proprii epiſcopi ſententia exauctorari, *cap. 2. de poenis in 6.* Quod vero in aliquibus provinciis legitimus epiſcoporum numerus ad depoſitionem vix haberi poterat, ſtatuit Tridentina ſynodus *ſeſ. XIII. de ref. cap.* 4., ut liceret epiſcopo, ſive per ſe, ſive per vicarium generalem clericos etiam maiores deponere, modo loco epiſcoporum adhibentur totidem abbates, qui uſum mitrae & baculi habeant, ſi in civitate, aut dioeceſi inveniri & commode intereſſe poſſint; alioquin aliae perſonae in dignitate eccleſiaſtica conſtitutae, quae aetate graves ſint, & iuris ſcientia commendentur.

§. VII. Sollemnitas, qua degradatio in nova diſciplina peragitur, exemplo rei militaris videtur inſtituta; dum enim exauctorabantur milites, inſignia militaria iis detrahebantur, *L. 12. C. de dignitatib. lib.* 10., ſicque caſtris & conſortio militum eiecti militaribus privilegiis cadebant. Itaque clericus degradandus ſacris veſtibus indutus ac manu habens librum, vel aliud ſui ordinis inſtrumentum, perinde ac ſi in officio ſollemniter miniſtrare deberet, adducitur ad epiſcopum, cui adhaerent alii epiſcopi vel abbates, aliive, qui in ſententia depoſitionis interfuerunt. Epiſcopus ſingula ornamenta ipſi ſigillatim eripit, incipiens ab eo, quod in ordinatione poſtremum fuit, & deſinens in eo, quod primo datum eſt: tum iubet, caput omne abradi, ad delendam coronam clericalem, ne ullum ſuperſit clericatus veſtigium. Dum vero ſingula ornamenta epiſcopus detrahit, ad terrorem verba iis contraria, quae in ordinatione adhibita ſunt, uſurpat: & in detractione veſtis clericalis addit veluti ſententiam, qua degradatum omni ordine, beneficio, & privilegio clericali exſuit, & ad laicos reducit, *cap. 2. de poenis in 6.* (*b*).

§. VIII.

(b) *Clerici degradati aut depoſiti ex regulis decretalium aliquando charactere impreſſo notantur, quo ab aliis poſſint internoſci*, cap. 3. ex. de crimine falſi. *Fuit haec poena civilis, qua calumniatorum fronti apud Romanos K littera ex lege Remmia inurebatur, ut ita deſignaretur, iuſtum eſſe calumniatorem; veteres enim* Kalumniam *ſcribebant. Servis quoque delinquentibus & praeſertim fugitivis ardenti ferro inſcribi ſolebant litterae aut ſtigmata, ut deinceps ſuo ſe titulo proderent. Inde* Con.

§. VIII. Depositio autem, utpote poena gravis, tantum ob delictum debet irrogari, quo clericus indignus sacro ministerio fiat. Delicti autem nomine ex veteris Ecclesiae regulis non solum gravia crimina tam ecclesiastica, quam civilia veniebant; verum etiam delicta ipsa minora, quae clericum nota quadam infamiae notabant, aut contra canones. & clericale officium admittebantur. Et profecto depositio manebat clericos, qui aleis & ebrietatibus vacarent, si admoniti bonam vitam non induissent, *can. XLI. Apostol.* Item praesto erat depositio, si clerici in sui officii exercitio negligentes essent, *can. LVIII. Apostolorum*, *can.* 8. *D.* 81. Quod si quando occurrant clerici ob gravia crimina a gradu in perpetuum non deiecti, sed aliis minoribus poenis castigati; id arguit, Ecclesiam censuras suas pro varia temporis & personarum ratione moderasse.

§. IX. Quod vero spectat ad degradationem, qua clerici degradati magistratibus puniendi traduntur, ea, quo primum tempore per summos pontifices probata est, propter magna crimina tum demum irrogabatur, si omnibus remediis & poenis canonicis praemissis clerici contumaces & rebelles persisterent, *cap.* 10. *ex. de iudiciis*, *cap.* 2. *ex. de clerico excommun. ministrante*. Interim conciliorum canonibus & pontificum decretalibus sensim quaedam crimina expressa sunt, quae etiam sine reorum contumacia degradatione vindicari placuit. Talia crimina sunt haeresis, apostasia a fide, saltem si quis in illam relapsus, aut in illa pertinax sit, falsificatio litterarum apostolicarum, assassinium, crimen nefandum non semel admissum, & cetera huiusmodi, quae Benedictus XIV. *de synodo dioeces. lib. IX. cap. 6.*

§. X. Depositio autem ex veteris disciplinae regulis perpetua est; semel enim depositus in perpetuum gradu suo excidebat, nec spes ferme supererat ulla, qua in pristinum honorem restitueretur, Conc. Antioc. *can. V.*; *can.* 2. & *can.* 4. *D.* 50. Praesertim vero nulla erat spes restitutionis, si clerici depositi ex veterum legum sententia curiae addicti fuissent; cu-

Constantinus M. non licere statuit, faciem hominis stigmate aut nota aliqua maculari, quod facies hominis ad similitudinem caelestis pulchritudinis efformata sit, L. 17. C. de poenis. *Hinc mirari subit, pontifices eo severitatis devenisse, ut clericos graviorum criminum reos stigmate notarent, praesertim quod notatio ista infamiam irrogaret.*

curiae enim addicti ad clericatus gradum adspirare vetabantur. Verum Augustinus depositionem tum perpetuam videtur habuisse, si depositi condignam poenitentiam non agerent, *can.* 23. *D.* 50. Quidquid vero huius rei sit, in nova disciplina depositis post poenitentiam tantum indulgentia sedis apostolicae, accedente proprii episcopi consensu, restitutionem sperare licet.

§. XI. Iam vero clerici perpetuo depositi ex regulis antiquis deinceps tantum *laicam communionem* recipiebant: Siric. papa *epist. ad Himerium Tarraconensem*, conc. Agath. *can. L.*, conc. Arelat. III. *can.* 2. V. Albaspin. *observat. lib. I.* 4. Sed quae fuerit laica communio, non convenit inter doctos. Bellarminus *de eucharist. lib. IV. cap.* 24. laicam communionem fuisse docet communionem sub una tantum panis specie. Contra Lindanus *panopl. lib. IV. cap.* 58. & Vossius *thes. theol. disput. XXIII. hi.* 5. ad laicam communionem clericos redactos sentiunt, quod depositi sacram eucharistiam non in sanctuario, sed extra cancellos inter laicos perciperent. Rectius Albaspinaeus, Petrus de Marca, Cardinalis Bona, aliique tenent, clericos depositos ad laicam communionem fuisse redactos, quod deinceps tamquam veri laici cum Ecclesia communicarent, nullius iuris aut functionis clericalis participes: quo sensu laica communio opponebatur *communioni ecclesiasticae* stricte sic dictae, quae functiones ordinum & iura clericalia complectebatur. Sane depositi clerici vestem clericalem cum laica commutabant: tonsuram clericalem deponebant, & eorum nomina ab albo clericorum expungebantur; non tamen vi depositionis ab Ecclesia tamquam ethnici & publicani eiiciebantur. Sed ubi depositio a degradatione distincta est, non sola depositio, sed potius degradatio ad statum laicorum redegit.

§. XII. Sed perpetuo depositi clerici in veteri disciplina addicebantur curiae, aut ordini suo, prout natales, aut facultates eorum erant, *L.* 39. *C. Th. de episc. & clericis*, *L.* 53. §. 1. *C. de episcopis*. Curia in vetustis monumentis est collegium civitatum inferiorum, eique addicti erant curiales, sive decuriones, qui honoribus quidem curiae fruebantur, at una cum substantia & posteritate sua eius muneribus & expensis erant obnoxii. Itaque depositi clerici dicebantur curiae tradi & addici, quod ab altaris obsequiis eiecti, & ad laicos redacti ad civitatis curiam transibant. V. Iac. Gothofr. *ad cit. L.* 39. Addictio ista poenae loco videtur fuisse: & hinc depositi curiae adscripti necessitatibus publicis obligabantur, & saepe in humili conditione & officio curiae serviebant, honoribus curialium fortasse expertes. Hoc sensu accipitur traditio cu-

curiae etiam aetate posteriori, ut videre est in falsis decretalibus, in quibus dicitur, ut depositus clericus *curiae tradatur, cui diebus vitae suae deserviat*, *can.* 31. C. 11. *q.* 1., *cap.* 18. *eodem*. Itaque traditio curiae non eo olim spectabat, ut clerici a magistratibus punirentur, sed potius ut illi perpetuo curiae deservirent.

§. XIII. Verum lapsu temporis, ubi clerici de iorisdictione magistratus per omnia exemti sunt, & respublica severiores sanguinis poenas in usum adsiduum recepit, invaluit, ut clerici depositi & sollemniter degradati magistratui puniendi traderentur: quo sensu formula *tradi curiae*, ubi civitatum collegia desierant, accepta est: quod ex Ivone Carnotensi *ep. LIII.* & *LXVI.* constat. Traduntur vero clerici magistratibus certo quodam ordine; nam primum deponuntur, deinde si in malitia perseverent, excommunicantur: postea crescente contumacia, anathemate feriuntur, hoc est, novis adhibitis exsecutionibus excommunicantur: & demum ubi in profundum malorum venerint, degradantur, & magistratibus puniendi traduntur, *cap.* 10. *ex. de iudiciis*. Haec tradendi forma initio generalis fuit, tum ad ea crimina restricta est, quibus ipso iure degradationis poena non irrogatur. Quod vero Ecclesia abhorret a sanguine, episcopus degradatum magistratui traditurus, pro eo statim intercedit, ut citra sanguinis effusionem sententia moderetur: qua facta intercessione episcopum non fieri a canone alienum, receptum est, *cap.* 27. *ex. de verbor. significatione*, etsi interim integrum sit magistratui ad mortem usque saevire. Ceterum moribus hodiernis depositiones vix usurpantur, & multo minus degradationes.

§. XIV. Inter poenas ecclesiasticas proximum a depositione locum tenet *regradatio*, quae est depositione minor. Militare vocabulum Latinis erat *regradatio*, quo denotabatur militis in inferiorem militiam reiectio, *L.* 3. *D. de re militari*. Itaque regradari dicebantur clerici, qui de suo in inferiorem ordinem, aut ordine suo retento, ad ultimum sui ordinis locum deiiciebantur: cuius poenae exempla in veteribus monumentis passim occurrunt. V. Altefer. *de eccles. iurisd. lib. IX. cap.* 9. Sic vero regradati clerici tantum in inferiore ordine ministrabant, & alieni officii usurpatio erat, si officia ordinis, unde deiecti erant, attentarent.

§. XV. Item inter poenas in veteri disciplina ab episcopis infligi solitas erant verbera, quibus iuniores clerici ab episcopis adfici solebant. Conc. Agath. *can. XXXVIII.* & *XLI.* Epaon. *can. XV.*, Matiscon. 1. *can.* 3. *al.* 5. Satis moderata eiusmodi coercitio videtur fuisse, & potius ad emendationem,

quam

quam ad vindictam spectasse. *Qui modus coercitionis*, hoc est per virgarum verbera, inquit Augustinus *ep. CLIX. ad Marcellinum, a magistris artium liberalium & ab ipsis parentibus, & saepe etiam in iudiciis solet ab episcopis adhiberi*. Et sane flagellationis & verberum hic modus fuisse videtur, ne ultra triginta novem ictus excurreret, conc. Matiscon. 1., *can. 5. al.* 8. qui erat verberum modus in lege Mosaica praescriptus, quamvis si crimen atrox esset, post aliquot dies verbera repeti possent. Etiam apud monachos obtinuit verberum coercitio, quibus monachi iuvenes, & qui protervius aliquid fecissent, castigabantur.

§. XVI. Alia poena canonica, quae clericis in veteri disciplina irrogabatur, erat *communio peregrina*, cuius synodi Regensis *can. III.*, Agathensis *can. V.*, & Ilerdensis *can. XV.* mentionem faciunt. Quid vero fuerit communio ista peregrina clericis in poenam indicta, varie explicatur, omniumque sententias Binghamus *orig. eccles. lib. XVII. cap.* 3. refert & expendit. Illa videtur probabilior sententia, clericos in sua ecclesia ad communionem peregrinam redactos vixisse quidem de bonis ecclesiae; at interim omnibus officiis clericalibus & precum communione exclusos fuisse. Sane communio ista a peregrinis, idest christianis, qui extra suam ecclesiam versabantur, nomen accepit. Peregrini vero litteris formatis, quibus de eorum fide & moribus constaret, destituti, si paupeyres essent, ab Ecclesia alimenta accipiebant, non tamen in precibus & eucharistia communicabant, *can. XXXIV. apostol.* Synes. *epist. LXVI.* Hinc peregrina communio clericis irrogata genus poenae fuit, qua illi in sua ecclesia ad conditionem peregrinorum reducebantur; atque ideo sportulas tamquam clerici accipiebant, interim vero suorum ordinum exercitio & ipsa precum & eucharistiae communione prohibebantur. Ceterum clerici in hanc conditionem redacti per poenitentiam facile pristinum gradum recuperabant, conc. Agath. *can. II.*, in quo a laica communione peregrina distabat.

§. XVII. Praeterea detrusio clericorum in monasterium ad agendam poenitentiam frequens fuit apud veteres; ibi enim ceterorum hominum oculis subducti facilius poenitentiae exercitationes subibant, & peccatorum occasiones evitabant. Includebantur vero clerici delinquentes in monasteriis, tam si ad tempus officio suo abstenti essent, *novell. CXXIII. cap.* 2., conc. Hispal. *can. III.*, quam si perpetuo depositi in laicam communionem rediissent, conc. Agath. *can. L.*, Epaon. *can. XXII.* Perpetua vero detrusio in monasterium praesertim obtinere debuit, postquam clerici de imperio magistratus etiam in

in criminibus civilibus exemti sunt; nec enim aequum erat, ut ob publica crimina ab officio depositi deinceps in civitate cum reliquis civibus versarentur, quo Innocentius III. spectare videtur, *cap. 6. ex. de poenis*. Verum hoc poenae genus in usu esse desiit, tum ob monachorum repugnantiam, qui exemtionibus aucti episcopis clericos in monasteria relegantibus non parebant: tum etiam quod non satis tuta erat in monasteriis detentorum custodia, & periculum etiam erat, ne malis clericorum moribus monachi ipsi corrumperentur.

§. XVIII. Nec tantum vetus Ecclesia clericos in monasteria ablegabat, verum etiam eos sive ad tempus, sive in perpetuum poenitentiae caussa custodia strictiori & veluti carcere coercebat. Cui usui inserviebant diaconica, & sacrorum vasorum aeraria, & quandoque etiam catechumenia, idest loca in altum navis ecclesiae elaborata, Gregor. II. *epist. ad Leonem Isaurum*. Quin patres Toletani memorant *ergastulum*, in quo clerici depositi perpetuo includebantur, *can.* 30. *C.* 25. *q.* 8. Et in ipsis canonicorum monasteriis erant loca secretiora, quo pervicaces & inemendabiles detrudebantur. Ex his moribus sensim invaluit, ut episcopi carceres haberent, in quibus sive in perpetuum, sive ad tempus clerici delinquentes in poenitentiam coerceri possent, *cap.* 27. §. I. *ex. de verbor. significatione*, *cap.* 3. *de poenis in 6*. Hinc distat inter ius civile & canonicum: illo enim carcer non ad poenam, sed in reorum custodiam institutus est; hoc vero etiam in poenam decernitur, quod ad agendam poenitentiam initio habitus est. Interim clerici delinquentes coercendi non sunt publicis carceribus, qui apta loca ad poenitentiam non sunt; sed carceribus ecclesiasticis, qui tacito saltem civilis potestatis adsensu permittuntur.

§. XIX. Inter poenas ecclesiasticas censetur etiam multae dictio, idest poena poecuniaria, quae ex eleemosynis, quae semper in poenitentiam consueverunt irrogari, originem ducit. Nimirum ubi forum externum ab interno separatum est, iudices ecclesiastici consuetudine quadam fori, exemplo fortasse iudicum secularium, multas decernere coeperunt, occasione ab eleemosynis, quae in foro interno imponebantur, arrepta. Probavit hunc usum synodus Tridentina *sess. XXV. de ref. cap.* 3., ubi permittitur iudici ecclesiastico, ut in caussis civilibus ad Ecclesiae forum pertinentibus multas etiam laicis irrogare possit. Interim multae in foro externo pristinum eleemosynarum ingenium retinuerunt: & hinc sicuti sacerdotes confessionibus praepositi sollicite cavere debent, ne ex eleemosynis in poenitentiam iniunctis utilitati suae consulant; ita cau.

cautum, ne iudices ecclesiastici multas vel in totum, vel pro parte in usum suum convertant, *cap.* 12. §. 2. *ex. de officio ordinarii*. Et synodus Tridentina *sess. XXV. de ref. cap.* 3. statuit, ut multae per iudices ecclesiasticos inflictae in eleemosynas, aut aliud pium opus impendantur. Verum non facile poenae pecuniariae irrogandae, ubi crimen aliam poenam canonicam requirit: & scite observat Fagnanus *in cap.* 3. *ex. de poenis*, antistites, qui crebro & facile poenas pecuniarias infligunt, vehementem exhibere avaritiae praesumtionem. Infligunt vero iudices ecclesiastici moribus hodiernis multas tantum in clericos, non item in laicos: & certe nec alibi, nec apud nos recepta sunt decreta Tridentina, quibus datur episcopis, multas laicos irrogare.

§. XX. Videamus modo, num Ecclesia pro iure suo possit exilio damnare. Exilium supponit territorium, extra quod repellendi sunt; quum vero Ecclesia territorium non habeat, nec ius pellendi in exilium potest habere: quod multis iuris canonici locis comprehensum est, *can.* 43. *C.* 25. *q.* 7., *cap.* 10. *ex. de iudiciis*, *cap.* 2. *ex. de clerico excommunicato ministrante* (c). Interim recte potest episcopus clericos alienos, qui in sua dioecesi morantur, ob malos mores ad proprios episcopos dimittere: dimissio enim ista exilium non est, sed potius pertinet ad canonum exsecutionem, qui clericos suis episcopis addicunt, nisi per beneficium alteri ecclesiae adscripti sint.

CA-

(c) *Huc doctrinae, quae habet, Ecclesiam iure pellendi in exilium carere, obstat Gregorius M.* lib. XI. Epist. 71. *ubi cuidam episcopo mandat, ut hypodiaconum calumniatorem officio deiiciat, & verberibus publice castigatum* faciat in exilium deportari: *obstans etiam falsae decretales, quae contra episcoporum persecutores & sacrilegos praedtorum ecclesiasticorum invasores exilium irrogant*, can. 9. C. 3. q. 4. & can. 13. C. 17. q. 4. *Verum Gregorius M. mandavit episcopo, ut calumniatorem hypodiaconum* in exilium faciat deportari, *utique a magistratu, cuius potestatem episcopus debebat implorare. Et sane male in* cap. 1. ex de calumniatoribus *ita Gregorii verba exhibentur, ut ipse pontifex veluti proprio iure exilium videatur irrogare. Nihil vero moror falsas decretales, utpote quae ab homine consarcinatae sunt, qui tenebat, Ecclesiam poenas civiles damni & honoris posse irrogare.*

CAPVT XL.

De exemtionibus de potestate episcoporum.

§. I. In veteri disciplina, ubi limites ecclesiarum constituti sunt, & singulis pastoribus portio gregis cessit, quam unusquisque regeret & gubernaret, christiani omnes unius ecclesiae suo parebant episcopo, & ei adhaerentes unam particularem ecclesiam componebant. *Ecclesia*, ait Cyprianus *ep. LXIX. al. LXVI. ad Pupianum*, *est plebs sacerdoti adunata, & pastori suo grex adhaerens. Unde scire debes, episcopum in ecclesia esse, & ecclesiam in episcopo: & si qui cum episcopo non sint, in ecclesia non esse.* Cui doctrinae concinunt veteres canones, qui ab episcopo non pendentes congregationes tam quam schismaticas traducunt, & clericos earum auctores deponunt, laicos vero extra Ecclesiae communionem proiiciunt, *can. apost. XXXI.* Et inde episcopi dicti *principes populi*, vel *Ecclesiae*, & *προεστωτες praefecti*, quasi qui universae Ecclesiae praesiderent. At in nova disciplina ab hac regula descitum est, & monachi, collegia canonicorum, immo & singulae personae privilegiis aucti sunt, quibus de potestate episcopi exemti uni Romano pontifici subsunt.

§. II.

§. II. Initio vitae monasticae episcopi in monachos, utpote in solitudine & monasteriis sepultos, speciali potestate usi non videntur, sed ea tantum, qua fideles laici regebantur. Sed deinceps quum monachi continuis egressionibus coepissent Ecclesiam & rempublicam turbare, synodus Chalcedonensis *can IV.* eos, suggerente Marciano imperatore, curae speciali & potestati episcoporum subiecit. Quae disciplina deinceps & legibus civilibus, & multis canonibus, & regum Francorum capitularibus confirmata est, *L.* 44. §. 1. *C. de episcopis*, *can.* 16. *& seqq. C.* 19. *q.* 2. Hinc regula iuris canonici: episcopus habet fundatam iurisdictionem in regulares suae dioecesis, nisi probetur exemtio, *cap.* 7. *de privilegiis in* 6.

§. III. Potestas episcoporum in monachos disciplinam monasticam & bona monasteriorum episcopis subiiciebat, eaque uti oportebat episcopos ut pastores animarum, unice monachorum salutem spectantes. At episcopi tanta potestate saepe abusi sunt, & res monasteriorum temporales variis nominibus invaserunt. V. Espen. *par. III. tit.* 12. *cap.* 2. Sane ex oblationibus monasterio factis partem unam sibi adserebant, idque quod in divisione redituum ecclesiasticorum in tres aut quatuor partes una ad episcopum spectaret: in abbatum benedictionibus, in consecratione altarium, & oratoriorum dedicatione, in monachorum pro servitio monasterii ordinationibus, in visitandis monasteriis, in chrismatis & olei sancti largitione a monachis exigebant temporalia. Exigebant quoque *cathedraticum*, sive *synodaticum*, pecuniae nempe summam, quae in cathedrae honorem pendi consueverat. His aliisque nominibus multi episcopi monachis graves evaserunt: immo non defuerunt, qui monachos servili operi manciparunt, & monasteria in proprias possessiones verterunt, Conc. Toler. IV. *can.* 32.

§. IV. Iam seculis sexto & sequentibus monachi exemtiones de episcopali potestate meruerunt, quae a certis oneribus, vel omnibus monachos liberabant, sed integra remanente in ipsos monachos canonica episcopi potestate. Sane exemtiones a Gregorio M. pluribus monasteriis concessae tantum ad onera, & abbatis liberam electionem spectant; at episcopis in monachos aperte reservant *diligentiam disciplinae*, hoc est, canonicam auctoritatem, Gregor. M. *lib. VII. ep.* 5., & *lib. VI. cap.* 12. Et sollemnis monasteriis concedendi privilegii formula apud Marculphum *lib. I. form.* 1. exemtiones ab oneribus, & liberam abbatis electionem continet, integram vero relinquit episcopi in monachos potestatem. Ipsi fundatores petebant

huiusmodi privilegia, quae a propriis episcopis concedebantur, & quo firmiora essent, saepe in synodis vel a Romano pontifice probabantur, accedebatque etiam regia confirmatio, & plenius monachis consuleretur.

§. V. Huiusmodi partiales exemtiones disciplinae monasticae non adversabantur, nec monstruosam faciebant Ecclesiam; at post seculum decimum etiam plenae exemtiones, quae etiam de canonica episcoporum potestate liberant, & soli pontifici Romano subiiciunt, monachis concedi coeperunt (a). Non episcopi, sed ipsi Romani pontifices haec plenaria concesserunt privilegia (b), idque plerumque episcopis aut inscientibus, aut invitis. Quae quidem exemtionum privilegia semel usurpata labentibus annis adeo fuerant multiplicata, ut omnia ferme monachorum monasteria, & singuli ordines eadem obtinuerint. Ipsi fratres minores, qui prae ceteris alieno ab exemtionibus animo esse debebant, earum fuerunt avidissimi.

Cer-

(a) *Sane ante seculum undecimum, aut decimum secundum distinctio inter monasteria exemta & non exemta in synodis & genuinis monumentis illius aetatis non occurrit; sed generatim de veteri regula monasteria episcoporum potestati subiecta dicuntur. Item ante illa secula nullae occurrunt adversus abbatum & monachorum exemtiones querelae, quae seculo undecimo & sequentibus frequentes & graves fuere. Quae duo magno argumento sunt, post decimum seculum incepisse exemtiones, quibus monachi de canonica episcopi potestate subtracti sunt, aut saltem post illud tempus adeo fuisse multiplicatas, ut multorum querelas excitarent.*

Circumferuntur quidem ante seculum decimum multa privilegia, quae monachos subtrahunt de episcoporum potestate, & uni pontifici addicunt: at eorum pleraque sunt supposititia, cuius generis est privilegium, quod monasterio S. Martini Turonensis ab Adeodato papa datum fertur; alia vero genuina quidem sunt, sed admodum pauca, & praeterea non invitis episcopis concessa sunt, quale est, quod Zacharias pontifex Fuldensi monasterio dedit apud Baronium ad. ann. 755. n. 29.

(b) *Huiusmodi plenas exemtiones* emancipationis *nomine S. Bernardus* de considerat. lib. III. cap. 4. *dixit, idque quia sicut emancipatio filios de patris potestate, ita exemtiones de canonica episcopi potestate monachos liberabant.*

Certe S. Franciscus hoc uno gloriabatur privilegio, *se nullum habere privilegium*. & fratribus suis per obedientiam praecepit, ne umquam a Romano pontifice privilegia peterent. Sed hac in caussa fratres minores sanctissimo patri obedientiam denegarunt, & duce Elia eiusdem ordinis sodali, qui non divino spiritu, sed prudentia carnis nitebatur, ut Baronius *ad ann. 676.* observat; multa & plenissima impetrarunt exemtionum privilegia, quae etiam in functionibus hierarchicis, in administrandis sacramentis, & in habendis praedicationibus de episcopali potestate eos exemerunt (*c*).

§. VI. Nec tantum monachi, sed etiam collegia canonicorum, praesertim cathedralium, potestatem episcoporum excusserunt, & uni Romano pontifici subiecta sunt. Quae quidem canonicorum exemtiones seculo decimo tertio & sequentibus sensim invaluerunt: fortasse praetextu immunitatis in temporalibus, & correctionis, quam capitulum vel decanus habebat, dissimulantibus subinde episcopis, aut etiam consentientibus, ut inde liberiores evaderent in ecclesia administranda. Quin malo religiosorum & canonicorum exemplo etiam singulares personae sive seculares, sive regulares variis titulis sibi exemtionem & libertatem de episcopi potestate impetrarunt: quod multis in locis indicant Tridentini patres, & praesertim *sess. XXIV. de ref. cap.* 11. ubi deplorant, eiusmodi exemtiones episcoporum iurisdictionem perturbare, & exemtis occasionem laxioris vitae praebere.

§. VII. Sunt vero exemtiones vel personales, vel locales, vel mistae. Personalis dicitur, qua particulares tantum personae eximuntur, nulla habita loci ratione, ac proinde quocumque eant, exemtae censentur. Locales vero conceduntur locis, veluti monasteriis aut ecclesiis, ita ut personae tantum respectu loci exemtione fruantur. Et mistae demum & locis

X 2 & per-

(c) *Hoc eodem tempore, quo monachi episcopis subtrahebantur, episcopi ipsi privilegia exemtionis de suorum metropolitanorum potestate obtinebant*. Subtrahuntur, *inquit S. Bernardus* de considerat. lib. III. cap. 4., abbates episcopis, episcopi archiepiscopis, archiepiscopi patriarchis, sive primatibus. *Longe ante hoc tempus in ecclesiis Orientis fuerunt episcopi nulli metropolitano subiecti, sed proxime sub patriarcha constituti*. *V. Bingham.* orig. eccles. lib. III. cap. 18. n. 3.

& personis, quae ad illa loca pertinent, concessae. Cuius vero generis sit exemtio, ex verbis privilegii iudicandum est.

§. VIII. Plures vero adferri solent caussae, quae ad monachos & regulares de potestate episcoporum eximendos pontifices impulerunt (*d*). Sed praecipuae & ab ipsis monachis & a pontificibus videntur repetendae. Monachi bonis aucti, & abbates insulis episcopalibus condecorati, indignum reputarunt episcopis obedire: & hinc etiam ingenti auro persoluto pondere exemtiones sibi parare studuerunt: quod S. Bernardus *epist. XLII. ad Henricum Senonensem* testatur (*e*). E contrario mendicantes ipsa paupertas fecit privilegiorum appetentes, & praeterea celebritas & fama, quibus eorum ordines inclarescebant, speciali favore dignae videbantur. Ipsa quoque monachorum sub uno generali capite consociatio non parum exemtiones promovit, ne potestas episcoporum in monachos eorum hierarchiam turbaret (*f*). Porro seculis undecimo & sequentibus intererat Romanorum pontificum sibi per omnem Ecclesiam speciales filios & subditos parare, ut ita ordinariam & veluti episcopalem in universam Ecclesiam potestatem facilius exercerent, & novorum filiorum multitudine episcopos veluti in of-

(d) *Praecipuam caussam, qua monachi de potestate episcoporum exemti sunt, fuisse abusum potestatis episcopalis in monachos. Tamburinus* de iure abbat. tom.I. disp. 15. q. 3. *arbitratur. Et constat quidem, reapse aliquando coactos fuisse monachos ad exemtiones confugere, ut ab impotenti episcoporum dominatu se munirent; verum haec ratio non videtur generalis: & praeterea abusus potestatis unius episcopi non facit, ut successores ingenita summo sacerdotio priventur potestate.*

(e) Spoliant ecclesias, *inquit de abbatibus S. Bernardus*, ut emancipentur, redimunt se, ne obediant.

(f) *Ex his aliisque caussis tanta exemtionum cupido monachos incessit, ut multi bullis adulterinis eas sibi pararent: quod Petrus Blesensis* epist. LXVIII. *testatur; & multa spuria, quae adhuc supersunt, privilegia demonstrant. Argumenta, quibus bullae pontificiae ad spuria ablegantur, Innocentius* III. in cap. 5. ex. de crimine falsi *proponit. Et Lucius* III. *addit, fidem non esse adhibendam bullis, in quibus occurrunt errata graviora adversus syntaxim*, cap. 11. ex. de rescriptis.

in officio continerent (g). Capitula quoque ecclesiarum ad exemtionem proclamarunt, quod ab episcopis suis iniqua dominatione vexarentur, & ut liberius suis cupiditatibus inservirent.

§. IX. Multiplicatae monachorum & capitulorum de episcopali potestate exemtiones sexcenta incommoda non minus in Ecclesiam, quam in ipsos exemtos invexerunt. Atque hinc eas optimi monachi, in primis sanctus Bernardus & sanctus Franciscus improbarunt: & episcopi semper eas aegre tulerunt. Sane dissoluto inter episcopos & monachos nexu potestatis & subiectionis, monachi evaserunt dissolutiores, pauperiores, & in episcopos contumaces: quod S. Bernardus *de consider. lib. III. cap.* 4. & Petrus Blesensis *epist. LXVIII.* testantur (h). Et de fratribus minoribus Alvarus Pelagius *de planctu Ecclesiae lib II. cap.* 60. observat, *eos in superbiam se erexisse & in contumaciam contra omnes praelatos*. Exemtiones quoque ecclesiasticam turbarunt hierarchiam, & monstro similes fecerunt gradus ecclesiasticos: nam inferiores gradus a suis proximis superioribus divulsi capiti coniuncti sunt, non secus ac si digitus non manui, sed capiti coniungeretur, ut ipse S. Bernardus observat. Quam confusionem auxerunt mendicantes impetratis privilegiis, ut in ipsis sacris functionibus, & sacramentorum administratione ab episcopis non penderent. Canonici vero ecclesiae cathedralis exemtionibus senatum ecclesiasticum dissolverunt, & episcopos in ecclesia administranda fecerunt liberiores.

§. X. Iam exemtiones de ordinariorum iurisdictione, utpote quae ab iure communi recedunt, & tot incommodis aditum aperuerunt, ex communi & recepta sententia inter ea, quae dicuntur *odiosa*, censentur. V. Zypaeum *consultat. I. de privile-*

(g) *S. Bernardus* de consider. lib. III. cap. 4. *ex plenitudine pontificiae potestatis exemtiones repetere videtur* : Bona ne species haec? Mirum si excusari queat, vel opus. Sic factitando probatis, vos habere plenitudinem potestatis; sed iustitiae forte non ita. Facitis hoc, quia potestatis; sed utrum debeatis, quaestio est.

(h) *Haec epistola sub nomine Richardi Cantuariensis ad Alexandrum* III. *dirigitur, sed Petri Blesensis stilo exarata est*.

vilegis. Quod vero odia restringi & favores convenit ampliari, *cap.* 25. *de regulis iuris in* 6., certe exemtio concessa non intelligitur, nisi apertis verbis nitatur. Proinde litterae, quae pontificiam protectionem concedunt, non arguunt etiam concessam exemtionem, *cap.* 8. & *cap.* 18. *ex. de privilegiis*: protectio enim non facit, ut qui in tuitionem recepti sunt, de iurisdictione proprii iudicis eximantur; sed tantum ab iniuriis tuetur (*i*). Nec census apostolicae sedi quotannis pendi solitus arguit exemtionem, praesertim si dicatur, eum in signum protectionis exsolvi, *cit. cap.* 8., *cap.* 10. *ex. de privilegiis in* 6. Quin si privilegium in aliquibus caussis concedat libertatem, & clausula de annuo censu persolvendo sequatur; tum exemtio tantum spectat ad concessas libertates, & in reliquis articulis salva manet ordinariorum iurisdictio, *cit. cap.* 10. Tum census persolutio exemtionem probat, si dicatur, illum Romanae ecclesiae pendi ad receptae libertatis argumentum.

§. XI. Sed si constet de exemtionis privilegio, verba illius benigna interpretatione non sunt a casu ad casum extendenda, sed prout sonant, intelligenda, *cap.* 7. & 8. *ex. de privilegiis*. Quo fit, ut si exemtio localis sit, puta monasterio concessa, monachi censeantur exemti tamquam ipsius monasterii membra, non item si delinquant, aut contrahant, aut si res in loco non exemto sita sit, *cap.* 1. *eod. in* 6. Et si exemti plures personas sustineant, exemti sub una qualitate, exemti sub alia non censentur: quod ex *cap.* 16. *ex. eod.* recte advertunt canonistae. Ita si exemtio canonicis & eorum ecclesiis data sit, ad parochiales & sacramentales functiones non pertinet, utpote quae potius ecclesiasticae, quam canonicales sunt. Et regulares exemti privilegia sua includere debent ad ea, quae ipsis ut regularibus competunt, quaeque ad disciplinam & regimen regulare spectant: quod recte Espenius *par. III. tit.* 12. *cap.* 5. observat.

§. XII. Quod si verba privilegii dubia sint, aut de titulo exemtionis plena probatio facta non sit, recte ordinarius sua iu-

(*i*) *Fundatores monasteriorum & ecclesiarum litteras protectionis solebant expetere, quibus quieti monachorum tam in temporalibus, quam in spiritualibus prospicere; non eos vero de iurisdictione episcoporum eximere intendebant.*

iurisdictione utetur, quousque exemtio plene probetur, *cap. 7. de privilegiis in 6.*, nisi monasterium aut capitulum esset in exemtionis quasi possessione; nam in hac specie exemti a quasi possessione exturbandi non sunt, donec iure & ordine demonstretur, quasi possessionem esse vitiosam, & idoneo titulo destitui.

§. XIII. Exemtio etiam plena subtrahit quidem ipsos exemtos de episcopi, sive ordinarii iurisdictione; at locum exemtum ab episcopi dioecesi non separat. Quapropter loca exemta, & ipsi exemti manent in dioecesi tamquam eiusdem membra, licet privilegiis aucta: quae est communis sententia. Et recte post alios Fagnanus ad *cap. ex. de offic. ordinarii n. 10.* observat, ecclesias exemtas hoc ab ecclesia nullius dioecesis differre, quod ecclesiae exemtae in dioecesi esse dicantur, ecclesiae vero nullius dioecesis neque sint de dioecesi, neque in dioecesi. Hinc exemti ita se gerere debent, & suis privilegiis ea moderatione uti, ut nec ipsa membrorum unitas dissolvatur, nec episcopale regimen impediatur. Et exemplo filiorum emancipatorum etiam reverentiam & honorem episcopis exhibere: quae est etiam communis, & recepta sententia.

§. XIV. Abusus & excessus exemtorum in immensum excreverant, quo tempore synodus Tridentina indicta est. Hinc plures ex patribus exemtionis omnino abolendas, alii vero saltem moderandas exclamarunt (*k*). Sed sancta synodus multis

 ad-

(k) *Episcopi non minus Germani, quam Hispani summa libertate censuerunt & exoptarunt, ut a synodo Tridentina exemtiones omnes de potestate episcoporum revocarentur, & monachi & canonici suis episcopis restituerentur. Sed Gallicani aliquas tantum abolendas, omnes vero exemtiones moderandas petierunt. Celebris in primis eo nomine est Brachius Martellus, episcopus Fesulanus, qui contra privilegia regularium & praesertim ordinum mendicantium, maxime pro ea parte, quae spectat ad hierarchicas functiones, summo zelo & grandi oratione declamavit, ubi inter alia dixit*: nimirum habent suum illud, quod dicitur, *ingens mare & immensum*: cuius fragore nihil est, quod perhorrescatis pontifices: non enim eius fluctibus Ecclesiae sanctae navicula obrui potest, quamvis hoc tempore tot tempestates, tot procellas concitaverit perditorum nequitia aliorum.

additis limitationibus exemtiones stare passa est. Principio statuit, ut loci ordinarii tamquam apostolicae sedis delegati secundum canones visitarent, punirent, & corrigerent clericos exemtos & regulares extra monasterium degentes, idest non *conventualiter* sub superiore viventes, si delictum aliquod admittant, Trident. *sess. 6. de ref. cap.* 3. Et de iisdem regularibus exemtis, qui vivunt in monasterio, & extra illud adeo palam delinquunt, ut populo sint offensioni, statuit, ut instante episcopo, & intra tempus ab eo limitandum, a suo superiore severe puniantur, & superior de iam facta punitione episcopum faciat certiorem: sin minus, a suo superiore officio privetur, & delinquens ab episcopo puniri possit, Trident. *ses. XXV. de regul. cap.* 14. (*l*). Item cautum est a patribus Tridentinis, ut monasteria monialium sedi apostolicae *ἀμέσως* subiecta ab episcopis tanquam apostolicae sedis delegatis gubernentur, Trident. *sess. XXV. de regul. cap.* 9. Quibus eadem potestate delegata commissa est omnium monialium clausura, Trident. *loc. cit. cap. V.* Episcopis quoque eadem potestate delegata subiecta sunt monasteria omnia exemta, quae in congregationem aliquam non fuerunt aliis monasteriis adunata, Trident. *loc. cit. cap.* 8.

§. XV. Quod vero spectat ad capitula cathedralium & aliarum maiorum ecclesiarum exemta, statuit sancta synodus, praerogativam loci sedisque semper episcopo deberi, eumque ad res ecclesiasticas tractandas pro arbitrio indicere posse capitulum, modo suae utilitatis res non sit, quam tractandam proponit, praecipuamque in omnibus rebus esse episcopi auctoritatem, Trident. *sess. XXV. de ref. cap.* 6. Item potestatem fecit episcopis & aliis maioribus praelatis, quoties opus fuerit, *etiam apostolica auctoritate* visitandi & corrigendi capitula exemta, canonicosque omnes per se ipsos solos, vel illis, quibus sibi videbitur, adiunctis, Trident. *sess. VI. de ref. cap.* 4. Synodus quoque concessit episcopis etiam extra visitatio-

---

rum. *Prostat haec oratio* tom. XIV. concilior. general. edit. Labb.

(l) *Cui decreto ne fraus fieret*, *Clemens* VIII. *in bulla* suscepti regiminis *statuit*, *ne superiores regulares in alia suorum ordinum monasteria extra dioecesim monachos delinquentes ablegarent*.

tionem poenas sumere de canonicis delinquentibus cum consilio & adsensu duorum canonicorum, quo capitulum ad id munus initio cuiusque anni designabit, nisi agatur de criminibus incontinentiae, & de aliis maioribus delictis, ubi de fuga timetur, in quibus ad summariam informationem, & necessariam detentionem initio solus episcopus procedit, deinceps duorum canonicorum consilium adhibiturus, Trident. *ses. XXV. de ref. cap. 6. (m)*.

§. XVI. Plura alia exstant Tridentina decreta, quibus regulares & canonici exemti in iis, quae nec ad disciplinam monasticam, nec canonicalem pertinent, episcopis subiiciuntur: veluti si habeant curam personarum secularium episcopo subiectarum, aut si habeant curam & administrationem hospitalium, capellarum, aut piorum locorum, quae sub episcopi potestate sunt, Trident. *ses. XXI. de ref. cap. 8. & ses. XXII. de ref. cap. 8. & 9.* Quod vero magis promovit ecclesiasticam disciplinam, illud profecto fuit, quod in hierarchicis functionibus monachi omnes subiecti fuerunt episcopis: statutumque, ut regulares sine approbatione & venia episcopi confessiones non audirent, nec in suis ecclesiis praedicarent, Trident. *ses. XXIII. de ref. cap. 15. & ses. XXIV. de ref. cap. 4.* Et generaliter statutum est, ut in anniversariis sacris, in sollemni

(m) *Ita quamplurima decreta condita sunt de exemtionibus in synodo Tridentina, in quibus datum fuit episcopis, ut* tamquam sedis apostolicae delegati, *vel* etiam auctoritate apostolica *visitarent exemtos, aut alio modo in eos procederent. Nempe ubi privilegia & exemtiones de episcoporum potestate omnino aboleri arduum & difficile visum fuit, inter contraria studia excogitatum est eurema, quo, salvis exemtionibus, episcopi saltem potestate delegata in monachos aliosque exemtos augerentur. Sebastianus Pighinus unus ex Rotae Romanae auditoribus salutarem formulam suggessit: & reapse condita fuerunt plura decreta, quibus vel* delegata potestate, *vel* etiam auctoritate apostolica *episcopi in exemtos armantur. Quarum formularum, prima tantum delegatam potestatem episcopis concedere videtur, altera vero apostolicam auctoritatem episcopali adiungit. Sed e re ecclesiastica magis fuisset, ex sententia episcoporum Germaniae, & Hispaniae privilegia, & exemtiones omnino abolere.*

lemni pompa sacrorum & ritibus ecclesiasticis regulares omnes dioecesis, ubi degunt, mores observent, idque ne in cultu Dei publico una ecclesia a se ipsa sit difformis, Trident. *sess. XXV. de regular. cap.* 12.

F I N I S.

IN-

INDEX RERUM PRAECIPUARUM.

Numerus prior volumen, alter cuiusque voluminis paginam denotat, littera adnexa subiectam notam.

A

Afri.

Ar.

G

H

I

Illegi-

decre

L

Per.

Prae

Se-

RECENSIO
CAPITVM TOMI SECUNDI.

PARS

PARS III.

De rebus ecclesiasticis.

CAP.

FINIS.